T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Eski Türk Edebiyâtı Anabilim Dalı

İNŞÂ-İ MERĞÛB
ve
İLM-İ İNŞÂ’DA MÜSTAᶜMEL LÜGATLER

(İnceleme-Metin)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan:
Ömer İNCE

Danışman:
Prof. Dr. İlhan GENÇ

İZMİR – 2007

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ***İnşâ-i Merğûb ve İlm-i İnşâ'da Müstaᶜmel Lügatler*** adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ömer İNCE

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 21/***09/2007*** tarih ve 31/***26*** sayılı kararı ile oluşturulan jüri ***Türk Dili ve Edebiyâtı*** anabilim dalı doktora öğrencisi ***Ömer İNCE'nin İnşâ-i Merğûb ve İlm-i İnşâ'da Müstaᶜmel Lügatler (İnceleme-Metin)*** başlıklı tezini incelemiş ve adayı ***19/11/2007*** günü saat ***14:00***'de ***120 dakika*** süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin ***başarılı*** olduğuna ***oybirliğiyle*** karar vermiştir.

Prof. Dr. İlhan GENÇ
BAŞKAN

Başarılı ☐
Başarısız ☐
Düzeltme (6 ay süreli) ☐

Prof. Dr. Rıza FİLİZOK
ÜYE

Başarılı ☐
Başarısız ☐
Düzeltme(6 ay süreli) ☐

Prof..Dr. Mahmut KAPLAN
ÜYE

Başarılı ☐
Başarısız ☐
Düzeltme(6 ay süreli) ☐

Yrd.Doç.Dr. Şerife YALÇINKAYA
ÜYE

Başarılı ☐
Başarısız ☐
Düzeltme(6 ay süreli) ☐

Yrd.Doç.Dr. Fatih Ülken
ÜYE

Başarılı ☐
Başarısız ☐
Düzeltme(6 ay süreli) ☐

Not: Doktora Tezi Savunma Süresi asgari 90 dakika - azami 120 dakikadır.

İÇİNDEKİLER

IV.BÖLÜM : METİN

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser
bkz. : Bakınız
Bl. : Bölüm
C. : Cilt
D : Dergi
DTCF : Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
H. : Hicri
Haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
İA : İslam Ansiklopedisi
İM : İnşâ-i Merğûb ve İlm-i İnşâda Müstâmel Lügatler
İÜ : İstanbul Üniversitesi
M. : Milâdi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Nu : Numara
s. : Sayfa
S. : Sayı
TD. : Türk Dili Dergisi
TDEA : Türk Dili ve Edebiyatı Ans.
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TTK : Türk Tarih Kurumu
Ünv. : Üniversitesi
vr. : Varak
vd. : Ve diğerler
Yp. : Yaprak
Yay. : Yayınları
YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

Transkripsiyon İşaretleri			
Arap Alfabesi	**Latin Karşılıkları**	**Arap Alfabesi**	**Latin Karşılıkları**
آ- ا	a, À	ش	ş
أ- ا	a, e	ص	ṣ
ء	’	ض	ż
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ᶜ
ث	s̱	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẕ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v (o, ö, u, ü, ÿ)
ژ	j	ه	h (a, e)
س	s	ى	y (ı, i, ì)

NOT: Hurûf-ı med olan uzun vokaller *ā, ū, ī* şekillerinde yazılmış, vâv-ı medûle ile yazılan **خوا ب** , **خواهش** gibi kelimeler *ḫ˘āb, ḫ˘āhiş* biçiminde gösterilmiştir.

ÖNSÖZ

Birlikte yaşamanın önemli kurallarından biri insanlarla doğru iletişim kurmak ve bu yolla anlaşma başarısını göstermektir. Günümüzde insanlar arasındaki iletişim imkanları her geçen gün hem çoğalmakta, hem de iletişim araçlarını arttırmaktadır. Bilindiği gibi geçmişte en yaygın iletişim, farklı adlar ve şekillerle de bilinip kullanılmakla birlikte, genellikle mektup denilen yazılı metinlerle yapılmıştır. Genel adlandırması mektup olmakla beraber, bu ad altında ele alınan yazılı metinlerin hepsi aynı özelliklere sahip değildir. Konusuna ve muhatabına göre mektuplar arasında farklılıklar görülür. Bu farklar dil, üslûp ve şekil açısından olmak üzere sıralanabilir. Şüphesiz her insan; iletişim kurmak istediği muhatabına duygu ve düşüncelerini, ifadelerin en güzeli, en vecizi, en içtenliği ile hatasız olarak yazmak ister. Böylece; uzakta bulunan muhatabı üzerinde olumlu bir etki yapacağını bilir. İnşâ geleneğinin yaygınlaşması, bu alandak faaliyetleri arttırmış ve insanlara yazışmaların "hatasız ve güzel" yazarak başarılı iletişim için gerekli öğretici, örnekli ve eğitici eserler verilmiştir. "Öğretici" nitelikli bu eserler verdikleri örnek mektuplarla yazışa insanlara rehberlik de yapmışlardır. Üzerinde çalıştığımız "İnşâ-i Merğûb ve İlm-i İnşâ'da Müsta'mel Lügatler" adlı eser de öğretici nitelikte, içinde seçme, en güzel mektup örneklerinin de bulunduğu bir münşeât kitabıdır.

Münşeâtlar üzerinde yapılmış olan araştırma çalışmaları dikkat çekecek ölçüde azdır. Bunun sebebi ne şekilde açıklanırsa açıklansın; bu alandaki boşluk göz önündedir. Mektuplar tasnif edilip incelenmeden toplumsal hayatın işleyişi; sanatçıların bireysel ve yaşadıkları döneme ilişkin edebî hayatı açıklamaya yarayacak bilgiler gün yüzüne çıkmayacaktır. Mektuplar incelenmeden hazırlanan biyografilerin bu sebeple eksiklikler taşıması söz

konusudur. Sanatçıların kişisel mektuplarında yaşama ilişkin görüşlerini, mizaçlarını, eserlerine etki etmiş olayları veya bunların ipuçlarını bulmak mümkündür. Bu açıdan bakılınca mektup; Hem Edebiyât Tarihi'nin, hem Toplumbilim'in hem de Tarih Bilimi'nin önemli belgeleri olarak kabul edilmektedir. Bu durumu tesbit eden rahmetli hocam Prof. Dr. Tunca Kortantamer üç ayağı olan projesini üç öğrencisine verdi. Bu projenin bir boyutu "Kısa Hikâye", bir boyutu "Nazîre Mecmuaları", bir boyutu da "İnşâ" konusu idi. Bunlardan "inşâ" konusu, bizim araştırma konumuz olarak tasarlandı.

İlk araştırmalarımızın ardından kayıtlarda bu alanda pek çok eserin olduğunu gördük. "İnşâ-i Merğûb"lar kişisel zevklerle seçilip tertip edilmiş, çeşitli inşâ örnekleriyle meydana getirilmiş eserlerin genel adı olarak kullanılmıştır. Bu eserler arasında İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet, K. 0036 numarada kayıtlı, Muṣṭafa İbn-İ ᶜOs̱mān Efendi tarafından (1222) toplanıp İstinsah edilen " İnşâ-i Merğûb ve İlm-i İnşâ'da Müstâmel Lügatler" adlı münşeât kitabı, rahmetli Hocamız tarafından uygun bulundu. Çünkü adı geçen eser, Tanzîmat öncesinde gelişme sürecini tamamlamış inşâ geleneğinin düzeyini görmek, muhtevâ çeşitliliğini tesbite yardım etmek, geleneğin kelime ve terminolojisini vermek gibi özellikleri ile dikkat çekmiş ve incelemeye değer bulunmuştu. Böylece bu ilk araştırma aşamalarından sonra asıl çalışmaya başlanmıştır.

Mektup, kültür düzeyi ve toplumsal statüsü ne olursa olsun; herkesi ilgilendiren bir faaliyettir. Genel anlamıyla mektup, herkesin haberleşme aracı olarak bilinip kullanılırken, "inşâ" klâsik edebiyâta has bir terim olarak, mektup karşılığı kullanılmıştır. Bu bağlamda bizim çalışmamız da klâsik edebiyât

paralelinde yürütülmüştür. Bunun için tasnif çalışması sırasında İM'de mevcut örneklerin dışında kalan, diğer münşeât kitaplarında bulunan örneklere de yer vererek bir bütünlüğü sağlamaya çalıştık.

Çalışmamızın "Giriş"inde "inşâ" nın tarihsel süreci içinde kullanılan "münşî", "kâtip" "mektup" gibi temel kavramlar üzerinde durularak, bu kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. Bu şekilde inşâ'nın edebî yönü ile birlikte sosyo-kültürel önemi ve özellikleri üzerinde durulmuştur.

Giriş'in arkasından çalışmamız dört bölümde ele alındı. Birinci Bölüm'de araştırmalar sonucu elde edilen malzeme şekil özellikleri itibariyle tasnif edildi. Malzemenin niteliğine göre bu bölüm kendi içinde iki ana başlık altında toplandı. Başlıklardan biri "edebî" mektuplara ayrılırken, diğeri ise "resmî" mektuplara ayrıldı. Böyle bir ayrıma giderken inşâyı yazan kişinin sosyal statüsü ve mektubun muhtevasından yola çıkıldı. "Edebî İnşâ" başlığı altında ele alınan "Mensur Münşeâtlar" müelliflerinin şâir olup olmama durumuna göre tasnif edildi.

Müellifi şâir olmayan derleme münşeât kitaplarını da ayrı bir başlık altında topladık. İnşâ örneklerini şekil bakımından değerlendirdiğimiz bu bölümde "manzum-mensur" karışık eserler de konularına göre tasnif edilip örneklenerek verilmiştir.

"Manzum Mektuplar" bu bölümde ele aldığımız diğer bir başlık oldu. Şekil olarak manzum olan bu örnekler, konularına göre tasnif edilerek üç alt başlıkla ele alındı.

Müstakil bir eser olmamakla birlikte; edebî bir eserde eserin kahramanı ağzından yazılmış olan mektupları da bir başlık altında toplamayı uygun

bulduk. Daha çok mesnevîlerde karşılaştığımız bu mektuplar üç alt başlık altında incelendi.

Birinci Bölüm'ün ikinci ana başlığı olan "Resmî İnşâ" örnekleri İM' de bulunmamakla birlikte; resmî nitelikli mektuplar ve bu tür mektuplardan oluşmuş münşeât kitapları üzerinde durularak onlar hakkında bilgi verilmiştir. Bu başlık altında ele alınan inşâ örnekleri, genellikle pâdişahların kendi kurumları yanında yabancı devlet hükümdarlarına yazdıkları mektupları toplayan münşeât kitaplarıdır.

İkinci Bölüm'ü "Konularına Göre Münşeâtlar" başlığı altında oluşturduk. Bu bölümde ele aldığımız münşeâtları, toplum yapısını ve insan ilişkilerini oluşturan temel kavram ve dinamiklerden hareketle tasnif ettik. Husûsî, hukûkî, ticârî, dînî-tasavvufî, edebî, mîzâhî, ve öğretici münşeâtlar olarak gruplandırıp inceledik. Tasnif içinde yer alan her başlık, kendi içinde alt başlıklara ayrılarak çeşit zenginliği ve farklı uygulamaları gösterildi.

"Husûsî Mektuplar" başlığı altında, toplumda görülen üst-ast gibi hiyerarşik ilişki içinde olanların yazışmaları yanında, denklerin aralarında görülen ve gelişen yazışma örnekleri üzerind duruldu. Kişiler arasında hiyerarşik ilişki dışında gerçekleşen yazışma biçimlerini de bu başlık altında "Aşk Mektupları", "Dâvetiyeler", ve "Halk Mektupları" alt başlıklarıyla ele alınmıştır.

"Hukûkî Mektuplar" başlığı altında belge nitelikli eserleri ele aldık. Bunlar, vekil tayin etme, îcar belgesi, ibrâ-nâme, ıtık-nâme, tapu temessük belgesi gibi inşâ örneklerinden oluştu.

"Ticârî Mektuplar" başlığı altında hem ticârî faaliyet alanına ilişkin iş mektupları hem de kişiler arasında alacak-verecek ilişkilerine ait yazışma ve belgeleri ele alıdı.

Üçüncü Bölüm "Münşeâtlarda Yapı" ya ayrıldı. Bu bölümde inşâ eserlerini "yapı"ları açısından inceledik. Bölümü kendi içinde iki ana başlık altında ele aldık. Bunlardan birincisi "Münşeâtlarda Temel İlkeler" olarak; Temel Bilgiler ile Kâğıt Kullanımı ve Görsel Özelliklerin incelendiği başlık oldu. İkincisi ise "Münşeâtlarda Plan" başlığı altında; Her çeşit inşâ örneğinde görülen form yapı, ayrı ayrı ele alınmıştır. Münşeâtlarda form yapıyı oluşturan; hitap, giriş, talep ve sonuç biçimleri incelenmiştir.

Dördüncü Bölüm eserin orijinal metninden oluşmuştur. Bu bölümde metin transkripsiyonlu olarak verilmiştir. Nüshanın tek oluşu bazı yerlerde okuma konusunda karşılaştığımız zorlukları çözmede sıkıntıya sebep oldu. Bu sebeple okunamayan birkaç kelime (........) işareti ile gösterilmiştir.

Eserde benzer kelime gruplarını ve nesne adetlerini göstermek için kelime altlarında kullanılan rakamlar çeviriyazıda kelimelerin yanlarında köşeli parantezlerle gösterilmiştir. Metinde tablosuz olarak verilmiş olan sözlük bölümü ve pâdişahların saltanat kronolojisi tablo halinde gösterilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme kısmında, çalışmamız sonucunda konuya ilişkin olarak oluşan görüş ve düşüncelerimizi genel yargı ve değerlendirmeye dönüştürmek için çaba sarf edildi.

Bibliyografya Bölümünde sadece yararlandığımız kaynaklara yer vermedik. Çalışma sürecinde hem yararlandığımız hem de karşılaştığımız kaynakları bundan sonra bu alanda çalışacak olanların da yararlanmaları

açısından geniş bir Bibliyografya olarak sunmanın daha faydalı olacağını düşündük.

Tezimizin son kısmı ise çalışmanın özetine ayrıldı.

Çalışmamızın arkasına ek olarak üzerinde çalıştığımız eserin eklenmesinin yararlı olacağını düşündük.

Sahanın geniş ve çok değişik sorunları barındırması, buna karşın imkan ve zamanın kısıtlı olması, dağınık ve fazla malzemenin tasnif çabası içinde, çalışmamızda gözden kaçmış hata ve eksiklikler bulunabilir. Bunların hoşgörü ile karşılanacağını umarım.

M.Fuad Köprülüye göre, tamamlanamamış olan Türk Edebiyâtı Tarihi'nin inşâsı noktasında çalışmamızın bir eksikliği tamamlayacağına inanıyorum.

Bana hayalindeki projenin bir ayağı olarak böyle bir çalışma konusunu veren, yüreklendiren ve yol gösteren muhterem hocam Prof. Dr. Tunca Kortantamer'i rahmet ve minnetle anıyorum. Rûhu şâd olsun! Hocamı kaybetmemin arkasından tezimin yönetimini kabul edip danışmanlığımı üstlenen, araştırma ve yazma aşamasında karşılaştığım problemlerin çözümünde her zaman yardımcı olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. İlhan Genç'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmam esnasında hep yanımda olan, sabır ve anlayışı ile her zaman desteğini gördüğüm Can'a, bilgisayarla ilgili teknik konularda yardımcı olan Öğ. Gör. Dr. İlyas Yazar'a ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

Ömer İNCE

GİRİŞ

Milletler uzun geçmişlerinde, milli hayatlarını sürdürürken pek çok tarihi olayı da yaşamak durumunda kalırlar. Yaşanan bu olayların bir kısmı unutulurken; bir kısmı da millî vicdanda izler bırakır. Millî bilincin unutmadığı bu olaylar söz veya yazıyla sonraki kuşaklara aktarılır. Bu aktarma faaliyeti değişe-gelişe sürer gider. Bu süreçte kullanılan anlatım araç ve etkinlikleri toplumların edebiyâtlarını meydana getirir.

Her milletin edebiyâtı bu özelliği sebebiyle, o milletin millî hayatını yansıtan bir ayna olarak kabul edilir. Türk millî hayatının göstergesi olan edebiyâtımız, milletin tarihte yaşadığı, milli bellekten silinmiyen olay ve milli vicdandaki izleriyle doludur. Bu olayların bazıları bütünüyle milli hayatı etkiler. Halkın yaşayışı yanında onların duygu ve düşüncelerini, dil ve üsluplarını da değiştirir. İslâmiyetin kabulü, Tanzîmâtın ilanı bu türden millette köklü değişimlere sebep olmuş hadiselerdir.

Türk tarihinin, Selçuklulardan sonra Osmanlılarla başlayan sürecin önemli hadiselerinden biri de İstanbul'un fethidir. Ancak; bu olay daha önce andığımız olaylar gibi genel bir değişime sebep olmayıp, İstanbul çevresiyle sınırlı kalmıştır denebilir. Fetihten sonra, Bizanstan tavarüs eden saray hayatı, yine saray çevresinde oluşan sosyal hayatla gelişip büyüyen yaşam tarzı; halkın yaşama biçim ve kültürüyle farklılıklar gösterir. Fâtih döneminin yükselişi sürecinde, bu sosyal hayatta önce "silsile-i meratip" oluşarak hayat standardı yükselir. Sosyal sınıflar belirginleşir. Bu sosyal çevrenin "yüksek zümre"si ile geleneksel kültürü içinde yaşayan halk ve onun edebiyâtı arasındaki yaşayış, duyuş ve düşünüşte farklılaşma başlar. Yûsuf Has Hâcib'in "Kutadgu Bilig"i ile başlayıp Süleymân Çelebi'nin "Vesīletü'n-Necāt" ve Şeyhî'nin "Ḫar-nâme"sine kadar eski Anadolu Müşterek Türkçesi önemli bir değişime uğrar. Duygu ve düşüncelerin ifadesindeki dil ve üslûp, farklılaşmadan öte, hızlı bir ayrışma

sürecine girer. Bu döneme kadar Edebî eserler halkı bilgilendirmek,eğitmek maksatlarına yönelik iken,daha sonra bu sürecin gereği olarak yüksek bir gayeye dönük eserler yazılmaya başlanmıştı. Bu dönemde sanatçıları ilgilendiren, ""neyi" söylediği değil;" nasıl"söylediği yönünde olmuştur.

Bu ayrışmadan öte kopma sürecinde, pâdişahın tutum ve davranışı da dikkat çekicidir. Genç Fâtih, İstanbul'un fethinden sonra kendisini sadece Osmanlının değil, bütünüyle bir İslam varlığının; yani Arap ve Acem ilim ve sanat adamlarının da koruyucusu olarak kabul eder.

Bu aşamada pâdişahın da teveccühü ile İstanbul bir ilim ve sanat merkezine dönüşür. Bu çevrede saraya yakın, sarayla irtibatlı yaşayan az sayıda bir sanatkar sınıfı söz konusudur. Saray etrafındaki "üst sınıfın" fikrî ve hissî değişimlerinin de göstergesi olan "saray edebiyâtı" bu dönemde oluşmaya başlar.

Bu edebiyâtın özellikleri dil ve üslûbu ile nazım şekilleri üzerinde yoğunlaşır. Bu çevrede yaşayan sanatçılar giderek İran dil ve kültürünü adeta sanat anlayışlarının temeli haline getirirler. Halkın zevk ve üslûbundan tamamen ayrılan bu edebiyât alanı artık kendine yeni bir ad arar. Halk dışardan tanıdığı bu edebiyâtı, "Dîvân Edebiyâtı" , "Yüksek Zümre Edebiyâtı", "Saray Edebiyâtı" "Klasik Edebiyât", "Eski Türk Edebiyâtı" vb. adlarla bilmiştir.[1]

"Divan Edebiyatı nazım, nazım-nesir karışık veya nesir ile yazılmış eserlerden olmasına rağmen bu edebiyatın nazım sahasındaki ürünleri her zaman ön planda olarak tutulmuştur."[2]

---

[1] Genç, İlhan, Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İzmir, 2005, s. 210.
Mengi,Mine,Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler,Ankara,1995,II.Baskı; Akün,Faruk,"Divan Edebiyatı" TDEA ve İslam Ans.TDVA; Büyük Türk Klasikleri,C.II,İst.,1985; Levend,Agah Sırrı,Türk Edebiyatı Tarihi,C.I-Giriş,Ank.,1973; Banarlı,Nihat Sami,Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,C.I-II,İst.,1971.

[2] Aksoyak,İ.Hakkı.Gelibolulu Mustafa Âlî Menşeü'l-İnşâ, Ankara.2007 s.34

XV. yüzyıl ikinci yarısında başlayıp Tanzîmât'ın ilanına kadar süren bu dönem etkinlikleri içinde nazımla uğraşanlara "şâir denirken; bir şeyi meydana getiren, bina eden manasına umûmiyetle nesir karşılığı inşâ, nâsir yerine münşî sıfatı kullanılır."[3] Özellikle sanatlı nesrin büyük temsilcilerinden olan Sinan Paşa[4] ile bu dönemde nesir büyük bir gelişme göstermiştir. Bir başka deyişle "münşî edebi ilimlere vakıf, bir maddeyi nesren ve mükemmel surette kaleme alabilen kâtip."[5] Düz yazı konusunda uzmanlaşmış bu insanların "Türlü ad altında yazdıkları yazıların özel ya da resmî mektuplar da içinde olmak üzere toplandığı kitaplar da münşeât diye anılır."[6]

Mektup veya inşâ olarak adlandırdığımız eserler de bu edebî anlayışın içindedir. Bilindiği gibi bu alandaki birikim daha çok dil ve üslubuna göre, Sade nesir, Orta nesir, Sanatlı (Edebî) nesir olarak ele alınmıştır. Bu itibarla İnşâ'yı daha iyi anlamak için nesir sahasının bilinmesine ihtiyaç vardır:

a. Sade Nesir: Herhangi bir sanat ve edebîlik endîşesi taşımadan yazılmış, halkın anlayabileceği dil düzeyini esas alan nesir için kullanılmış bir terimdir. Kuruluş dönemi esrlerinde bu sadelik, bir özellik olarak mevcuttur. Sade nesirle yazılan eserler daha çok halk bilgi ve kültürünü işleyen,bu kültürü geliştirmeğe yönelik eserlerde kullanılmıştır. Bu kitaplar; dînî nitelikleri ön plana çıkan tefsirler, hadis kitapları, İslam Tarihinin menkıbeleşmiş hikâyeleri, gazâvât-nâmeler, fetih-nâmeler ve seyahat-nâmeler olarak sayılabilir. "Bu tarz esrlerde halka bilgi vermek, onları aydınlatmak , doğru, dürüst, ilkeli, yararlı

---

[3]Tansel,F.Abdullah, *"Türk Edebiyatında Mektup",* Tercüme Dergisi, sayı 77-80, Ank.-1965.

[4] "Âlim ve mütefekkir olan Sinan Paşa aynı zamanda büyük bir nâsir ve şâirdir.Edebiyatımızda nazmından çok nesri ile tanınmış,Lâtîfî'nin dediği gibi kasîde ve gazel söylemeyip,mahlas kullanmamıştır.Fakat onun şâir tabiatlı olduğu Tazarru'ât'ındaki manzûmelerinden başka mensûr birer şiir olan nesrinden de anlaşılmaktadır.Nesirde ise,secîli ve süslü nesrin edebiyatımızda en güzel,en âhenkli örneğini vermiş olması sebebi ile,secili ve süslü nesre "Sinan Paşa Uslûbu"denilmiştir."

[5] Tansel,F.Abdullah , a.g.e.s.386.

[6] Gökyay,Orhan Şaik, "*Tanzimat Dönemine Değin Mektup*", Mektup Özel Sayısı, Türk Dili Dergisi, Sayı 274, 1974, s.17.

insan yetiştirmek ve bunun yollarını öğretmek amaçlanmıştır.Tevârih-i Âl-i Osman adı verilen Osmanlı tarihleri,Osmanlıların tarihlerini destânî unsurlarla birlikte ve basit bir dille halka ulaştırıyordu."[7] Beylikler devrinde daha yaygın kullanıldığı bilinmektedir. Manyasoğlu Murad'ın **Gülistan Tercümesi**; Ebu'l-Hayr Rûmî'nin **Saltuknâme**'si; Cem Sultân'ın Hasan Bayâtî'ye yazdırdığı Osmanlı tarihi sayılan **Câm-ı Cem-Âyîni**, Hızıroğlu Yakup'un **Cevâhirü'l-Ma'ânî**'si, Uzun Firdevsî'nin **Süleymân-nâme**'si, Molla Lütfî'nin **El-Ferec-Ba'deş-şide Türkçe Çevirisi** Mercimek Ahmet'in **Kâbusnâme'si**, Kul Mesut'un **Kelile ve Dimne tercümesi** sade nesrin önemli örneklerindendir.[8]

b. Orta Nesir : **XV**. Yüzyıl nesri içinde gelişen tarih yazma merakı ve zevki ile ortaya çıkmıştır. Halka yönelik eserlerdeki kadar sade ve anlaşılır olmasa da, yabancı kelime ve tamlamaları yoğun kullanmadan yazılan metinlerin dil düzeyi için kullanılmış bir terimdir.Yoğun bilgi birikimi ve zihinsel uğraş gerektirmeden okunup anlaşılacak metinler bu dil ile yazılmıştır. **XV.** Yüzyılda kuruluş sürecini tamamlayan Osmanlı Devletinin kazandığı çeşitli zaferler ,yaptığı fetihler, kahramanlıklar ve yenilgiler bir destan gibi halkın arasında anlatılıyordu. Bu anlatılar ortak adı "Tevârih-i Âl-i Osman" olan, yazarı belli olan-olmayan anonim tarih eserlerini meydana getirmiştir. "Halka yönelik bu tarih kitapları esas itibâriyle nesir diliyle yazılmış destanları çağrıştırmaktadır."[9] Bu eserlerde ustalık gösterme amacı güdülmediği için dil ve üslup, içeriğin önünde değildir. Âşık Paşazâde'nin "Tevârih-i Âl-i Osman" adlı târih eseri, Ali Şir Nevâî'nin " Mecâlisü'n-nefâis" adlı şuarâ tezkiresi, Oruç Beğ'in "Cihannümâ"sı, Lütfi Paşa'nın "Âsâf-nâme"si, Kâtip Çelebi'nin "Cihân-

---

[7] Genç, a.g.e, s.378. Mengi,Mine,Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler,Ankara,1995,II.Baskı; Akün,Faruk,"Divan Edebiyatı" TDEA ve İslam Ans.TDVA; Büyük Türk Klasikleri,C.II,İst.,1985; Levend,Agah Sırrı,Türk Edebiyatı Tarihi,C.I-Giriş,Ank.,1973; Banarlı,Nihat Sami,Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,C.I-II,İst.,1971.

[8] Geniş bilgi için bkz.Genç, a.g.e.,s.364-380.

[9] Genç, a.g.e., s.372.

nümâ"sı,Koçi Bey'in "Risâle"si,Nâimâ'nın kendi adıyla anılan tarihi dil özellikleri itibâriyle bu gurup içinde kabul edilebilecek örneklerdir.

c. Sanatlı (Edebî) Nesir : İçerikten çok, üslubun ön plana alınmasıyla meydana gelen eserlerin dili için kullanılan bir terimdir. "İstanbul'un fethinin hemen arkasından girişilen hamleler sonucunda; sosyalhayatta iktisâdî hayatın sağladığı sosyal refah imkanları ile bir estetik tabaka görülmeğe başlamıştır. Bu tabakalaşma başta mimarlık olmak üzere her alana yansımıştır.Her şeyde faydalı olma, ihtiyacı karşılama yanında ,güzel olma ,estetik haz alma maksatları gözetilmeğe başlanmıştır."[10] Nesiri, sade anlatım tarzından,inşâ anlayışındaki sanatlı söyleyişe çevirme bu anlayış değişikliği sonucu meydana gelmiştir denilebilir. Bu tarz Sinan Paşa ile doğmuştur denilebilir. "Tazarrunâme" adlı eseri bu nesrin önemli eseri olup yeni bir çığırın açılmasına yol açmıştır. Seciler,söz ve anlam sanatları, bağlaçlarla sıralanmış cümle dizileri bu nesrin karakteristik özelliğidir. Daha çok felsefî eserlerin yazımı ile bazı mektuplarda tercih edilmiştir. Sanatçılar arasındaki birbirlerine üstünlük kurma yarışının arenası, bu süslü ve sanatlı nesir üslubu olmuştur. Genellikle felsefî eserlerde görülen, daha sanatlı yazma yarışmasında halk dikkate alınmamıştır. Dil kullanımındaki bu farklı anlayış ve uygulama, toplumda sosyal tabakaların oluşma ve ayrışma sebeplerinden biri olarak görülebilir. Mektuplarda kullanılan, dilin muhatabın sosyal hayattaki makâm ve rütbesine göre belirlenmesi de, kültür düzeyi anlayışının bir sonucu olarak kabul edilebilir.

Türk edebiyâtında edebî nesir için genellikle inşâ terimi benimsenmiştir. İnşâ kelimesi sü'lâsîsi "neşe'e" olan Arapça bir fiil kökünden türemiştir. "Gelişme , büyüme, yeniden ortaya çıkma"[11] anlamındadır. Fiilin yapısındaki geçişsizlik (lâzım fiil) özelliği (if'âl) kalıbına sokularak geçişli (müteaddi) fiil haline

---

[10] Genç, a.g.e., s.376.

[11] Sarı,Mevlût, El.mevârid. Arapça –Türkçe Lügat, İst., 1982.

getirilmiştir. Böylece; “büyüme” anlamı “büyütme”, “yeniden ortaya çıkarma” anlamına sokulmuştur. Bu şekliyle “inşā’”kelimesi “enşe’e” kökünden “if’âl” kalıbında “mehmūze’l- Fā” bir masdardır. Terim olarak kullanılan şekliyle “münşî” bu yapının İsm-i failidir. Yazılmış şey , “mektup” anlamına da “Ism-i mef’ul” şekli (münşe’) ,çoğulu “münşe’ât” olup, nesir alanında bir edebiyât terimi olarak kullanılan kelimedir. Terim olarak hemen her kaynak aynı karşılığı vermektedir. Söz gelimi sıkça baş vurulan eserlerden biri: “Yapma, kurma, edebiyâtta yazış, yazıya dökme, güzel nesir yapma”[12]demektedir. Başka bir tanıma göre inşâ : “Kaleme alma, nesir yazı, mektup yazma ve güzel nesir yazma veya güzel yazılmış nesir”[13] dir. Bu anlamdan yola çıkarak gelişimini önce yazma sanatı; daha sonra da kompozisyona varan anlamı ile resmî veya özel yazışmaların kuralların ifade eden bir terim haline gelmiştir. Bu sanatı uğraş edinen disipline “ilmü’l-inşâ” denirken; bu çerçevede verilmiş eserlere de “münşeât” denmiştir. Bu sahada Arapça, Farsça ve Türkçe pek çok eser yazılmıştır. “İnşâ eserleri resmî yazışmalarla doğrudan alakalı olarak ortaya çıktığı için yazıldığı diller de ilgili olduğu devletin resmî yazışmalarında kullandığı dile bağlı olarak gelişmiştir. Önce Arap edebiyâtının bir parçası şeklinde ve Arapça, daha sonra Farsça ve özellikle Osmanlıca döneminde geniş bir Türkçe inşâ literatürü oluşmuştur.”[14]

Nazım; Teorik öğretiye ilişkin eserler verilmesine rağmen, şiir-ilham ilişkisi sebebiyle bir eğitim-öğretim sürecine dönüştürülemezken; “inşâ”, amacı, yöntemi ve kuralları ile bir ilim haline dönüşebilmiştir denilebilir. Bu ilmin mektebi olarak başlangıçta, devlet dairelerinde “kalem”ler kullanılmıştır. Kâtip Çelebi de eserinde İnşâ’yı bir ilim olarak kabul etmiştir. Bu ilmin amacını da eserinde

---

[12] Pala,İskender ,Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ank. II.baskı, s.256.

[13] Devellioğlu,Ferid, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ank., 1970, s.527.

[14] İsmail Durmuş, “İnşâ “ maddesi, TDVİA, C.XXII, İstanbul, 2000,s.335.

“güzel, yerine, konusuna ve amacına yakışan ibareler kullanmaktır”[15] diye ifade etmiştir. İnşâ’yı bir ilim olarak kabul edip, onu tanımlama ve açıklama konusunda görüşlerini bildiğimiz diğer bir isim de Taşköprüzâde Ahmet Efendi’dir. “Mevżûᶜatü’l- ᶜulûm” adlı kitabında inşâ için: “Güzel ve Doğru” olması yönünden mensur sözleri konu edinen bilimdir.”[16] diye açıklamaktadır. İnşâ’nın önemli özellikleri bu ifadenin içinde yer almaktadır. Bunlar: “Güzel” ve “Doğru”dur. Geleneksel bir anlayışla güzel ve doğru yazma konusunda “kalemlerde yetişen münşîlerin çoğu mektupçuluk, vak’a-nüvislik, reisü’l-küttâplık, sadr-ı âzâmlık vb. yüksek memuriyetler işgal eden kimseler, şâirler, müderrisler ilim adamlarıdır.”[17]

İnşâ geleneğinin yaygınlaşması ve ilgi görmesi bu anlamda başvuru kitaplarının yazılmasına sebep olmuştur. “ᶜİlm-i İnşâ” “Ḫülaṣa-i İnşâ” “Fenn-i İnşâ” gibi öğretici inşâ kitapları yazılmıştır. Şiirin kendine özgü kurallarına uymak, şâirler için ne kadar gerekli ve önemli sayılmışsa, inşâ’nın da oluşmuş ve oturuşmuş kurallarına uymak en az onun kadar gerekli ve önemli sayılmıştır.

Münşî’nin uymak zorunda olduğu en önemli kurallardan biri; yazışmalarda hiyerarşik statüleri bilmek, yazışma yapılan kişinin makâm ve mevkîinin gerektirdiği özen ve titizlikle yazmaktır. Bunun için yazılan kişinin rütbesine uygun saygı, sevgi ve yüceltmeyi lakabına yansıtarak göstermesi esastır.

Esasen sosyal hayatta yaşanan tabakalaşma Türklerin eski kültürel hayatlarında “töre” içinde görülen sosyal farklılıklar, bu dönem sosyal hayatında, makâm-mevkî, ilim-kültür vb.gibi tabakalara dönüşmüştür. İslamî dönemde de aynı şekilde devam eden sosyal hayat, iletişim kurallarının oluşma ve oturuşmasında etkili olmuştur denilebilir. Bu farklılıklara dayanarak,

---

[15] Gökyay,Orhan Şaik ,a.g.e. s.17.

[16] Gökyay ,a.g..e. s.17.

[17] Tansel , a.g.e. s.386.

yazışmalarda "a'lâ" "ednâ" "akran" gibi sosyal ve kültürel kategoriler esas alınmağa başlanır. İşte, münşîler için en dikkat edilecek hususlardan biri de bu tabakalara uygun dil ve üslûpla yazmak olmuştur.

Okur-yazar olmak inşâ için yeterli sayılmamıştır. "İlm-i İnşâ"yı öğrenme çabası içindeki münşî daha önce bahsettiğimiz hiyerarşik esasları gözetmekten başka; alana ilişkin temel bilgi ve becerileri de kazanması gerekir. Arapça sarf-nahiv bilmek, Farsça öğrenmek, maani, beyan bilmek, dini alana ilişkin; tefsir, hadis, mantık öğrenmektir. Edebî alana ilişkin olarak; bir genel kültür oluşturmak açısından şâirlerin divânlarını, tarih ve ahlâk kitaplarını okumak, anlamak ve yorumlama kabiliyetine sahip olmak şart sayılır. Bu uzun süren eğitim ve öğretim sürecinden sonra "münşî" bu bilgi birikimine, tecrübesiyle zevk ve kabiliyetini de katarak her açıdan muhatabına uygun "kusursuz ve güzel" bir yazı yazabilir.

İnşâ yazan kâtip, sözü; anlamayı engelleyecek kadar (îcâz) kısaltmamalı, gereğinden fazla(ıtnâb) da uzatmamalıdır. Gereksiz kelime ve tekrarlardan kaçarak tenâfüre sebebiyet vermemelidir.Katibin nesri nazım gibi olmalıdır. Mektupta muhâtap gereğinden fazla övülmemelidir. Mertebenin gerektirdiği üslûp gözetilmelidir.

Nazım ve nesir konularında karşılaştırmalar yapan eserlerin bir bölümü İnşâ'nın, bir bölümü de şiirin faziletli olduğunu söylerler. Şeyh Nizamî bu konudaki görüşlerini, "Mahzenü'l- esrâr" adlı eserinde şiirin daha faziletli olduğunu söyleyerek ortaya koymuştur. Fevzi Ahmet Efendi ise bu konudaki görüşlerini münşeâtında karşılaştırmalarla ortaya koyar:

"Şiir ve İnşâ ikisi de birbirinden zîba ve her birisi süzülmüş baldan "asel-i musafta" daha saf ve şekerden daha tatlı, letafetle biri âb-ı hayat ise biri kand-ı

nebâttır. Biri ruhun gıdası ise, biri sermâye-i fütuhtur ve iki ilmin birbirine hulul etmesiyle cisim ile cân gibi birlikte biterler. [18]

"**XV.** Asırdan başlayarak Arap ve Acem kültürünün etkisi daha da artmış, bu dillere ait kelime ve kurallar belirli bir çevrenin nesrinde Türkçe kelimelere göre daha kabarık yekün tutmağa başlamıştır."[19] "Bir yandan seci" merakı düz yazıyı iyice bozdu. En düz düşünceler en karışık benzetmelerde anlatılmağa başlandı. Dışa gösterilen bu özen asıl konunun boşlanmasına sebep oldu."[20]

İnşâ genel anlamı itibariyle münşeât ve her türlü resmî yazışma yanında mektup metinlerini oluşturma ve bunlarla ilgili kuralları ifade etmiştir. Ancak zaman içinde kapsamı genişlemiş ve çeşitlenmiştir. "Selçuklular'da **Dîvân-ı İnşâ**, Osmanlılar'da **Dîvân-ı Hümâyûn** denilen devletin resmî yazışmalarının yürütüldüğü dairede, Sultânlar adına kaleme alınan hatt-ı hümâyûn, irâde-i seniyye, menşûr, emir-nâme, gibi resmî yazıların tamâmı inşânın bu türü içinde yer alır. Ayrıca buyruldu, telhis, takrir, tahrirât, tezkire, kâime, temessük, sened, ilmühaber, müzekkire, mazhar, mazbata,lâyiha adını taşıyan belgelerle fetvâ, i'lâm, hüccet ve vakfiyeler, de inşânın konusunu teşkil etmektedir."[21]

İnşâ geleneğinde kullanılan ağır dilin sorumluluğu, yalnızca dîvân edebiyâtı sanatçılarına yüklenilmemelidir. İslamiyetin Orta Asya'da gelişmesinin arkasından yaşanan değişimlerin bu günleri hazırladığı söylenebilir. Bu değişimlerin en belirgini de dil ve edebiyâtta olmuştur.Halkla bir alakası olmayan dil değişimi "yüksek zümre"de belirgindir.Osmanlılardan çok önce

---

[18] Haksever,Halil İbrahim, Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisînin Münşeatı. İnönü Üniv. Sos. Bil. Ens.,Malatya 1995, s.4. (Basılmamış Doktora Tezi'den; Fevri, Ahmed, Münşeât, Ayasofya Ktb.4311,59a)
[19] Tansel ,a.g.e. s. 386.
[20] Gökyay, a.g.e. s.17.
[21] Mustafa Uzun, "İnşâ " maddesi, TDVİA , C. XXII , İstanbul, 2000,s.338.

“Selçuklu hükümdarı “Alp Arslan”ın veziri “Amîdü’l-Mülk Ebû Nasr Künderî” Farsçayı resmî lisan haline koydu ki, muârızları bunu Arapçadaki kudretsizliğine verdiler. Böyle olmakla beraber Doğu Türkistan’daki İslam merkezlerinde din ve ilim lisânı olarak, Arapça’nın ehemmiyeti sarsılmamıştı. “Kaşgar” ve “Balasagun”da Karahanlıların mahkeme îlâmlarında Arapça ve bazen Türkçe kullanıldığı”[22] dikkate alınınca bu durumun, ana dili dikkate almayan bir eğitim ve anlayış değişikliğinin doğal sonucu olarak kabul edilebilir.

“Kâtib” kelimesi ise Arapça “yazma” anlamına “Ketebe” sülasisinden türemiş, ism-i fail olarak; “yazan, yazıcı” anlamında kullanılmıştır. İsm-i mef’ul olarak da “yazılmış” anlamına “mektûb” şeklinde dilimize girmiş ve çok benimsenerek kullanılmıştır. Aynı kökten kitab, kütüb (-hâne), (reisü’l-) küttâb, kitâbe(t) gibi kökteşleriyle birlikte edebiyât ve kültür hayatımızın yaygın kullanılan kelimelerindendir. Bu kelime Münşî ve ‘Inşâ kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanılagelmiştir. Bu birlikte kullanılmaya rağmen münşeâtlara göre mektup halkın da rağbet edip kullandığı bir tür olmuştur. Tansel’e göre ise aralarında bir farklılık da sözkonusudur: “İster resmi ve iş sahasında ister hususî olsun günlük hayatımızda hepimizin yazmağa veya okumağa mecbur kaldığımız bir nevi olduğu için diğerlerinden ayrılır. Hayatla en alâkalı nevilerden biridir.”[23]

Yazmanın kurallarını bilen ,anlamı te’lif ve tertîb edenlere,genellikle “inşâ kâtibi”, mal-mülk işlerinin alımı satımı ve kullanımı ile ilgili işlerle uğraşanlara da “ emvâl kâtibi “ denmiştir.

Şüphesiz kâtiplik yazının ortaya çıkmasıyla başlamış bir uğraştır. Önce Mezopotamya ve Mısır gibi eski uygarlıklarda toplumun değer verdiği saygın bir meslek haline gelmiştir. Bütün toplumlarda giderek oluşan ve oturuşan devlet bürokrasisi inşâyı geliştirdiği gibi kâtibin yerini ve önemini de arttırtmıştır.

---

[22] Köprülü, M.Fuad ,Türk Edebiyatı Tarihi, II. Baskı İstanbul, 1980. s.152.
[23]Tansel , a.g.e. s.386.

Birbirinin devamı olan devlet yapılarında en az etkilenen kurum bürokratik yapılar olmuştur. Söz gelimi Abbâsîler, Emevîlerin idârî yapısını sürdürürken; Osmanlı bürokrasisi de, Selçuklu idârî yapısını devam ettirmiştir.”Türk devletlerinde genellikle dış politikayla ilgili alınan kararları yazan ve yürüten kâtiplerin görevleri bitikçilerle (yazıcı) mühürdar olan damgacılar (tamgacı) tarafından yerine getiriliyordu. Muhtemelen Uygur kâtipleri tarafından Moğol diline sokulmuş olan bitikçi tabiri Moğol ve Türk devletlerinde idârî ve mâlî alanlarda görevlendirilen bütün memurları kapsayan bir anlam kazanmıştır. Oğuzlar elçi ve habercilere kâtip anlamında da kullanılan “yazığcı” unvanını veriyorlar ve Oğuzlardan önce Türkçe yazan kâtiplere “ ılımga “ deniliyordu (Dîvân-ı lügati’t-Türk Tercümesi, I. 143; III,55.). Bitikçive ılımga unvanlı kâtiplerin görevlendirildiği Karahanlılar’da küçük yaşlarda devlet teşkilâtına yerleştirilerek yetiştirilen kişilerden yazısı güzel, anlayışı ve zekâsı keskin olanlar bitikçi olarak istihdâm edilirler, hâkanların yazışmalarını Türkçe yazan kâtipler ise ılımga unvânını alırlardı. Yûsuf Has Hacib ılımga terimini sır kâtibine karşılık olarak kullanır ve resmî yazışmaları kaleme alan kâtiplere “ bitigci ılımga “ adını verir (Kutadgu Bilig, s. 293, 300).”[24]

”Ortaçağ’daki bütün Müslüman ve Türk devletlerinde Dîvân-ı İnşâ’da zamanın en kudretli kâtiplerinin (münşî) görevlendirilmesi bir gelenek halini almıştı. Çok geniş edebî kültüre, Arap ve Fars edebiyâtlarıyla İslam ilimlerinde geniş bilgiye sahip olan bu kâtiplerin önemli bir kısmı, Arap ve Fars edebiyâtlarının en büyük nesir üstatları arasından seçiliyordu. Başka hükümdarlara yazılan mektupların, fetihnâmelerin, önemli görevler üstlenen devlet adamlarına verilen menşurların, ağır ve süslü bir üslûpla yazılması, özellikle kâtiplik müessesesiyle ilgili bütün geleneklerin oluşmasının tamamlandığı **XII.** Yüzyıldan itibaren bu devletlerde umumi bir gelenek olmuştu.

---

[24] Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Kâtip “ maddesi,TDVİA , C. XXV, Ankara, 2002,s.50.

Sâsânîler ile Fars ve Hint Kültür muhitindeki bazı İslâm devletlerinde kâtip ve münşî karşılığı "debîr" terimi kullanılmıştır. Gazneli ve Selçuklularda debîrlerin en iyileri sarayda görev alır, diğerleri ise eyâletlere gönderilirdi. Selçuklularda yazışmalar Dîvânü'r-resâil ve'l-inşâ'da görevli kâtipler tarafından yapılırdı. Selçuklu vezirlerinin önemli bir bölümü Abbâsî vezirleri gibi dîvanların çeşitli basamaklarında görev alan kâtiplerden seçilmişti. Dönemin edebî ve fikrî hayatının temsilcileri arasından seçilen kâtipler , merkez ve eyâlet dîvanlarının yanında vezirlere bağlı olarak da görevlendirilirdi." [25]

Osmanlı dönemine ait belge ve bilgilere göre; Kâtiplik müessesesi devletin kuruluş yıllarına kadar inmektedir. Beylikler döneminden devlet yapısına dönüşen süreçte Osmanlı, yazışma modelini Anadolu Selçukluları geleneğinden adapte etmiştir. "Klâsik dönemde merkez bürokrasisinde kâtipler Dîvân-ı Hümâyûn, defterdârlık ve defterhâneden oluşan üç ana dâirede çalışmaktaydılar. Bürokratik işlemlerin çoğalması sonucunda daha önce Dîvân-ı Hümâyûn ve defterdârlığa bağlı olarak bir kâtip tarafından yapılan işler zaman içerisinde ortaya çıkan birçok alt büroda yapılmağa başlandı. Maliye dâireleri bürokrasinin diğer yerlerine göre daha gelişmiş bir yapıya sahipti. Burada çalışan kâtipler **XVII.** Yüzyılın ilk yarısından itibâren "halîfe" diye anıldı ve kendi aralarında bir iç hiyerarşi ve terfî mekanizması gelişti. Başmuhasebe, küçük evkâf vb. mâliye dâirelerinde kâtipler birinci, ikinci, üçüncü ...halîfe şeklinde sıralandı. Bir üst sıradaki kâtip öldüğünde veya başka bir sebeple görevinden ayrıldığında yerine altındaki halîfe tayin edilirdi."[26]

Kâtiplik müessesesi ihtiyaç duyduğu yetişmiş eleman ihtiyacını, alt yapısında kendi yetiştirdiği elemanlarla karşılamıştır. Kurduğu alt yapı için genellikle sekiz - on yaşlarındaki küçük çocuklar arasından seçilen yetenekliler,

[25] Küçükaşçı, a.g.m.,s.50.
[26] Erhan Afyoncu,Recep Ahıskalı, "Kâtip " maddesi, TDVİA, C. XXV, Ankara, 2002,s.53.

“kalem” denilen yazışma dâirelerinde kıdemli bir kâtibin yanına yetiştirilmek üzere çırak olarak verilirdi. “Alaylı” olarak eğitim – öğretim sürecine giren çırak (şâkird), kitâbet, inşâ, yazı çeşitleri, hesap ve defter tutma usullerini öğrenirdi. Eğitim-öğretim sürecini başarıyla tamamlayan, yaışma kurallarını öğrenmiş kâtip adayı çırağa, yazdığı belgelerde kullanılmak üzere, şâirlerde olduğu gibi bir “mahlas” verilirdi. Hoca Neş’et mahlas verme konusunda önemli isimlerden biridir. “Yazdığı mahlas-nâmelerle her birine uygun mahlaslar verdiği için “hoca” lakabıyla anılmıştır. Talebesi Pertev’in ifadesine göre bir kitap hacminde olan bu mahlas-nâmelerden on altısı dîvânında mevcuttur. Şeyh Gâlib’e verdiği İzzet, Muvakkıtzâde Mehmet’e verdiği Pertev ve Şeyh Vahyî’nin mahlasları bunların en tanınmışlarıdır.”[27] Mahlas almağa hak kazanan kâtip kadro bulunduğu takdirde kâtip olarak görevlendirilirdi. Tanzîmâta kadar bu şekilde süren uygulama daha sonra değiştirilmştir. Bu tarihe kadar “alaylı” olarak yetişen kâtipler, Tanzîmattan sonra “mektepli” olmuşlardır. “ Mekteb-i Maᶜārif-i ᶜAdliyye ve Mekteb-i ᶜUlūm-ı Edebiye” devlet bürokrasisi için gerekli yazışmaları yapabilecek, nitelikli eleman (kâtip) yetiştirmek üzere Tanzîmattan sonra açılmış bir okuldur.

Devlet yapısında ve işleyişinde kâtiplerin üstlendikleri görev ve sorumluluklar, onların önem ve değerlerini arttırmıştır. Devlet yazışmalarında, devletin sırlarına vâkıf olmaları bürokrasideki itibarlarını da yükseltmiştir. “Yavuz Sultân Selim zamanında çavuşlarla kâtiplerin arasında teşrifatta kimin önde olacağı konusundaki bir meselede pâdişah, kâtiplerin “esrâr-ı saltanat” olması hasebiyle daha önde gelmesi gerektiği yönünde karar vermiştir (Hezarfen Hüseyin Efendi, s.86).[28]

---

[27] Genç, İlhan. Hoca Neş’et Hayatı Edebî Kişiliği ve Dîvanının Tenkitli Metni, İzmir, 1998. Mustafa İsen, “Hoca Neş’et” maddesi, TDVİA, C.ḪVIII. İstanbul,1998, s.192.
[28] Afyoncu, a.g.m.,s.53.

“Kalem” denilen yazışma dairesine gelen-giden her tür evrakın kayıt ve cevapları kâtipler tarafından hazırlanır, kıdemli kâtiplerce kontrol edildikten sonra işleme sokulurdu. Kâtipler sefer zamanlarında da askerle birlikte sefere katılarak yazışmaları aksatmazlardı. Yazışmalara ait her tür sorumluluk kâtiplere aittir. Seferlere katılmayan, orada yapılan yoklamalarda yok görünen kâtiplerden; daha önce kendilerine verilmiş olan tımar veya ulûfe gibi gelir kaynakları ellerinden alınırdı.

Kâtiplik ömür boyu süren bir meslek olarak görülebilir. Çünki kendi istekleriyle emekli olmak veya çalışmağa engel bir sağlık problemi; bir başkası lehine görevinden çekilme dışında görevden alınma ve ayrılma sık görülen bir durum değildir. Kâtipler , mesâi saati uygulaması ile görev yapan devlet memurlarıdır. Osmanlılar döneminde kâtipler için mesâi, genellikle sabahın erken saatlerinde başlardı. “ Kâtipler işe sabah namazından sonra gelmeğe başlarlardı. Birçok defa işe geç gelinip erken gidilmesinin önlenmesi için emir çıkarılması kâtiplerin zaman zaman mesâi saatlerine uymadıkları ve görevlerini aksattıklarını düşündürmektedir. 27 Nisan 1777 de defterdar dâiresine gelen Sadrazam Dârendeli Mehmed Paşa mevkûfât kesedârından başka kimseyi göremeyince kâtiplerin ezânî saat 1’de kaleme gelip 10-10.30’da gitmeleri için emir çıkarmıştır. Yine 18 Nisan 1789 tarihli bir hükümde kâtiplerin ezânî saatle yarımda gelip 11’den önce gitmemeleri emredilmiştir. Tarihsiz bir telhiste ise Defterdar Kapısı kâtiplerinden ezânî saatle 2-3’te gelip 10.30-11’de gitmeleri istenmektedir. Bu duruma göre kâtiplerin mesâileri yaklaşık dokuz on saat sürmekte ve mesâi saatlerinin başlangıç ve bitişleri de mevsime göre değişmekteydi. Kâtiplerin haftanın hangi günlerinde çalışıp hangi günlerinde tatil yaptıkları ise tam olarak tesbit edilememektedir. Muhtemelen bu durum, Divân-ı Hümâyûn ve Bâb-ı Âsafî’nin çalışma günlerine göre ayarlanmıştır. 30

Kasım 1774 tarihinde çıkarılan bir emirde pazartesi ve Perşembe günleri kalemlerin tatil olduğu belirtilmektedir.”[29]

Mesai saatleri içinde kâtiplerin iş yerlerinde giymek zorunda oldukları bir üniforma söz konusudur. Kâtiplerin giydikleri bu ortak kıyafet onların yabancı ve kötü niyetli yabancılardan ayırt edilmelerini sağlamıştır.Kâtipler kıyafet olarak: “ Kâtibî sarık ve kavukla gelmek zorundaydılar. Bu kıyafetle kaleme gelmemeleri, iş sahiplerinin kâtipleri başkalarından ayırt edememelerine ve orada bulunan diğer kişiler tarafından dolandırılmalarına sebep olmaktaydı.”[30]

Her kurum ve meslekte görülebilecek mesleğini kötüye kullanma, kâtipler arasında da söz konusu olmuştur. Kâtiplerin daha çok sahte evrak düzenlemek veya yapacağı işi yavaştan alıp, bir anlamda rüşvete zemin hazırlamak suretiyle mesleklerini kötüye kullandıkları görülmüştür. Bu tür tavır ve davranış içinde olanlar genellikle; işten çıkarma, sürgün, kürek, el kesme veya idam gibi cezalara mahkum olmuşlardır.

Kâtiplikle başlayıp terfi ederek reîsü’l-küttâplık , defterdarlık vb.önemli görevlere yükselen meslek erbabının gelir düzeyi, aralarında farklılıklar göstermiştir : “ Merkez bürokrasisinde görev yapan kâtiplerin birkaç çeşit geliri bulunmaktaydı. Defterhâne ve dîvân kâtipleri genellikle 30.000 akçe civarında zeâmete sahiptiler. Kâtiplerden 10-15.000 akçelik timar tasarruf edenler olduğu gibi, 100.000 akçenin üzerinde has seviyesinde zeâmet tasarruf edenler de bulunmaktaydı.Kâtiplerin fazla zeâmet tasarruf etmelerini önlemek için **XVII.** Yüzyılın başlarında zeâmetlerinin 40.000 akçeden çok olmaması yönünde fermân çıkarılmıştır. Bununla birlikte daha sonraları 40.000 akçenin

---

[29] Erhan Afyoncu,Recep Ahıskalı, “Kâtip “ maddesi, TDVİA, C. XXV, Ankara, 2002,s.54.
[30] Afyoncu, Ahıskalı, “Kâtip “ a.g.m. s.54.

üzerinde zeâmet tasarruf eden birçok kâtibe rastlanması emre uyulmadığını gösterir."[31]

XV.YY da Anadolu'da Ahmed-i Dâî'nin "Teressül"ü ile başlayan Türkçe inşâ geleneği[32] onun ortaya koyduğu usul ve kurallarla gelişmiştir. İnşâ alanının kurulup gelişmesine etki eden Yahyâ bin Mehmed el- Kâtib'in "Menâhicü'l-İnşâ"sı[33] ve Mesîhî'nin " Gül-i Sadberg"i[34] yol gösterici önemli eserlerdir.

XVII.YY. Türk toplum hayatında önemli değişimlerin başladığı bir asır olmuştur. **XVII.**YY. da Karlofça ve Pasarofça'nın arkasından başlayan Avrupalılaşma fikri asrın sonuna doğru tahta çıkan; yenilik düşünceleri içinde yetişmiş bir hükümdar olan Selim III zamanında daha da belirginleşir. Yenilikçi Hükümdar Selim III; Hükümdarlığa sadık ve muasır teknik ile mücehhez bir ordu kurmak ve onun vasıtası ile memlekette mutlak bir nüfûz temin ederek tasarladığı siyasi ve içtimai düzeni verme tedbirlerini tatbik etmek istiyordu.[35]

Bir tarafta yeniliklere karşı direnen iç yapı, bir tarafta "çözülüş halinde bulunan imparatorluğun dört tarafı"[36]ndan gelen haberler geleceğe ilişkin endişeleri arttırmakta idi.

Yenileşmeden yana olanlarla "menfaatlerini eskinin devamında bulanlar bu müsail vasattan"[37]fayda umuyorlardı. Kaos ve kargaşa ortamı yerli yabancı pek çok insanın iştahını kabartıyordu. "Üstelik ecnebi, yerli, birçok tarihçiler

---

31 Afyoncu-Ahıskalı, a.g.m. s.55
32 Haksever,a.g.e. s.74
33 Eser hakkında "Resmî İnşâ " başlığı altında bilgi verilmiştir.
34 Derdiyok, İ.Çetin, XV.yy. Şairlerinden Mesîhî'nin Gül - Sadberg'i, ÇÜ. Sos. Bil. Ens. Adana.1994 Basılmamış Doktora Tezi.
35 Tanpınar, A.Hamdi, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İst., 1976, s.55.
36 Tanpınar, a.g.e , s.59.
37 Tanpınar., a.g.e , s.62.

serbestçe faaliyette idiler”[38] Toplumsal şartlar, yenileşmeyi hayatın her alanına hızlı bir şekilde yaymıştı. “1826 da Yeniçerilerin ilgası ve yeni ordunun kurulması ile ilk büyük zafer elde edilir. Bu suretle ıslah fikri yerine “ilğa” ve “yenisinin kurulması prensibi” bir zaruret olur. 1839 da devlet kendisi için Avrupalılaşmağı resmî bir program olarak ilân eder.”[39]

Gülhâne Hatt-ı Hûmayünü olarak da bilinen resmi program ülkenin kültür tarihi açısından bir mîlat gibidir. Program öncesi ve sonrası hayat değişikliği “eski” ve “yeni” kavramları ile birlikte yaşayıp kullanılmıştır.”1839 dan sonraki devrin bir hususîliği de memlekette gittikçe kuvvetini arttıran bir ikiliği doğurması, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kırmasıdır. Bugün bile halk dilinde ve hatta fikir hayatında o zamanlardan kalan “alafranga” ve “alaturka” (mûsikide olduğu gibi) “eski” ve “yeni” (zihniyet meselelerinde) tabirleriyle ifade edilen bu ikilik realitesi Tanzîmâtın en büyük fatalitesidir.”[40]

Toplumsal hayatın her alanında etkileri görülen Tanzîmât süreci edebiyâtı da etkilemiştir. En belirgin değişim de dildeki sadeleşme olmuştur. Zaman zaman kamuoyu yoklamalarına ihtiyaç duyan hükûmet; “Ayıklanmış, kolay anlaşılır bir yazı tarzına gittikçe daha fazla ihtiyaç görüyordu”[41]

Bu devirde devlet memuriyetinde bulunanlarda aranan özellik “eskisi” gibi Arapça, Farsça değildi. Bu görevlerde bulunanlarda aranan meziyet “hemen daima sâde, etraflı, açık bir ifade tarzı meziyet olarak aranıyordu.” [42]

Zaman değişmiş; dildeki ağırlaşma ve halktan kopuş yerini sadeleşme ve halka yönelişe bırakıyordu. Bu özellik Tanzîmât Edebiyâtı’nın da karakteristiği olacaktır.

---

[38] Tanpınar, a.g.e. s.62.
[39] Tanpınar, a.g.e. s.64.
[40] Tanpınar, a.g.e. s.136.
[41] Tanpınar, a.g.e. s.110.
[42] Tanpınar, a.g.e. s.110.

“Tanzîmât dönemine değin bizde mektup türü, genel olarak inşâ diye adlandırılan düz yazının içindedir. Bundan dolayı da güzel bir düz yazı yazmak için öne sürülen kuralların mektup türünde de geçerli olduğu görülür.”[43]

Sosyal hayattaki hızlı değişimin edebiyâta yansıması zaman almaktadır. Bu sebeple bir sadeleşmeden söz edilse de; nesir geleneğinin tamamen değiştiği düşünülmemelidir.

“19. Asrın ilk yarısında ve Tanzîmâttan sonra aynı edebî ananenin devamı birçok münşîlerin yetiştiğini görüyoruz.”[44]

“Bu asrın umumî nesir yapısında sadeleşme eğilimi kendini kuvvetle hissettirir. Siyasetteki yenilik arayışları edebiyâtta da görülür ve nesir dilinin anlaşılır olması yolunda yazarların çalışmaları dikkati çeker. Genel temayül halkın diline yaklaşma şeklinde olmasına rağmen, alışmış nesir tarzıyla pek çok eser yazılır. Fakat bunlar da çok süslü ve sanatlı bir yapıda değillerdir.”[45]

Devrin karakteristiği olan sade dil nesirde de kendini gösterir. “Nesir dilinde ise, mahallîleşme cereyanı daha da aşikar ve şuurlu idi. Meselâ, bir Dîvân devri edîbi olan Esad Efendi, Türkçe’deki bu sâde dile ve halk Lisanına doğru gidişin mücîb sebeplerini söyliyecek, âdeta nesirde sadeliğin kaidelerini kuracaktı.”[46]

Bu dönemin hatırlanması gereken sanatçılarından “Antepli Mehmet Münib, Diyarbakırlı Şaban Kâmî, Trabzonlu Emin Hilmi, Rusçuklu İzzet, Çelebizâde Âsım, Akif ve Sâmi Paşa’nın, Sahaflar Şeyhizâde Es’ad, Osman Nevres, Mâhir Kenan Bey ve Reşit, Rifat Mehmet Sâdık, Âli, Fuad, Mahmud

[43] Gökyay, a.g.e. s. 17.
[44] Tansel, a.g.e., s.387.
[45] Haksever, a.g.e, s.155.
[46] Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İst., 2004. C.II. s.831.

Celâleddin, Akif, Sırrı Paşa'nın İsmail Müşfik'in, Şeyh Vasfî'nin münşeât mecmuaları mevcuttur."[47]

Zaman içerisinde inşâ kelimesi yerine mektup kelimesi kullanılmaya başlanır. "Mektup nev'i bizde 19.asrın ikinci yarısından sonra garb edebiyâtının tesiri ile, yenileşme devri edebiyâtçılarının elinde asıl kendi tabii şartlarını bulur ve inkişatını yapmağa başlar."[48]

Tanzîmatla birlikte inşâ geleneğinin; ne söylediğinden çok, nasıl söylediği anlayışı bırakıldı : "Bu devreden itibaren eski münşeât zihniyeti ve bunun hazır ve suni kalıpları yerine, Şinâsî'nin annesine mektubunda olduğu gibi muhtevayı esas alan, tabii ve sade bir mektup tarzının örnekleri gittikçe kendini gösterir."[49]

İnşâ yerine mektup adının kullanılmasına rağmen münşeât kelimesi de kullanılmaya devam etmiştir. "Tanzîmâttan sonra Garb Edebiyâtı te'siri ile nazımda gazel, kasîde vb. şekil adları yerine şiirin mevzuuna uygun başlıklar kullanıldığı gibi, münşeât mecmualarına da Kenan Bey Âsârı, Müntehebât-ı Âsâr, Mecmuatü'l-Tarab Alâ Lisânü'l-Edeb gibi hususî isimler verilmiştir. Bununla beraber eski ananeyi devam ettirenler Münşeât-ı Şeyh Vasfî, Münşeât-ı Mahmûd Celâleddin Paşa gibi isimler kullananlar da yok değildi.[50]

Eski geleneği sürdürmekte olan sanatçılar İnşâ geleneğinin bütün kurallarına uyarak mektuplarını yazmakta idiler. "Hususi mektuplarda seci ve manzum parçalar kullanma ananesi 19. Asrın sonlarına kadar devam etmiştir."[51]

Münşeât mecmuaları: "Umumiyetle resmî, kısmen hususi muhaberatı ihtiva etmekle beraber, bunlarda bazen nutuklara, makalelere de rastlarız.

---

[47] Tansel, a.g.e. s.387.
[48] Akün, Ö.Faruk, Namık Kemal'in Mektupları , İst. 1972 s.IV.
[49] Akün, a.g.e. s.IV.
[50] Tansel, a.g.e. s.387.
[51] Tansel, a.g.e. s.389.

Münşeât tabiri nesir külliyatı manasına da gelmektedir. Münşeât mecmualarında resmi işlerle alâkalı tezkireler, husuî veya resmî teşekkür, tebrîk, taziye vb. mektupları 19.asrın sonuna ait mecmualarda hayatımızdaki değişmeler tesiri ile şirket akdi, vekalet, mukavele, konturat bir mektebe kayıt mevzularında da iş mektupları mevcuttur."[52]

Bütün bunlardan sonra matbaanın olmadığı dönemlerde "kâtib"in ve "münşî"in toplumlardaki yeri çok açık bir şekilde değerlendirilebilir. "Kâtip"lik kolay elde edilen bir meslek değildir. "Münşî" özellikleri için daha önce verdiğimiz bilgi ve donanım kâtiplik için de geçerlidir. Başkaları adına yazdıklarında "kâtip"lik kişiye sıfat olurken, kendisi için yazdıklarında "münşî" adını alır. Mektup; sürekli münşeât'ın gölgesinde kalmış gibidir. "Yazanın hususi hayatını, duygularını, çeşitli hadiseler karşısındaki intiba ve müşahadelerini samimi bir şekilde aksettiren bir mektup ananesi teşekkül edememiştir."[53] Kâtip Çelebi "Keşfü'z-Zünûn" adlı eserinde: "İnşâ'nın bir kolu olan mektupta en kaçınılacak yer, yazanın istediğini değil de isteneni yazması, gönderenle gönderilenin durumunu göz önünde bulundurmasıdır."[54]

Bir dîvanın yazımında kâtibin önemi konusunda Fuzûlî'nin söylediklerini hatırlamak yeterlidir. Fuzûlî'nin Türkçe Dîvanın önsözünde Bed-duâ ettiği üç meslek erbâbından biri "bed-tahrîr" olan kâtiplerdir[55]:

"Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrün
Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzı şûr eyler
Gâh bir harf sukûtıyla kılur nâdiri nâr
Gâh bir harf kusûrıyla göz'i kör eyler"

Kâtiplerin acele ve dikkatsiz yazarken yaptıkları, bazen bir harfe nokta (.) yazmayı unutarak; bazen de bir harfe fazladan koydukları noktalarla anlamı nasıl bozduklarını örnekleyerek onlardan yakınmıştır. Kâtibin görünürde çok

---

[52] Tansel, a.g.e. s.387.
[53] Akün , a.g.e. s.1
[54] Gökyay. a.g.e. s.17.
[55] İpekten, Halûk , Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri, Ankara, 1996. s.28.

küçük bir kusur ve dalgınlığından mağdur olan insan şâir olmaktadır. Şâir ne kadar güçlü, şiiri ne kadar güzel olursa olsun, kötü bir kâtip bu gücü ve güzelliği tüketebilir.

Arapça "İnşâ" ve "mektup" kelimeleri yanında Farsça "nâme" kelimesi de aynı anlama kullanılmıştır. "Nâme" tek kullanıldığında "aşk mektubu" olarak anlaşılmıştır. Başka bir konu ile "nâme" kelimesi birleştirilerek farklı konularda yeni mektup türlerini de ifade etmiştir. Tehniyet-nâme (tebrîk), Tebrik-nâme (kutlama), uhuvvet-nâme (kardeşlik), meveddet-nâme (dostluk) konuları itibariyle mektuplara verilen adlardandır. Türkçe karşılığı bitig olan mektup, edebiyâtımızın özel ve önemli bir alanına ad olmuştur.

I. BÖLÜM

İNŞÂ TÜRLERİ

1. EDEBÎ İNŞÂ

1.1 MENSUR MÜNŞEÂTLAR

Bilindiği gibi, Eski Türk Edebiyâtı içinde nazım nesir dengesinin nazım lehine ve daha çok nazım ağırlıklı olmuştur. Önceki bölümde de açıklandığı üzere bu edebiyâtın, hem konularının çeşitliliği, hem de hacmi itibâriyle hiç de azımsanamayaca bir nesir birikimi vardır. Bu eserlerin bir bölümü resmî yazışmalardan meydana gelirken, bir bölümü de toplumsal hayattaki tîcâret ve insan ilişkileri ile ilgili olmuştur.

1.1.1.Müellifi Şâir Olan Münşeât Mecmuaları :

Dîvân şâirlerinin hemen pek çoğunun dîvânlarından başka, mektuplarını topladıkları münşeâtları da vardır. Şâirlerin özel ve sosyal hayatlarına ilişkin ipuçları, insan ilişkilerine dair hiçbir kaynağın vermediği bilgiler burada mevcuttur.[56] Bu tür münşeâtların bazıları: Ali Şir Nevâî ö.H.907=M.1501), Lamiî Çelebi (ö.H.938=M.1531), Şeyhü'l- İslâm Ebussuud Efendi (ö.H.982=M.1574), Gelibolu Âli (ö.H.1008=M.1589), Nâbî (ö.H.1124=M.1712), Osmanzâde Tâib (ö.H.1136=M.1732), Ragıb Paşa (ö.H.1176=M.1762), Kerküklü Abdürrezzak, Nevres-i Kadîm (ö.H.1175=M.1761) Tokatlı Ebubekir Kânî (ö.H.1206=M.1791), Nev'î- zâde (ö.H.1046=M.1635-36), Azmî-zâde (ö.H.1040=M.1630), Ganî-zâde (ö.H.1036=M.1626), Hoca Neş'et'in Mektupları[57] Bu münşeât kitaplarının içinde başkalarına ait mektup örnekleri

[56] Levend, A. Sırrı , Türk Edebiyatı Tarihi, C. I. Giriş, Ank., 1973. s.115.

[57] Kaşka,Mustafa,Divan Edebiyatında Münşeât Geleneği ve Hoca Neş'et'in Mektupları, DEÜ,Eğit.Bil.Ens., İzmir.1999 (Basılmamış Yük.Lis.Tezi).

bulunmamaktadır. Ancak bazı münşeât kitapları farklı şâirlerin mektuplarından meydana getirilmiş olabilir.[58]

Şâirlerin özel hayatlarına ilişkin bilgiler içeren bu kitaplar biyografi hazırlayanlar için vazgeçilmez hazinelerdir. Söz gelimi şâirlerin edebî kabiliyet ve kişilikleri hakkında kısmen de olsa, şiirleri vasıtasıyla bilgi sahibi olmak mümkündür. Ancak onların insan ilişkilerini sürdürmedeki başarıları, insânî erdemleri hakkında, mektupları okunmadan doğru hükümler vermek zordur.

1.1.2.Müellifi Şâir Olmayan Derleme Münşeât Mecmuaları

İçerisinde adları bilinen veya bilinmeyen münşîlerden alınmış mektupların bir araya getirilmesiyle oluşan münşeât mecmuaları bu grupta toplanır.Antolojik mahiyetteki bu tür eserlerde bilinen şâirlere ait mektuplara rastlanabileceği gibi kime ait olduğu,kime yazıldığı belli olmayan mektuplar da vardır.

Bu tür eserler eserlerin müellifleri de çoğu zaman belli olmamaktadır. Genellikle bu tür eserlerin adları "**münşeât**", "**mücmu^catü'l- Münşeât**" veya "**İnşâ-i Merġûb**" olarak bilinmiş ve adlandırılmıştır.Bunlar genellikle "Ümerâ, hükemâ, havâtîn, sâdât, şuara, ulema, kuzât, meşâyıh,vüzerâ için yazılacak yazıların başlıkları, hâtimeleri, bu yazılara uygun düşecek cümleler,ibâreler, beyitler ve örnekler veren eserlerdir."[59]

Münşeâtlarda dil ve üslûp; süslü nesir için daha önce söylenen bütün özellikleri taşır denilebilir. Bu nesrin en önemli özelliği ağır ve ağdalı olmasıdır. "Bu ağır nesirde sanatlı ifade hususiyeti de arandığından, inşâ, ancak Arap ve Acem kültürüne, edebiyât bilgisine vakıf kimselerin kaleme alabileceği bir hususiyet gösterir."[60] Bu özelliklere uygun inşâ yazabilmek, her katibin gösterebileceği bir hüner değildir. "Eski edebiyâtçılarımız hadiseleri, duygu ve

---

58 Levend,a.g.e. s.116.
59 Levend,a.g.e. s.114.
60 Tansel, a.g.e. s. 386.

fikirlerini nev'in gerektirdiği şekilde serbest ve tabii bir tarzda ifade etmek yerine, her şeyden önce münşiyâne nesirden ve hünerlerini ortaya koymak gayesine değer vermişlerdir."[61]

Mektuplar, kişiler arasındaki samimi duyguların iletilmesini sağlayan yazışma tarzıdır. Ancak münşeâtlar ne söylendiğinden çok, nasıl söylendiği noktasına yoğunlaştığı için eleştirilmiştir. "Mektup tarzı eski edebiyâtçılarımız elinde muhtevayı bir tarafa bırakıp lafız hünerlerine değer vermek yüzünden bu ana vasfını bulamamış, bilakis ondan uzaklaşmıştır.[62]Böylece münşeâtların dili her eserle biraz daha ağırlaşarak devam etmiştir. "15.yy. da başlayan bu "edebî nesir" örneği durmadan daha süslü ve daha yapmacık bir yol tuttu."[63]

Eserdeki örnekler bu görüşü doğrular niteliktedir. Esasen bu durum, bu alanda eser verenlerin alt yapı ve donanımlarıyla alakalıdır. "Bir yandan "seci" merakı, bir yandan yazarların Arap ve Acem edebiyâtlarını büyük ölçüde bildikleri yolundaki gösteriş merak, düz yazıyı iyice bozdu. En düz düşünceler en karışık benzetmelerle anlatılmağa başlandı. Dışa gösterilen bu özen asıl konunun boşlanmasına yol açtı."[64]

Burada durumun vardığı noktaları göstermesi bakımından tarihi bir olayın nakledilmesinin yararlı olacağını düşünüyoruz. "Bir gece Şehit Ali Paşa'nın (1667-1716) konağındaki bir toplantıda bulunan Nâbî (1642-1712) bir aralık, Paşa'nın "tek bir konunun kaç türlü yazılabileceği" yolunda ortaya attığı bir soruya oradakilerin ancak üçe değin çıkarabildiklerini, dördüncüsünün ise artık yazılamayacağını söylemeleri üzerine, kendisinin bir gecede aynı konuyu on beş ayrı biçimde yazdığını anlatır. Bu konu şöyle bir yemeğe çağrı yazısıdır. Bu on beş tane ayrı fakat üslûpları, ağırlığı ve içinden çıkılmazlığı yönünden bir

---

61 Akün, a.g.e. s.II.
62 Akün, a.g.e. s.II.
63 Gökyay, a.g.e. s.17.
64 Gökyay, a.g.e. s.17.

olan yazılar"[65] olayın geldiği noktayı açık olarak gösterir. Sanatçılar birbirlerine üstünlük sağlamanın ölçüsü olarak sanattaki maharetlerini öne çikarmışlardır." Sanat gösterme gayretinde ve iddiasında olan okunması ve anlaşılması külfetli eserlerle halka değil,münevver zümre adeta bir yarış havası içerisinde birbirlerine hitap etmek istemiştir."[66]

Toplumsal hayatın her alanını kapsayan özel veya resmî yazışmalar,inşâ alanının konusunu oluşturmaktadır. Bu mektupların bazıları ikili alış-verişlerin tîcârî yönüyle ilgili olabildiği gibi; bir bölümü de bu ilişkilerin hukuku ilgilendiren yönü ile alâkalıdır. Mensur mektuplardan bazılarının dil ve üslûpları konularına göre farklılıklar gösterebilir. Bunun sebebi konunun özelliğidir.Halkı ilgilendiren,günlük hayata ilişkin resmî belge ve mektuplarda mektubun vazgeçilmez bölümlerinden olan "hitap" bölümünün bulunmadığı görülür. Bu mektuplarda dil daha sade ve anlaşılır durumdadır.

Hukukî ve tîcârî mektuplarda sıkça görülen bu üslûp farklılığı içeriğin öneminden ve özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu uygulamayla içerik, söz hünerlerine feda edilmemiştir denilebilir. Bu da hukûkî ve tîcârî mektupların dilindeki anlaşırlığın sebebi olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda; halkı ilgilendiren konulara ilişkin yazılan mektupların dili daha sadedir demek mümkündür. "Husûsiyetle dînî, tasavvufî ve talîmî (didaktik) eserlerde bilinerek sadeliğe dikkat edilmiştir demek de mümkündür."[67]

Bu anlayışla yazılmamış mektupların içerisinde Türkçe kelime yok denecek kadar azdır. Sıradan bir okur-yazarın bu mektupları anlayabilmesi oldukça güçtür. Mektupların dil ve üslûbunun; yazılanın ilmine, irfanına, makâm, mevkî ve rütbesine göre daha ağır bir dil ve üslûpta kaleme alındığı unutulmamalıdır. Unutulmaması gereken bir diğer nokta yazanın kendi

---

[65] Gökyay, a.g.e. s. 18.
[66] Çelebioğlu, Amil ,Kanûnî Sultân Süleyman Devri Türk Edebiyatı, İst.,1994. s.110.
[67] Çelebioğlu, a.g.e. s.110.

kapasite ve kabiliyetini de karşısındakine kullandığı dil ve üslûbuyla göstermesidir. Bu durum dikkate alındığında, üslûbun nasıl içinden çıkılmaz bir hal aldığı daha iyi görülür.

Kısaca münşe'âtların, herhangi bir konuyu açık, net ve samimi bir üslûpla karşısındakine iletmekten çok, "münşîyâne" üsluptaki başarı ve yeteneğin kanıtlanıp, kabul ettirilmek gibi bir amaçla yazıldıkları söylenebilir.

1.2. MENSUR-MANZUM KARIŞIK İNŞÂ

1.2.1. KONUSU ŞİKÂYET OLAN MEKTUPLAR

İnşâ eserlerine topluca bakıldığında bunlarının hepsinin aynı özelliklerde yazılmadığı görülür. İnşâ ve mektup kelimeleri her nekadar akla önce nesri çağrıştırıyorsa da inşâ verimlerinin bir bölümü nazımla birlikte kaynaştırılarak; bir bölümü de manzum olarak verilmiştir. Münşîlerin pek çoğunun aynı zamanda şâir olmaları, inşâyı şiirle destekleme ve konuyu şiirle işlemeleri noktasına götürmüştür. Bu uygulama inşâda güzel bir anlatım yolunu açmıştır. Güçlü şâirlerin nazım-nesir karışık yazılmış bazı inşâ örnekleri bu tarzın klasik eserleri haline gelmiştir. Fuzûlî'nin "Şikâyetnâme"si bunun engüzel örneklerinden biridir.

"Şikâyet-nâme" Fuzûlî'nin Türkçe mektuplarından biridir. Fuzûlî,

Kânûnî Sultân Süleymân'ın Bağdat fethinin arkasından yaklaşık dört ay konakladıkları (24 Cemâzilevvel 941 / 30 Kasım 1534 - 28 Ramazan 941 / 2 Nisan 1535) süre içinde pek çok devlet adamı ve şâirlerle tanıştığı ve onlara kasîdeler sunduğu bilinmektedir.[68] Tanışıklığın zaman içinde samimi dostluklara dönüştüğü mektupların dil ve üslûbundan anlaşılmaktadır. Tanışıklıkların arkasından devlet erkanına sunduğu kasîdeler ve oluşan dostluğa karşılık

---

[68] Karahan, Dr.Abdülkadir, Fuzûlî'nin Mektupları, İst.,1948 s.4

İstanbuldan gönderilen câize mâhiyetindeki dâimî bir tahsîsât olarak, evkâf idâresinden bağlanan maaşı alamaması üzerine, duyduğu üzüntü ve düş kırıklığını verilen sözlerin yerine gelmeyişini, devrin devlet dâirelerindeki işleyişi ince bir ironi ile yansıttığı, Nişâncı Celâl-zâde Mustafa Paşa'ya hitâben yazdığı mektubunun adıdır. Ancak bu mektup; sözkonusu maksadı aşarak her devirde dili, üslûbu ve ironik yaklaşımı il sevilmiş, "şikâyetnâme" adıyla şöhret kazanmış ve müstakil bir edebî eser gibi okunmuştur.

Mektup nazım ve nesir karışık yazılmıştır. Fuzûlî evkâf idâresinde karşılaştığı olumsuz muâmele karşısında bazı gözlemlerde bulunmuş ve ironi sanatının en mükemmel örnekleri sayılacak bir üslupla hayâlî diyalog şeklinde kurgulamıştır. Nesir bölümlerindeki secî, nesri nazma yaklaştırmış mektuba nazım etkisi yapmıştır. Bilgece söyleyişler kolayca sezilmektedir. Mektup merkezden uzak devlet bürokrasisinin içinde bulunduğu otorite boşluğunu ortaya koyması açısından ayrıca dikkate değerdir. Bu açıdan mektup o dönemde etkisi hissedilemese de çöküşe gidiş sürecinde devlet bürokrasisinin durum ve etkisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Genellikle mizâhî bir yaklaşımla ele alınan mektup gerçekte "güleriz ağlanacak halimize" cinsindendir. "Fuzûlî bu mektupta âdetâ Ma**x** **W**eber'in bürokrasisinin hayattaki uygulamasının bir örneğini güldürücü bir şekilde anlatır gibidir."[69]

Hak arama kasdıyla devlet görevlilerine mürâcaat eden Fuzûlî, selamın ve elindeki hükmün fayda etmediğini görünce görevlilerle konuşmaya başlar.Ancak Fuzûlî'nin sorularına devlet görevlileri "hâl diliyle" cevap verirler. Yaptıkları işin yanlışlığını hatırlattığında görevliler "bizim âdetimiz böyle " diyerek cevaplarlar. "Beratımın gereği niçin yerine getirilmez?" diye

---

[69] Kortantamer, Tunca, "Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı" Eski Türk Edebiyatı-Makaleler, Kültür Bakanlığı, 2004. Ankara. s.151

sorduğunda; “ Zevâiddir, husûlü mümkün olmaz cevâbını alır. Mektup aşağıdaki diyaloglarla devam eder :

Dedim: vakıf malın ziyâde tasarruf etmek **vebâldir**. Dediler: Akçemiz ile satın almuşuz bize **helâldir**.Dedim: Hisâb alsalar bu sülûkünüzün **fesâdı bulunur**.Dediler: Bu **hisâb** kıyamette **alunur**.Dedim: Dünyâda dahî hisâb **olur**, haberin **işitmişüz.**Dediler: Andan dahi bâkimiz **yoktur**, kâtipleri razı **etmişüz**. Gördüm ki suâlime cevaptan gayrı nesne **vermezler** ve bu berat ile hâcetim revâ kılmağın revâ **görmezler**. Nâçâr terk-i mucâdele **kıldım** ve me’yûs u mahrûm kûşe-i uzletime **çekildim**. Ben berâtımdan ihânet çektiğim için andan **münfeil**, berâtım benden fâidesiz âzat gördüğü için benden **hacil**. Ol şâhid-i mecrûh gibi takrîrden **peşîmân**, ben müddeî kâzib gibi teşnî’den **perîşân**. Ol âyet-i mensûh gibi **memnû a’l-amel** ben ümmet-i memsûh gibi **maktû a’l – emel**.

Ben ana fitne, ol bana âfet
Müteneffir ben andan ol benden
Ben ana gusse, ol bana mihnet
Mütenekkir ben andan ol benden

Fuzûlî’nin Nişancı Mustafa Paşa’ya yazdığı mektubunda geleneksel münşeât özelliklerinden secîler görülmekle birlikte, yaşamışlıktan kaynaklanan samimiyet, mektubu güzelleştiren manzum parçalarla mektubun içinde adeta dil ve üslûba bir güzellik vermiştir. Fuzûlî bu nazım-nesir karışımı samimi üslûbuyla gelenekselden ayrılıp kendi üslûbunu kurmuş ve kullanmış, şiirinin yanında inşâ konusunda da Türk edebiyâtının büyüklerinden biri olduğunu kanıtlamıştır denilebilir.

1.2.2. Konusu Aşk ve Özlem (İştiyak) Olan Manzum-Mensur Mektuplar

Nazım-nesir karışık bir başka mektup örneği olarak yine Fuzûlî'nin yazdığı "iştiyâknâme" gösterilebilir. Abdülkadir Karahan'a göre[70] Musul Mirlivası Ahmed Bey'e yazılmıştır. Mektubun sernâmesinde "Cevabnâme-i Mektûb-ı Ahmed Beg Mirlivâ-i Musul İştiyâk-nâme ez cânib-i Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî Rahimehü" kaydı olan mektubun ne zaman yazıldığına ilişkin bir kayıt yoktur. Mektup aşağıda verilmiştir:

Şükür kim re'yümce devrân etdi çarh-ı çenberî
Tâli' oldu feyz bürcinden sa'âdet ahteri

Geldi nâ-geh bir hümâyûn tâir-i ferhunde-fâl
Zîver almış bir mübârek nâmeden bâl ü peri

Matla'-i envâr-ı behcet mazhar-ı âsâr-ı feyz
İhtimâl-i nakşdan ârî mâyibden berî

Fevz ü re'fet nushası lüt u kerem mecmû'ası
Fazl tûmârı hüner dîvânı hikmet defteri

Hem sevâd-ı nûr-bahşı zulmet-i Âb-ı Hayât
Hem beyâz-ı rûşeni âyîne-i İskenderî

Râhat-i dil hıfzına kat kat derûnı bir hisâr
Leşker-i gam def'ine saf saf hutûtı bir çeri

Fi'l-mesel her satrı nahl-i ma'ârif mîvesi
Mücmelden her lafzı bir dürc-i ma'ânî gevheri

Mescid-i Aksâ gibi Pâkîze sahn-ı sofası
Saf saf olmuş satrlardan pâye pâye minberi

Vâ'iz-i idrâkün ol minberde takrîr etdügi
Bir du'â kim subh u şâm olmuş melâik ezberi

[70] Karahan, a.g.e. s.15-17

Kaşı nûn kaddi elif gîsûları cîm ağzı mîm
Bir semen-ber nâzenin mahbûba benzer peykeri

Sırrı ifşâsında kılmış ağzınun terkin devât
Kesbi sa'yinde dökülmüş hâme alnınun teri

Satrlardur muntazam yâ her biri bir riştedür
Kim dizilmişdür aňa esrâr-ı hikmet cevheri

Vâlih olmuş safha-i ruhsârına ehl-i nazar
Tâze gelmiş çihre-i pâkine hatt-ı 'anberî

Söz midür merkûm yâ bîmâra göndermiş hakîm
K'âgaza sarub biraz pâre nebât-ı sükkerî

Dil-güşâdür neş'esi gûy3a ki mazmûnundadur
Musûlî sahbâlaruň keyfiyet-i cân-perveri

Yohsa tahrîrin kılan Mûsul meyinden nûş edüb
Mestlik vaktinde ol mahbûba vermiş zîveri

Genc-i gevherdür gedâlar nezri olmuş hıfz içün
Mühr urmuşlar anuň üstüne Beg Hazretleri

Ol felek-rif'at ki andan sâdır olmaz gayr-i hayr
Yahşi fi'lün yokdur andan özge aslâ masdarı

Var ümîdüm ki cemî'-i bî-nevâlar üstüne
Tâ- ebed memdûd ola zıll-i 'utûfet-güste

Hîn-i hayret-i hirmân ve evân-ı hevân-ı hicrân ki lisâna kuvvet-i iktidâ-yi cenâna kudret-i ihtidâ-yi lisân mute'azzir idi kavâfil-i mesâlik-i mahz-i eltâf ve revâhil-i merâhil-i 'ayn-i a'tâf ile ihdâ ve ithâf olunan emti'a-i ahbâr-ı sıhhat ve cevâhir-i âsâr-i behcetüňüz hüsn-ü vürûdu ile muharrik-i selâsil-i 'ubûdiyyet ve müceddid-i kavânîn-i muhâlasâtumuz düşüb ol tarz hâme-i müşg-bârun ve ol nakş nâme-i meserret-âsârun her satrı 'urûc-i rütbe-i iktidâra bir merdibân ve

her lafzı husûl-i derece-i i’tibâra bir müjde-resân olmagın hıred-i hord mikdâr ve ‘akl-ı ‘âkılî-şi’âr bu ‘izzet ihtimâlin mütecâvizü’l-‘âde ve bu devlet istihsâlin havsaladan ziyâde görüb garka-i deryâ-yi hayret ve sergeşte-i bâdiye-i dehşet olmakda iken dest-i gayret dâmen-i himmet tutub lâzım etdi ki istikbâli idrâk-i mazmûnuna cevher-i cân ve gevher-revân nisâr oluna ammâ yine ‘umûm-ı ‘inâyetüňüzden zimmetümüzde olan senâlarun ve şümûl-i şefekâtüňüzden niyyetümüzde olan du’âlaruň tahvîf-i tevkîfi müstedi’-i istibkâ-yi hayâtumuz ve mümidd-i istihkâm-ı sebâtumuz vâkı’ oldı.İstid’â olunur ki hem-vâre mazalle-i ‘ulüvv-i rif’at ve sürâdik-i sümüvv-i devlet atnâb-ı me’âsir-i hüsn-i fi’âl ve evtâd-ı netâyic-i lütf-i hısâl ile mefârik-i kâffe-i zevi’l- i’tikâda ve rüûs-ı ‘âmme-i ûli’l-encâda muzıl ve mümted ola ve hemîşe hadîka-i hadaka-i erbâb-ı nazar ve cinân-ı cenân-ı ashâb-ı hüner reşehât-ı emtâr-ı âsâr-ı merâhim ve nefehât-ı ezhâr-ı izhâr-ı mekârimüňüzden nezâret bula. Hakkâ ki zemân-ı mübâ’adet-i mülâzemetüňüzde müstemir olan evkât-ı zemîme ve hengâm-ı mülâzemet-i mübâ’adetüňüzden geçen sâ’ât-ı gayr-ı selîme ne kâbil-i ihâta-i tahrîr ve ne dâhil-i havza-i kabûl-i takrîrdür. Eger kudûret-i külbe-i ahzân def’ine ‘azîmet-i bûtsân musammem olunsa bu firâk eserinden sîne-i cûy-bâr çâk ve dîde-i havz nem-nâk ve Nihâl-i turunc türş-rûy ve nahl-i hurma perîşân-mûy görünüb ne sebzelerde ferhdan bir reng bulunur ve ne bülbüllerde neşâtdan bir âheng ve eger melâlet-i bâğ-ı ‘adîmü’l-ferâğ defîne sâkin-i külbe-i ahzân olmak murâd olunsa bu iştiyâk istîlâsından dil-i şem’ sûzân ve ciger-i pervâne biryân görünüb revzenleri âh-ı serd çekmekde ve dîvârları gerd-i kudûret dökmekdedür. Göz huzûruňuzda olan temettü’leri uyhuda görmege kânî’dür ammâ girye-i bî-ihtiyâr uyhuya mâni’dür ve hâtıra müsâ’adeňüz tahayyülde hâsıldur ammâ ne hâsıl tahayyül edüb tahammül etmek müşkildür. (Kıt’a)

Ger şerh-i gâm eylesem aňa pâyân yok
Ve sabr-ı hem eylesem aňa dermân yok

Çün tecribe eyledüm visâlüňden gayr
Endûh-i firâk derdine dermân yok

Tevakku' ki matla' –ı letâif-i Rabbânî ve meşrik-i 'avâtif-i Sübhânîden şümûs-i vesâyil-i ref'i zulmet-i firâk ve büdûr-i vesâit-i iktibâs-i envâr-ı def'-i iştiyâk tulû' ve zuhûr edince bu nehc-i kadîm ve câdde-i müstakîm üzerine kadem-i himmet ve kalem-i şefakat sâbit-ü-sâyir olub ebvâb-ı tefakkud mesdûd ve ashâb-ı tezekkür mefkûd buyurulmaya (Bâkî devlet müstedâm ve ikbâl ber-devâm bâd bi-Rabbi'l-'ibâd)[71]

Mektubun yazıldığı Musul Mirlivâsına ilişkin olarak fazla mâlûmât yoktur. Ancak cevâb-nâme'den onun yardımsever cömert bir insan olduğu yargısını çıkarmak mümkündür. Bu durum, mektupların biyoğrafi oluşturmadaki fonksiyonunu ortaya koyması açısından önemli bir noktadır.

1.2.3. Konusu Haberleşme Olan Manzum-Mensur Mektuplar

Manzum-mensur karışık mektup örneği olarak hatırlanması gereken diğer mektup örneği Zâtî'ye aittir. "Gazâlî" mahlasıyla tanınan "Deli Birâder" nâmıyla bilinen şâirin kendisine Mekke'den gönderdiği manzum-mensur karışık mektuba aynı formda ve cevap mâhiyetinde yazdığı mektuptur. Gazâlî'nin İstanbul'daki dostlarının hallerini merakla onlara duyduğu özlem ve iştiyâk içinde yazdığı ve merakını "eyü mi" redifiyle vurguladığı kasîdesine Zâtî "eyüdür" redifli nazım ve nesir karışık mektubuyla karşılık verir. Zâtî'nin mektubun bir bölümünü aşağıda örnek olarak veriyoruz.

"Ve bu cânibe huzûr-ı şerîfüňüzden varaka-i şerîf ü şîrîn-kelâm ve rık'a-i latîf ü rengîn-peyâm irsâl olunmuş. İhsân-ı bî-dirîğuňuzdan dirîğ eylemeyüp biz fakîr ü hakîrüňüzi kerem-i tâm ve lutf-ı âmuňuzdan âşinâlaruňuz arasında kelimât-ı ᶜâlem-ârâňuz ile yâd eylemişüz. Rahîmüň rahmetinden yâd olmıyasız.

[71] Karahan, a.g.e. s.38-41

Sizi ol kıyâmet dostlaruňuz ile yâd eylemişüz. Ve anlar ile haşr itdügüňüz içün rûz-ı mahşerde ol kuzlum-ı şefâᶜatinden deryâ-yı şefâᶜatine âşinâ ve garîk olasız. ve kahhâruň nâr-ı kahrına âşinâ ve harîk olmayup andan yâd ve âzâd olasuz. Âmîn yâ mûsıle'l-müştâkîn. ve diyâr-ı Rûmdan istifsâr-ı hâl ve yârân-ı kadîmden istihbâr-ı makâl olunmuş. Cümlesinüň ahvâli bir kıt'a ile beyân ve ᶜayân olunup cenâb-ı uhuvvet-meᶜâbuňuza irsâl olundı. Kerem-i ᶜâlî-himem-i mâ-lâ-nihâyeňüzden maᶜzûr buyurula.

Hâl-i Rûmı çün itdüň istifsâr
Ey Birâder bu hoş diyâr eyüdür

Üstümüzden yavuz yek esmez hiç
Şükr kim hâl-i rûzigâr eyüdür

Şekr-i Kostantiniyye tahtı kim oturur
Şeh Süleymân-ı şehriyâr eyüdür

Pâdişâhuň halîli İbrâhim
Sâhib-i Âsâf-iktidâr eyüdür

Şeh-i erbâb-ı rây-ı rûşen Ayas
Vüzerâ vü nişancı nâm-dâr eyüdür

Kâsım-ı Âsâf-ı Süleymân şâh
Kerem kânı kâm-kâr eyüdür

Kadı-ᶜasker Efendi Muhyiddîn
Arşdan yüce kadri var eyüdür

Kethüdâ-yı ᶜasâkir-i şeh-i Rûm
Kim (o) İskender-i iᶜtibâr eyüdür

Kadı-ᶜasker Efendi Kadrînüň
Kadri ᶜarş ile hem-civâr eyüdür

Dahî Mahmûd Efendi defter-dâr
İstikâmetdür aňa kâr eyüdür

Tutdı nâm u nişânı âfâkı
Seydi Beg sâhibü'l-vakâr eyüdür

Pertev-i âfitâb-ı feth ü zafer
Leşker-i zıll-ı Kird-gâr eyüdür

Kemâl oglı ve Kemâl atası
Müfti-i kâmilü'l- ᶜayâr eyüdür

Kâdı-ı taht Saᶜdî- i mesᶜûd
Şerᶜ ile eyler iftihâr eyüdür

Hem Semâniyyede müderris olan
Ser-be-ser cümle kim ki var eyüdür

Caᶜfer-i Sâdık'uň çü subh u seher
Vakti hoş leyl ü Nehâr eyüdür

Mîr Caᶜfer birâderi o Huseyn
Devleti ola pây-dâr eyüdür

Yüzi suyıdur anuň efşânum
Dimiş Efşâncı ber-karâr eyüdür

Kara Bâlî oglına karı dime sen
Koca dirseň nola ne var eyüdür

Göricek uş kara yüzin küsine
Ak kızı Rahmî- i Nigâr eyüdür

Iklıgile ziyâde sıklığı var
Şeh kılı-ı kemençe-dâr eyüdür

Ol hayâl itdügüň Hayâlî nâm
Nâzük ü şâh u şîve-dâr eyüdür

Gündüzin tutdurur gice yutdurur
Kek Edîb ile rûze-dâr eyüdür

Didi ben anuň egrisün tutarsam
Muhtesib Koksa nâ-bekâr eyüdür

Gelse bir maslahat becersek dir
Yûsuf-ı maslahat-güzâr eyüdür

Yapışur sana benzer ol alaca
Ol Basîri lâtîfe-kâr eyüdür

Kış güninde diyen yüzine atam
Karısı kara Nev-bahâr eyüdür

İtidür Kelbî yüzine atılur
Anı sen sanma hˇâr u zâr eyüdür

Bunda gel sen de ta yogunlanasın
Yogunlanuptur hıra hıyâr eyüdür

Gözine hiç kimesne göstermez
Kör Veli şûh u gamze-kâr eyüdür

Virdi ol ters-hâneye sûret
Karıgı Kırca Yâdigâr eyüdür

Ol başuna berâber akranuň
Sirkeci Bahşî köfte-hˇâr eyüdür

Ol Beşiktaş kenârı kim sorduň
Hep helâ oldı ol diyâr eyüdür

Hoş geçür ol oturduguň yerde
Katı hoş hâli tekye-dâr eyüdür

Yanşama yanşagı s..... sagır
Zâtî –i ehl-i iştihâr eyüdür

Sıgırayın dil ol sıgır didügüň
Kandî-i şehd-iştihâr eyüdür

Keşfînüň çâr tâkı oldı harâb
Sanma âh ol hakîr ü hˇâvâr eyüdür

Helâki kıya kıya bakıcı
Gözi cellâd u cân-şikâr eyüdür

Gice gündüz Gubârî hayrânuň
Sâfî gözindedür gubâr eyüdür

Bezme gelseň bir ayag ile yıkar
Ol sebük-bâr Rahîki yâr eyüdür

Senden artuga kuşum dimez ol
Andelîb-i dem-i hezâr eyüdür

Günlerin yavı kıldı sen gideli
Sanma her mest ü her humâr eyüdür

Cümlesinüň geçersin içinden
Bursanuň halkı bî-şumâr eyüdür

Saňa hammâm içinde oğlan iken
Yuduran başını pıňar eyüdür

Uyuzuň kamudır Frenk uyuzu
Ger sıgâr u ger kibâr eyüdür

B.....ňı ıssı yir senüň anda
Bunda gel saňa bu diyâr eyüdür

Geçürürler gelürseň anda hemân
Katı gökçekdür Üsküdâr eyüdür

Bunı Zâtî eger saňa okısa
Dir idüň bizi ko var eyüdür

Eger bu küstâhâne kelimât yanuňuzda günâh ise günâhumuzı lûtfuňuzdan dâmen-i ᶜafv ile setr idesiz kerem idesiz.

Billâhi iricek o mübârek kulaguňa
Dervîşüňüň cevâbına incinme ey dede

Maᶜnîde yine kendi sözüňdür işitdügüň
Bir söyleyenler iki işidür bu kubbede[72]

[72] Kut (Alpay),Günay, "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a Yolladığı Mektup ve Ona Yazılan Cevaplar", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,1973-1974. s.234-239.

1.3. MANZUM MEKTUPLAR

1.3.1. KİŞİLERİN KİŞİLERE YAZDIKLAR MANZUM MEKTUPLAR

Bilindiği gibi Mektup; daha çok birbirinden uzakta iki kişi arasındaki duygusal yakınlık, sevgi,üzüntü gibi konular yanında, kişilerin haberleşmesini gerekli kılan durumlarda baş vurulan bir iletişim aracıdır. İhtiyaç ortadan kalktığında mektup türü de baş vurulmayan bir araç haline gelir. Tarafların eğitim ve kültür düzeylerine uygun bir dil ve üslûpla yazılır. "Mevzularını aşk duyguları, seyahat intibaları, uğradığımız milli felâket dolayısıyla vatanî his ve düşünceler teşkil eden manzum mektuplarda işlenilen bu fikirler kadar kullanılan nazım şekilleri ve vezinler de mütenevvîdir."[73] Manzum mektuplar genellikle ;gazel, kasîde, mesnevî, murabbâ, gibi nazım şekillerinde yazılmıştır.

Mensur mektuplara göre daha zevkle okunduğu kabul edilen bu mektuplar konularına göre şu şekilde tasnif edilmiştir.

1.3.1.1 Konusu Haberleşme Olan Manzum Mektuplar :

Bu tür mektupların yazılış amacı genellikle; uzakta olmanın sebep olduğu hasretle birlikte insanı saran meraktır. Manzum mektuplar taşıdığı duygu yoğunluğu bakımından mensur mektuplardan daha etkilidir denilebilir.Bu mektuplarda muhatabına söz hünerleri ile kendini kanıtlama,muhatabından daha üstün olduğunu gösterme çabasını gösterecek ağır bir dil de görülmemektedir. Özellikle yoğun duygularla yazılmış bu manzum mektuplarda iç (konu, duygu) dışa, (dil-üslûp) feda edilmemiştir.

Osmanlı hükümdarlarının çoğu dîvân sahibi olmasalar bile şiiri sevmişler, şiirle uğraşmışlardır. Hatta sadece şiirle de yetinmeyip güzel

[73] Tansel a.g.e. s.413.

sanatların diğer şubelerinde de hünerlerini göstermişlerdir. Güzel yazı ve beste konularında da Osmanlı hükümdarları çaba harcamışlardır.[74]

Muradî, Avnî, Adlî, Muhibbî, Şahî vb. mahlaslar hükümdarlara aittir. Hiç şüphesiz hem hükümdar olarak hem de insan olarak onlar da mektup yazmışlardır. Bazen hasretleri, bazen öfkeleri bu mektuplara yansımıştır.

Manzum mektup başlığını açma sebebimiz , manzum mektup yazanların cevaplarını da manzum olarak almış olmalarıdır. Bu karşılıklı duygu yoğun iletişim muhâtaplar kadar okuyanı da etkilemektedir.

IV. Murat'ın Bağdat kuşatması (10 sefer 1035/11 Kasım 1625) sırasında Hafız Ahmet Paşa'nın gazel şeklinde ve satranç terimleri kullanarak yazdığı mektup buna örnektir. Ahmet Paşa için önemli olan yazdığı manzum mektup değil; yazdıklarına gelecek cevaptır. Mektup IV. Murad'a hitaben yazılmıştır:

1- Aldı etrâfı adû imdâda asker yok mudur
Din yolunda baş verir bir merd-i server yok mudur

2- Hasm-ı bed-kîş oyunda ruh-be-ruh şehmet eder
Cenkde at oynadır ferzâne bir er yok mudur

3- Bir aceb girdâba düştük çaresiz kaldık meded
Âşinâlar zümresinde bir şinâver yok mudur

4- Cenkde hempâmız olup baş verip baş almağa
Arsa-i âlemde bir merd-i hüner-ver yok mudur

5- Ref'-i bidâda tekâsülden garez ne bilmeyiz
Derd-i mazlûmân sual olmaz mı mahşer yok mudur

[74] Şardağ, Rüştü,Şair Sultânlar, Ank. 1982, s.2.

6- Âteş-i sûzân-ı a’dâya bizimle girmeye
Dehr içinde imtihân olmuş semender yok mudur

7- Dergeh-i Sultân Murâd’a nâmemiz irsâline
Bâd-ı sarsar gibi bir bir çapük kebuter yok mudur[75]

Hâfız Ahmet Paşa’nın gazel şeklinde yazıp gönderdiği bu manzum “nâme” yine satranç terimleri de kullanılarak; pâdişah IV. Murâd tarafından otoriter bir üslûpla, bir nazîre gazel şeklinde cevaplandırılmıştır.

HÂFIZ AHMET PAŞAYA CEVÂB-I SULTÂN MURÂD

1. Hâfız-ı Bağdâd’a imdâd etmeğe er yok mudur
Bizden istimdât edersin sende asker yok mudur

2. Düşmeni mat etmege ferzâneyim ben der idin
Hasma karşu şimdi at oynatmağa yer yok mudur

3. Gerçi laf urmakta yoktur sana hempâ bilürüz
Lîk senden dâd alur bir dâd-küster yok mudur

4. Mertlik da’vâ edersin bu muhanneslik neden
Havf edersin bari yanında dilâver yok mudur

5. Râfızîler aldı Bağdâd’ı tekâsül eyledin
Sana hasım olmaz mı Hazret rûz u mahşer yok mudur

6. Bû- Hanîfe şehrin ihmâlinle vîrân etdiler
Sende âyâ gayret-i dîn ü peygamber yok mudur

7. Bî-haber’ken saltanat ihsân eden Perverdigâr
Yine Bağdâd’ı eder ihsân mukadder yok mudur

8. Rüşvet ile cünd-i İslâmı perîşân eyledin
İşidilmez mi sanırsın, bu haberler yok mudur

---

75 Gökyay. a.g.e. s.48.

9. Avn-i Hakla intikâm almağa a'dâdan meger
Bende-i dîrin vezîr-i dîn-perver yok mudur

10. Bir Alî- sîret vezîri şimdi serdâr eyledim
Hızr ü Peygamber delil olmaz mı rehber yok mudur

11. Şimdi hâlimi kıyâs eylersin âyâ âlemi
Ey Murâdî, Padişâh-ı heft-kişver yok mudur [76]

Şâhî mahlasıyla şiirler yazan şehzâde Bayezid ihtilâfa düştüğü kardeşi II. Selim(Sarı) ve babası Kânûnî Sultân Süleymân ile girdiği mücâdelede güç duruma düşünce İran'a kaçarak Şah Tahmasb'a sığınır. Bu durumu babasına aşağıdaki manzum mektubuyla haber verir. Mektup, durumunu haber vermenin (īᶜlām-nāme) yanında pişmanlık hisleriyle doludur. Düşmanlarından gördüğü kabûl ve anlayışı babasından da beklediğini duygulu ifadelerle yansıttığı şiiri aşağıda verilmiştir :

1- Reddeddilerse ger bizi Osman erenleri
Etdi kabûl-ı dil Acemistân erenleri

2- Dil mezraına tohm-i mahabbet bıraktılar
İzzet ile Merât ü Sefehân erenleri

3- Rahm ettiler felâketimiz çünkü gördüler
Tebrîz ü Nahcovân ile Şirvân erenleri

4- Râz-ı derûnumuz işidüp şefkat ettiler
Pirân-ı Belh u Râz u Horasân erenleri

5- Yâkut-ı eşk ile göricek dâmenim dolu
Gözden bıraktı La'li Bedahşân erenleri

6- Erdi Hıtâ ile Hıten'e gerçi kim hatâ
Bakmadılar hatâmıza Gılân erenleri

---

[76] Gökyay a.g.e. s.63.

7- İki cihânda nola şefi' olsalar bize
Îrân erenleri ile Tûrân erenleri

8- Ol server-i dü alem ü ashab-ı Āl içün
K'anlar dürür şefâat ü ğufrân erenleri

9- Bu Şâhî'nin günâhını affetseler nola
Sultân-ı Rûm ü milket-i Osmân erenleri[77]

Bayezit içinde bulunduğu şartları, yaşadığı memleket ve aile merakını, hasret duygularını yazdığı manzum mektuplarıyla iletmiştir. Bayezid gurbetten yazdığı mektubunda babasının hal ve hatırını sormaktadır,ancak öğrenmek istediği ailesi ve çocuklarıdır. Kendisini veliahd yapmayan babasına ve onun şahsında ailesine seslenir:

1- Ey sabâ lutfet, haber ver ol nigârın hoş mudur
Lâle haddim, serv-i kaddim, gülᶜizârum hoş mudur

2- Asker-i Sünnî ile azm-i Kızılbaş eyleyen
Server-i sâhib-kırânım, tāc-dârım hoş mudur

3- Hasretinden gözlerim, gurbette giryân eyleyen
Ol hayâl-i yâr-i cân ü gam-küsârım hoş mudur

4- Padişâhım, serverim, peşt ü penâhım mesnedim
Rûstem-i meydân-ı rezm ü şehsüvârım hoş mudur

5- Hizmetinde Şâhî'yi dûr eyleyip nâ-kâm eden
Padişâhım, kâmrânım, şehriyârim hoş mudur[78]

Yukarda örnekleri verilen mektuplardan da anlaşılacağı üzere Bayezid pek çok hasret ve merakı aynı anda yaşamıştır. Klasik şiir anlayışı içinde haberi getirecek olan sabâdır.

[77] Şardağ, a.g.e. s.188.
[78] Şardağ,a.g.e. s.198.

Gökyay'ın Türk edebiyâtında manzum mektup olarak kabul ettiği "Bağdatlı Rûhi'nin, zamanının bütün şâirlerini, onların adlarını, özelliklerini, yaptıkları işleri sıralayarak her birinin halini hatırını sorduğu,

Bağdâd'a düşse reh güzerin ey nesîm-i subh
Gör evvelâ ki zümre-i âyân ne demdedir

diye başlayıp:

Vasıl edüp bu rik'ayı bizden duâlar et
Yârân, söyle cân u gönülden duâdadır
Derlerse Rûhî-i bî-cân ne demdedir?

diye ve tam bir mektup geleneği ile bitirdiği 41 beyitlik kasidesidir."[79]

Bağdâda düşse reh-güẕerüñ ey nesīm-i ṣubḥ
Gör evvelā ki zümre-i yārān ne demdedür

Keşfī Efendi şimdi emīr-i kelāmdur
Ol zübde-i efāżıl u aḳrān ne demdedür

ᶜĀlī durur ṭabiᶜati Ṭabᶜī Efendinüñ
Devletde mi o ṣāḥib-i dīvān ne demdedür

Feyżī Efendinüñ de muḳarrer mi geldügi
Ol ẕevḳ-baḫş-ı fevresānān ne demdedür

Dāᶜī Efendi ehl-i kemālün ẓāhiridür
Ḫoş mı (gör) ol muḳırr-i Ḳur'ān ne demdedür

Varur mı yanına şuᶜarā Defterī Begüñ
Rıfᶜatda mı o ṣāḥib-i eyvān ne demdedür

Andan geçüp tecessüs-i yārān ṣābıḳ it
Gör şāᶜirān-ı ḳāfiye-sencān ne demdedür

[79] Gökyay , a.g.e. s.22.

Var Aḥmed-i Ḥarīriye bizden duᶜālar it
Ḫoşmı gör ol meᶜādin-i iḥsān ne demdedür

Fürs-i Kadīm-i bilmede aḳrānı olmayan
ᶜAbdürraḥīm ol s̱ānī-i Selmān ne demdedür

Sākin mi Kerbelāda Kelāmī-i ḫoş-edā
Ol ᶜārif-i yegāne-i devrān ne demdedür

Gül gibi Mehdi tāze ġazeller ider mi ṭarḫ
Ol ᶜandelīb-i Gülşen-i ᶜirfān ne demdedür

Tārīḫ midür didükleri hep yine Fażlînüñ
Gūyā mı ol müverriḫ-i devrān ne demdedür

Rindī fünūn-ı şiᶜrde üstād mı yine
Ol ser-firāz-ı nükte-güzerān ne demdedür

Ḫākī Bgüñ ne ḥāli ᶜaceb cevr-i devr ile
Lāyıḳ degüldür aña bu zindān ne demdedür

Kel nāmını giydürdi mi fiᶜl-cümle kendüden
İtdi mi Ṭarzī başına dermān ne demdedür

Demler urur mı yine velāyetden ol sefīḥ
Yanına cemᶜ olur mı mürīdān ne demdedür

Monlā Şerīf ḥaḳ bu ki ẕātı şerīfdür
Eyler mi ḫoş-nüvīslük elān ne demdedür

İdüp Emīnī yine tetabbuᶜ Fiġāniye
Dir mi naẓīreler o suḫandān ne demdedür

Aġlar mı Cevherī yine bu cevr-i devrden
Ol baġrı ḫūn dīdesi giryān ne demdedür

Terkīb-i ḫoş şiᶜr diyüp Nuṣretī yine
Eyler mi işidenleri ḥayrān ne demdedür

Eşᶜār-ı sūz-nākile ḥussādı Āteşī
Yaḳmada mı o āteş-i Sūzān ne demdedür

ᶜİlm-i kemālden yine dāim urur mı dem
Dir mi ġazel o bī-ser ü sāmān ne demdedür

Gül gibi Naḳdi mādiḥ-i Āl-i Resūl mı
Ol derd-mend-i zār u perīşān ne demdedür

Gāhī maḳām-ı ḥıżra varur mı Ḥamīdi hīç
Ol ṭabᶜı reşk-i çeşme-i ḥayvān ne demdedür

Ṣanᶜat ṣatar mı şiᶜrde Fehmi-i derd-mend
Ṣıḥḥatde mi o ṣāḥib-i dükkān ne demdedür

Āheng ile oḳurmı Nidāyī gazel diyüp
Bülbüllenür mi ki o ḫoş-elḥān ne demdedür

Dervīş Şeyḫī ḥażret-i cömerd ᶜaşḳına
Eyler mi günde cānını ḳurbān ne demdedür

Eğlencesi mi ortalıġuñ Ḫurremī yine
Oḳur mı bulduġın o ġazel-ḫˇān ne demdedür

Kimlerle eglenür ola yār-ı ᶜazīzimüz
Ḫoş-ḥāl mi o şāh-ı faḳīrān ne demdedür

Mecnūn olup gezer mi daḫi deşt-i ᶜaşḳda
Bulmadı mı Leylāsın o ᶜuryān ne demdedür

Ġam pütesind olmadı mı yanmadan ḫalṣ
Monla Ḥasan o maḫlaṣ-ı ḫūbān ne demdedür

Ḳāsım ᶜĀli günin geçürür mi ṣafā ile
Eyler mi ehl-i ẕevḳile seyrān ne demdedür

Mecmaᶜ mı ehl-i ẕevḳe yine ḳahve–ḫ̬āneler
Varur mı ḥüsn seyrine yārān ne demdedür

Yārān-ı bā ṣafā ile ᶜişretde mi henüz
Biz bendesin aňar mı ᶜAlī Ḫ̬ān ne demdedür

Pervāne ile geldi işitdük Muḥammedi
Rūşen midür o şemᶜ-i şebistān ne demdedür

Burhān yeter söz aňladuġına sükūneti
Varur mı ḳahve –ḫ̬āneye ᶜOs̱mān ne demdedür

Üstād Aḥmedüň sefere varur mı niyeti
Olsun aňa selām-ı firāvān ne demdedür

Sākī mi ḳahvesinde yine gül gibi Necef
Zemzemleyüp virür mi ki fincān ne demdedür

Ṭarzī müridiyem diyü terk itdi ṣanᶜatı
Ḥācī ḳomışdur adın o şeytān ne demdedür

S̱ānī geçer mi kūşesine ḳahve –ḫ̬ānenüň
Yanına cemᶜ olur mı ẓarīfān ne demdedür

Vāṣıl idüp bu riḳᶜāyı bizden duᶜālar it
Gör cümlesi ṣafāda mı ḫ̬ullān ne demdedür

Yārān-ı söyle cān u göňülden duᶜālar it
Dirlerse saňa Rūḥī-i bī-cān ne demdedür[80]

Bağdatlı Rûhî bu kasîdesinde hasret kaldığı ve özlediği arkadaşlarını tek tek ve özellikleriyle anmıştır. Kasîdede sadece arkadaşlarının adlarını anarak kalmamış birlikte gezip dolaştıkları ortak anılarının bulunduğu yer ve

[80] Ak,Coşkun, Bağdatlı Rûhî Dîvânı, Karşılaştırmalı Metin, Bursa. 2001. C.I s.158

mekanları da hayalinde kalan veya gözünde kaldığı şekliyle canlandırılmıştır. Mektupta adı geçenlerin kalabalık olması Rûhî'nin çevresiyle uyumlu, yakın arkadaşlıklar kuran sosyal bir insan, kadirşinâs ve vefâlı bir dost olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Adı "Mektûb-ı Manzûm" olmasına karşın üslûbu itibariyle Bağdatlı Rûhî'nin ve Zâtî'nin mektuplarından farklı olan Mirzazâde Ahmed Neylî'nin 96 beyitlik mesnevi şeklinde yazdığı mektup Orhan Şâik Gökyay'ın ölçütüne göre mektup olmayıp bir manzûmedir. Gökyay'a göre mektup muhâtap için yazılır ve ona ulaşmalıdır. Gökyay; gönderilmeyen, muhâtabın eline geçmeyen bu tür mektupları mektup saymamaktadır: "Ben mektup deyince adı belli bir kimseden, yine adı belli bir kimseye gönderilen kağıdı anlıyorum. Onun için bir şâirin ağzından yazılmış ve asıl sahiplerine ulaşmamış, onun kitabının dizeleri içinde unutulmuş kalmış olanları mektup saymıyorum."[81] Mirzazâde Ahmed Neylî'ye ait manzum mektubun bir bölümü aşağıda verilmiştir.

Mektûb-ı Manzûm

Gele iy hâme-i garîb-nüvâz
Nâle-i ehl-i hasrete dem-sâz

Seniň ile bir iki dilleşelim
Güft ü gûy-ı firâkı söyleşelim

Bizi çün çerh gurbete saldı
Ne nedîm ü ne hem-zebân kaldı

Yok yanımda enîs-i gam-hˇârım
Rahm ide tâ ki gûş idüpzârım
(......)
İmdi iy hâme dinle söyleyeyim
Hasb-i hâlim ifâde eyleyeyim

[81] Gökyay , a.g.e. s.22.

Bize bir dâstân tahrîr it
Hâl-i zârım içinde takrîr it

Eyleyüp intihâb-ı nükte-i hâs
Eyle tahrîr-i ruk’a-i ihlâs

Kasd-ı telmîh idüp bu nâlâna
Eyle ta^{c}birini garîbâna

Ser-be-ser sûz-nâk olup mazmûn
Ola pür-sûz-ı tâb u sûz–ı derûn

İnkisâr-ı dile idüp îmâ
Eyle hatt-ı şikest ile imlâ
(...)
Olmamışdır zebân- zehd-i büleğâ
Böyle manzûm nâme-i ra^{c}nâ

Çün okındı bilindi muhtevâsı
Oldı ma^{c}lûm lafz u ma^{c}nâsı

Yazmamağla bir iki gün mektûb
Olmışız bî-vefâlığa mensûb

Hâşâ li’llâh ki bî-vefâlık ola
Dilde mahz-ı vefâdan özge n’ola
(...)
Lîk taklîd-i şehriyâne ile
Diňlendirsin yine terâne ile

Nâme-i dosttan alup vâve
Eyledüň feyz-i şevkı ser-mâye

Hevesle bu dûd-mân-ı hevâ
Buldı bu sûret ile berg ü nevâ

Yohsa bu nâme-i perîşânî
N'olacak kadr u rif^cat ü şânı

Biri birine uymaz akvâli
Yok muhassal medâr-ı ikbâli

Mecma^c-ı ratb u yâbis-i iz^cân
Hemçü keşkûl-i merd-i ser-gerdân

Bâri eslâf gitdigi yola git
Resm-i hüsn-i hitâmı der-kâr it

Hayra Tevfîk idüp ser-i kârı
Hüsn-i hâl ile hatm ide Bârî

Ola temme'l-kelâm hatm-i penâh
Hasbiyallâhü lâ ilâhe sivâh[82]

1.3.1.2. Konusu Özür ve Îkaz Olan Manzum Mektuplar :

Bazı manzum mektupların konusu da taraflar arasında çeşitli sebeplerle meydana gelmiş kopukluk ve soğuklukların giderilmesi için kaleme alınmıştır.Aşağıdaki manzum mektup İran Şahı Tahmasb'a sığınan Şehzâde Bayezid'in, şartlarının değişmesi üzerine son çare olarak; tekrar ,daha açık bir dil ve yakarışla, babasından **özür** dilediği manzum mektuptur. Mektup bugün de okuyana, içtenliği, üslûbu ve konusu ile derin bir hüznü yaşatmaktadır.Mektubun duygu yoğunluğu, mektubun murabba şeklinde yazılmasıyla arttırılmıştır.Her dörtlüğün sonunda nakarat olarak tekrarlanan "bî-günâhım,Hak bilür,devletlü Sultânım baba" yakarışı;masumiyet ve özür vurgusunu kuvvetlendirmiştir.

[82] Kılıç,Atabey, Mirza-zâde Ahmed Neylî ve Divânı,İst.,2004. s.482

ŞEHZÂDE BAYEZİD'IN MEKTUBU

1- Ey ser-a-ser âleme Sultân Süleymânım baba
Tende cânım, cânımın içinde cânânım baba
Bayezid'ine kıyar mısın benim cânım baba
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba

2- Enbîyâ ser-defter-i yani ki Âdem hakkıçün
Hem dahi Mûsî ile Îsî-i Meryem hakkıçün
Kâinâtın serveri ol Rûh-i âzam hakkıçün
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba

3- Sanki Mecnûnum, bana dağlar başı oldu durak
Ayrılıp bilcümle mâl ü mülkten düştüm ırak
Dökerim göz yaşını vâhasretâ, dâd-el fîrâk
Bî-günâhım, Hak bilür devletlû sultânım baba

4- Kim sana arzeyleye hâlim, eyâ şâh-ı kerîm
Anadan, kardeşlerimden ayrılıp kaldım yetîm
Yok benim bir zerre isyânım sana, Haktır alîm
Bî-günâhım, Hak bilür devletlü sultânım baba

5- Bir nîce ma'sûmun olduğum şehâ bilmez mi
Anların kanına girmekten hazer kılmaz mısın
Yoksa ben kulunla Hak dergâhına varmaz mısın
Bî-günâhım, Hak bilür devletlü sultânım baba

6- Hak Taâlâ, kim cihânın Şâhı etmiştir seni
Öldürüp ben kulunu, güldürme şâhım düşmeni
Gözlerim nuru oğullarımdan ayırma beni
Bî-günâhım, Hak bilür devletlü sultânım baba

7- Tutalım iki elim baştan başa kanda ola
Bu meseldir, söylenir kim "kul günâh itse n'ola"
Bayezid'in suçunu bağışla, kıyma bu kula
Bî-günâhım, Hak bilür devletlü sultânım baba[83]

[83] Gökyay , a.g.e. s.30.

“Muḥıbbî” mahlasıyla şiirler yazan Kânûnî Sultân Süleymân; oğlu Bayezid’in bu duygulu, yalvaran yakaran; özür ve af dileyen mektubuna karşı aşağıdaki cevabı yazarak ona uyarılarda bulunmayı ihmal etmez :

KÂNÛNÎ’NİN MANZÛM CEVABI

1- Ey demeden mazhar-ı tuğyân ü isyânum oğul
Takmayan boynuna her giz tavk-ı fermânım oğul
Ben kıyarmıydım sana ey Bayezid Hân’ım oğul
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânım oğul

2- Enbiyâ vü evliyâ ervâh-ı âzam hakkıçün
Nûh u İbrâhîm ü Mûsî İbn-i Meryem hakkıçün
Hatm-ı âsâr-ı nübüvvet Fahr-i Âlem hakkıçün
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânım oğul

3- Âdem adın itmeyen Mecnûn’a sahralar durak
Kurb-i tâatden kaçanlar daima düşer ırak
Tan değildir der isen “vâhasretâ, dâd-el-firâk”
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânım oğul

4- Neşet-i haktır übüvvet râm olan olur kerîm
“Lâ- tekul üf!” kavlini inkâr eden kalur yetîm
Taât’a, isyâna âlimdir Havâvend-i azîm
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânım oğul

5- Hak reâyâ-yı mutiᶜe râî etmiştir beni
İsterim maglûb idem ağnâma zi’b-i düşmeni
Hâşâ- li’llâh öldürürsem bî-güneh seni
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânım oğul

6- Rahm-u şevkat zîyb-i imân olduğun bilmez misin
Ya dem-i ma’sûm’u dökmekten hazer kılmaz mısın
Abd-i âzâd ile Hak dergâhına varmaz mısın
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânım oğul

7- Tutalım iki elin baştan başa kanda ola
Çünki istiğfar idersen biz de afv- etsek n’ola
Bayezîd’im suçunu bağışlarım gelsen yola
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânım oğul[84]

Kânûnî,Bayezid’in murabbâ şeklinde yazdığı manzum mektuba aynı dil üslûb ve şekilde cevap vermiştir.Kânûnî Sultân Süleymân murabbâ’ında oğlunun kırıldığı davranış ve hatâlarını hatırlattıktan sonra; nakarat olarak “Bî-günâhım dime bâri tevbe kıl cânım oğul” Mısrâıyla onu uyarmıştır.Bayezid’in dînî referanslarla af dileyen sözleri, Kânûnî tarafından yine dînî referanslarla cevaplanmıştır. Manzûm mektupların mensur mektuplara göre duygu bakımından daha yoğun olması, mektubun etkisini ve değerini arttırmaktadır.

1.3.1.3 Konusu Aşk ve Özlem Olan Manzum Mektuplar :

Aşk; şiirin en çok işlendiği konudur denilebilir. Aşk, kişiler arasındaki her türlü rütbeye dayalı üstünlüğü geçersiz kılmıştır. İnsanoğlunun karşısında sevdiği, aşık olduğu güzel olunca, orada kimin pâdişah, kimin kul olduğu belli olmamıştır.

Kânûnî Sultân Süleymân’ın, Hürrem Sultân’a yazdığı manzûm mektup güzel bir örnektir. Şâir hükümdar yazdığı aşk mektubunda sevdiği kadınla, feth ettiği ve yönettiği coğrafya arasında bir teşbih ilişkisi kurarak, ona verdiği değer ve muhabbeti göstermiştir.

Aşk mektupları, mektup türünün çok özel bir bölümü olarak görülmelidir. Özlem duygusu; anne-baba, kardeş, hoca, arkadaş gibi yakınlar yanında, bir başka muhabbetle bağlanılan “gönül Sultânları” da vardır. Bu durumda; her gönül tahtında bir Sultânın olduğu söylenebilir. Genellikle şiir dünyasında görüp

84 Gökyay,a.g.e. s.31.

rastladığımız bu gönül tahtının Sultânı, her mektupta kendini göstermez.Bunun için; "Mektupların içinde en az rastlanan aşk mektuplarıdır."[85]

Kişilerin mahrem saydıkları mektuplar genellikle sevdiğine yazdığı veya sevdiğinden gelen duygu yüklü aşk mektupları olmuştur. Aşk, sade bir insanın da, bir cihan imparatorunun da başına gelebilen bir durumdur. Dünyayı titreten, savaşlar kazanan büyük Sultânlar, gönül ülkelerini fetheden sultânlar karşısında çoğu zaman mağlûb olup boyun eğmek durumunda kalmışlardır denilebilir. Bunun en güzel örneklerinden biri "Muhteşem Süleymân" ünvanıyla tarihe geçmiş Kânûnî Sultân Süleymân'dır. Bir cihan imparatoru olarak; V.Şarl'a yenilen Fransa Kralı François için gönderdiği mektupta[86] yazılanlarla zihnimizde canlandırdığımız "Muhteşem Süleymân" portresi ile, Hürrem Sultân için yazdığı manzûm mektuptaki[87] "Muhteşem Süleymân" portresi birbirinden farklıdır.

Hürrem Sultân'a:

Celîs-i halvetim, varım, habîbim, mâh-ı tâbânım
Enîs ü mahremim, varım, güzeller şâhı sultânım

Hayâtım, hâsılım, ömrüm, şarâb-ı kevserim, Adnim
Bahârım, behçetim, rûzum, nigârım, vird-i handânım

Neşâtım, işretim, bezmim, çerâğım, neyyirim, şem'im
Turunc ü nâr ü nârencim, benim Şem'i Şebistânım

Nebâtım, şekkerim, gencim, cihân içinde bî-rencim
Azîzim, Yûsufum, vârım, gönül Mısr'ındaki Hânım

Stanbul'um, Karaman'ım, Diyâr-ı Milket-i Rûmum
Bedahşânım ve Kıpçağım ve Bağdâd'ım, Horasân'ım

[85] Gökyay, a.g.e. s.21.
[86] Gökyay,a.g.e. s.28.
[87] Şardağ, Rüşdü, Şair Sultânlar, Ank., 1982. s.182.

Saçı varım, kaşı yayım, gözü pür fitne bî-mârım
Ölürsem boynuna kanım, meded, hey nâ- Müselmânım

Kapında çünki meddâhım, seni medhederim dâim
Yürek pür-gam, gözüm pür-nem, Muhıbbî'yim ve hoş-halim.

Aşk olgusu kişiler arasındaki her üstünlüğü geçersiz kılmıştır.Bu manzum mektupta olduğu gibi sevenin karşısında sevdiği, aşık olduğu güzel olunca, orada kimin pâdişah, kimin kul olduğu pek önemli olmamıştır.

Kânûnî Sultân Süleymân, büyük bir aşkla sevdiği Hürrem Sultân'a gittiği seferlerden özlem dolu mektuplar gönderir. Pâdişâhın bu aşkını çok iyi kullanan Hürrem'in de onu kendisine iyice bağladığı, Kânûnî nereye giderse gitsin, yazdığı uzun ve güzel aşk mektuplarıyla kendini pâdişâha hatırlatmış ve aratır olmuştur. Topkapı sarayı arşivinde Hürrem Sultânın yedi mektubu vardır, ancak Kânûnî'nin cevapları bulunmamaktadır.[88]

Osmanlı saraylarında yaşayan hükümdar ve şehzâdeler aşklarını dönemlerinin edeb ve zerafet duygularına uygun bir şekilde işlemişlerdir.

Osmanlı hükümdarları aşklarını şiire dökerek söylemişler, cevaplarını da çoğu zaman şiirle almışlardır. "IV.Mehmet uzun saltanat yıllarında birçok aşklar yaşamış ömrünü dağlarda, kırlarda, sürek avlarında, yahud hareminde kendisini birbirlerinden kıskanmış muhteris kadınlar arasında geçirmişti."[89] IV. Mehmet'in aşık olduğu kadınlardan biri "Afife Kadın"dır. Baş ikbal olan Afîfe Kadın güzelliği ,bilgi beceri ve nezâketiyle IV.Mehmet'i kendisine büyük bir aşkla bağlamıştı. Ayrı kaldıkları zamanlarda hasretlerini yazışarakdindirmeğe çalışırlardı. Böyle bir hasret içersinde iken Padişah'ın yazdığı kıt'a şeklindeki mektupta Afîfe[90]:

---

88 Şehsuvaroğlu, Haluk Y., Osmanlı Hükümdarlarının Aşk Mektupları, Tercüme Dergisi, Sayı 77-80, Cilt 16. 1964. s. 420.
89 Şehsuvaroğlu, a.g.e. s.41.
90 İsen,Mustafa-Bilkan,A.Fuat,Sultân Şairler,Ank.,1997,s.200.

“Beyazlar giyindikçe bir dürr ü yektâya benzersin
Siyehler giyindikçe sen hemen Leylâya benzersin
Yeşiller giyindikçe tuti gûyâya benzersin
Benim hoşbû Afîfem sen gül-i ra’nâya benzersin”[91]

Pâdişâhın bu mısrâlarına karşılık veren Afîfe Hanım da, cevabını aynı üslupta bir kıt’a ile vermiştir.

Afîfe Kadın’ın Padişaha cevabı :

“Beyazlar giyindikçe Pâdişâhım aya benzersin
Siyehler giyindikçe Ka’be-i Ulyâ’ya benzersin
Kızıllar giyindikçe cevher-i hamrâya benzersin
Benüm heybetlü hünkârım hemen deryâya benzersin”[92]

Bu kıt’adaki ifade ve üsluptan Afîfe Kadının şiir bilgisi ve nezâketini görmek mümkündür.

Şehzâde Bayezid’in sürgün döneminde hasretle yazdığı :

“ Ey sabâ lutfet, haber ver ol nigârın hoş mudur

Lale haddim, serv-i kaddim, gül[c]izârum hoş mudur”

Mısrâlarıyla başlayan mektubuna cevap gelmesi üzerine duyduğu sevinç, yaşadığı mutluluğu aşağıdaki şiirinde açık bir şekilde görmek mümkündür.

Bendesine kılmış o şahım selâm
Hak tealâ ömrün etsin müstedâm

Müjde verdim, bu selâma cânımı
Erdi hasta cânıma dermân tamâm

Şem’-veş yandım, firâkın nârına
Âşıkın çün kârı yanmaktır müdâm

---

[91] Şehsuvaroğlu, a.g.e. s.421.
[92] Şehsuvaroğlu, a.g.e. s.421.

Giceler bülbül gibi âh eylerim
Bâğ-ı hüsnünden ırağ, ey gonca fâm

Sensiz ey ârâm-ı cânım, Şâhî'ye
Dünyâda dirlik harâm oldu harâm[93]

Mısrâlardaki samimi duyguların ifadesi, şiirin estetiğinden çok Bayezid'in içinde bulunduğu ruh halini ortaya koyma bakımından önemlidir.

Aşk mektupları; Mektup türünün en özeli kabul edildiği için; tarafların dışına çıkmayan bir kapalı alan yazışması gibidir. Aşk; şiirin en çok işlediği konudur denilebilir. Manzum münşeâtlarda görülen dil ve üslup için; mensur münşeâtların dil ve üslup özelliklerinden yola çıkmak doğru olur. Münşeâtlar; genellikle dil ve üslûp açısından ağır eserler olarak kabul edilmiştir. “Bir yandan seci merakı, bir yandan yazarların Arap ve Acem edebiyâtlarını büyük ölçüde bildikleri yolundaki gösteriş merakı düz yazıyı iyice bozdu. En düz düşünceler en karışık benzetmelerle anlatılmağa başlandı. Dışa gösterilen bu özen asıl konunun boşlanmasına yol açtı.[94]

Mektuplarda üslûp muhâtaba göre belirlenen bir özelliktir. Uslup aynı zamanda uzakta bulunan muhâtap üzerinde gıyâben otorite kurmaya da yardım eden bir araçtır. Mektubu alan, mektubun dili ve üslûbu ile birlikte yazılanlarla, karşı tarafın ilmi, kültürel ve sanat düzeyini keşfedebilir.

Genel olarak münşîler, mektuplarda söz hünerleri ile kendilerini kanıtlama,muhâtabından daha üstün olduğunu ağır bir dil kullanarak gösterme ğayretindedir.Manzûm mektuplarda bu durum farklıdır. Özellikle yoğun

---

[93] Şardağ,Rüştü, a.g.e. s.190.
[94] Gökyay. a.g.e. s. 17.

duygularla yazılmış manzum münşeâtlarda iç (konu, duygu) dışa, (dil-üslup) feda edilmemiştir. Özellikle manzum aşk mektuplarının dili, duygulardaki samimiyetin göstergesi gibi açık anlaşılır ve daha sadedir.

Aşk'ta esas; genellikle gösterişten uzak durmak,duyguyu gönülde yaşamak olarak düşünülür. İki seven arasındaki dil de böylece gösterişten uzak, sade ve içtendir. Bunun en güzel örneklerini de Muhteşem Süleymân'ın mektuplarında buluruz. Cihân İmparatorunun, sahip olduğu geniş coğrafyayı Fransa Kralı I.Françeskoya karşı sayıp döken üslûbu ile aşık olduğu Hürrem Sultân için aynı ülkeleri, Hürrem Sultân'ın şahsında somutlaştırarak verme biçimi dil ve üslûp kullanımının uyum ve güzelliğini gösterir.

1.3.2. MESNEVÎ KAHRAMANLARININ AĞZINDAN YAZILAN MANZUM MEKTUPLAR:

Mesnevilerde rastladığımız manzum mektuplar daha çok olayın kahramanı ağzından söylenmiş, yazılmıştır. Bu uygulama örneğine önce **XV**.asırda Germiyanlı Şeyhî'nin Hüsrev-ü Şirin adlı mesnevîsinde "Ferhad"ın ölümü üzerine "Hüsrev"in Şirin'e; "Meryem"in ölümünden sonra da Şirin'in Hüsrev'e söylediği taziye mektuplarında rastlarız.[95]

XV . asırdan sonra da bu gelenek mesnevilerle birlikte devam etmiştir.

1.3.2.1. Leyla vü Mecnun'da, Mecnun'un Mektubu

Fuzûlî'nin "Leylâ vü Mecnun" adlı mesnevîsinde kahramanların ağzından yazılmış pek çok manzum mektup vardır. Aşağıdaki mektup, Leylâ'nın İbn-i Selâm ile evlendiğini duyduğunda, Mecnûn tarafından yazılarak Leylâ'ya

[95] Tansel.a.g.e. s.390.

gönderilmiştir.Mektup (dîbâce-i nâme): “Sır örtülerini perdeleyen ,âlemi yoktan var edip gündüzün aynasını parlak kılan ve gecenin saçını miskle kokulandıran Kayyûm, Kadîm, Hayy, ve Mevcûd olan yüce Allah’ın adı ile başlıyordu.”[96] Hitâp ve dîbâcenin arkasından talep bölümünde “Derd-i dilini beyâna çekti” diyerek, mektubun konusu için de şu açıklamada bulunur:

Bir nâme ki mahz-ı derd ü gamdur
İzhâr-ı şikâyet-i sitemdür
Ol dilbere kim vefâsı yohdur
Âşıklarına cefâsı çohdur

Yapı bakımından da mektup türünün özelliklerine sahip olan bu manzum mektup şu Mısrâlarla devam etmektedir:

Ey ahde vefâsı olmayan yâr
Ağyâruma gül olan mana hâr

N’oldı sana nakz-ı ahd kıldun
Sındurmaga ahdi cehd kıldun

Tenhâlığa mı getürmedün tâb
Kim eyledün arzû-yı hem-hâb

Târ oldu mu olduğun nişîmen
Kim eyledün anda şem’ rûşen

İncitdi mi derd-i dil mizâcun
Kim oldu tabîbe ihtiyâcun

Pejmürde mi oldı serv-i dil-cû
Kim cehd ile vermek istedün su

Bed-hâh mı etti kasd-ı gül-zâr
Kim beyle urıldı rahneye hâr

[96] Doğan,M.Nur,Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn, Metin, Düzyazıya çeviri, Notlar ve Açıklamalar, İst., 2002, s.343.

Ne bîm ile hıfz-ı gevher etdün
Kim beste-i akd-i şehver etdün

Mûcib ne idi beni unutdun
Terküm kılup özge yâr dutdun

Her lahza olup güvâh-ı hâlüm
Hâk-i derüne sirişk-i âlüm

Mutlak güzer eylemez mi oldı
Menden haber eylemez mi oldı

Âyâ ne idi bu bî-vefâlıg
Bigâneler ile âşinâlıg

Çekdüm yeni yârunı kenâra
Ruhsat mıdur imdi eski yâra

Menden idi mihnet ü melâlün
Hoş oldı ola anunla hâlün

Men ahd-i vefâya aldanurdum
Ahdünde vefâ ola sanurdım

Bilmezdüm ola za'if râyun
Noksânı ola tamâm ayun

Güftârun ola menümle dâim
Gönlün ola özge ile kâim

Zâhirde menümle olasen yâr
Bâtında dutasen özge dildâr

Senden men olam cihânda bed-nâm
Bir nâm ü nişânı yoh ala kâm

Ma'zûrsen ey Nigâr ma'zûr
Bu devr iledür zemâne meşhûr

Gül goncalıgında hâr ilendür
Açılsa bir özge yâr ilendür

Aslında tiken çeker azâbın
Faslında hakîm alur gül-âbın

Ey ârzu-yi dil-i figârum
Kahrı çoh ü mihri az nigârum

Ey adı olan vefâda mezkûr
Cismümdeki cân gözümdeki nûr

Sevdâ-yı dimâgumun ilâcı
Bâzâr-ı cünûnumun revâcı

Sen mihr-cemâl ü meh-cebînsen
Gâyet de latîf ü nâzenînsen

Men hâr-mizâc ü hâk-hûyem
Bes tünd-zebân ü tîre rûyem[97]
....
Ey canım içinde cana düşmen
Her nice ki düşmüşüm sana ben

Âyîn-i kadîmini unutma
Bin yâr tut özge huy tutma

Gayrile olanda şâd ü hurrem
Takribile yad kıl bizi hem [98]

[97] Doğan,M.Nur, a.g.e.344.
[98] Tansel.ag.e. s.390.

1.3.2.2 Yûsuf u Züleyha'da Yûsuf'un Mektubu

Taşlıcalı Yahya Bey'in mesnevîsinin konusu kutsal kitapta geçen bir hikayedir. Aşağıdaki manzum mektup; Yûsuf'un erzak almak için Mısır'a gelen ve kendisinin kaybından sonra Yâkûb'un tesellisi olan kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyması üzerine, babası Yâkûb ağzından yazılan mektuptur.

Eline hâme aldı yazdı nâme
Dedi ey şefkat eden hâs ü âme

Garibe zulm elini eyle kutah
Ki Sultân-ı selâtin oldu Allah

Fesâda varsa mu'zînin dimağı
Söyünür eşg-i çeşmiyle ocağı

Müşevveş oldum evlâdım gamından
Kesildim zevk-ı âlem âleminden

Bana oğlumu gönder kılma mahbus
Nebî neslinden olmaz düzd-i menhûs

Hazer kıl eylerim derd ile bir âh
Yıkılır tahtın ol âh ile nâgâh

Sarayın kapusu benzer hababa
Varır bir bâd-ı âh ile haraba

Kuru buhtan ile yaşım akıtma
Halâs et oğlumu canım acıtma

Seni bu itibâr-i kesret almış
Diriga dünyevî işgâle salmış

Cihana açma ayn-i itibarı
Bekadır salikin dârü'l-karar

Odur âlemde Sultân-ı hıred-mend
Ana halk düşmeye dîvâne menend

Otağın sayebânın çoktur ammâ
Örümcek ağıdır ma'nîde gûyâ

Çıkar var ise sende ayn-ı illet
Benim evlâdıma kılma ihanet

Halâs et âl'ime âletme zinhâr
Yıkılmış hatırımı yıkma tekrâr

Edip evlâdına mektubu teslîm
Dedi eylen Azîz-i Mısr'a ta'zîm[99]

Mesnevi geleneği içinde eserler veren Şeyh Galib'in "Hüsn ü Aşk"ında ve Keçecizâde İzzet Molla'nın "Mihnet Keşan"ında da kahramanların ağzından yazılmış manzum mektuplar vardır.[100]

1.3.2.3. Hüsn ü Aşk'ta Hüsn'ün Mektubu:

Şeyh Gâlib'in tasavvufî "vahdet-i vücûd" düşüncesini alegorik ve sembolik anlatımla işlediği Hüsn ü Aşk'da Hüsn'ün Aşk' a yazdığı mektup ve bu mektuplara aşkın verdiği cevaplar vardır. Bu mektuplarda anlatılmak istenen duygular mensur mektup geleneğindeki sıralanış içinde verilmiştir. Söz gelimi mektıp Tanrı selamıyla başlayıp daha sonra asıl söyleneceklere geçilmiştir.Bu mektubun bir bölümü şöyledir.

Nâme-i Hüsn Bâ Aşk
Ser-nâme-i nâm-ı Yezdân
Kayyûm u Kadîm ü Hayy ü Rahmân

Yerden gögi eyleyen ser-efrâz
Gökden yere rahmet eden ifrâz

[99] Tansel. a.g.e. s.391.
[100] Tansel.a.g.e. s.392.

Vîrân eden ârzû sarâyın
İşkeste eden ümîd pâyın

Kâm-âver eden heves-gerânı
Nâm-âver eden sühan-verânı

Nîk ü bedi yokdan eden îcâd
Mansûbe-küşâ-yı rind ü zühhâd

Îsâr ola ba'd ez în tahiyyet
Ol zâta k'odır şefî'-i ümmet

Ashâb-ı Güzîn ü âl ü evlâd
Ber cümle-i şân selâmhâ bâd

Bu nâme o yâr-ı câna gitsin
Bir âhdır âsmâna gitsin

Gerçi gam-ı dil beyân olunmaz
Âteş gibidir nihân olunmaz

Bu nâme ki bir fakîrdendir
Gönli gibi kâğıdı şikendir

Bir zâlimedir ki pâdşehdir
Nâmem nazârında hâk-i rehdir

Ey bendesine enîs olan şâh
Şimdi ne sebebden etdin ikrâh

Manzûrun olan şikeste bendim
Şimdi kime bestesin efendim

Gerçi bilirim cüdâ degilsin
Ol rütbede bî-vefâ degilsin

Hep bildigimi tüketdi hicrân
Bîmâr olan eylemez mi hezyân

Bir dâhiyedir ki düşdi nâgâh
Encâmını vuslat ede Allâh

Düşdümse niyâza nâzenînim
Elden ne gelir kafes-nişînim

Zen her ne kadar ki tîğ-zendir
Sâz-ı emeli bozuk düzendir

Ol dem ki seninle hem-nefesdim
Ser-mest-i piyâle-i hevesdim

Ma'lûm idi kim ne gûnedir hâl
Ger merd isen etme sende ihmâl

Ol hâl güm oldı bî-mecâlim
Âvâre idim şikeste-bâlim

Bu şehre gam-ı firâk geldi
Vuslat gidip iştiyâk geldi

Hayret bana valsa oldı mâni'
Bir nâmeye sende olma kâni'

Makbûl dutar mı şer'-i himmet
Nâçâr işin ede ehl-i kudret

Farz eyleyelim ki hâk-sârım
Yok şübhe ki hâk-i pây-i yârim

Hurşîd ki şâh-ı âsmândır
Ger zereyi saymaya yamandır

Ey hâlime rahmi olmayan yâr
Fikr eyle ki rûz-i âhiret var

Yıllarca gül-i bahârın oldum
Âhir ki hazân erişdi soldum

Etdim sana cân u serle rağbet
Hem kudretim oldığınca hizmet

El-ân ki hâlim oldı müşk,l
Terk etme bu zârı merhamet kıl

Benden sana gayri olmaz ikbâl
Vasl u ecelimden etme ihmâl

Ya vasl ile alırım senden kâm
Ya merg ile zinde eylerim nâm

Hayret beni kıldı zâr u muztâr
Gayret sana düşdi ey dil-âver
....
Hîç âh ü enîni çâre vermez
Tûfân-ı gamı kenâre vermez

Benden gam u derd ü sûz-ı takrîr
Senden biter iş sen eyle tedbîr

Söz erdi hitâma işte ey mâh
Hayr ede netîcesini Allâh [101]

Hüsn "Bu mektup ,gönlü kâğıt gibi bölük bölük olan bir fakîrden, gözünde o mektubun ayak tozu kadar değeri olmayan zalim bir pâdişaha yazılmıştır" hatırlatmasını yaptıktan sonra pâdişahla yaşadıkları süreci duygulu

[101] Doğan,Muhammed Nur, Hüsn ü Aşk, Metin-Nesre Çeviri-Notlar ve Açıklamalar, İst., 2003, s.188.

bir biçimde ortaya koyar. Duygulu olduğu kadar aynı zamanda sitemler de içeren mektup “Aşk” tarafından cevapsız bırakılmaz.

Aşk’ın cevâbî mektubu şöyledir:

Sûret-i Nâme-i Aşk
Ser-nâme-i nâme nâm-ı Subbûh
Peydâ-kün-i akl u hâlik-i rûh

Ma’mûr eden âlem-i belâyı
Mehcûr eden iki âşnâyı

Hüsn’i eden âftâb-ı Rahşân
Aşk’ı eden âteş içre büryân

Me’yûse veren ümîd-i vuslat
Me’nûsı eden esîr-i hasret

Niçe salavât o Resûle
Şâhenşeh-i a’zem-i Betûl’e

Hem niçe selâm ola havâle
Evlâd-ı kirâm ü cümle âle

Bu nâme ki bir siyeh şererdir
Hâkister-i şu’le-i cigerdir

Bir cennetedir ki reh-güzârı
Dûzahdır anın gül-i baharı
....
Fermân senin husûli benden
Cân verme benim kabûli senden

Seyr’et nic’olur figân ü zârî
Da’vâ ne şekil verir karârı

Bed-ahdlik ummazam özümden
Ger haşr ola dönmezem sözümden

Tedbîr budur ki ederim ben
Ey gözleri haste hôş-dil ol sen

Sadât-ı kabîle în ü ândır
Çeksinler eli ki baş ü cândır

Bu yolda kim ola sedd-i râhım
Cân zâd-ı rehim Hudâ güvâhım

Sabr eyle biraz sen etme efgân
N'eyler bakalım Hudâ-yı zî-şân

Bu nâmemi sakla hırz-ı cân et
Ol ahdi ki eyledim amân et [102]

Aşk da cevap olarak yazdığı mektubuna Tanrının sıfatlarını sayarak başlar. Çünkü Tanrı "Hüsn'ü parlak bir güneş yapıp ; Aşk'ı da ateşler içerisinde yakandır.Ümitsizliğe düşmüş olanlara kavuşma ümidi verendir.Siyah bir kıvılcım olan bu mektup, ciğerde yanan alevli ateşin külündendir.Bu mektubun yolu baharda ateşten güller açan bir cennete uğramıştır.Ben çaresizin biriyim; peki senin bu zorlamaların neyin nesi? Allah aşkına ne çabuk da tükendi sabrın? Biraz sabret de feryât figân eyleme ! Bakalım Yüce Tanrı neyler? Bu mektubumu sakla da , canın için muska yap ! Aman ha, verdiğin sözü, ettiğin yemini unutma !" diyen Aşk, Hüsn'ün kendisine yazdıklarını "sabır" noktasından onu tefekküre sevk edecek örneklemelerle cevaplamıştır.

Bilindiği gibi Orhan Şâik Gökyay bu türden yazılmış olan manzum mektuplara olumlu bakmamaktadır. Ona göre mektup, muhâtap için yazılır ve ona ulaşmalıdır. Gökyay; gönderilmeyen, muhatabın eline geçmeyen mektupları mektup saymamaktadır.Gökyay'ın bu konudaki görüşü: "Ben mektup deyince adı belli bir kimseden, yine adı belli bir kimseye gönderilen kağıdı anlıyorum.

[102] Doğan,Muhammed Nur, a.g.e. s.204.

Onun için bir şâirin ağzından yazılmış ve asıl sahiplerine ulaşmamış, onun kitabının dizeleri içinde unutulmuş kalmış olanları mektup saymıyorum."[103]

Fuzûlî'nin Leylâ vü mecnun ve Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirin'inde yer alan mektuplar gerçek bir muhataba gitmediği, bu sebeple kendi tanımına girmediği için manzum mektup saymamaktadır.

Manzum münşeâtlarda görülen dil ve üslup için; mensur münşeâtların dil ve üslup özelliklerinden yola çıkmak doğru olur. Münşeâtlar; genellikle dil ve üslûp açısından ağır eserler olarak kabul edilmiştir. "Bir yandan seci merakı, bir yandan yazarların Arap ve Acem edebiyâtlarını büyük ölçüde bildikleri yolundaki gösteriş merakı düz yazıyı iyice bozdu. En düz düşünceler en karışık benzetmelerle anlatılmağa başlandı. Dışa gösterilen bu özen asıl konunun boşlanmasına yol açtı.[104]

Mektuplarda üslûp muhataba göre belirlenen bir özelliktir. Uslup aynı zamanda uzakta bulunan muhâtap üzerinde gıyaben otorite kurmaya da yardım eden bir araçtır. Mektubu alan, mektubun dili ve üslûbu ile birlikte yazılanlarla karşı tarafın ilmi, kültürel ve sanat düzeyini keşfedebilir.

Genel olarak münşîler, mektuplarda söz hünerleri ile kendilerini kanıtlama,muhatabından daha üstün olduğunu ağır bir dil kullanarak gösterme gayretindedir.Manzum mektuplarda bu durum farklıdır. Özellikle yoğun duygularla yazılmış manzum münşeâtlarda iç (konu, duygu) dışa, (dil-üslup) feda edilmemiştir. Özellikle manzum aşk mektuplarının dili, duygulardaki samimiyetin göstergesi gibi açık anlaşılır ve daha sadedir.

---

[103] Gökyay , a.g.e. s.22.
[104] Gökyay. a.g.e. s. 17.

Aşk'ta esas; genellikle gösterişten uzak durmak, duyguyu gönülde yaşamak olarak düşünülür. İki seven arasındaki dil de böylece gösterişten uzak, sade ve içtendir. Bunun en güzel örneklerini de Muhteşem Süleymân'ın mektuplarında buluruz. Cihan İmparatorunun, sahip olduğu geniş coğrafyayı Fransa Kralı I.Françeskoya karşı sayıp döken üslûbu ile aşık olduğu Hürrem Sultân için aynı ülkeleri, Hürrem Sultân'ın şahsında somutlaştırarak verme biçimi dil ve üslûp kullanımının uyum ve güzelliğini gösterir.

2. RESMÎ İNŞÂ:

2.1.RESMİ YAZIŞMALARDAN MEYDANA GELEN MÜNŞEÂT MECMUALARI:

Osmanlı devlet büroktasisinin iyi tutulmuş siciller, kayıtlar, mektuplar ve defterlerle çok sağlam bir gelenek meydana getirdiği bilinmektedir. Padişah iradesini taşıyan resmi yazılar ister berat, ister fermân niteliği taşısın birer mektup biçimine sokularak düzenlenmiştir. Osmanlı hükümdarları ve devlet erkanı zaman zaman hem kendi aralarında hem yabancı devlet erkanı ile karşılıklı olarak yazışmışlardır. Bu yazışmalar muhteva ve anlatım itibariyle kendilerine has özellikler taşırlar. Aşağıda resmi mektupların birkaç başlık altında incelenmesi uygun bulunmuştur. Tezimizin konusunu teşkil eden eserde bulunan ve resmî mektup olarak mütalâa edilen yazılar hukûkî ve tîcâri mektuplar başlığı altında toplanmıştır. Ancak pâdişahların yazdığı veya pâdişahlara yazılan mektup örnekleri ise bu eserde mevcut olmamakla birlikte incelemeye alınmıştır.

2.1.1. PADİŞAHLARIN YAZDIĞI MEKTUPLAR

Osmanlı hükümdarları çocukluklarından itibaren sarayda iyi bir eğitim-öğretim sürecinden geçerlerdi. Devrin önde gelen âlim ve sanatçılardan dersler alırlar, iç ve dış siyaset konusunda bilgili ve ileri görüşlü olarak yetiştirilirlerdi. Devlet işlerinin dışında şiir, musiki, hat gibi sanatlarla uğraşır, hobi sınırlarını aşacak düzeyde maharet gösterirlerdi. Bir çok şehzade ve hükümdarlar aldıkları eğitimin gereği olarak, Arap ve Fars dillerini de bilirlerdi.

Osmanlı hükümdarlarının öğrenim ve malumatları, inşâ geleneği için gerekli birikimin üzerindedir denilebilir. Osmanlı saray ailesi mensupları da hem taht'a çıkmadan önce hem de taht'a çıktıktan sonra mektup yazmışlardır.

Burada kullandığımız “saray ailesi” ifadesinden kastımız: Sultânların yanında; şehzade, vezir, paşa, ağa, kethüda gibi devlet erkanıdır. Sultân’ın dirâyet ve yönetiminde giden devlet gemisinin sağlıklı götürülüp yürütülmesinden sorumlu olan bu devlet erkânının yakınlık ve işbirliğine vurgu yanında, kültürel yakınlığa işaret içindir.

Bu mektuplar; amaçlarına ve mektupların muhtevalarına göre değişik adlarla bilinmiştir. Seferler sonrası, elde edilen galibiyet üzerine sevinç- huzur-mutluluk ve tebrîk taşıyan mektuplara fetih-nâme, pâdişahlar arasında teatî edilen mektuplara ahid-nâme veya sulh-nâme denmiştir.

Osmanlı Sultânlarından kalan mektupların çoğu resmî muhâberat için yazılmıştır. Hükümdar iradesini ileten bu mektuplara “nâme-i Hümayûn” da denmiştir. Daha çok yabancı devlet Sultânlarına gönderilen bu mektupların dili ve üslûbunun özeni kadar zarflanmasına da önem verilir özen gösterilirdi. Mektuplar bazen nadide işlemelerle süslenmiş, atlas bir torbaya konur, altın ve gümüş süslerle bezenirdi.[105]

Sultânlar bazen buyruğu altında iş gören devlet erkanına da mektup yazmışlardır. Bu mektupların bir bölümü doğrudan kişiye yazma şeklinde olmuştur. İşlevi itibariyle “fermân” veya “berat” da denilen bu mektuplar sadrazamlara, şeyhlere, ser-askerlere gönderilmiştir.

Osmanlı Sultânları zaman zaman ekonomiyi ve hazineyi ilgilendiren konularda para ile ilgili olarak sadrazama, Silahtar Ağa’ya, Hazine Kethüdasına, Darphane Emini’ne yazılar göndermiştir. Bu yazıların özelliği hitapsız ve imzasız olmalarıdır. Bu yazım özellikleri itibariyle bu yazılara genel olarak “beyaz üzerine hatt-ı hümâyûn” denmiştir.[106]

---

[105] Haluk Y., Şehsuvaroğlu, “ Hükümdar Mektupları” Tercüme Dergisi, C.XVI, S.77-80,Ank.,1965 s.418.
[106] Şehsuvaroğlu, a.g.e. s.418.

Padişahlar halktan kişilere de bir iş veya bir mansıb için mektup yazmışlardır. Hattın muhtevası kişiye bir mansıb veriyorsa "mansûb"; bir iş, bir maslahat sağlıyorsa "fermân" olarak bilinmiştir.

Osmanlı Sultân mektupları birer inşâ örneği olarak Türk edebiyâtının önemli metinlerindendir. Sultân mektuplarının bir yönü onu diğer bütün türlerden ayırır ve öne çıkarır. Bu yön Sultân mektuplarının birer tarih belgesi olarak tarih biliminin de vazgeçilmez malzemeleri oluşlarıdır. Edebiyât tarihi içinde bu mektuplara ilişkin olarak; edebiyât bilimi noktasından yapılan çalışmalar yok gibidir. Tarih bilimi tarih belgesi olarak mektuplardan belirli oranda yararlanmaktadır.

Sultân mektupları kaynaklarda ya tek bir eserde toplanarak verilmiş veya örneklerle muhtelif münşeât kitaplarında yer almıştır. Edebiyât bilimi çalışmalarında inşâ alanına giren mektupların kritiklerinin tamamı henüz yapılamamıştır. Bununla birlikte söz konusu mektuplarla ilgili akademik çalışmalar yetersiz olsa da sürdürülmektedir. Özellikle Sultân mektuplarının sağlam bir arşiv niteliğinde toplanmış olması incelenmeye hazır oluşlarını sağlamıştır. Sultân mektuplarını bir araya getiren önemli eserlerin başında Feridun Bey'in "Münşeātü's-Selâṭin" adlı eseri gelir. Bunun yanında, Sa'dî Çelebi, Süheylî ve Sarı Abdullah Efendi münşeâtları ile inşâ sahasının önemli isimleri arasında sayılmıştır. Adı geçen yazarlara ait eserlerin bazılarını ana hatlarıyla tanıtmak gerekirse:

2.1.1.1. Münşeātü's-Selâṭîn :

Feridun Ahmet Bey'in Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından başlamak üzere III. Murad dönemine kadar geçen yaklaşık üç asırlık sürede devletin başına geçmiş Sultânların ve "saray ailesi"nin mektupları ile oluşmuş eseridir. Feridun Bey'in doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Vakfiyesinde baba adının Abdülkadir olarak geçmesinden dolayı devşirme olduğu kanaati vardır.[107] Çivizâde Abdi Çelebi'nin yanında yetiştikten sonra yine onun sayesinde Rumeli Beylerbeyi olduğu sırada Sokullu Mehmet Paşa'nın yanına kâtip olarak verildi.(1553) Kânûnî Sultân Süleymân'ın Nahcıvan seferine katıldı.(1554) Sokullu'nun vezîr-i âzamlığı sırasında Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliğine getirildi. Zigetvar seferindeki hizmetlerine karşılık zeâmetle ödüllendirilir. II. Selim zamanında 12 Haziran 1570 tarihinde reîsü'l-küttâblığa terfi eder. 1573 tarihinde nişancılığa yükselir. III. Murad'ın cülûsu üzerine " şemşîr-i İslâm" (982) ifadesiyle tarih söyler. Eserini tamamladıktan sonra Sokullu Mehmed Paşa'ya sunar ancak beklediği ve umduğu ilgi ve iltifatı bulamadığı gibi 10 Nisan 1576 da nişancılıktan azledilerek İstanbuldan uzaklaştırılır. Sokulunun bir sûikast sunucu ölümünden sonra tekrar İstanbul'a çağrılan Feridun Bey 21 Safer 991 (16 Mart 1583) tarihinde İstanbul'da ölmüştür.

Osmanlı tarihinin önde gelen nişancılarından biri olan Feridun Bey münşî olmasının yanında şâir ve hattattır. Şiirler Bakî tarafından takdir görmüştür. Hattat olarak sülüs ve nesihin yanında divânî, rik'a ve siyakat yazmada ustadır. Sosyal çevresi genellikle devrin alim ve şâirlerinden oluşan geniş bir dairedir. Feridun Bey için nakledilen olumsuz özellik gösteriş ve debdebeye çok önem veren bir kişi olmasıdır.

---

[107] Özcan, Abdülkadir, Feridun Ahmed Bey, TDVİA, C. 12, İst., 1995. s.396

Mektuplar, münşeâtta Sultânların tahta çıkma tarihine göre kronolojik bir sıra ile verilmiştir[108].

Eserin tertibinde mesnevilerde gördüğümüz bir sıralanış sözkonusudur. Eser uzun sayılabilecek bir "sebeb-i tertîb" ile başlar. Bu bölümden tertîb gerekçesi olarak şunları çıkarabiliriz. Eserin oluşumu bir süreçle başlamıştır. Vezir kâtipliği ile başladığı meslek hayatının büyük bölümü Kânûnî Sultân Süleymân (1520-1566) dönemine rastlayan Feridun Bey, meslek hayatının ilk yıllarından (1555) itibaren resmi yazışma örneklerinden birer nüshayı kendisi için edinip biriktirmeğe başlar. Onun resmî evraka karşı duymuş olduğu bu ilgi ve merak, pâdişah buyruklarına nişan çekme memuriyeti olan "tevḳîᶜ" hizmetine getirildikten sonra adeta ilgi ve merak sınırlarını aşarak bir iş ve sorumluluk hâlini almıştır.

Feridun Bey, çalıştığı kaleme gelen ve çıkan pâdişah nâmelerinin kayda girmediğini ve bir süre sonra da kaybolup bulunamadığını görünce öteden beri zaten mektup nüshalarını biriktirdiği için bunları da devlet adına korumanın yol ve yöntemlerini aramaya başlar. Çözüm olarak evrakları kitaba dönüştürme fikrini benimser. Bu düşünceler içindeyken gördüğü bir rüyayı hayra ve manevî desteğe yorarak işe koyulur. Bu rüyada Osmanlı Sultânları kendisine iltifât etmişlerdir. Rüyânın da etkisiyle Feridun Bey bu kez Kânûnî devrini bırakıp, kuruluş döneminden itibaren yazılan mektupları toplamaya başlamıştır. Bu arada yazdığı "Miftāḥ-ı Cennet" adlı küçük çaplı bir risalesini de "Münşeātü's- Selāṭīn" adını verdiği eserinin ön sözüne koymuştur.

Eser daha sonra inşâ ve kitâbetin temel dikkat noktası olan, muhatabın makâm ve rütbesini ifade eden "elkâb" bölümüyle başlar. Geniş bir yelpaze içinde, Türk, Kırım, Mekke, Özbek, İran, Fas yöneticilerinin, vezir-i âzam ve

---

[108] Kürkçüoğlu,Kemal Edip,"*Münşeātü's-selātīn'e Dair Kısa Bir Not*",Ankara.DTCFD,c.VIII.1950 s.3.

vezirlerin, şehzadelerinin yanında defterdar, nişancı gibi her kademedeki devlet erkanının lakaplarını vermiştir.

"Elkâb"[109] bölümünden sonra Hz. Peygamberin dört mektubunun tercümesi ve iki mektubunun da cevabı vardır. (16) Daha sonra Ehl-i Beyt'in mektupları ile Dört Halife'nin mektupları yer almıştır.[110]

Dört halifenin mektupları cevapları ve tercümelerinden sonra Selçuklu Sultânı Alaeddin'in mektubuna yer verilmiş, daha sonra Osmanlı pâdişahlarına ait mektupların dökümü verilmiştir. Bu bölüm içinde Osmanlı ; Sultân Orhan'ın dokuz, Sultân I.Murad'ın on altı, Yıldırım Bayazıd'ın on altı, Sultân I.Mehmet'in on üç, Sultân II.Murad'ın yirmi bir, Fatih Sultân Mehmet'in otuz iki, II.Bayezid'ın da kırk mektubu vardır. Yine eserde olmak üzere Yavuz Sultân Selim'in otuz altı, Kânûnî Sultân Süleymân'ın elli üç, Sultân Üçüncü Mehmet'in yirmi beş mektubu mevcuttur. Eserde, III. Murad'a ait doksan iki mektup vardır. Bu mektuplar da diğer Sultânların münşeâtları gibi Osmanlı devlet adamları yanında, yabancı devletlerin pâdişah ve devlet adamlarına, din ve ilim dünyasının önde gelen kişilerine yazılmış mektuplar ve onlara gelen bazı cevaplardan meydana gelmiştir.

Eserde mektupların dışında tarihi kayıtlar da vardır. Bunlar hükümdarların saltanatları sürecinde yaptıkları seferlere ilişkin güzergah menzil kayıtları ile yaşanan kayda değer hadiselerdir. Gönderilen hediye dökümleri, imza örnekleri, fetva suretleri de kaydedilen örnekler arasındadır.

Tarih bilimi açısından eserdeki mektupların bir bölümünün gerçek olmadığı görüşüni ileri süren M. Halil Yinanç; ilk dönem mektuplarında tahrifat olduğunu ve gerçeklerle uyuşmadığını ortaya koyan makaleler yayınlamıştır.[111]

---

[109] Elkâb hakkında geniş bilgi için bkz: "Elkâp"Bölümü.
[110] Haksever, a.g.e. s.225.

2.1.1.2. Menâhicü'l-İnşâ :

Yahya b. Mehmet el-Kâtip[112] tarafından yazılan eser, inşâ sahasının ilk örneklerindendir.[113] Eser; inşâ alanına ait teorik bilgiler ve kurallar, resmî ve özel kişilere yazılacak mektuplarda dikkat edilmesi gereken hitap ve başlama; hakkında malümat verilen bilgi ve kuralları örnekleyen metinlerden oluşan üç temel bölümden meydana gelmiştir. Bu kuruluşuyla esere öğretici bir nitelik kazandırılmıştır. Eser, hem ilk eserlerden olması hem de öğretici bir nitelik taşıması sebebiyle, kendinden sonra gelen münşîlere ve münşeât eserlerine örnek olmuştur. Esere göre, inşâ'nın ilk kuralı iyi bir kâtip olmaktır.

Eserin ilk bölümü "ehl-i kalem"in bilgi ve donanımına ayrılmıştır.Bu bölümde önerilen hususların hemen pek çoğu diğer öğretici nitelikteki münşeât kitaplarında da rastladığımız hatırlatmalardır. Eseri önemli kılan bu kuralları ilk hatırlatan eser olması yanında, üsluba ilişkin olarak uyulmasını istediği hususlardır. Müellif'in kâtipten istediği öncelikli şey yabancı dil bilmesidir. Böylece bilmemekten kaynaklanacak hatalar kalmayacak veya çok azalacaktır. Kâtip olan insan halkının kültürünü bilmeli, toplumsal hayatın işleyişini, sosyal statüleri bilmeli, muhatabın bu özelliklerine uyan hatasız mektup yazabilmelidir.Ayrıca, şâir tabiatlı olmalı, böylece nesirde şiir etkisini verebilmelidir. Kâtiplerin kabiliyet ve kapasiteleri yazdıklarında yansıyacağı için kuralları bilmek yetmez; bunları uygulamak ve hata yapmamak esastır.

Eserin ikinci bölümü, toplumsal hayatın statülerine ayrılmıştır.Bütün öğretici inşâ esrlerinin önemle vurguladığı; "mertebeliye mertebesince" yazma bu bölümün ana konusu olmuş,muhtelif devlet erkân ve görevlileri sayılarak

---

111 Mükrimin Halil, Yinanç, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, S.63-77-78-79-81, İst., 1335/1337.

112 Yahya b. El-Kâtib,Konya,İzzet Koyunoğlu Ktp.,13998; Blochet,Bibliothkue Natıonale Kataloğu,Suppl,No.660.

113 Unan,Fahri,Yahya b. Mehmed Kâtib'in Menâhicü'l-inşâ'sı, Ank.Üni., Sos.Bil.Ens., Yayınlanmamaış Yük.Lis.Tezi,Ank.,1986.

onlara nasıl yazılacağı,nasıl cevap verileceği üzerinde durulmuştur. Gereksiz abartı ve kısaltmaları da tavsiye etmeyen müellif, makul ölçüler içinde kalmadan yanadır. Bu hatırlatmaların arkasından mektupları dil ve üslup bakımından birbirinden farklı kılan şeyin; muhâtapların statülerindeki farklılıklardır denilebilir.

Eserin üçüncü bölümü örnek metinlerden oluşmuştur.Bu mektupların bir bölümü resmî belge niteliğinde olup,bir bölümü de değişik mektup örnekleridir.

2.1.1.3. Düstûru'l- İnşâ :

İnşâ alanında, Türk Edebiyâtı ve Türk Tarihi açısından Feridun Bey'in eserinden sonra akla gelen ilk eserlerden biridir. Eser Abdî, olarak da bilinen Sarı Abdullah'a aittir.[114] Eser 16. yy. da Feridun Bey'in başladığı işin, 17.yy. daki devamı gibidir. Sarı Abdullah Efendi resmi mektup kronolojisini Dördüncü Murad dönemine kadar getirebilmiştir. Eserin konu çeşitliliği ve yazılan kişiler açısından "Münşeātü's-Selāṭīn" ile uyuştuğu ve onu tamamladığı söylenebilir.

Bu eserlerden başka Sarı Abdullah efendinin resmî belge ve pâdişah mektuplarından meydana getirilmiş Farsça bir eseri daha vardır.[115]Münşeāt-ı Siyāsiyye, Münşeātü'l- Mufaṣṣala Li- Mülûki'l- Os̱māniyye , Müntehāb Münşeāt adlı eserlerde de Osmanlı Sultân ve saray ailesinin yazdığı mektup ve cevaplarından örnekler vardır. Hayret Efendi'nin "**İnşâ-i Hayret**"[116]i müellifleri bilinen eserlerdir. Bu mecmualar yanında müellifleri belli olmayan pek çok "**mecmua-i münşeât**"[117] da bu türdendir.

---

[114] 'Düsturu'l-inşâ', Süleymaniye Ktp.,Es'ad Ef., No.3332.
[115] "Münşeât-ı Farsî", Süleymaniye Ktp.,Es'ad Ef., No.3333.
[116] İnşâ-i Hayret, Bulak,Mısır,1242.(basma)
__________ Süleymaniye Ktp.,Es'ad Ef., No.3296(yazma)
[117] Levend,Agâh Sırrı, a.g.e. s.114

2.2.1. MAKÂMDAN MAKÂMA YAZILAN MEKTUPLAR

Bu başlık altında ele aldığımız mektuplar, devlet büyüklerinin hükümdarlara ve yine devlet adam ve makâmlarının birbirlerine makâm gözeterek yazdıkları mektuplardan oluşmaktadır.

Osmanlı Devlet işleyişinde hükümdara iletilmek istenen, pâdişahın tasdikine muhtaç konular önce sadrazama sunulurdu. Sadrazam konuyu kısaca özetleyip, kendi görüşünü de not ettikten sonra huzura sunarak, pâdişahın mutālaasını alırdı. Bu tarz resmî mektuplara “telḫīs” denir. Kısa ve özetlenmiş anlamındadır.

Padişahlar iradelerini kısaca bu telhîs belgesinin üzerine kaydederler. Telhislerde sadrazam konuyu ileten konumundadır. Devlet işleri ile ilgili olarak kendi tarafından kaleme alınan arizalara “Taḳrīr-i ᶜĀlī” denmiştir. Telhîsler özet niteliğinde olduğu için “elkâb” dışında, “ser-nâme” ve “ḫātime” gibi bölümler yoktur.

II. BÖLÜM

KONULARINA GÖRE MÜNŞEÂTLAR

1- HUSÛSÎ KONULARDA YAZILAN MEKTUPLAR

Genellikle özel (hususî) yazışma (inşâ) örneği olarak değerlendirilen mektup duygu taşır. Sevinç, hüzün, hasret, sevgi gibi yoğun duyguların taşındığı bu yazılar yazan ve yazılan arasında kalmakta, üçüncü şahıslara ise kapalı olmaktadır. Aralarında karşılıklı ilgi ve alâkası çok yüksek olan insanlar birbirlerine, aralarındaki söz konusu ilgi ve alâka düzeyine uygun bir dil ve üslûpla hitap etmişlerdir: "Bu itibarla Hususî Mektuplar yazan kadar yazılan kimsenin de birçok hususiyetlerini anlatır."[118] Gerek tarihi bir gerçekliği, gerekse edebî şahsiyetlerin biyografileri ve edebî faaliyetler açısından mektuplar vazgeçilmez vesikalardır. "Bugün hâlâ özel mektupların bilhassa edebiyat tarihi, tarih ve kültür tarihi alanlarına sunduğu zengin malzeme araştırıcıları beklemektedir."[119] Husûsî mektupların ihmâl edildiğinde tarih ve kültür tarihi açısından nelerin kaçırıldığını göstermesi açısından bu makale önemlidir.

Mektup kişilere has bir muhabere vasıtasıdır. Kişiler arasındaki samimiyet, makâm, mevkî ve rütbe durumlarını gözeterek, dikkatle yazmak; genelde mektup türünün her türü için geçerlidir. Şüphesiz özel mektuplar da bu genellemenin içindedir. İletişimin aracı olarak mektup değişik sebeplerle yazılmıştır. Bu sebepler muhtevayı oluşturduğu için adlandırmaları da buna göre olmuştur denilebilir. Söz gelimi: Değişik sebeplerle eşi dostu tebrîk etmek için yazılan mektuplara "Tehniyet-nâme", bir görev veya bir ihtiyacı karşılamak için bir itekte bulunma sebebiyle yazılan mektuplara "Talep-nâme", gördüğü bir iyilik veya aldığı bir hediyeye karşılık şükran duygularını ifade

---

[118] Tansel, a.g.e. s.405.

[119] Kortantamer, Tunca, "Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu" Eski Türk Edebiyatı-Makaleler, Kültür Bakanlığı, Ankara. 2004 s.178

eden mektuplara “Şükür-nâme”, İhtiyac veya zor zamanlarda kendisi veya bir yakını için yetkili bir kişiye yazılan mektuplara “Şefkat-nâme”, Yakınılan bir durumun iletilmesi için yazılan mektuplara “Şikâyet-nâme”, üzülmüş, teselliye muhtaç eşe dosta yazılan mektuplara “Tesliyet-nâme”, bir devlet büyüğüne olan bağlılık ve sadâkati sergilemek ve arz etmek için yazılan mektuplara “ Ubûdiyet-nâme”, tertiplediği bir cemiyet için eşini dostunu çağırmak üzere kaleme alınmış mektuplara “ Dâvet-nâme”, din ve devlet büyükleri için ana-baba için Tanrıdan iyi dilek ve temennîlerde bulunmak üzere yazılmış olan mektuplara “Duâ-nâme”, uzun süre ayrı kaldığı sevdiklerine duyduğu özlem duyguları ile yazılmış olan mektuplara “İştiyâk-nâme”, bir olay veya durumu bilmesi gereken birisine bilgi verme kasdı ile yazılan mektuplara “Îlâm-nâme”, eşe dosta gönderilen hediye yanında yazılıp hediye ile birlikte yollanan mektuplara “İrsâl-nâme”, ziyaret edilemeyen, rahatsızlığı işitilen dostların hal ve hatırlarını sormak için yazılmış olan mektuplara “Iyâdet-nâme”, sevgi bağlarını pekiştirmek bağlamında yazılmış olan mektuplara “Muhabbet-nâme”, sevdiğne, karısına yazdığı mektuplara “Aşk mektubu” veya “nâme”, kendisine iletilen bir konu veya sorulan bir soruya cevap olmak üzere yazılmış olan mektuplara “Cevâb-nâme” gibi adlar verilmiştir. Bu adların çokluğu mektubun işlevselliğini göstermesi bakımından da önemlidir. Toplumsal hayattaki insan ilişkilerinin hemen her biçimini içine alan bu iletişim araçları insan ilişkilerini de diri tutmuştur denilebilir. Burada sadece muhtevaya karşılık olmak bakımından birer kavramla ifade edilem bu mektuplar nüanslarla ayrılan daha pek çok uygulamaya, bu uygulamalara dayalı adlandırmalara da sahiptir. Bu husus da dikkate alındığında; mektubun geçmiş toplumsal hayattaki önemi daha iyi anlaşılabilir.

Münşeâtlarda yer alan mektuplar tasnif edilirken genellikle yazanların toplum hayatındaki yer ve konumları dikkate alınarak yapılan tasnif biçimleri ilgi

görmüştür. [120] Bu bakımdan İM'de yer alan hususî mektuplar da (münşeât) bu anlayışla tasnif edilmiştir.

I.I. Üst'ten Ast'a Yazılan Mektuplar

Öteden beri devlet ve toplum hayatında en problem ilişkilerden birisi de üst ve ast ilişkisi olmuştur. Üst-astın (Â'lâ- Edna) konumunu, idarî anlamda kurumsal hiyerarşi, toplumsal anlamda da sosyal mevkî ve mertebe oluşturmaktadır. Dolayısıyla mektuplaşma ilişkilerindeki hassasiyet de bu konumlara göre düzenlenmiştir.

Üst tabaka mensubunun alt tabakaya yazması bir "arîza"ya cevap niteliği gibidir. Mektubun içeriğine göre verilen "resmi cevap" hükmünde değerlendirilebilir.

Padişahlar, muhâtaplarına "irade-i şâhane"lerini birer "fermân" şeklinde bildirmişlerdir. Kelime Farsça, emir ve buyruk anlamındadır. Anadolu Selçukluları ve Memlûklar fermân kelimesi yerine "tevkîᶜ" kelimesini kullanırlarken; İlnlılar, Timurîler, Akkoyunlu ve Karakoyunlular "yarlıg" kelimesini de kullanmışlardır. Osmanlılar'ın yaygın olarak fermân kelimesini benimseyip kullandıkları söylenebilir. Padişahın herhangi bir makâm veya kişiye buyruk, fermân yazması, klasik bir münşeât özelliği taşımaz. Fermânların karakteristiği "alâmet-i şerîfe" denilen "tuğra"nın çekilmiş olmasıdır. Tuğra çekilmiş olan fermâna "fermân-ı hümâyûn" veya "fermân-ı şerîf" denir. Fermânlarda bulunması gereken diğer özellikler genellikle yedi madde üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanmıştır:

1- Fermân sözünün ifade edilmiş olması,

---

[120] "Münşeat-ı Refi'a" Sül. Küt., Esad Ef. Yz., 3303. Münşeatı Osmanzâde Taîb, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez. 2771.

2- Fermân gönderilen kişinin statüsüne uygun şekilde iyi dilek ve temennî ile anılması,

3- Fermânın gönderilme gerekçesi,

4- Fermân gönderenin arzusunu fermân gönderdiği kişiye emretmesi,

5- Fermân gönderenin istediği şeyi açıklaması,

6- Fermânı iyi dilek ve temennî ile tamamlamak,

7- Tarih ve fermân gönderilen mahallin adını anmak,[121]

Erzurum Beyler beyi olan Ayas Paşa'ya (946 cümadelûlâ -1539 mart) gönderilmiş bir fermân örneği :

"Emîrü'l–ümerāi'l-kirām Kebīrü'l-küberāi'l- fihām ẕü'l-ḳadr-i ve'l-iḫtişām el-muhtaṣ bi-mezīd-i ᶜınāyeti'l-meliki'l-ᶜallām Erzurum beylerbeyisi Ayas dāme iḳbālūhû tevḳīᶜi refīᶜ-i hümāyūn vāṣıl olıcaḳ maᶜlūm ola ki ḥāliyā ᶜatebe-i ᶜulyāya mektūb gönderip ol cānibe müteᶜalliḳ baᶜżı ḥuṣūṣu ᶜlām eylemişsiň her ne ᶜarż olunmuş ise ᶜalā vechi't-tafṣl maᶜlūm-ı şerīfim olmuştur. Buyurdum ki ḥükm-i şerīf-i vācihü'l-ittibāᶜım varıcaḳ minbaᶜd daḫī ser-ḥadd cāniblerinin ḥıfẓ ve ḥırāsetinde ve reᶜāyānıň itmīnān ve istirāḥatleri bābında mūcid olup ve ser-ḥadd ṭaraflarında olan ḳılā ve buḳāᶜ'ın ẓahīreleri ve sāir ḥuṣuṣları tedārikinde ihtimām edip ḳuṣur noḳṣanların ḳomayıp eṭrāf ve cevānibden lāyıḥ ve ve sānih olan aḫbār-ı ṣaḥīḥayı südde-i saᶜādetime iᶜlām eylemekden ḫālī olmıyasıň, şöyle bilesiň, ᶜalāmet-i şerīfe iᶜtimād ḳılasıň. Taḥrīren fī evāḫir-i cümāde'l-ūlā sene erbeᶜa ve sittīn ve tisᶜa mi'e. Bemaḳām-ı Edirne"[122]

İstisnâ olmak üzere Sultânların da yakınlarına sevip saygı duydukları, âlim fâzıl insanlara, güvenip göreve getirdiği adamlarına münasip bir dille ve güven duygularını mektuplarına yansıttıkları görülmüştür. İM'de pâdişahlara ait

[121] Pakalın,M.Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,İst.,1983.s.607.
[122] ____________,a.g.e. s. 608.

bir inşâ örneği bulunmamaktadır. Ancak Kânûnî Sultân Süleymân'ın Ebussuûd Efendi'ye yazdığı mektubun bir bölümünde bu hususu açıklayan bir cümle şöyledir :[123] *"Hâlde haldaşum, sinde sindaşum, âhiret karındaşum, tarîk-ı hak'da yoldaşum, monla hazretlerine duâ-yı bî-had iblağından sonra nedür halünüz ve nicedür mizac-ı lezîzü'l- imtizâcunuz süme'd-duâ bende-i Hudâ Sultân Süleymân."*

İM'de üst ast ilişkisini (âlâ'dan ednâ) gösteren mektup örnekleri vardır.[124]

a. Bir ağanın çalışanına yazdığı mektuba örnek olan bu metinde ölçülü bir "sernâme"nin arkasından "talep"e geçilmiştir. Mektupta yapılması gereken işler buyurgan bir üslûpla sıralanmıştır. Bu üslup; taraflar arasındaki statü farklılığının unutulmasını önleyip, muhataba konumunu ve görevini hatırlatmada önemli bir özelliktir.

"[46-b] (6)Benüm ᶜızzetlü rifᶜāt-mendüm oġlum bizim Ḥüseyin ḥużūrlarına (7) baᶜde's-selām inhāmuzdur ki benüm rūḥum yediñizde olan [47 a] (1) bā-defter-i müfredāt zimemātları tecemmuᶜ ve aẖz ü taḥṣīl idüb olur (2) olmaz ḥālleri bī-hūde geşt ü güẕār itmeyüb işlerine muḳayyed (3) olub bir gün aḳdem itmām-ı ẖıdmet ile bu ṭarafa gelmege saᶜy ü ihtimām (4) eyleyesiz. Benüm oġlum ol ṭarafdan gelmezden aḳdemce ḥānemüz içün (5) iki yüz vuḳıyye daḳīn-i ẖāṣ ve iki ḳantar ᶜāsel ve yüz elli vuḳıyye (6) doġan sāde ve iki tulum penāir ve bir miḳdār bulġur ve bir (7) miḳdār yufḳa ve sāir levāzımāt ḥāżır ve āmāde [47 b] (1) ve iskeleye getürüb sefīneye mevżūᶜan ṭarafımıza irsāle saᶜy (2) ü ġayret ve inşā-allāh teᶜālā ramażān-ı şerīfden aḳdemce bu (3) ṭarafa göndermege ihtimām ve dikkat eyleyesiz. Ve benüm oġlum siz (4) daẖī zimemāt-ı mezḳūrları bir gün akdem taḥṣīline saᶜy ü iḳdām-ı (5) cidd ve saᶜy ü

---

[123] Haksever, a.g.e. s.47.

[124] İM, Yp.46a, 46 b, 68b.

ġayret ve ramażān-ı şerīfden aḳdem bu ṭarafa gelmege (6) dikkat ve ihtimām-ı tām eylemelerüni[125] *maṭlūbumuzdur.(Ṣāliḥ)*

Mektup kısa bir hitabın arkasından dibace bölümü ihmal edilerek talep bölümüne geçilmiştir. Yazışanlar arasındaki statü ve yaş farkı "oğlum" kelimesi ile belirgin bir hale gelmiştir. Ağa çalışanın yapması gerekenleri konumuna uyan bir üslup ile bildirmektedir. Böylece sonradan mâzeret bulunması ihtimalini de ortadan kaldırmıştır. İstenenlerin yaklaşmakta olan ramazan ayı hazırlıkları kapsamında olduğu anlaşılmaktadır. Mektup Ramazan ayının sosyal hayatta nasıl bir hazırlık süreci içinde karşılandığını, kiler eksikliklerinin nasıl bir titizlikle gözden geçirilip tamamlanma gayreti içine girildiğini göstermesi bakımından da kayda değerdir.

I.2 KONUMU DENK OLANLARIN BİRBİRİNE YAZDIKLARI MEKTUPLAR

Münşeât kitaplarında "akrandan akrana" terimiyle karşılanan bu husus günümüzde de önemlidir. Akran; yaşıt, eş ve benzer olanlar anlamına kullanılan bir kelimedir. Kelimenin "karîn" anlamıyla ilişkisi yandaşlık anlamıyla birlikte, ilim-irfan, makâm rütbe denkliğini de içine alacak şekilde kullanıla gelmiştir. Bu tür mektuplar genellikle; "vüfûr-ı muhabbet" ve "kemal-i iştiyâk" ile yazılmış, "özr-ı teslimat" ve "meveddet füzûn" mektuplarıdır.[126]

Aynı şekilde dostlar bazen ayrı kaldıklarında yaşadıklarını da uzun uzun yazarak birbirlerini bilgilendirmişlerdir.[127] Mektupların cevapları da en az

[125] Kelime bu şekliyle cümlenin anlamını bozmaktadır. "Eylemeleri"şeklinde yazıldığında anlatım düzelmektedir.

[126] İM, Yp.43a,45b, 74a,75b.

[127] İM,. Yp.77b.

gönderilen kadar muhataba saygı ve sevgi dolu cümleler taşır.[128] Bunları dil ve üslup başlığında vereceğimiz için buraya ayrıca almadık.

I.2.I. İntisâb ve Şefâat-nâmeler

Akranların yazışma konularından biri de **intisâb** ve **şefâat-nâmelerdir.**[129]

Şefâat-nâme Örnekleri:

Günlük hayatta insanların iş yoğunluğu zaman zaman dostlar arasındaki iletişimin aksamasına sebep olabilir. Böyle durumlarda dosta iletilen küçük bir not bile eski güzel günlerin hatırlanmasına, dostlukların yinelenmesine sebep olabilir. Geçmişin sosyal hayatında da değişik sebeplerle birbirlerinden uzak kalmış insanlar yazdıkları mektuplarla dostluklarını diri tutmağa çalışmışlar yazdıkları mektuplarla da dostluklarını pekiştirmişlerdir. Akran mektuplarının dil ve üslubunun ağırlığı içeriğinin önündedir denilebilir.Aşağıdaki örnekte bunu da görmek mümkündür. Mektup "**bağlılık**" ve "**muhabbet"** bağlamında kaleme alınmıştır. Akranların birbirlerine yazdıkları mektupların gerekçeleri de değişiktir. Gerekçelere bağlı olarak bu mektupların adları değişik olarak bilinmiştir. "Tavassut-nâme", "şefkat-nâme", "niyâz-nâme", iltimâs-nâme", "muâvenet-nâme" gibi adlarla bilinen mektuplar genellikle ortak özelliklere sahiptir. Bu mektuplar şahsî istekler içermezler. Bunların en önemli ortak yönleri eş-dost yakın çevre için bir tanıdığa referans vermedir. Yetkili bir arkadaşa yazılan bu mektuplar aracı olunan kişinin eline verilerek gönderilebildiği gibi ayrıca da gönderildiği olmuştur. Toplum hayatımızın yabancı olmadığı bu uygulama bize "Hâmil-i kart ...." kullanımını hatırlatmaktadır.Günlük hayatın meşgûliyetleri bağlılık ve muhabbet duygularının dostlara gerektiği gibi gösterilmesine mâni olabilmektedir. Mektupta bu durum şu cümle ile ifade

---

[128]İM, Yp.46a.
[129]İM, Yp.51b.

edilmiştir. *"Kes̱ret-i iştiġāl ü ġāilemüzden nāşī ilā'l-ān taḥrīr-i meveddet-nāmede ḳuṣūrımız vāḳıᶜdür."* Dostun dosttan istediği de hem gönülden hem de duâlardan unutulmadığını cevabî bir mektup alarak ferahlamaktır.

A-)

[43 a](6) ᶜİzzetlü seᶜādetlü ve mezīd mürüvvetlü dāder-i saᶜd aẖterüm (7) sulṭānum ḥażretlerinüñ ḥużūr-ı ᶜızzet mevfūr u müstevcibe'l-sürūrlarına [43 b] (1) vüfūr-ı maḥabbet ve kemāl-i iştiyāḳ ile dürer-i daᶜvāt-ı ṣāfiyāt-ı (2) meveddet-füzūn ve ᶜözr-i teslīmāt ü vāfiyāt muḥāleṣāt-nümūn-ı itḥāf (3) ü iḥdā ve merāsim-i ..(pür-şen)..-ẖaṭırᶜıṭr-ı gül-ġonce-i muṭarrāları ᶜalā vechi'l- (4)uẖrā merᶜī vü müeddī ḳılındıġı verāsında żamīr-i münīr-i mihr-i lemeᶜātlarına (5) nümūde-i maẖlaṣ s̱enāver-i dil-rubūdeleridir ki benüm seᶜādetlü mürüvvetlü ve mezīd (6) ḥamiyyetlü dāder-i saᶜd-bülend-aẖterüm sulṭānum aġā-yı mükerrem ḥażretleri (7) cenāb-ı vālālarına olan meyl ü muḥabbetimüz ṭūl-ü zemān ve [44 a] (1) buᶜd-ı mekān cihetiyle bi-vech-i mine'l- vücūh ẖalel-pez̲īr olmayup belki (2) rūz be rūz ziyāde ve rābıṭa-i ḳalb fevḳa'l-ġāye (3) olduġı żamīr-i münīrlerine ẖafī vü nihān olmayup zāhir(4) ü nümāyāndur.Eğerçi kes̱ret-i iştiġāl ü ġāilemüzden (5) nāşī ilā'l-ān taḥrīr-i meveddet-nāmede ḳuṣūrımız vāḳıᶜdür,(6) lākin duᶜā-yı ẖayr ile yād ü riᶜāyet-i ẖaṭrına mecbūrız. (7) Ümmīd-vārum ki sizler daẖī bizi ẖaṭr-ı şerīfden mehcūr [44 b] (1) ve duᶜā-yı ẖayrdan ferāmūş itmeyüb bu cāniblere vāridīn vuḳūᶜında (2) nemīḳa-i maḥabbet vesīḳaları irsāliyle yād ü tenşīṭı'l-fuād buyurmaları (3) mütevaḳḳıᶜdür. Bāḳī hemīşe ümīd-i ġonce-i merām küşāde bād.

Görüldüğü gibi mektup geleneğe uygun bir hitabın arkasından özenle oluşturulan dîbâce bölümü ile devam devam etmiştir. Uzun süredir ayrı kalmalarına ve haberleşememelerine rağmen kendilerine olan eğilim ve muhabbetin hiçbir şekilde zarar görmediğini, değişmediğini; aksine günden

güne daha da artarak kalbî bağlarının güçlendiğini, ifade etmektedir. Günlük iş yoğunluğu sebebiyle “meveddetnâme” yazmada geciktiği için kusurunun bulunduğunu, buna rağmen yine de hatırdan duâdan unutulmama arzusunu; mümkün olursa cevâbî bir mektupla da hatırlanarak gönlünün ferahlatılması arzusunu ifade etmiştir.

B-) Yakınlık ve dostluğu pekiştirme ve arttırma amacıyla yazılan bu mektuplarda kişiler muhâtaplarına iyilik dileklerini iletirken, muhabbetlerini de çeşitli veciz söz ve sanatlı söyleyişlerle ifade etmeyi tercih etmişlerdir.

45-b] (2) *Seᶜādetlū meveddetlū mekremetlū ᶜuluvvü'l- himem sulṭānum (3) ḥaẓretlerinüñ nādī-i refīᶜu'ş-şānlarına ser-rişte-i muṣādaḳāt- (4) keşīde olan mervārid daᶜvāt-ı ḫāliṣāt-ı pervīn-niẓām ve ferāid-i (5) teslīmāt-ı ṣādıḳāt-ı s̱üreyyā-intiẓām ithāf ü ihdā ve merāsim-i (6) istidāmet-i ᶜızz ü seᶜādetleri merᶜī vü müeddī ḳılınur. Hem-vāre(7) müteḳarrer cilve-gāh-ı ᶜızzet ve manṣıd ve mesned-i ᶜāfiyet olmaḳdan [46 a] (1) dūr olmayup ẕāt-ı meᶜālī ṣıfatları ᶜavārıż-ı eyyāmīden (2) maṣūn ve me'mūn olalar āmīn. Bundan aḳdem feristād (3) buyurılan mürüvvet-nāmeñüz şeref-rīz vüṣūl ü mefhūmı maᶜlūmımuz(4) olmaġıla dil-ḫāhıñuz üzre ḫuṣūṣlarıñuza temşīt virilüp (5) devletlü Ṣadr-ı aᶜẓam ve bedr-i efhām efendümüze daḫī vuḳūᶜı üzre (6) ifāde ve anlar daḫī Cenāblarından ḫoş-nūd ve ḥuṣūṣ-ı mezkūrı (7) istiṣvāb görmeleriyle ifhāmı içün ᶜarż-ı maḫlaṣīye bādī olmuşdur. [46 b] (1) İnşā-Allah teᶜālā muḥāt-ı ᶜılm-i ᶜālīleri buyuruldukta (2) baᶜd'eẕin ṭarafumızı āyīne-i ḫāṭırdan ferāmūş buyurmayub taḥrīk-i (3) rikāb ider. Semend-i ᶜazīmet ider ḳulları vāḳıᶜ olduḳça (4) kerem-nāme-i ᶜālīleriyle yād ü dil-şād buyurmaları me'mūl ve der - ḫ˘āstdür.*

Dostluğun gereği dostlarını unutmamaktır. Buradaki örnekte de dostunu unutmadığını gösteren kişi ondan da aynı duyarlılığı beklemektedir. Dostlar karşı taraftan aldıkları güzel haberlerle sevinirler. Dostlukların sürmesinde iletişimin sürmesi her zaman bir gereklilik olarak kabul edilir. Bu mektup vesilesiyle karşı tarafa sunulan bağlılık karşılığın da beklenen, "unutulmamak" ve cevâbî bir mektupla "dil-şâd" olma isteğidir.

I.2.2 Tebrîk-nâme

İnsanlar önemli ve özel günlerinde sevdiklerini de yanlarında görmek isterler. İnsan hayatında bu günler de sayılıdır. Tebrik mektupları genellikle düğün, bir göreve atanma, bir başarının kazanılması, vezaretteki başarı gibi sebeplerle yazılmıştır. Aynı anlamda kullanılan bir diğer kelime ise "tehniyet-nâme"dir. Kullanılma yer ve biçimlerine göre farkları yoktur. Üst'ün ast'ı kutlamak için yazdığına "tebrîk-nâme" denirken, Ast'ın Üst'ü kutlamak için yazdığı mektuplara da genellikle "tehniyet-nâme" denmiştir. Bu tür mektupların yazılma sebebi öğrenilen güzel bir haber karşısında duyulan sevinçtir. Göreve ilişkin terfi ve başarılar yanında; düğün, bayram, hacca gitme ve hacdan dönme genellikle bu mektupların yazıldığı hadiselerin başlıcalarıdır. Aşağıdaki Mektup dostunun bir çocuğu olduğunu duyan,dostunun mutluluğunu paylaşmak isteyen, dostunu tebrîk eden Üst bir kişi tarafından yazılan veya yazılması gereken bir örnektir.

Örnek :

[57 b] (2)*Benüm Seᶜādetlü mürüvvetlü dāder-i ekremüm.Sulṭānum ḥażretlerü (3) baᶜde't-taḥıyyeti'l-vāfiye ve't-teslīmāti'z-zākiye inhā olunur ki benüm sulṭānum (4) ḥażretleri şöyle istimāᶜım olduki maḥdūm-ı mükerrem evc-i ᶜademde iken (5) ḫurşīd-i enver ve māh-ı münevver gibi ᶜālem-i vücūda ṭāliᶜ olmuş. Bu ḫaber (6) feraḫ-baḫşıñ istimāᶜından dil-i maḥzūnumuz envāᶜ-ı sürūr-ı kāmrānı (7) ve eṣnāf-ı ḥabūr-ı şād-mān-ı ḥāṣıl olub Şükrhā-yı (8) firāvān ve*

ḥamdhā-yı bī-pāyān olmuşdur. Hemīşe Ḥaḳ sübḥānehū [58 a](1) ve teᶜālā ḥażretlerünüñ dergāhından tażarrūᶜ ve niyāzumuzdur ki (2) kendüye ᶜömr-i ṭavīl ve cenāb-ı şerīfüñüzüñ daḫī bu maḳūle iḥsān-ı (3) cemīl ve ḳudūm-ı seᶜādet- lüzūmlarıyla sürūr u mübārek ola.Āmīn. (4) Bāḳī hemīşe ᶜömr-i ṭavīl müyesser bād.

Yukarıdaki örnek dostunun bir çocuğu olduğunu işiten kişi tarafından kaleme alınmış veya böyle bir durumda yazılabilecek bir tebrîk örneği olarak verilmiştir. Doğum olayı bugün de toplumsal hayatta kişiler arasındaki önemli tebrîkleşme hadiselerindendir. Örnek olarak verilen mektup kısa olmakla beraber duyulan sevinci, içten ve samimi duygularla ifade etmektedir.
Yazışmaların her şeklinde uyulması gereken kurallar burada da söz konusudur. Hitap ve dîbâce bölümünün arkasından duyulan hadiseye ilişkin olarak Allah'a hamd ü senânın arkasından konuya girilir: *"maḥdūm-ı mükerrem evc-i ᶜademde iken (5) ḫurşīd-i enver ve māh-ı münevver gibi ᶜālem-i vücūda ṭāliᶜ olmuş. Bu ḫaber (6) feraḫ-baḫşıñ istimāᶜından dil-i maḥzūnumuz envāᶜ-ı sürūr-ı kāmrānı (7) ve eṣnāf-ı ḥabūr-ı ṣād-mān-ı ḥāṣıl olub Şükrhā-yı (8) firāvān ve ḥamdhā-yı bī-pāyān olmuşdur."* *Bu güzel ifadelerin arkasından sözünü yine "kendüye ᶜömr-i ṭavīl ve cenāb-ı şerīfüñüzüñ daḫī bu maḳūle iḥsān-ı (3) cemīl ve ḳudūm-ı seᶜādet-lüzūmlarıyla sürūr u mübārek ola.Āmīn."* diyerek iyi dilek ve temennîlerle bitirmiştir.

I.2.3. Muhabbet-nâme

Muhabbet sevgi çerçevesinde yapılan görüşmeler için kullanılan bir tabirdir. Selam ve sevgi arzı için yazılan mektuplara genellikle "muhabbet-nâme" denmiştir. Benzer içeriklerle yazılan, farklı adlarla bilinen mektuplar da vardır. Dostluğu pekiştirmek üzere yazılanlara "**Meveddet-nâme**", Kardeşlik

duygularının yoğun işlendiği mektuplara "**Uhuvvet-nâme**", ayrı kalmanın getirdiği özlem duyguları ile yazılan mektuplara "**Şevk-nâme/İştiyâk-nâme**", hatır /gönül yapma dostuna iltifat gösterme gibi sebeplerle yazılan mektuplara "**Nevâziş-nâme**" denmiştir. Aşağıdaki mektup, İM' de verilen kısa ve nisbeten sâde dille yazılmış bir muhabbet-nâme örneğidir.

[3-a]*(Sayfa kenarında) (1) Seᶜādetlü mekremetlü ṭarīḳatlü ḥażretlerü(2) derūn-ı dilden cān-ı göñülden selām ve(3) duᶜālar olınub mübārek ḫaṭr-ı şerīfleri(4) su'āl olınur. Eger ṭaraf-ı aḥvālümüzden (5) su'āl-i şerīf buyurılur ise ḥamd ü(6) li'l-lāh-i teᶜālā tārīḫ-i muḥabbet-nāmeye gelince(7) vücūdımuz ṣıḥḥat ü ᶜāfiyet üẕre bilesiz. (8) Ḥaḳ sübḥāne ve teᶜālā ḥażretleri dünyāñuzı pāk(9) naṣīb müyesser eyleye āmīn ve bā muᶜīn.*

Görüldüğü gibi mektupta gereksiz hiçbir konu yoktur. Söz uzatılmamıştır. Usûle uygun giriş bölümünden sonra; İyi dilek ve temennîlerle hatır sorulup,kendisinin de sağlık ve afiyette olduğu karşı tarafa bildirilmiştir. Bu sözlerin arkasından mektup kısa bir duâ ifadesiyle tamamlanmıştır.

I.2.4. İᶜlām-nāme :

Hukuk dilinde mahkeme sonuçlarını bildirmek üzere kişilere verilen belgedir. Hâlen mahkemelerde hüküm sûreti anlamına bilinen ve kullanılan bir belgedir. Ancak; bir inşâ terimi olarak rütbece küçük olanlardan büyük olana veya eşit rütbe ve makâma sahip insanların birbirlerine mâlûmât vermek üzere kaleme aldıkları mektuplara verilen addır. Değişik konular ve olaylar bu mektup türünün konusu olabilir. İM' de[130] **"Îlâm-nâme"** örneği olarak verilen mektubun bir bölümü örnek olarak aşağıya alnmıştır.

[130] İM. Yp. 75b, 76ab, 77ab, 78a.

[76-a] *" bu ṭarafeyn (5) ḥavādis̱ātından su'āl buyurulır ise mosḳof keferesi (6) bī-vaḳt ve vaḳt-i şitāda ᶜalenen ḫurūc ve islām memāliki (7) üzerine hücūm Eflāk ve Boġdān içine girüb zīr-dest [76 b](1) menḥūs ᶜanh girift Ṭuna sevāḥıline hücūm ve İsmāᶜīl (2) nām iskeleye vardıḳda cenge mübāşeret eyledüklerinde..."*

Dostlar uzun zaman birbirlerini görmediklerinde merak edip bir haber almak isterler. Aşağıdaki örnek de İM'de yer alan bu duygularla yazılan bir mektuptur.

"[48 a] (1) *Benüm seᶜādetlü necābetlü dāder-i vālā güherüm.Sulṭānum ḥażretleri (2) hem-vāre vaḳt-i şerīflerüňüz ᶜazīz ve ᶜömr ü devletüňüz mezīd (3) olmaḳ edᶜıyesiyle nümūde-i maḫlaṣlarıdur ki benüm sulṭānum ḥażretlerü (4)müddet-i ezmāndan berū ṭarafımıza teşrīf eylemedügüňüzden āyā ḥaste- (5) mīzāc mı oldıňuz yāḫūd bir endīşe yāḫūd bir elem ve kederiňiz mi (6)vāḳıᶜ mı oldı diyū bizler daḫī ḥayretde ḳaldıḳ. Kerem buyurub (7) teẕkiremüz vuṣūlünde peyām-ı āfiyetlerini ṭarafımıza taḥrīr ü işᶜāra (8) himmet buyurmaňuz mütevaḳḳıᶜdür."*

2.5.Meveddet-nâme

Sevgi ve kardeşlik duygularını geliştirme ve pekiştirme amacıyla yazılan mektuplardandır. "Muhabbet-nâme"ler için söylenilenler meveddet-nâmeler için de geçerlidir.Aşağıda İM' de yer alan bir mektup örnek olarak verilmiştir.

Önekleri:

A-)

"[10a] *(Sayfa kenarında) (1) ᶜİzzetlü seᶜādetlü rıfᶜatlü ve kerāmetlü(2) aḫ-ı eᶜızzüm sulṭānum Şeyḫ ᶜAbdurraḥmān Efendi (3) ḥażretlerünüñ ḥużūr-ı ᶜızzet-mevfūrları ṣavbına(4) merāsim-i iᶜzāz ü ikrām ve lüzūm-ı tevḳīr(5) ü iḥtirām birle dürer-i daᶜavāt-ı ṣāfiyāt (6) ve zevāhīr-i teslīmāt u āfiyāt meveddet-(7)nümūn-ı*

itḥāf-ı iḥdā ve ḫaṭr-ı ᶜıṭırları(8) "kemā yenbaġī" merᶜī vü meveddī ḳılındıġı siyāḳında (9) nümāyende-i muḫliṣ budur ki benüm seᶜādetlü kerāmetlü(10) ş eyḫim ḥażretleri ḥużūr-ı fāiże'n-nūr -ı (11) nebevīye ikmāl-i ādāb ü nihāyet -i ḥicāb ile (12) ṣalātü selām ve ḫulūṣ-ı irtisāmlarımızı (13) tebliġ i ittisāl buyurasız ve cenāb-ı siccīn-i (14) kerīmeyn seyyidinā Ebī Bekri'ṣ- Ṣıddīḳ ve seyyidinā(15) ᶜÖmerü'l-Fārūḳ raḍıya'llāhü teᶜālā ᶜanhümā ve cenāb-ı (16) cāmiᶜu'l- ḳur'ān seyyidinā ᶜOs̱mān raḍıya'llāhü(17) ᶜanhü'r-raḥmān ve merāḳıd-ı münevvere-i (18) ümmehāti'l-mü'minīn ve sāir āl-i aṣḥāb-ı (19) kirām rıḍvānu'llāhi teᶜālā ᶜaleyhim ecmaᶜīn. (20) Ḥużūr-būd. Nūrlarında bu ᶜabd-i ᶜācizlerine (21) duᶜā-yı ḥayrdan ferāmūş buyurmıyalar. (22) Benüm sulṭānum mektūb-ı bendeleri tehī(23) olunmamak içün muḳteżā-yı vaḳt-i ḥāle(24) göre dört ᶜādet maḥṣūb važᶜ (25) olınmuş dur. İn(ş)ā'allahü[131] teᶜālā vuṣūlinde (26) ḳabūl ü maḳbūl buyurılub bundan böyle (27) ṭaraf-ı muḫliṣ gūşe-i ḫaṭrdan ve duᶜā-yı(28) ḫayrdan ferāmūş buyurılmaya ve's-selām.

Bilindiği gibi inşâ geleneği toplumsal statülere önem veren bir anlayışı kabul etmiş, inşânın dil ve üslûbunu da bu anlayışa uygun olarak belirlemiştir. Yukarıda verilen inşâ örneği *"Şeyḫ ᶜAbdurraḥmān Efendi ḥażretleri"* ne hitaben yazıldığı için dili ve cümleleri de ona uygun olarak oluşturulmuştur. Bir samimiyet ve bağlılık göstergesi olarak kaleme alınan mektubu boş göndermemek için yanında duruma uygun olarak *" Dört ᶜādet maḥṣūb važᶜ olınmuş dur."* Böylece " *bundan böyle ṭaraf-ı maḫlaṣ gūşe-i ḫaṭrdan ve duᶜā-yı ḫayrdan ferāmūş buyurılmaya ve's-selām."* Diyerek sözlerini tamamlamıştır.

B-) Sosyal hayatta dostluklar değişik dostlara yardım ve destek sağlamak; işlerinin görülmesinde "tavassut" için de kullanılmıştır. Aşağıdaki mektup "referans" için yazılmış bir "tavassutnâme" örneğidir.

---

[131] Ş harfinin noktaları unutulmuştur.

[51 b] (2)*Seᶜādetlü mekremetlü ḳarındaş-ı eᶜızzüm aġā-yı muḥterem ḥażretleri (3)hem-āre kevkeb-i saᶜd ü iḳbālleri ufḳ-ı tevfīḳ-ı īzid-i müteᶜālden (4) tāliᶜ ve dıraḫşān olmaḳ daᶜvāt-i ḫılālinde (5) ᶜārıża-i devām-cūylarıdur ki benüm sultānum ḥażretleri bāᶜış-i raḳīme-i vidād-(6) perveri çoḳa-dār ᶜAli bendeleri ġāyet edīb ü kār-güzār bendeleri (7) olub ḫıẕmet-i şerīfüñüzi arzu itmekle ᶜarż-ı ḫulūṣımıza vesīle [52a](1) ḳılınmışdur. Mercūdur ki merḳūm bendelerin sāir ḫıẕmeti (2) şerīfüñüzde etek der-miyan iden bende-gān cerīdesine ḳayd (3) buyurmañızdan bu maḫlaṣların daḫī memnūn u mesrūr buyurmaları (4) müteveḳḳıᶜ vü der-ḫ̌āstdür.*

Günümüz toplum hayatında da referans ve tavsiye mektubu bir ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Yukarıdaki örnek de bir dosta yazılmış referans mektubu olarak kabul edilebilir. *"Çoḳa-dār*[132] *ᶜAli bendeleri ġāyet edīb ü kār-güzār bendeleri olub ḫıẕmet-i şerīfüñüzi arzu itmekle ᶜarż-ı ḫulūṣımıza vesīle ḳılınmışdur."* Mektup çok kısa ve özlü bir anlatımla kaleme alınmıştır. Yazılma amacı belli olduğu için bunun dışında herhangi bir hususa yer verilmemiştir. Mutlaka işe alınması yönünde bir baskı ifadesi de yoktur. Ancak işe kabul edilmesi durumunda duyulacak olan memnûniyet ifade edilmiştir ki bu da nezaketin bir gereği olarak değerlendirilmelidir.

I.3 Ast'tan Üst'e Yazılan mektuplar

Toplumsal hayatta insanlar, makâm, mevkî ilim-irfan, imkan-varlık, tecrübe-yaşlılık gibi sebeplerden dolayı farklı konumlarda bulunurlar. Bu farklılıklar ilişkilerin kurulup geliştirilmesinde taraflardan birine biraz daha fazla

---

[132] "Çovkdâr veya Çoḳadâr ayak işlerinde çalışan, çuha elbiseli veye çuhadan yapılmış perdenin dışında, emirleri yerine getirmek için bekleyen hizmetçi. Eskiden bir sınıf teşkil ederlerdi. / Kapı Çokadarı : Bâbıâlî'de vilâyet kapı kethüdâlarının emrinde bulunarak valilerin bazı istek ve dileklerini yerine getiren memur"demektir."

sorumluluk yükler. Bu sorumluluk ve hassasiyet dil ve üslûba yansır. Söz gelimi sıradan insanın bir yetkiliye mektubu, öğrencinin hocasına mektubu, çocuğun ailesine mektubu gibi konumu itibarıyla alt düzeyde olanın üst düzeydekine farklı olmuştur.

Bu mektupların ortak özelliği, bir konuyu, kendinden yukardakine aktarırken saygı, sevgi, ubudiyet ve bir beklentiyi yansıttıklarıdır. İM'de bu özellikleri taşıyan mektup örnekleri vardır.[133]

Örnekler A

[71 a] (1) EDNĀDAN AᶜLĀYA ṢŪRET-İ MEKTŪB BU MİNVĀL ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(2)*Devletlü ᶜināyetlü ᶜāṭıfetlü merḥametlü veliyyü'n-niᶜām (3) kesīrü'l-kerem efendüm sulṭānum ḥażretlerinüñ ḥāk-pāy-ı devletlerüne (4) rūy-ı ᶜubūdet sütūde ve çehre-i ruḳyet-i fersūde ḳılındıḳtan (5) ṣoñra Ḥaḳ sübḥānehū ve teᶜālā vücūd-mekrin ḫaṭāsuz (6) eyleyüb rūz be rūz ᶜömr-i devletlerin efżūn ve ḳadr-ü (7)hem-ser-gerdūn eylemek sāye-i ᶜnāyetlerün üzerümüzden [71b](1) dūr ve zāil eylemeye.Āmīn. Dergāh-ı kibriyādan tażarrūᶜ (2) olunur ki ḥażret-i bārī muᶜīn ü dest-gīrleri olub (3) zaman-ı devletlerinde cemīᶜ bendegān mażhar-ı nevāziş (4)ü iltifātları olmaġıla cenāb-ı bārī Devletlü ᶜınāyetlü (5)efendümüñ yevmen fe-yevmen devlet ü iḳbāllerin mütezāyid ve (6) murādāt-ı dünyeviyye ve maḳṣūdāt-ı uḫreviyyelerin taḥṣīl (7) eyleye.Āmīn.Ṣafā vü ẕevḳle ᶜömrüñ ola. Günden güne [72a](1) aᶜlā göñül ḫoşluḳların ḳılsun müyesser. Ḥażret-i (2)Mevlā medlūlünce bu ḳavillerini sāye-i devletinden (3) ve ᶜınāyet-i ᶜālīlerinden dūr ve iḫrāc buyurmamaları (4) temennā vü niyāz olınur.*

Unutma kūşe-i ġamda ḳoyub dil (5) ü cānum
Ḳovıgı gāhī göñülden çıkarma sulṭānum

---

133 İM, Yp. 1a.4a.33b.34a.44b.61a.72b.78a.85a.

Miṣdā (6)ḳınca[134] *bu ḳavillerini defter-i bendegān zümresüne ilḥāḳ (7) u mesrūr buyurulmaḳ bābında bāḳī hemīşe ṣaġ olasız saġ [72b](1) olduḳça cihān.Āmīn.1221 sene/.Yā muᶜīn Yaḥyā Nādī ḥotmān zāde beg*

Mektup geleneğe uygun hitâp bölümünün arkasından duâ nitelikli bir dîbâce bölümü ile devam etmiştir. "Ḥaḳ sübḥānehū ve teᶜālā vücūd-mekrin ḫaṭāsuz eyleyüb rūz be rūz ᶜömr-i devletlerin efżūn ve ḳadr-ü hem-ser-gerdūn eylemek sāye-i ᶜināyetlerün üzerümüzden dūr ve zāil eylemeye.Āmīn." Mektubun talep bölümü yine duâ nitelikli cümlelerle devam etmiştir. Bu bölümde gönülden çıkarılmamasını ve unutulmamasını isteyen bir şiir parçası da ekleyerek ifadesini güçlendirerek sürdürmüştür *:"Dergāh-ı kibriyādan tażarrūᶜ olunur ki ḥażret-i bārī muᶜīn ü dest-gīrleri olub zaman-ı devletlerinde cemīᶜ bendegān maẓhar-ı nevāziş ü iltifātları olmaġıla cenāb-ı bārī Devletlü ᶜınāyetlü efendümüñ yevmen fe-yevmen devlet ü iḳbāllerin mütezāyid ve murādāt-ı dünyeviyye ve maḳṣūdāt-ı uḫreviyyelerin taḥṣīl eyleye.Āmīn."* Mektubun son bölümü olan hitâmda genellikle iyi dilek ve temennîler ifade edilmiştir. Bu mektupta da aynı özellik vardır. *"Bāḳī hemīşe ṣaġ olasız saġ olduḳça cihān.Āmīn."*Ancak bu mektubu farklı kılan hem dîbâcede hem talepte hem de hitam bölümünde duâ nitelikli cümlelerin yer almasıdır.

Mektupların bazıları muhatabın Müslüman olup olmama durumuna göre farklı bir üsluba sahiptir.[135] İM'de yer alan aşağıdaki örnekte özellikle hitâp (elkâb) bölümü Fatih Kânûnnâmesine uygun olarak yazılmıştır.[136] Bu üslubun öne çıkan özelliği duâ ifade eden sözlerin bulunmayışıdır.Bunun dışında saygı ve sevgi ifade eden, iyi dilek ve temennîlerde bulunan cümlelerde bir eksiklik yoktur.

---

[134] Kelime sehven iki defa yazılmıştır.
[135] İM, Yp. 65b.
[136] Bu konuda "Münşeâtlarda Plan" başlığı altında "Hitâp Biçimleri"nde geniş bilgi verilmiştir.

Örnek:

(6)BU DAḪĪ BAYAĠI ĀDEMDEN BOĠDAN DİḲASINA TAḤRĪR OLUNUR

(7) *Ḫaşmetlü ṣadāḳatlü Hurmetlü mesīḥıyye ümerāsınuñ umdesi [66a](1) ümmet-i ᶜatīḳa-i kübrāsınuñ rütbesi erbāb-ı kilise ve nāḳūsuñ (2) güzīdesi vü muḫtārı ve fırḳa-i naṣārānuñ ṣāḥıb-i maḥabbet ü iftiḫārı (3) ve ṭavāif-i mīr-i muḥteşemi ḫatmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-ḫayr ḳabline. Dostluġa (4) lāyıḳ islām muṣādıḳāt-ı ḳarīn ve maḥabbet ü meveddet muṭābıḳ-ı peyām-ı (5) sālimet-i rehīn itḥāfiyle dostāne nūşet ḫāme-i berīde (6)zebān-ı ber-vech-i dil-ḫ˘āh-ı ḥāṣıl-ı merām oldur ki bu defᶜa (7) devlet-i ᶜalıyyeden ber vech-i āyīn-i sābıḳa-ı Boġdan ve budalıġı [66b](1) ᶜuhdeñüze ḥavāle vü sipāriş ve tefvīż olundıġından nāşī ḥālā (2) āsitāne-i ᶜaliyyede baş ḳapu kethüdāñuz ᶜAleksan ile görişüb (3) miyānemüzde mertebe-i ḳıyāsdan efzūn dostluḳ ḥāṣıl olmaġıla (4) ḥāmil-i varaḳa ḳarındaş eᶜızz ü ekremüm İbrāhīm Aġa ḫaber-i meserret ile (5) ol ṭarafa ᶜazīmetini münāsib ve ṭarafımızdan ilticā itmekle ol ṭarafa (6) maḫṣūṣ kendüleri daḫī yedine bir ḳıṭᶜa mektūb virmegin işbu (7) mektūb dostānemüze vesīle ve birāderümüz ol ṭarafa ᶜāzīm [67a](1) ü rāhī olmuşdur. Bi-minneti'l-ḳadīr merḳūm birāderimüzüñ üzerinden (2) me'mūlümüz oldıġı naẓarıñūz dirīġ olunmayu düşen ḫuṣūṣ-ı (3) lāzimesinde müsāᶜade ve bir ḳadem evvelce ᶜavdet ü ircāᶜına (4) himmet eylemeñüz mes'ūldür. Mektūbumuz tehī-dest olmamaḳ içün (5) ṭarafımızdan bir miḳdār hediyye gönderüldi. Vuṣūlinde aḫz (6) u ḳabż idüb ve ṭarafumıza işᶜār eylemeñüz me'mūlümüzdür.*

Sıradan bir yurttaşın Boğdan dikasına yazdığı mektup örneği, görüldüğü gibi geleneğe uygun olarak, hristiyan bir kişiye hitâp kurallarına uygun biçimde başlamıştır. Dîbâcesinde dikanın hristiyan olmasına rağmen İslâm ve Müslümanlara yakınlığı ve dostluğa lâyık davranışları dile getirilmiştir. Mektubun konusu ve talebi; Boğdan tarafına gidecek bir yakın için destek ve yardım

istemektir. Bu destek Boğdan'a gidecek kişinin Dika ile çözümlenecek işlerinin izin ve sonuçlandırılmasında "himmet" şeklinde olacaktır. Boğdan'a gitmeden önce; İstanbul'da bulunan *"baş ḳapu kethüdāñuz ᶜAleksan ile görişüb miyānemüzde mertebe-i ḳıyāsdan efzūn dostluḳ"* meydana gelmiştir ifadesi mektupta bir referans cümlesi olarak kullanılmıştır. Mektup Boğdan'a boş gönderilmemiştir: *"Mektūbumuz tehī-dest olmamaḳ içün ṭarafımızdan bir miḳdār hediyye gönderüldi."* Mektup ve hediyeleri aldığınızda tarafımıza işaret verilmesi arzumuzdur sözleriyle bitirilmiştir.

[85 a] (1) ŞĀGİRDDEN ÜSTĀDINA ṢŪRET-İ MEKTŪB BU UṢLŪB ÜZRE

(2)"*Seᶜādetlü fażīletlü semāḥatlü üstāẕ-ı vālā-ḳadrüm (3) celīlü'l- iᶜtibār efendüm sulṭānum ḥażretlerinüñ cāmiᶜu'l-uṣūl (4) fażl ü kemāl olan meclis-i dārü'l-ḳużā-yı ḥaḳīḳat-i iştimāllerüne (5) mütūn-ı nefīse-i daᶜvāt-ı ṣādıḳa ve şürūᶜ-ı laṭīfe-i teslīmāt-ı (6) ḫāliṣa itḥāfīle tefaḫḫuṣ-ı ḫāṭır-ı feyżā feyżleri ser ṣaṭr-ı dībāce-i (7) nüsḫa-i vidād ḳılınur. Cālis-i ṣadrü'ş-şeiᶜā ᶜızzet ü ᶜāfiyet olalar. [85 b] (1) Elḥamdü li'llāhi teᶜālā te'ŝīr-i duᶜā-yı ḫayrlarıyla ḥākim nāfizü'l-ḥükm-rūḥ (2) henüz manṣıb-ı cār ᶜunṣur-ı ḥayāt taṣarrufīle maḥkeme-nişīn şehrīden olup (3) maḥṣūl-i beştaḥte-i ḳudretimüz maṣrūf ḫıdmet-i serḥadd-i bāhiru'n-nuṣret (4) idügi şāhidīn ᶜādilīn kirāmen kātibīn ile ŝübūt-yāfte taḥaḳḳuḳtur.(5)Eymen-i ezmine işbu ḥuccet-i daᶜvā-yı iḫlāṣuñuz, yaᶜnī kitāb-ı ḥaḳīḳat (6) niṣābuñuz ve aṣl-ı mażmūn-ı münīf işbu taṣvīr buyurılan ṣūret-i (7) ḳabża-i iḫtiṣāṣ müteᶜālāsından inşirāḥ-ı derūn ḥāṣıl olmuşdur. [86a](1)Bundan böyle daḫī sicilli maḥfūẓ ṣadrü'ş-şerīᶜa fezāil olan (2) ḳalb-i enverden dūr ve duᶜā-yı ḫayrdan mehcūr buyurulmayub maḫtūm-ı (3) ḫātem-i teveddet ve mümeżā-yı tescīl olan mürāselāt-ı ḥaḳīḳat-(4)simāt ile tervīḥ-ı fu'ād buyurumadan istibᶜād buyurmıyalar."*

İnsanların haklarını ödemede zorlanacakları insanlar vardır. Bunlar öncelikle anne ve baba olarak sayılabilir. İnsanları yetiştiren; ilim irfan ve edep sahibi yapan öğretmenleri (üstâd) de hakları ödenemeyecek insanlardandır. Hocası karşısında her insan kendini bir sınav heyecanı içinde hissedebilir. Bunun için her davranışını kontrol eder. Sözüne dikkat eder, konuşurken ve yazarken kelimelerini özenle seçer. Öğrendiklerini gösterme çabası kadar, saygı, sevgi ve hürmetin göstergesi olan bu tutum en açık şekilde inşâ üslûbunda görülür.

İnşâyı oluşturan her bölüm bilgi ve becerinin sergilendiği ayrı bir alan gibidir. Bu tür mektuplar genellikle öğrencinin hocasına olan bağlılık ve minnet duygularını iletmek; onun hayır ve duâsını almak sebebiyle yazılmıştır.

I.4. Aşk ve Özlem Mektupları

Mektup türünün özel bölümü olarak görülmelidir. Özleyiş veya “iştiyâk” duygusu evrensel bir duygudur. Anne-baba, kardeş, hoca, arkadaş gibi yakınlar yanında, bir başka muhabbetle bağlanılan “gönül Sultânları” da vardır. Bu durumda gönülde Sultânlar farklı farklı olabilirken “gönlün tahtı”ndaki Sultânın tek olduğu söylenebilir. Nazım’da her şiirde görüp rastladığımız bu “gönül tahtının Sultânı”, her mektupta kendini göstermez. Gönül Sultânı için mektuplarda çok iyi gizlenmiştir demek mümkündür. Aşk, sade bir insanın da, bir cihan imparatorunun da başına gelebilen bir haldir. “Mektupların içinde en az rastlanan aşk mektuplarıdır.”[137]

Kişilerin mahrem saydıkları mektuplar genellikle sevdiğine yazdığı veya sevdiğinden gelen duygu yüklü manzum veya mensur aşk mektupları olmuştur. İştiyak duygusu daha genel bir özleyişi ifade ederken, aşk mektupları

---

[137] Gökyay, a.g.e. s.21.

daha özel bir özleyişi ifade etmiştir. İştiyak mektupları diğer insanlarla paylaşılabilirken aşk mektupları genellikle sır gibi saklanmıştır.

Dünyayı titreten, savaşlar kazanan büyük Sultânlar, gönül ülkelerini fetheden Sultânlar karşısında çoğu zaman mağlub olup boyun eğmek durumunda kalmışlardır denilebilir. Bunun en güzel örneklerinden biri "Muhteşem Süleymân" ünvanıyla tarihe geçmiş Kânûnî Sultân Süleymân'dır. Bir cihan imparatoru olarak V.Şarl'a yenilen Fransa Kralı François'a yazdığı mektupta[138] yazdıklarından zihnimizde canlandırdığımız "Muhteşem Süleymân" ile "Padişahların Yazdığı Manzum mektuplar" başlığı altında verdiğimiz, Hürrem Sultân'a yazılmış manzum mektuptaki[139] "Muhteşem Süleymân" farklıdır. Bu hayalde şekillenen ve insanî bir görüntüdür.

Başka bir pâdişah I.Abdülhamid'in de gönlünü Harem'in güzellerinden Ruhşan'a kaptırarak ona aşık olduğunu, yazdığı mektupların birinden anlıyoruz:

"Fesubhâne'llah ben kulun siz efendime bu kadar arzu-yı iştiyâk üzre olup benim bu hüzn ü elem ve kederim ve perîşân halime dermân ve açılmış yâreme merhem olursun ümidîyle sizden şefkat me'mûl eder iken gecelerde firaşımıza gelmemek sebep ne ola. Azamet-i bârî hakkı içün benim âteş-i âhû figânımı söndürür. Sen bana bu vaktimde merhamet etmedikçe kim ider. Vallahi her gece sabahı çıkarırım. Bu gece bunda çıkardım. Billah."[140]

Aşk mektupları; Mektup türünün en özel konusu kabul edildiği için; yazışan tarafların dışına çıkmayan, mahrem sayılan, gizli bir yazışma gibidir. Sıkça rastlanmayan; sernâmesinde "muhabbetnâme" yazan bu tür mektuplardan bir örneği aşağıda veriyoruz:

---

[138] Gökyay,a.g.e. s.28.
[139] Şardağ, a.g.e. s.182.
[140] Şehsuvaroğlu, a.g.e. s.422.

1.4.1. Muhabbet-nâme

“Şifâi’l kulûb, likâi’l-mahbûb
Gözüm yaşıyla yazıldı bu mektûb

Ey benim dilrubûde üftâdesi olduğum nezâketlü mehabbetlü zarâfetlü cânım huzûru, gönlüm sürûru nazlı dildârım, şûhî-nigârım kaşı kemânım rûhu revânım melek-sîmâ hânım efendim sultânım hazretlerinin hâk-i pây-i şerîflerine yüzüm ve gözüm sürdiğümden sonra hem-vâre Gülşen-i bâğ-ı letâfetde güller gibi küşâde ve bülbüller gibi zevk ü safâda olasız benim nâzenîn efendim hayli zamandır görüşüb konuşmadık hasret ü iştiyâkımız hadden efzûndur kerem idüb hâne-i bî-minnete teşrîf buyurasız ‘îd ü visâliniz ile şeref-yâb olub Safâlar ve cünbişler ide benim nâzik efendim hâmil-i nâme-berimiz Selîm yediyle hâk-i pâye bir elmas yüzükle fındık altunıyla yapılmış dest-âviz-i âşıkânemiz irsâl olunmuşdur nâçîzdir ammâ makbûlünüz olmak niyâzımdır. Bâkî hemîşe âf-tâb-ı hüsn ü cemâl gün be gün ziyâde bâd.”[141]

Şâir Zaîfî’nin yazıp eşine gönderdiği aşk mektubunun bir bölümü de örnek olarak aşağıda gösterilmiştir:

“Seyyidetü’z-zenân, melîketü’d-devrân, fesîhatü’l-lisân, melîhatü’n-nisvân,

Melâhat gülşenini tâze servi
Fesâhat gülsitânının tezervi

Merğûbetü’l-hasâyil, mahbûbetü’ş-şemâyil

Hasâyilde melek sûretde âdem
Şemayilde ferişte lîk Meryem

Tâcü’l-muhadderât, zeynü’l- mestûrât

[141] Çakır,Ömer, Türk Edebiyatında Mektup, Gazi üni.,Sos.Bil.Ens.,(Basılmamış doktora tezi) Ank..,2005 s.134.

Değil âdem ki gün görmez yüzini
Edeble eyle setr itmiş özini

Zehrâiiffet, Şîrîn-letâfet, tahiyyât gülleri ki bâğ-ı muhabbetde zülâl-i iştiyâkile mürebbiye olmuş ter ü tâze ve teslîmât sünbülleri ki çemen – i meveddetde mihr-i eşvâkile perverde olmuş rişte-i zülfün gibi bî- endâze

Muhabbet riştesiyle beste beste
Duâlar gülleridir deste deste
Gözüm yaşı gibi bî-had senâlar
Saçın mûyı gibi bin bin duâlar"[142]

Görüldüğü gibi mektupta Zaîfî hanımına duyduğu muhabbeti; hanımına verdiği değeri orijinal teşbihler, karşılaştırmalar yaparak yüceltmiştir. Gönlünün sultânına seslendiği bu mektupta inşânın secîli musannâ üslûbunu kullanarak; âdeta "ast'tan üst'e yazılan" bir mektup imajı vermiştir.

I.5. Dâvetiyeler

Hususî mektup tasnifi içine aldığımız dâvetiyeler; sosyal hayatta insan ilişkilerini geliştirme ve pekiştirmede önemli rolü olan, sosyal etkinliklere dostları çağırma mektubudur. Bu sosyal etkinliklerin adları, dâvetiyelerin de adını oluşturmaktadır. Toplumsal hayatın canlı kalmasında, insan ilişkilerinin sıcak tutulmasında, insanlar dâvetiye geleneğinden sıkça yararlanmışlar. "Çağrılı" olmaya önem veren insanlar, dâvete icâbeti de en az çağrılı olmak kadar önemli saymışlardır. Dâvetiyelerin konu çeşitliliği ve gelemeyenin, arkasının aranması da bu düşünceyi destekler denilebilir. Bu tür mektupların yazılma amacı "dâvet/çağrı" olduğu için diğer mektuplara göre daha kısa ve özdür. Bunun için genellikle "tezkire" kelimesi kullanılmıştır. Tezkire; hem aynı şehirde bulunan insanların hal-hatır sorma, dâvet etme gibi haberleşmelerinde kullandıkları kısa

142 Çakır, a.g.e. s.135

mektupların adı olmuş hem de borç isteme, borcunu gönderme gibi kısa belgeler için kullanılmıştır.

İM'de dâvetiye örneği olarak; mevlid-i Şerif için dâvet[143], çevre gezisine dâvet[144] dostlarını evine dâvet[145], çocuğunu okula başlatması üzerine ahbabını evine dâvet[146] gibi değişik konularda mektup örnekleri vardır.

Örnekler:

A-)

"[53b](1) MEVLŪD-İ ŞERĪF ḲIRĀᶜAT OLUNDUḲTA DAᶜVET TEẔKİRESİDÜR

(2)*Ḥażretlerinüñ encümen-i ḥaḳāyıḳ-ı nıẓāmlarına berk-sebz dervişāna (3) duᶜā ihdāsından ṣoñra bir dāşte-i ṡenā virirki cenāb-ı (4) pādişāh-ı melāik-sipāh-ı taḥt-gāh-ı levlāk ü şehr-yār ṣāḥıb-(5)serīr ü mā-erselnāḳ maṭlaᶜ-ı ḫorşīd-i risālet ve menbaᶜ-ı (6)salsāl-i şefāᶜat benī mükerrem resūl-i muḥterem ṣallā'l-lāhü ᶜaleyh-i vesellem.(7) ᶜaded-i mā-sekete bihī ve tekellem ḥażretlerinüñ fevāyıḥ-ı müsekkiyete'r-revāyıḥ (8)naᶜt-ı şerīf-i şehd-i şīrīn. Menḳıbet-i miᶜrāc-i laṭīfleri gūş-i [54 a] (1) hūş müstemiᶜīn ḳılınmaḳ içün inşāa'l-lāh teᶜālā (2) īḳād-ı ḳanādīl olundığı leyle-i müteyemminenüñ irtesi (3) pāl-heng-i ḫurşīd-i tābān vasaṭ-ı semāya resīde olub (4) o an ẓuhr ḥulūlünde kemāl-i lütuflarından mevlevīḫāneye irāde-i (5) veche-i ᶜazīmet buyurmaları çeşm-dāşte-i intiẓārdur. (6) Niyāz-ı dervīşānemüzdür ki ḥażret-i ḥabīb-i ḫüdā (7) Muḥammedü'l- Muṣṭafā ᶜalā efḍalid't-taḥıyyā ḥażretlerinüñ miᶜrāciyye-i (8)manẓūme ḳırā'eti taṣmīm olunmaġıla inşāe'l-mevlā [54b](1) īḳād-ı ḳanādīl olunduġı leyle-i mübārekenüñ*

---

[143] İM.Yp. 53 b.

[144] İM, Yp. 54 b.91 b.

[145] İM, yp. 48a.49a.

[146] İM, Yp. 50 a.

irtesi güni (2) teşrīf-i ḳudūm meymenet-i luzūmlarıyla encümen-i vālāya zīnet-(3) efzā olmaları mütemennādur.”

Türk kültür ve toplum hayatında mevlid okutmak yaygın alışkanlıklardan biridir. Sevince sebep olan hadiseler sebebiyle de üzüntüye sebep olan hadiseler sebebiyle de toplumsal hayatın her kesiminde bugün de yaygın bir mevlid okutma geleneğine rastlanmaktadır. Yukarıdaki mevlid dâvetiyesi inşâ geleneğine uygun olarak yazılmış “meşâyıh”tan gelen bir dâvetiyedir. Üslup, yazan kişinin bilgi, makâm ve mertebesine uygun olarak ağırdır. Mirac sebebiyle okutulacak olan mevlidin nerede ,ne zaman icra olunacağı hakkında bilgilerin yer aldığı dâvetiye katılım temennîsi ile tamamlanmıştır.

Mevlid-i Şerif Davet Örneği:

[48a](Sayfa Kenarında) (1)*Seᶜādetlū meveddetlū dāder-i eᶜızzüm sulṭānum (2) aġā-yı muḥterem ḥażretleri vaḳt-i şerīfiňüz (3) saᶜīd ve ᶜömrüňüz mezīd olmaḳ daᶜvātı (4) ḫıtāmında muḥıbbānemüzdürki iş bu (5) bariki yevm-i Perşembe maḥnūmumuz (6) Aḥmed Aġa bendelerinüň ḥannān (7) cemᶜıyyeti olmaḳ ḥasebiyle maḥnūmuňuz (8) leṭāfetlū Meḥemmed Efendi oġlumuz ile (9)sāᶜat üçde faḳīrḥānemüzi (10) teşrīfüňüz ile ḳalbümüzi şād (11) buyurmaları merḥūddur efendüm.”*

Yukarıdaki dâvetiye daha kısa ve özlü olup, sade üslupla yazılmış bir örnektir. İçeriği itibariyle günümüz dâvetiyeleri bu örnek dâvetiye ile büyük bir paralellik içindedir. Saygılı ve samimi bir hıtabın arkasından “beriki Perşembe günü oğlumuz Ahmed’in cemiyeti için oğlunuz Mehmet efendi ile birlikte saat üçte fakîrhânemizi şereflendirmeniz” şeklinde dâvet ifadeleri yer almaktadır.

B-)

"BU DAḪĪ TEFERRÜCGĀHA AḤBĀBINI DAᶜVET TEẔKİRESİDÜR

[54 b] (4)"*Seᶜādetlü mekremetlü mürüvvetlü sulṭānum ḥażretleri (5)hem-āre evtād-ı ḫıyām ᶜızz ü iḳbālleri ṣaḥrā-yı seᶜādetde s̱ābit ü (6) toḫm-ı mekremetleri merzeᶜa-i devletde s̱ābit olmaḳ daᶜvātiyle nümūne-i (7) maḫlaṣ bī-merālarıdur ki bi-ᶜavnihī sübḥānehū ve teᶜālā cümle aḥıbbā [55a](1) vü aṣdıḳā ve ḥullān-ı vefā ile dū-şenbe güni ḥünkār (2) iskelesi nām ṣaḥrā-yı ḫāṭır küşāya taḥrīk ḳādīme-i ᶜazīmet (3) ile cilve-fermā-yı vuṣūl ve basṭ-ı seccāde-i teferrüc ve inbisāt-ı (4) taṣmīm ḳabūl olunmağın yevm-i mezbūrda ᶜınāyetkār sulṭānumuñ daḫī (5) ol feżā-yı sīne-küşāya bā-nihāde-i iḳbāl ve ol bezm-i behcet-(6)şeref-efzā olmaları ᶜan ṣamīmü'l-bāl müntemā-yı aḳṣā-yı āmālimüzdür."*

Dâvetiyeler sosyal hayata ilişkin etkinliklerde eş-dost dâvet etmek için kullanılan önemli araçlardır. Kişiler toplum kuralları gereği, çağrılı olmadıkları yere gitmedikleri gibi, dâvet edilen yere de icâbet etmenin gerektiğini kabul etmişlerdir. Dâvetiye veren kişi için katılımcıları da belirleme hakkını kullandığı söylenebilir. Yukarıdaki dâvetiye de kır gezisi için eşi-dostu dâvet eden bir örnektir. Dâvetiyede gezinin yapılacağı gün, gezinin başlayacağı yer ve katılımdan duyulacak memnûniyet ifade edilmiştir.

Dâvetiyelerde münşeâtın yapısal özellikleri vardır. Bunlar; elkap, dibace talep ve iyi dilek ve temennîlerle bitirmedir. Dostların bir sebeple dâvet etmek nezaket gereği olduğu gibi, dâvete icâbet de nezaket ve dostluk gereğidir. Bu sebeple dâvete icâbet edemeyene de uygun bir dille sormak; bir kırılma veya sağlık sorunu sebebiyle icâbet edilememişse geçmiş olsun amacıyla da mektup yazılmıştır. [147]

---

[147]İM, Yp. 48a.

(1)BU DAḪĪ AḤBĀBINI DAᶜVET TEZ̲KİRESİ BU ḲĀᶜIDE ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(2)*Seᶜādetlū mürüvvetlū re'fetlū efendi ḥażretlerü (3)hemīşe zāt-ı kerīmü'ṣ-ṣıfatları ṣaḥrā-yı seᶜādetde (4) lenger-endāz ve murġ-ı iḳbāl ü iclālleri çemen-zār-ı devlet (5) ü ᶜāfıyetde dāne çīn olmaları daᶜvāt-ı kirāren ve mirāren (6) edā ü itmām ḳılundığı zeylinde ᶜārıżında dāşte-i s̱enākār (7) bī-riyālarudır ki teşne-i viṣāl-i zāt-ı seᶜādetleri olan [49b)(1) ednā ḫaṭırımı istinbā ol ṭabᶜı leṭāfet-pezīrlerine ᶜubūr(2) idüp inşā'allah teᶜālā yarın gice teşrīf-i ᶜāfiyetleriyle (3) ḥāne-i faḳīremüzi müşerref ve ḳudūm-ı meymenet meşḫūnları ile ol (4) dil-i maḥzūnumızı müstetāb buyurmalarıyla ḫāk-pā-yı seᶜādete (5) ᶜarż-ı żarāᶜate ictisār ḳılınmışdır. Bi-minnet-i teᶜālā muḥāṭ-ı ᶜılm-i ᶜālīleri (6)olub müsāᶜade-i ᶜaliyyeleriyle s̱enāḫˇānların ḫākden refᶜ (7) buyurmaları bābında luṭf ü kerem efendüm sulṭānum ḥażretlerinüňdür. "*

MAḤDŪMINI MEKTEBE VİRDÜKDE AḤBĀBINI DAᶜVET TEZ̲KİRESİDÜR

[50 a](7)*Seᶜādetlü mekremetlü meveddetlü sulṭānum ḥażretleri (8)hem-vāre küngüre-i ḳaṣr-ı bālā-ṭāḳ-ı iḳbālleri ārāyiş-i [50b](1) gül-baġçe-i devām kennāz-ı zeyl-i ᶜızzet-redīfleri bu meh-kār-ı (2) enām olmaḳ duᶜā-yı icābet- es̱eri żımmında nümūde-i ᶜabd-i kemterleridür ki (3) benüm sulṭānum ḥażretleri inşā'allāh teᶜālā çehār-şenbe günü (4) s̱emere-i nihāl-i āmālim olan ᶜAbdurraḥmān bendeňüzi hecā-i şerīfe (5) ibtidā itdürmek üzre taṣmīm olunmaġıla yevm-i mezbūrda faḳīrānemüze (6) teşrīf ile bu ᶜabd-i ḳadīm ḫāliṣe'l-vālāların mesrūr ve (7) münşerihü'l-fuād buyurmaları ez dil ü cān niyāz u recā olınur."*

Münşeât kitaplarında manzum dâvetiye örnekleri de vardır. Bunların bir kısmı aşağıya örnek olarak alınmıştır. Nevşehirli Damat İbrâhîm Paşa'nın Sultân III.Ahmed'e (1703-1730) gönderdiği helva sohbetine dâvet tez̲kiresi ile

pâdişahın bu dâvet tezkiresine verdiği cevap üslûp bakımından güçlü iki örnektir.

“ Tezkere-i İbrâhîm Paşa

Ezelden abd-i memlûkun çerâğ-ı hasınım zîrâ
Sebep sensin beni ihyâya devletle seâdetle
Senindir hâne yoktur minnetin şevketlü hünkârım
Kerem kıl sohbet-i helvâya gel ikbâl ü şevketle

Cevâb-ı Hazret-i Sultân Ahmed Han

Çerâğumsın benüm hem sen vezîr-i nüktedânumsın
Nazîrün yok sadâkat ile meşhûr-ı çerâğumsın
Beni sen idesin dâvet ne mümkün eyleyem ben red
Derûnumda olan mihrüm gibi sen sûz-i cânumsın” [148]

Sonuç olarak ; İM’de dâvetiye çeşitliliği dikkat çekmektedir. Bu örneklerdeki çeşitlilik; sosyal hayattaki insan ilişkilerinde var olan nezâket kurallarını gösterdiği gibi, dâvet etme ve dâvete icâbet etmenin de önemini göstermektedir. Bugün de her türlü cemiyet etkinliğinde dâvet ve dâvetiye insanlar için önemli kabul edilmektedir. Dâvetiye almamak alınganlığa sebep olurken, dâvetiye verildiği halde mâzeretsiz katılmamak insanların gönüllerinin kırılmasına sebep olmaktadır.

I.6. HALK MEKTUPLARI

İnşâ geleneği içinde konu edilmemekle birlikte halkın kendi dili, kültürü ve konularıyla ilgili olarak yazdıkları veya bir okur-yazara yazdırdıkları mektuplardır.Mektep-medrese görmemiş kişilerin yazdığı veya yazdırdığı, içeriği itibariyle tarihe ışık tutmayan, edebî bir endişe taşımayan bu mektuplar, bu

[148] Çakır, a.g.e. s.125

güne kadar incelenmeğe değer bulunmamıştır. Dili yalın, konusu günlük hayata ait olan bu mektupların bir bölümü de er, asker mektuplarıdır.Bunların bir kısmı sıladan kışlaya yazılırken, bir kısmı da kışladan sılaya yazılmıştır.

İçtenlik ve hasret taşıyan bu mektupların özelliği selam yoğunluğudur.Başlangıçtan sona kadar hemen herkese isim isim selam yazılır.Bu mektuplar ”Ne münşeât mecmualarındakilere ne de Tanzîmâttan sonra örneklerini daha çok gördüğümüz tanınmış yazar mektuplarına benzemezler.Bunları yazanlar,ne anlatmak istiyorlarsa ,onu düşündüğü ve konuştuğu gibi kâğıda dökmektedir. Bunların dilinde kimi kez bütün bir sözlüğün yerini tutan “şey” kelimesi hiç yoktur. Ne söyleyecekse onu adıyla, sanıyla söylemesini bilir. Somut nesneleri anlatmakta bir güçlük çekmez. Bir ulusun asıl dilinin,duygusunun, ruhunun bunlarda kendini meydana vurduğunu görürüz.[149]

2- HUKUKÎ MEKTUPLAR

2.1. Vekil Tayin Etme Mektubu

Hukukî mektupların çok kullanılan türlerinden biridir. Yargılama ve iş görme süreçlerinde çeşitli sebeplerden dolayı kendisi bulunamayacak olanların vekil tayin ettiklerini gösteren belgedir.

Geçmişin “el-vekîlü ke’l-asîlü”[150] anlayışı, Kendi haklarını savunma konusunda vekalet müessesesini yaygınlaştırmıştır. Eserde yer alan mektup bunun güzel bir örneğidir.[151] Belgede elkap bölümü yoktur. Belge doğrudan konuyla başlamaktadır. Üzerinde çalıştığımız İnşâ-i Mergûb (İM) da vekalet mektubu örneği vardır. Bu mektubun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere söz konusu vekil tayin etme mektubu şu şekilde düzellenmiştir:

---

149 Gökyay a.g.e. s.22.
150 “ Vekil, asil gibidir.”
151 İM, yp.88b, 89a,

Mektup aynı zamanda bir belge özelliği taşıdığı için hitap ve dîbâce bölümleri yoktur. Belge mektup şu ifade ile başlamıştır:

"Bāᶜış̱-i taḥrīr-i nemīḳa budur ki ḥālā zimmetüñüzde olan bā-temessük şu ḳadar ġurūş içün bu defᶜa Eyyūb Aġa birāderümüzi ṭarafumuzdan vekīl naṣb eyledüm."

Öğretici inşâ kitaplarında ki yöntem genellikle bir doğru form vermek olduğu için burada da aynı özellik söz konusudur. Bu tür bir belgeye ihtiyaç duyan herkesin kullanabilmesi için belgeye muhteva alacağın mikdarı için " bâ-temessük şu kadar guruş" ifadesi kullanılmıştır.

Belgenin talep bölümünde dile getirilen hususlar ise şöyledir:

"İnşā'-Allāhü teᶜālā birāderüm mūmâ ileyh (2) ol ṭarafa varduḳda meblaġ-ı mezbūrı ᶜalā't-teᶜāḳıb bī-ḳuṣūr (3) edāsına ihtimām ve diḳḳat eyleyüb ve baᶜde'l-edā vekīlüm yedünde (4) temessüküñüzi aḫz ü ḳabż ve siz daḫī teslīmüñüzi (ṣaᶜr)bir ḳıṭᶜa (5) edā taḥvīlü virüb bu ḫuṣūṣda bir güne tekāsül itmeyüb (6) taḥrīrümüz üzre edāda muḫālefet ve rencīde itmeyüb vekīlümüz (7) olan Eyyūb Aġa birāderümüze bilā ḳuṣūr teslīm eylemeñüz maṭlūbumdur."

Talep bölümündeki ifadelerin üslûbu buyurgandır. Alacağın tahsîline ilişkin olarak düzenlenmiş olan bu vekaletnamede adetâ alacaklının gücü de bu üslupla karşı tarafa yansıtılmıştır. Mektup belgenin sonuç bölümü de talep ile birlikte gerçekleşip bitmiştir. İfadenin yalınlığı içinde duâ ve iyi dilek temennî gibi sözlere yer verilmemiştir.

2.2. İbrâ-nâme ve İlişik Kesme Belgesi

İbrâ, sözlükte berâat etme, temize çıkarılma ve aklanma anlamlarına kullanılmıştır. Kelime, bir hukuk terimi olarak da kişinin anlaşmazlık konusu olan bir husustan kurtulma, bağışlanma, aklanma anlamlarında kullanılmıştır. Terimin tîcâri alanda kullanımı da vardır. Ticârî kullanım alanındaki karşılığı bir

alacak-verecek sürecinin sonunda hesabın tam olarak kapanmasından sonra, borçluya verilen belgedir. Gerektiğinde mahkemeye ibraz edilebilecek "meşrûhât" içeren belge toplumsal hayatta kullanıla gelmiştir. İM'de değişik örnekleri vardır. [152]

Bu belgede de "elkâb" bölümü yoktur. Yalın, resmi ve kesinlik ifade eden bir dil kullanılarak doğrudan konuya girilmiştir. Örnek:

[64 b] (1) *Vech-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki iş bu biñ iki yüz yigirmi bir (2) senesi receb-i şerīfesinde Eyūb Aġadan aḫz eyledügüm şu ḳadar (3) mebāliġı aġā-yı mūmā ileyhe temāmen edā ve teslīm zimmetümde ḥuḳūḳa dāir (4) bir aḳça ve bir ḥabbe birbirlerimüzde ḳalmayub ᶜāmme-i daᶜvādan zimmetlerümüzi (5) ibrā-i ᶜāmm ile ibrā ve isḳāṭ eyledügümüze meşᶜū işbu ḳaṭᶜ-ı ᶜalāḳa (6)ve ibrā taḥvīli yedine sened olmaḳ içün virildi. (filān Beg)*

"[64b](7) BU DAḪĪ NEVᶜI ĀḪAR ḲAṬᶜ -I ᶜALĀḲA VE İBRĀ TAḤVĪLİ BU ṢŪRETDEDÜ

[65a]*(1) "Bāᶜıṣ-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki işbu biñ iki yüz on sekiz (2) senesi māh-ı muḥarremü'l-ḥarāmuñ ġurre. Seᶜādetlü El-ḥāc Muṣṭafā ile (3) sene-i mezkūrda iştirāken aḫz ü ᶜāṭāmuz olub üç seneden (4) beru beynehümāmuz ise aḫz u ᶜaṭāmuz muḥāsebe olunmayub sene-i merḳūme (5) ġurresinde muḥāsebemüz ru'yet gerek māl-i mevcūd ve gerek zimemāt-ı (6) bi'l-cümle muḥāsebeye dāḫıl ve her neki ḥıṣṣemüze iṣābet iden (7)mebāliġları her birlerümüz aḫz ü ḳabż eyledügümüzde ḥuḳūḳan"*

Yukarıdaki örnek de benzer bir ilişik kesme, borçtan arınma belgesidir. Günümüz söyleyişi ile "Temiz Kâğıdı" dır. Bu örnekte de üç senedir yapılmamış bir ortaklık muhasebesinin; hesabın gözden geçirilmesinden sonraki durumu

[152] İM, yp 64b, 65a.

tesbit eden bir belgedir. Öğretici münşeât kitaplarında verilen örneklerin bir kısmı yarım bırakılmıştır. Belgede mutlak bulınması gereken ifade ve terimlerin yazılmasına işaretden sonra metnin sonu yazana kalmıştır. Bu belgede iki iştirakçi için önemli olan nokta mevcut mal ve zimmette olanların âdil bir biçimde paylaşılmasıdır. Belgede bu durum ifade altına alınarak yazılı anlaşma metni haline getirilmiştir.

2.3. Îcâr Belgesi

Toplumsal hayatta insan ilişkilerinde sık karşılaşılan olaylardan biri kiralama ve kiraya vermedir. Kiralama süreci ve sonrasında uyulacak kurallar, ödemeler, kiralanan şeyin hal-i hazır durumu ile teslim şartlarını ifade eden belgesidir. Tarafların anlaşmalarını imzalamaları ile hukuki bir belge hüviyeti kazanır. Hem menkul hem de gayr-ı menkuller için düzenlenebilir.

Belge konusu ve yazılış amacı itibariyle elkap bölümü yoktur. Eserde konuya ilişkin örnek vardır.[153]

Genel olarak îcârnâme belgesinde şu hususlar önem kazanmıştır: Îcâr mal sahibi ile kiralayan arasındaki bir akittir. Akitler; tayin edilmiş süreler içinde geçerli belgeler olup akit süresinin dolmasından sonra her iki tarafın da hakkını koruma adına düzenlenirler. Bu durumda îcar tutanla îcara veren açısından koruyucu hükümlerin olması tabiidir. Belge günümüz kira kontratları ile benzerlikler göstermektedir. Îcâra verilenin mevcut durumunun detaylı olarak tesbit edilmesi iki tarafın da hakkını koruma açısından önemlidir. Herşeyden önce îcâr maddî bir karşılık için yapıldığından ücretin ne olduğu, nasıl ve nerede ödeneceği baştan konuşularak yazıyla kayıt altına alınmak gerekir. Yazıyla kayıt altına alınmayan anlaşmaların hukuk açısından geçerliliğinin

[153] İM, Yp.89b, 90a.

olmadığı bilinmektedir. Aşağıdaki örnek bir ğayr-i menkul îcârına ilişkin olarak düzenlenmiş belgedir. Örnek:

[89-b]*(3)Vech-i taḥrīr-i nemīḳa budur ki işbu biñ iki yüz yigirmi iki (4) senesi māh-ı ṣaferu'l-ḫayrıñ ġurresünde seᶜādetlü ᶜınāyetlü (5) El-ḥāc Meḥemmed Aġanuñ Rūm ili ḥıṣārında vāḳıᶜ bir bāb (6) sāḥıl-ḥānesinüñ altı aylıḳ īcārunı altı yüz ġurūşa (7) muḳāvele olınub lākin sāḥıl-ḥāne-i mezkūruñ gerek fevḳānīde (8)ve gerek taḥtānīde olan oṭalarunuñ gerek selāmluḳda [90a] (1) ve gerek ḥaremde mevcūd olan oṭalarınuñ pencere cāmlaru cümlesi (2) saġ u tekmīl ve sā'ir oṭalaruñ derūnında ve ḫāricleründe (3) dolablar vārise defter mūcibince cümlesi ṣaġ u sālim (4) aġa-yı mūmā ileyhe teslīm olınub lākin vaḳt-i duḫūlinde iḫrāc-ı (5) ḥīn-i teslīm de bu ẕikr olınan bir cām daḫī noḳṣān olur ise (6) gerek āyīne cām ve gerek bayaġı ḫarcı-ı cām ve gerek ḫāricde (7) ve dāḫılde gerek dolablardan her ne ḳadar noḳṣan vāḳıᶜ [90b](1) olur ise yine kendü bedenümden taᶜmīr u termīm eylemek muḳāvelemüz olub (2) īcārınuñ üzeründe ᶜadd olunmaġıla işbu veṡīḳa taḥrīr ve aġa-yı (3) mūmā ileyhüñ yedine iᶜṭā olundı. Vaḳt-i ḥācetde ibrāz olına diyü*

Belge; anlaşma tarihi, anlaşan taraflar, îcâr tutulan mülkün bedeli ve îcâr tutulan mülkün vasıflarının ve mevcut durumunun yazıya dökülmesi ile başlamıştır. Alt kat,üst kat odaları pencere ve camların durumu tesbit edilerek kayda geçirilmiştir. Bu durumda akit sononda îcâr tutanın kötü kullanımı veya malı koruduğu tartışmaya yer bırakmadan görülebilecektir. Teslim sırasında malın teslim alındığı gibi aynen iâde edileceği üzerinde durularak hazırlanan belge mal sahibine verilmiştir. Belgeden tek nüsha olarak hazırlandığı kanaati çıkmakta olup bu nüshanın da mülk sahibinde durduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde mukaveleler iki nüsha olarak hazırlanmakta olup mal sahibinin imzaladığı îcâr tutana; îcâr tutanın imzaladığı nüsha da mal sahibine teslim edilerek korunmaktadır. İçerik itibariyle günümüz kontratlarından büyük bir farkının olmadığını söylemek mümkündür.

2.4. Itık-nâme

Bilindiği gibi eski devirlerde köle veya cariyelerin hürriyete kavuşturulmaları üzerine ellerine belge verilmekte idi. Bu belge doğrudan şartsız verilebildiği gibi bir şarta bağlı olarak da verilebilirdi.[154]
İM'de iki ayrı özellikte "ıtıknâme" örneği vardır. Bunlardan biri genel bir belge niteliği ile kaleme alınmış iken diğeri de "müdebbir" kaydı ile kullanılan ıtıkname örneğidir.Söz konusu genel nitelikli ıtıkname belgesinde de dikkat çeken özellik belgede konu edilen kişiye ilişik olarak verilen özelliklerin detaylı olarak verilmesidir. Bu durum günümüz işlemlerinde kullanılan kişiye has belgelerdeki fotoğrafı çağrıştırmaktadır. Burada kullanılan fotoğraf ise; boydan ve renklidir. Belgenin kişiye özel olması bu durumu gerekli kılan bir zarurettir.

[42b]*(2) iş bu biñ ikiyüz yigirmi bir senesi māh-ı muḥarreü'l-ḥarāmıñ ġurresi (3) tārīḫinde kendü ᶜabd-ı memlūkm olup orta boylu elā gözlü, (4) açıḳ ḳaşlu çerkesü'l-aṣıl ᶜAbdu'l-lah ḳulımı ḥasbeten li'llāhi'l-ᶜaẓīm ve (5)ṭaleben li-rıżāi'l-kerīm ve mütemessüken bi-ḳavl-i nebiyyi'l- muḫtār ve ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātü'l-(6)melikü'l-ġaffār " Men aᶜteḳa raḳabeten mü'mineten aᶜteḳa'llāhü bi külli (7) ᶜużvin minhü mine'n-nār"* [155] *Ḥadīs̱-i şerīfi maṣdūḳınca Cümle mālimdan [43 a] (1) āzād idüp baᶜde'l-yevm sāir aḥrār müslimīn gibi ḥürr olub üzerinde (2) velā-bi-şerᶜıyyeden ḥaḳḳım ḳalmayub her ḳande giderse gitsün ṭarafımızdan (3) ve ṭaraf-ı āḫardan bir ferd mānīᶜ ü mümāneᶜāt eylemiyeler içün yedine (4) iş bu ᶜıṭḳ-nāme taḥrīr ve yedine iᶜṭā olundı.*

Eserde ıtık-namelerin "mûdebbir" adı verilen şekline de örnek vardır. "Müdebbir" tedbir alan, önlem alan anlamına gelen kelimedir. Hukuk terimi

---

[154] İM, Yp. 42b, 59b.
[155]Kütüb-i Sitte'de kayıtlı olan hadis (no:4149) Ebû Hüreyre'den rivayet edilmiştir. "Kim bir mü'min (kul veya cariyeyi) azad ederse.onun her bir uzvuna karşılık onun da bir uzvunu Allah ateşten azad eder."

olarak anlamı: Bir kişinin veya cariyesinin özgürlüklerini ölümünden sonrası şartına bağlamasıdır.[156] Aşağıdaki örnek bu şekilde düzenlenmiş olan bir ıtıkname örneğidir. Bu belge de azad edilecek kişinin vasıf ve künye bilgileri ile başlamıştır. Ölümünden sonrasına ilişkin dilekler içerdiğinden vasiyet hükmünde kabul edilebilir. Kişinin sağlığında düzenlenmekle beraber, uygulaması ölümünden sonraya kaldığından " müdebbir" vasfı ile bilinmiştir.

"[60-a] *cāriye-i memlūkem olan orta (5) boylu açuḳ ḳaşlu Rūsiyyetü'l-aṣıl ḥüsn-şāh bint-i ᶜabdullāhi (6) tedbīr-i sefīd ile müdebbire itdüm. "Küllü nefsin ẕāiḳatü'l-mevt" āyet-i (7) kerīmesinüñ feḥvāsı muḳtežāsınca ᶜömrüm āḫır olub murġ-ı rūḥum ṭayarān [60b](1) ve ḳafes-i tenden terk-i cihān itdügi günden ḳırḳ gün muḳaddem (2)cümle mālimden āzād olub sāir ḥarīr-i aṣliyyāt gibi ḥurre (3) olub efrād-ı ferīdeden kimesneler mümāneᶜat ve taᶜarruż itmeyeler.*

"[59-a](6) CĀRİYE ᶜIṬIḲ-NĀME ṢŪRETİDÜR

(7)*Bāᶜıṣ-i taḥrīr-i kitāb ve bu ḥaber-i tasṭīr-i ḫıṭāb budur ki her [59b](1) raḳıyyeti muᶜarrefe olan uzun boylu açıḳ ḳaşlu orta (2) elā gözlü gürciyyü'l-aṣıl gül-būy nām cāriye ᶜabd-i memlūkem (3) olub ḥasbeten li'l-lāh-i teᶜālā ve hasbeten lirasūlihi'l-kerīm mālimden (4) iᶜṭāḳ ve ḳayd-ı raḳıyyetten āzād ve zümre-i ḥarīr-aṣliyyāt (5) kücāne ve idrāc eyledüm ki baᶜde'l-yevm mezbūra gül-būy keyfe (6) mā yeşā' fāᶜıle vü muḫtāre olub üzerinde velā şerᶜıyyeden (7) ġayr-i ᶜalāḳa ve müdḫalüm ḳalmadıġı ecilden işbu ᶜıṭḳ-nāme [60 a] (1) taḥrīr ve mesṭūre'l-esāmī olan müslimīn ḥużūrlarında (2) ᶜıṭḳ-nāme taḥrīr ve gül-būy nām cāriyemüñ yedine iᶜtā olundı.*

Sonuç olarak: Itıknâmelerin de elkap bölümü bulunmamaktadır. Itıknâmelerin dikkat çeken tarafı dîbâcelerinin tasvir ve tavsifle başlamasıdır.

---

[156] İM, Yp.60 a

Hürriyeti verilen kişinin başkalarıyla karıştırılmayacak şekilde boydan renkli fotoğrafını vermek gibi düşünülebilir. Böylece köle veya cariyesinin kolay tanınabilmesi ve karıştırılarak mağdur edilmesinin önlenmesi düşünülmüştür.

2.5. Tapu Temessük Belgesi

Kişilerin sahip oldukları gayr-ı menkullerin el değiştirmesi sebebiyle tarafların aralarındaki anlaşmayı yazılı belge haline getirip kayda bağlamalarıdır.

Bir hukûkî belge olarak tapu temessükî belgesinin de elkâp bölümü yoktur. Belge gayr-ı menkulun bulunduğu mahal mevkî'ün tesbitiyle başlayıp, sınır komşularının sayılması ve tarlanın tahmînî üretim kaydıyla devam etmiştir: [157]

"**[40a](7)** *Ḥālen Drama ḳażāsına tābiᶜ [40b](1) Aḫurlar nām ḳarye sākinlerinden e'l-ḥāc Muṣṭafa nām kimesnenüň (2) taḥt-ı taṣarrufında olan tarlalarından yine ḳarye-i mez̲kūre (3) civārında Sögütli Dere nām mevḳıᶜde vāḳıᶜ mutaṣarrıf olduġı bir(4) ḳıṭᶜa tarlasınıň bir ṭarafı İbrāhim ᶜAlemdārıň tarlası ve (5) bir ṭarafı Çalıḳ oġlı Ḥasan Paşa tarlası ve ṭarafeyni ṭarīḳ-ı (6) ᶜāmm ile maḥdūd u mümtāz olup taḫmīnen otuz kīl tohum (7) istīᶜāb ider tarlasını.."*

Tarlanın el değiştirmesinde anlaşılan fiat üzerinden gönül rızasına dayalı bir alış-veriş olduğu da kayda alınmıştır:

" tarlasını ḥāl-i ḥayātında ve kemāl-i ṣıḥḥatinde [41a](1) kendü ḥüsn ü rıżāsıyla altı biň aḳçe muḳābelesinde(2) ferāġ u ḳaṣr-ı yed idüb ben daḫī ḳarye-i mezbūruň żābıtı (3) olduġum ḥasebiyle ḳānūn-ı ḳadīm üz̲re resm-i ṭapūsın (4) alup yedine iş bu ṭapu żabt temessüki virilmişdür."

Belgenin sonuç bölümünde ise aşağıdaki ifadeler yer almıştır.

---

[157] İM, Yp. 40 a,81b, 86 a, 87 b.

Mādām ki (5) beher sāl ḳarye-i mezbūra ise żābit olanlara aᶜşār-ı (6) şerᶜıyyesin temāmen edā ve teslīm eyledikde żabṭ u taṣarrufına ṭarafımızdan(7) ve ṭaraf-ı āḫardan ferd-i vāḥıd kimesneler taᶜarruzu mümāneᶜāt itmeyeler.

3- TİCARİ MEKTUP ve BELGELER

Sosyal hayatın önemli alanlarından biri de tîcârî faaliyetlerdir. Ticârî faaliyetler alma-satma, sipariş verme gibi işlemleri de içine alan bir süreçtir. Bu sürecin temel dayanağı "para"dır denilebilir. Tîcâreti gerçekleştirmek için, insan ilişkileri, paranın yerine geçebilen borç senetleri, ödeme belgeleri gibi yazılı evrakı da bu alana sokmuştur.

Tîcârî faaliyetin, sipariş süreciyle başlayıp paranın ödeme biçimi ve şekli ile ilgili aşamalara yönelik olarak: Sipariş verme[158], parasını gönderme[159], borçlu olma[160], ödeme gecikince borcu hatırlatma[161], tîcâri ortaklık kurma[162] gibi konularda mektuplar yazılmıştır.

Tîcâret; insan ilişkilerinde duygusallıktan öte bir konu olduğu için bu tür mektuplar dil ve üslûp bakımından duygu yüklü mektuplardan farklıdır.

Konu; kişiler arası anlaşma, alacak-verecek ilişkisinin oluşturduğu sonuçlar açısından hukukun da konusudru. Başarıyla tamamlanmış tîcâri süreç kişiler arasında sonuçlanırken, sürecin kişiler arasında çeşitli sebeplerle tamamlanamaması hukûkî yönden ve mahkemede sonuçlanacağı anlamına gelir. Tîcârî mektuplar iki grupta incelenmiştir:

---

158 İM, Yp. 56a.56b.70a.80b.84a.92b.
159 İM,.Yp. Yp. 92a.
160 İM, Yp. 63b.80a.
161 İM, Yp. 70a.
162 İM, Yp. 80b.

3.1. Sipariş Mektupları

Alıcının talebini satıcıya ulaştırma amacı taşıyan açık ve kısa mektuplardır. Genellikle teẕkire niteliğinde kaleme alınan bu mektuplarda kısa bir "ser-nâme"nin (başlık) ardından talep bölümüne geçilmekte ve talep bölümüyle bitmektedir. Hususî mektuplarda görülen sonuç bölümü tîcâri mektuplarda kullanılmamıştır. Bunun yerine; sipariş edilen emtianın özellikleri, nasıl ve ne zamana yetiştirilmesi, ödemenin nasıl yapılacağının hatırlatmasıyla mektup tamamlanmıştır.[163]

ÖRNEKLER:

A-)

"[56-a] *(6)Benüm seᶜādetlü ḳarındaş-ı eᶜızz ü ekremüm sulṭānum ḥażretlerü (7) Baᶜde't-taḥıyyetü'l-vāfiye inhamuzdur ki bizim içün bir ᶜadet rıżāī şāl (8) aᶜlāsından olmaḳ üzere gögez renginde çiçekli ola ve çiçekleri [57a] (1)ufaḳ yollı ola.Ve bahāsı her ne ḳadara ise teẕkireňüze taḥrīr ü ifāde (2) buyurasız ve tarafumuzı kūşe-i ḫaṭırdan ferāmūş itmeyesiz."*

Yukarıdaki örnekte söze kısa samimi bir hitapla girilmiştir. Yine kısa bir girişin arkasından mektuba esas olan talebe geçilmiştir. Talep bir kumaş siparişidir. Kumaşı özel yapan onunla ilgili olarak verilmiş olan detaydır:

" bizim içün bir ᶜadet rıżāī şāl (8) aᶜlāsından olmaḳ üzere gögez renginde çiçekli ola ve çiçekleri [57a](1)ufaḳ yollı ola"

Örnek olarak aldığımız sipariş mektubunun üslûbunun alacak verecek mektuplarındaki gibi yalın olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi tîcâri ilişkinin sürekliliği içinde oluşan yakınlıktır. Bu yakınlığı ortaya koyan ifade sonuç

[163] İM, Yp. 56a.56a.

bölümünde açık olarak yazılmıştır:*"Tarafumuzı kūşe-i ḫaṭırdan ferāmūş itmeyesiz."*

B-)

"[56-a] *Benüm riᶜāyetlü (7) ṣadāḳatlü dostumuz Huce Kirkor ḫāṭır-ı dostāneleri (8) su'āl olunduğı siyāḳında inhāmuzdur ki ṭarafımıza ādemimiz (9) yediyle binişlik ve cübbelik münāsibi üzre bir kaç ṭop şalı gönderesüz. "*

Yukarıdaki örnek de kısa bir sipariş tez̲kiresidir. Bu belge Müslüman olmayan bir tüccara yazılmıştır. İnşâ geleneğinde üslûba etki eden önemli ayrıntılardan biri yazılan muhatabın sosyal statüsü iken diğeri de Müslüman olup olmaması durumudur. Bir önceki mektuba göre bu örnek daha yalın bir üsluba sahiptir. Bunun sebebi de Müslüman olmayan bir tüccara yazılmış olmasıdır.

C-)

Ticârî faaliyetlerin uzun yıllar huzurla sürmesi kişiler arasında bir dostluk ve yakınlığa sebep olabilir. Bu düzeye gelmiş tîcâri ilişkilerin sipariş mektupları da sadece bir emtia talebi olarak kalmamıştır. Geleneksel İnşâ'nın "muhabbet", "nezâket" ve "tahiyyet" özellikleri sipariş mektuplarında da görülmüştür.[164]

Bu durum tîcâri ve hukûkî mektuplarda görülen kuru, resmi anlatımlı dil ve üslûbu kırarak; sipariş mektuplarına bir sıcaklık ve dostluk özelliği katmıştır.Aşağıda verilen örnek buna uygundur:

[84 a] (1) [84 a] *(1) Seᶜādetlü mekremetlü meveddetlü mürüvvetlü birāder-i ᶜazīzüm (2) fulān aġa ḥażretlerinüñ bārī-i meserret iştimāllerüne (3) vüfūr-ı tekrīm ü ibcāl ile dürer-i daᶜvāt-ı lāyıḳa ve ġurer-i (4) taḥıyyāt-ı fāiḳa itḥāfīle mīzāc-ı nezāfet-imtizācları (5)kemā yenbaġī tefaḳḳud oldığı siyāḳında żamīr-i münīr-i mihr-i incilālaruna (6) nümāyende maḥabbet-i ṣādıḳānemüzdür ki bundan aḳdem ṭarafumızı (7) sipāriş olınan iki çift mest pabuç ve tiryākinüñ*

164 İM, Yp. 84a.

[84b](1)on ᶜadet lüle aḫz eyledüm. Ancaḳ deryā ṭarafundan ᶜazīmet (2) ider olmadığı ecilden gönderdemedüm. Ḳara ṭarafundan (3) müterāhī olanlar getürmeyorler. Kerem idüb gücenmeyesiz. (4) İnşā'-Allah teᶜālā bundan ṣoñra irsāl olınur. Benüm birāderüm (5) bu ṭarafdan su'āl olınur ise meserret ḫaberler çoḳdur. (6) Hemān bundan böyle ṭarafumızı ḫaṭr-ı şerīfden iḫrāc (7) olunmayub emr-şud vuḳūᶜında peyām-ı ṣıḥḥatlerin müşᶜir nemīḳa"

Diğer bir örnek:

"[92-b] *(2)Benüm ᶜızzetlü seᶜādetlü birāder-i eᶜızz ü ekremüm ḥażretlerü (3) teẕkiremüzüñ vuṣūlü anda siziñ mandrañuzdan dört vuḳıyye (4) manda ḳaymağı ve beş vuḳıyye ṭorba yoġurdı ve iki vuḳıyye (5) çayır penāiri yārın ki gün ᶜalā'ṣ-ṣabāḥ ṭarafumıza irsāle(6) müsāreᶜāt idesiz. Ṣaḳınub iḥmāl-i müsāmaḥa olunmıya zīrā (7) müsāfirüm gelecekdür göreyüm seni ḥıcābda ḳoymayasız. Mebāliğı (8) her neye bāliġ olur ise çoban ile ṭarafuñıza irsāl olınur."*

Ticârî hayat bazen, kişileri birlikte hareket etmeye yöneltip şirketleştirebilir. Ticârî hayâtın gerekliliği olan bu durum kayda geçirilerek bir mektup haline getirilmiştir. Mektup konusunun resmiyet ve hukûkî yönü bu tür mektupların dil ve üslûbunu da etkilemiştir.[165] Mektupta iştirâkin tarafları, tarihi, tarafların koydukları sermâyeleri, hisse ve geliri paylaşım oranları kayıt altına alınmıştır.

"[80-b] *(4)Bāᶜıṣ-i ḥurūf oldur ki işbu biñ iki yüz ṭoḳuz (5) senesi māh-ı muḥarremi ġurresünde ḥālen Ġalaṭalı Aḥmed Reis (6) nām kimesne ile şerīk olub ortaya biñ ġurūş (7) ş(s)ermāye[166] ben ḳoyub ve biñ ġurūş ş(s)ermāye[167] daḫī [81a](1) şerīkim merḳūm vażᶜ idüb cemᶜan iki biñ ġurūş (2) itmekle inşā-Allah teᶜālā meblaġ-ı mezbūrdan her neḳadar (3) fāiz olursa nıṣīfi benüm ve nıṣīfi anuñ*

[165] İM, Yp. 80b.

[166] Kelime "ş" harfiyle yazılmıştır.

[167] Kelime tekrar, aynı şekilde "ş"harfiyle yazılmıştır.

olmaḳ (4) ḳavliyle müslimīn muvācehesinde bu vechile iştirākligi (5) der- ᶜuhde ve ḳabūl eyledigimiz iᶜṭān olundı. Ḥīn-i (6)ḥısābda girūde redd ü şaḳḳ oluna. (fulān beg)

Sonuç olarak: Ticârî hayat toplumun aktif yazışma alanlarından biridir. Üretenler, temin edenler ve satanlar gibi pekçok kesimin bulunduğu; bunlar arasında ihtiyaç duyulan yazışma da öğretici inşâ kitaplarında yer almıştır. İstenilen malın cinsi, özellikleri, ödemesinin nasıl yapılacağı mektuplarda ihmal edilmemiştir. Bu alanda çalışan insanların ilişkilerin düzeyi mektuplara üslup olarak yansımıştır. Üslup kişisel yakınlıklar kadar muhatabın Müslüman olup olmama durumuna göre de farklılık göstermiştir.

3.2. Alacak-Verecek Mektupları

Tîcârî ve sosyal ilişkilerin önemli bir yönü; alacak-verecek konusudur. Bu konularda yazılmış senet veya tutanakların varlığı klâsik kültürmüzün bu hususlara ne kadar önem verdiğini gösteren belgelerdir. Sözgelim paraya ihtiyacı olan kişinin bunu temin ettikten sonra, bir mektupla borcunu ikrar ve kayıt altına alması aynı zamanda onun alacaklıya verdiği bir tür borç senedidir.[168] Örnekler:

"[2a]*(1) Bāᶜış-ı taḥrīr-i ḥurūf oldurki biñ ikiyüz yigirmi dört senesi(2) māh-ı receb-I ş erīfüñ ġurresinden üç yüz altmış bir gün vaᶜdesiyle(3) vālide ḫanında kāin ṭarafımız ḫ˘āce Evseb bedbeden kendi(4) umūrum içün ber-vech-i bālā yalñız biñ ġuruş aḫz eyledüğüm(5) ecilden iş bu taḥvīl yedine virildi. Bi-minnet-i teᶜālā vaᶜdemüz(6) ḫıtāmında mebāliġ-ı mezkūrı temāmen teslīm eyledüğümde iş bu(7) taḥvīlümüz girüye redd ve ş aḳḳ olına. Riᶜāyetlü dostumuz ḫ˘vāce*

---

[168] İM, Yp. 1b.

Evseb(8) cenābları ḥāmil-i tez̲kire ādemimize ber-vech-i bālā yalñız üç biñ[169] *(9) beş yüz ġuruş teslīm eyleyüb iş bu tez̲kiremüzü ḥıfẓ idesin. "*

Alacak-verecek mektupları belge nitelikli yazılardır. Belgeler birer tesbit tutanağı şeklinde düzenlendikleri için inşâ geleneğinin kurallarından ayrılmaktadır. Bu mektuplarda hitap ve dibace bölümleri bulunmamaktadır. Onların yerine :

"[2a] *(1) Bāᶜis̲-ı taḥrīr-i ḥurūf oldurki biñ ikiyüz yigirmi dört senesi(2) māh-ı receb-I ş erīfüñ ġurresinden üç yüz altmış bir gün vaᶜdesiyle(3) vālide ḫanında kāin ṭarafımız Hˇvāce Evseb bedbeden kendi(4) umūrum içün ber-vech-i bālā yalñız biñ ġuruş aḫz eyledüğüm(5) ecilden iş bu taḥvīl yedine virildi.*

Yukarıdaki ifade yazılarak mektubun düzenleme tarihi, muhtevası, borcun mikdarı ve süresi yazılarak kayd altına alınmıştır. Ödemenin nasıl yapılacağı, belgenin nasıl iptal edileceği de bu tür mektuplarda baştan anlaşılarak yazı ile kayd altına alınmıştır:

"Bi-minnet-i teᶜālā vaᶜdemüz(6) ḫıtāmında mebāliġ-ı mez̲kūrı temāmen teslīm eyledüğümde iş bu(7) taḥvīlümüz girüye redd ve ş akḳ olına."

Örnek:

"[48-b] *(2)Benüm riᶜāyetlü ṣadāḳatlü dostumuz Hoca Merkār (3) ḫatmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-ḫayr ḳabline dostluġa lāyıḳ (4)ḫaṭır-ı dostāneleri su'āl olunduġı siyākīle şehā-yı (5) dostānelerüdür ki benüm dostum ḥāmil-i varaḳa ādemümüz (6) Ḫalīl yediyle ṭarafımıza iki yüz elli ġurūş virüb yedinden (7) temessüki aḫz u ḥıfẓ idüb ḥīn ü muḥāsebemüzde ḥıṣāba maḥṣūb olunur (8) ve defterüñüze ḳayd ve ṭarafımuzı ḫāṭır-ı dostānelerinden iḫrāc etmeyesüz."*

---

[169] Rakamın yazımında düzeltme yapılmıştır.

Örnek:

“[69-b] *(8)Benüm riᶜāyetlü ṣadāḳatlü ḥurmetlü dostumuz Hoca Baᶜsar[70a](1) ḫatmet-i ᶜāvāḳıbe bi’l-ḫayr ḳabline. Dostluġa lāyıḳ selām (2)musālemet-encām ve ḫaṭr-ı dostānelerü su’āl olundıġı (3) siyāḳıyla inhāmuzdur ki benüm dostum ḥāmil-i teẕkire ādemümüz Ḥüseyin (4) yediyle aḳ aḳçe olmaḳ üzre yaluñız beş yüz ġurūş teslīmen (5) ṭarafumuza gönderesüz.Ve teẕkiremüzi ḥıfẓ idesüz. Saḳınub (6) ādemümüzi tehī-dest göndermeyesüz. İnşāe’l-mevlā muḥāsebemüz (7) gelecek aḳçe vardur.Ḳaṭᶜ-ı ᶜālāḳa ve ibrā olınuruz.”*

Borç (deyn) mektuplarında “elkâb” ve “dîbâce” bölümleri her zaman kullanılmamıştır. Borç mektupları da duygusal yoğunluk sebebiyle yazılmadıkları için birer belge niteliğindedir. Bunun için elkap ve dîbâce bölümleri çoğu zaman atlanarak olayın gerçekleştiği tarihte mektup başlamıştır.[170] Örnek:

”[80-a] *(2)Vech-i taḥrīr-i ḥurūf oldur ki işbu biñ iki yüz (3) ṭoḳuz senesi māh-ı muḥarremü’l-ḥarāmuñ on yedinci güni (4) ᶜızzetlü El-ḥāc ᶜOs̱mān Aġa yedinden ḳarż-ı ḥasen olmaḳ (5) üzere altmış bir gün vaᶜdesiyle yalñız beş yüz (6) ġūruş aḫz ü ḳabż eyledüm. Zimmetümde müsteḳarr deynümdür.(7) İnşā’Allah teᶜālā vaᶜde-i meẕkūra ḥulūlünde meblaġ-ı [80 b](1) mezbūrı bi’t-temām edā ve teslīm eyledügümde yedine virilen (2) işbu memhūr deyn taḥvīlümüz ṣaḳḳ olına (fī m 18 sene 1218 Ebū Bekir Beg)*

Kişiler arasındaki alaka ve yakınlık derecesi mektubun konusu borç-alacak ilişkisi de olsa dil ve üslûbu etkilemiştir. Dostlar arasındaki bu samimiyet; elkap ve dîbâce bölümü yanında dil ve üslûpta da kendisini belli eder denilebilir.[171]

---

[170] İnşa-i Mergub ve İlm-i İnşâda Müstâmel Lüğatler, Yp. 63b.80a.92a.
[171] İnşa-i Mergub ve İlm-i İnşâda Müstâmel Lüğatler, Yp. 70a.

Örnek:

"**[63-b]** *(5) iş bu biñ iki yüz yigirmi bir (6) senesi māh-ı ṣaferu'l-ḫayrı on beşinci günü iki yüz altmış bir gün (7) vaᶜde ile dārında temessük El-ḥāc Eyyūb Aġa yeden cihet-i ḳarż-ı [64 a] (1)şerᶜīden biñ iki yüz ġurūş istidāne eyledüm ki te'ḳīdü'l-aṣıl (2) nıṣfı yalñız altı yüz ġurūş ider vācıbü'l-edā ve lāzimü'l-ḳażā (3) zimmetümde deynüm olmaġın bi-minnet-i teᶜālā derūn-ı temessükde ẕikr (4) olunan meblaġ-ı mezbūrı temāmen edā ve teslīm olduḳda temāmen (5) ve kāmilen edā ve teslīm eyledügümde iş bu yedinde olan mühürli deyn (6) temessükimüz şaḳḳ ve girüye redd olına ve's-selām.(ᶜOs̱mān Beg)*

Nakit Para İsteme Örneği:

"**[55-a]***(8)Benüm ᶜızzetlü rifᶜatlü mekremetlü birāder-i ekremim ḥażretleri [55b](1) hem-vāre ṣıḥḥat ve ᶜāfiyetde dāim ve ber-ḳarār olmaları (2) edᶜıyesiyle nümūde-i muḫlişlarıdur ki bu esnāda ḫarçlıḳ maddesinde (3)ġāyet müżāyiḳamız olmaḳ ḥasebiyle ḥāmil-i teẕkire ādemimüz Ḥasan (4)bendeleri yediyle ḳarżan elli ġurūş irsāl ve teẕkiremüzi ḥıfẓ ide."*

Borç Ödeme Örneği:

"**[55-b]** *(6)Benüm ᶜızzetlü birāder-i ekremüm ḥażretlerü baᶜde's-selām inhāmuzdurki (7) geçen günlerde istidāne ile aḫẕ eyledügüm elli ġurūş ṭarafıñıza bizim (8) Ḥasan yediyle gönderilmişdür. Aḫẕ idüb teẕkiremüzi ādemimüz [56a](1) yedine teslīmen gönderesüñüz.Müstedām-ı ᶜömr olasız. Āmīn."*

4- DÎNÎ - TASAVVUFÎ İNŞÂ

Önceki bölümde de belirtildiği üzere "mektup" genel bir adlandırma olmakla beraber; münşeâtlar her konuda yazılmış mektupları içine alıp toplamamıştır. Bu durumda "münşeât kitaplarının dışında kalmış mektuplar da vardır."[172] Zamanla, sadece mektupla kalmamış, mektup örnekleriyle birlikte, yazım kuralları ve yazım tekniklerini veren kitaplar da yaygın hale gelmiştir. "Okçuoğlu Mehmet Şâhî'nin Münşe'âtü'l-İnşā'sı Nüzhet Mehmet Efendi'nin Nüzhetü'l-münşe'āt'ı ile Muᶜaddilü'l- imlā ve Mükemmilü'l- İnşā'sı, Hayret Efendi'nin Riyāżu'l-kütebā ve Ḥıyāżu'l-üdebā'sı gibi bir bölüğü ise, doğrudan yalnız mektuplardan meydana geldiği için "mektûbât" adını almıştır: Mektûbât-ı Şeyh Azîz Hüdâi, Mektûbât-ı Sezâî, Mektûbât-ı Niyâzî-i Mısrî gibi."[173] Türk Edebiyâtı içinde "dînî- Tasavvufî" nitlikte pek çok eser vardır.[174] Din adamları ve tasavvuf erbâbının gerek aralarında yazıştıkları, gerekse kendi mektuplarından oluşan, din ve tasavvuf konularının işlendiği mektuplara kısaca "mektūbāt" denmiştir.Bu mektuplarda dînî şahsiyetler muhtevaya önem verdikleri için mektupların dili diğer inşâ örneklerine göre daha sade ve anlaşılır özelliktedir. İM'de bu tür içersine girecek bir örnek bulunmamaktadır.

5- EDEBÎ MEKTUPLAR

Münşeâtlar, edebiyâtımızın önemli bir alanı olarak, kendine özgü dili üslubu ve konusu itibariyle edebî metinlerdir. Münşîlerin inşâdaki gayeleri, genellikle "münşiyane"bir üslup ortaya koyarak bu konudaki kabiliyet ve kapasitelerini göstermektir denilebilir. Konusu ve yazılma amaçları bakımından

---

172 Gökyay, a.g.e. s.21.

173 Gökyay, a.g.e. s.18.

174 Geniş bilgi için bkz. Güzel, Abdurrahman, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, 2. Baskı. Ank.,2004

hukûkî ve ticârî mektupları bir tarafa bırakırsak; diğer mektup örneklerinin her birini birer edebî mektup örneği sayabiliriz.

Bir terim olarak bugün; bir edîb'in edebî bir konuda görüş ve düşüncelerini ortaya koyduğu veya bir başka edibîn görüşlerine karşı kendi görüşlerini ortaya koyarak tartıştığı yazıya karşılık kullanılması Tanzîmâttan sonradır. Bu sebeple münşeâtlar içinde bu özelliklere uyan bir edebî mektup örneği yoktur.Tanzîmât öncesi edebî geleneğinde böyle bir anlayışın henüz olmayışını bunun gerekçesi olarak kabul edebiliriz.

"Tanzîmâttan sonra garp edebiyâtı tesiri yanında memleketimizin içinde bulunduğu başka şartlar da mektup nevinin inkişâfına yol açmış, makale, tenkîd, seyahat, roman ve hikâye nevinde eserler mektup tarzında da tertip edilmeğe başlanmıştır."[175]

Tanzîmâttan itibaren her alanda bir değişim görülmüştür. "Eski" kavramına karşı başlayan "Yeni" hayat ve anlayıştan münşeât geleneği de etkilenmiştir. "Eski münşeât zihniyeti ve bunun hazır ve sun'i kalıpları yerine, Şinasi'nin annesine mektubunda olduğu gibi, muhtevâyı esas alan, tabii ve sâde bir mektup tarzının örnekleri gittikçe kendini gösterir."[176]

6- MÎZÂHÎ İNŞÂ

Mizâh; her dönemde insanların okumak ve dinlemekten zevk aldıkları bir anlatım şekli olmuştur. Toplumlarda mizah bir realitedir. Mizahın nasıl olması gerektiği konusunda teoride pek çok özellik sıralanmasına karşın uygulama çoğu zaman farklı olmuştur.[177] Münşîlerin bazıları asıl anlatmak istedikleri

---

[175] Tansel, a.g.e. s. 386.
[176] Ö. Faruk Akün a.g.e. s.IV.
[177] Bu konuda geniş bilgi için bkz. (Kortantamer , a.g.e. " Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı" s.138-169.)

konuyu üslûba feda etmeden, mecaz ve daha sade alaycı bir dil kullanarak halkın yıllarca zevk ve ilgiyle okuyacakları eserler de meydana getirmişlerdir. Eski Türk Edebiyatı geniş bir mizah birikimine sahiptir. Konu mektupla sınırlı tutulmağa çalışıldığı için yüzyıllar içerisinde mîzâhî nitelikler taşıyan esrlerin hepsine yer verilememiştir.

Mîzâhî mektup alanının önemli isimlerinden biri, 15.yy Fatih devri alimlerinden olup çekemeyenleri tarafından atılan bir iftira sebebiyle öldürülen Molla Lütfî'dir. Lütfi "uslu" lakabıyla ünlü "Şucâuddîn İlyas" ile vezirler arasında geçen makam mansıb ve tayin çerçevesinde dönen bir tartışmayı dile getirir. Eşekle ilgili tasavvuru güç bir zenginlikte atasözü, deyim ve kelime kadrosu kullanarak zamanının vezirleri ve hatta inceden inceye hükümdarı ile alay eder.[178] Gökyay'ın esrle ilgili değerlendirmesi ise : "Uslu sözcüğünün Sırpça'da "eşek" (osel) anlamına geldiğine dayanarak, çağdaşlarından "uslu" lakabıyla tanınmış biriyle alay etmektedir. Bu yazısında da o, eşekle ilgili ne kadar deyim ve atasözü varsa yerli yerinde kullanarak zevkle okunan bir yapıt ortaya koymuştur."[179]

Fuzûlî'nin Nişancı celâlzâde Mustafa çelebi'ye yazdığı "Şikâyet-nâme" mektubu bu alanda verilmiş eserlerin en güzellerinden biridir.[180]

İnşâ geleneği içinde mizahî üslûba sahip münşilerden biri de Zaîfî'dir. Zaîfî (ö.), âlim şâirlerdendir. Hayatı maceralar içinde geçmiştir. Uslup olarak; söylemek istediklerini doğrudan söyleyen bir mizaca sahiptir. Başına gelenlerden sadece kendisinin etkilenmediğini, kendisi yüzünden ailesinin çektiklerini çoluk çocuğunun durumunu inşâ'nın ağır diline feda etmeden; samîmî içten bir dil ile "Güleriz ağlanacak halimize" kabilinden inandırıcı ama

---

[178] Kortantamer, a.g.e. s.145

[179] Gökyay, a.g.e. s. 18.

[180] bkz: "Mensur-Manzum Karışık Mektuplar" Böl..; Abdülkadir Karahan, Fuzulî'nin mektupları, İst.,1948.

alaycı bir üslûpla Rüstem Paşa'ya aktarmıştır.[181] Başından geçenlerin bir bölümünü "Sergüzeşt-nâme" adlı eserinde anlatmıştır.

Mîzâhî üslûbun önde gelen isimlerinden biri de Kânî'dir. İnşâ'yı geleneksel dil anlayışının dışına çıkarmış bir şâirdir. Kalıplaşmış anlatım tarzını bırakarak iğneli ve alaycı bir üslûbu benimsemiştir.[182] Halkın beğenisine mazhar olan bu üslûp daha önce Molla Lütfî, Fuzûlî ve Zaifî'nin kullanıp halk tarafından sevilmiş olan üslûblarının devamıdır. Kâbiliyetiyle üslûbu uyuşturan Kânî, görünüşte geleneksel münşeât dilinin "secî" anlayışından ayrılmakla beraber, secî'yi işlediği konunun işleniş biçimi içinde yergi taşlama ve nüktenin bir parçası olarak kabul etmiştir. Yani eski anlayıştaki gibi secî amaç değil, mizâhın bir aracı olarak benimsenmiş ve kullanılmıştır.

"Müslüman olmayan ve Türkçe'yi doğru yazamayan birinden gelen bir mektuba yazdığı "Taᶜlīm-i Fenn-i Kitābet Siyāḳında Şerḫ-ı Raᶜnā" da bunların arasındadır. Kânî cinaslarında, nüktelerinde, kelimelerin yazılışlarından "Türrehāt-ı Bektāşiyān ve Türrehâ-yı duḫterān" tamlamasında olduğu gibi yararlanmaktadır: Dilimizin bunlara elverişli olmasından da yararlanarak ayıp laflardan, açık saçık ibarelerden, benzetmelerden, bunlara cinaslar yapmaktan da çekinmiyor. O bu dili konuşur gibi rahat, yadırgatmadan kullanıyor."[183] Kânî'yi bu alanda öne çıkaran üstünlüğü üslûbu kadar, çok değişik konular bularak onları işleyen yeteneğidir.

"Yaradılışı itibariyle zeki, dolayısıyla nüktedân ve hicve meyyâl"[184] olan Kânî asıl ününü mizâhî münşeâtlarla sağlamıştır denilebilir. Halkın bu türe ilgisini gören Kânî eserlerinde ağırlığı da bu tarza kaydırmıştır. "Sayısı yüz yirmiyi bulan mektupları arasında pek değişik mevzulara rastlarız; tertip

---

[181] Gökyay, a.g.e. s.39.
[182] Kortantamer, a.g.e. s.165
[183] Gökyay, a.g.e. s.19.
[184] Tansel, a.g.e. s.388.

cihetinden de kendine has vasıflar gösterir. Uykuya düşkün yalnız uyku mefhumu ile alakalı kelimeler kullanarak yazdığı mektuptan başka, baş'a dair mazmunlar ve atasözleri ile, hediye olunan bir at dolayısıyla, bilhassa bir kedi ağzından efendisine hitaben tertip ettiği ve Hirre-name adını taşıyan mektupları çok şöhret kazanmış, Kânî'den sonra bu tarz mektup yazmak adetâ moda halini almıştır."[185]

Münşeâtların geniş bir alanını kapsayan mîzâhî eserler çeşitli münşeât kitaplarında toplanmıştır.[186]

Nâbî de mîzâhî münşe'ât yazan isimlerden biridir. " Nabî'nin mektep hocalarının bazı sergüzeştlerini ve mektep hocaları ile muhâkemeleri anlatan mîzâhî mektubu çok meşhurdur."[187]

Fevziye Abdullah Tansel'in bu tesbîti Orhan Şâik Gökyay tarafından kabul edilmemektedir. Konuya ilişkin görüşlerini: "Mektep çocuklarının kimi sergüzeştlerini ve mektep hocalarıyla muhakemelerini ve mektep hocalarıyla muhâkemelerini anlatan yazısının mîzâhî bir mektup sanılması yanlıştır. Okununca anlaşılır ki bu bir mektup değil, bir temessük, bir bakıma bir "mahkeme ilamı"dır. Nitekim Letaif-i İnşâ'da s.33-43 bunun için "Mektep Ocuklarının Bazı Sergüzeştleriyle ve Hocalarıyla Mahkemesine Hüccet Sûretidir" başlığı konmuştur.[188]

Söz konusu mektubun; latîfelerden meydana getirilmiş bir eserde yer alması, eserdeki[189] diğer münşeât örnekleri gibi aynı tarzda olması sebebiyle Nabî'nin bu latife'yi kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

---

185 Tansel, a.g.e. s.388; Yazar, İlyas, Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., 2006.(Yayımlanmamış Doktora Tezi)
186 Tansel, a.g.e. s.389.
187 Tansel, a.g.e. s.388.
188 Gökyay, a.g.e. s.19.
189 El- Hac Nuri, Letâif-i İnşa.

Mahremî'nin "şütür-nâme"si, Fütûhî'nin "Pire Manzûmesi" Sânî ve Sâî'nin karşılıklı mektupları da mîzâhî özellikler göstermeleri açısından kayda değer eserlerdir.[190]

7.ÖĞRETİCİ (DİDAKTİK) MÜNŞEÂTLAR

Çalışmamızın asıl konusu olan ve üzerinde çalıştığımız "İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâ'da Müstâmel Lügatler" adlı eser öğretici nitelikte, içinde seçme mektup örnekleri de bulunan bir münşeât kitabıdır. Dolayısıyla burada tekrara düşmemek için Öğretici Münşeâtlarla ilgili olarak sonraki bölümde genişçe bilgiler verilecektir.

[190] Bu konuda geniş bilgi için bkz. (Kortantamer , a.g.e. " Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı" s.138-169.)

III. BÖLÜM

MÜNŞEÂTLARDA YAPI

İnşâ geleneğinin yaygınlaşmasıyla beraber bazı yazım hataları da ortaya çıkmıştır. Sıkça görülmeye başlanan hitap, dil ve üslûp, ifade, tertip ve yazma hatalarının çoğalması; öğretici ve örnekli münşeât eserlerinin yazılmasına sebep olmuştur. Öğretici eserlerin yaygınlaşmasından sonra oluşan ortak dil ve üslûp yanında kendine has yazım kurallarıyla, geleneğini kuran inşâ sahası, bu aşamadan sonra "güzel" ve "hatasız" yazı örnekleri vermeye başladığı düşünülmektedir. Bu itibarla İnşâ, eskilerden başlayarak son zamanlara değin bir bilim dalı olarak alınmış güzel ve beğenilen bir yazı yazmak için nelerin göz önünde bulundurulması gerektiği bu konuyu ele alan kitaplarda sıralanmıştır.[191]

Kâtiplerin mektuplarda uymak zorunda oldukları kurallar ve mektuplarda bulunması gereken ilkeler değişik kaynaklarda sıralanmıştır. Bu ilkeler şunlardır: 1-) Senâ 2-) Duâ 3-) Muhâtabın ismi 4-) Selâm 5-) İştiyâk arzı 6-) Mülâkat Talebi 7-) Yazış Tarihi 8-) Ahvâlin Bildirilmesi 9-) Yardım Bekleme 10-) Dua[192]

Mektupların yazımında uyulacak ilkeler yanında; on esas şartının olduğu da belirtilmiştir.Bunlar:

1-)Mektup gönderilen kişinin makâm ve mevkîine uygun davranılmalıdır.

2-)Mektup yazılıp gönderilen kişinin makâmı yüksek ise isminin yazılmaması; akran ise yazılması.

3-)Muhâtap alt makâmda biri ise duânın kabulünün ricâ edilmesi.

---

[191] Gökyay, a.g.e. s.17.

[192] Haksever, a.g.e., s.11'den; İsmail Rusuhî "Miftâhü'l-Belâğa" , İst.1284, s.201.

4-)Yazışanlar uzun süredir birbirlerinden uzakta değillerse “iştiyâk” ilkesi ihmâl edilmelidir.

5-) Üst makâmda bulunanlara yazılan mektuplarda “ahvâlin bildirilmesi” ilkesi saygılı bir dille yazılmalıdır.

6-) Yazışma kısa zamân ve mekân aralıklarında gerçekleştiği zaman tarih ihmâl edilmelidir.

7-) Yazışmalarda edilgen yapılar kullanılmalıdır.(olunur, niyâz ve ricâ olınur vb.)

8-) Alt makâma yazılan mektuplarda çoğul hal kullanılmamalıdır.(Talep eylemişlerdir. Kendileri söylemişler vb.)

9-)Ahvâlin bildirilmesi” ilkesi ile “selâm” ilkesi birbirine bitişik olarak yazılmalıdır.

10-) “Selâm”ilkesi ile “ahvâlin bildirilmesi” aynı eylem kipi ile yazılmalıdır.[193]

Yukarıda sayılan bilgi ve donanıma sahip kâtipler ilke ve kurallara uygun olarak kendi yeteneklerini de katarak “güzel” ve “hatâsız” mektuplar yazabilirler.

Didaktik münşeâtların var oluş sebebi öğretme ve hatâları enaza indirme düşüncesidir. Bu düşünceyle yazılmış olan eserler, zaman içinde teorik öğretiler vermenin yanında, pratik örneklemeye de yer vermişlerdir. Böylece yeni yetişenlere iyi bir münşî’nin ihtiyaç duyacağı bilgi birikimi yanında, bunların nasıl uygulanacağı da örnekler üzerinde gösterilmiştir. Didaktik eserleri birbirinden ayıran fark içindeki bilgi farklılığı değildir. Çünkü münşeât’ın yazım kuralları kişilere bağlı bir değişkenlik göstermektedir. Kurallar içinde en güzel örnekleri

[193] Haksever, a.g.e., s.10’den; Süheyl , Münşe’ât , İst.Üni.Küt. No: 238, yp., 9a.

vermek, şüphesiz sanatçı kabiliyet ve maharatiyle yakından alakalıdır. En iyiyi arayan müellifler; münşi'lerin en başarılı örneklerini bir araya getirmişlerdir.

Beğenilmiş örneklerden oluşan eserlerin başlarına, yeni münşîlerin yararlanmaları için temel bilgi ve ilkeler yazılarak dikkatlerine sunulmuştur. Bu eserlerin birbirlerine benzer yönleri, teorik bilgiler kısmıdır. Ayrıldıkları yönler ise örnek inşâ metinleridir. Bu eserlerde genellikle münşiler tarafından "rağbet" görmüş örnekler vardır.

Münşeâtlar konusunda üzerinde çalıştığımız "İnşâ-i Mergûb ve İlm-i İnşâda Müstâmel Lügatler" (İM) adlı eserin metnine dayanarak yapmış olduğumuz içerik çalışmasında göre bu husustaki temel öğretiler şu noktalarda toplanmaktadır:[194]

a- İlm-i İnşâ nedir?

b- Kâtiplik için gerekli bilgiler.

1- Teorik Bilgi

2- Hitâp Bilgisi

3- İçtimâî Mertebeler

4- Kâğıt Kullanımı

5- Yazım Kuralları

a-) "İlm-i inşā" nedir?

Bilindiği gibi Türk edebiyâtında edebî nesir için genellikle inşâ terimi benimsenmiştir. İnşâ kelimesi sü'lâsîsi "neşe'e" olan Arapça bir fiil kökünden türemiştir. "Gelişme, büyüme, yeniden ortaya çıkma"[195] anlamındadır. Fiilin yapısındaki geçişsizlik (lâzım fiil) özelliği (if'âl) kalıbına sokularak geçişli (müteaddî) fiil haline getirilmiştir. Böylece; "büyüme" anlamı "büyütme", "yeniden

---

[194] İM, Yp. 31a.31b.32a.33a.

[195] Sarı,Mevlût, El-mevârid, Arapça –Türkçe Lügat, İst., 1982.

ortaya çıkarma" anlamına sokulmuştur. Bu şekliyle "inşā'"kelimesi "enşe'e" kökünden "if'âl" kalıbında "mehmūze'l- Fā" bir masdardır. Terim olarak kullanılan şekliyle "münşî" bu yapının İsm-i failidir. Yazılmış şey , "mektup" anlamına da "Ism-i mef'ul" şekli (münşe'), çoğulu "münşe'ât" olup, nesir alanında bir edebiyât terimi olarak kullanılan kelimedir. Terim olarak hemen her kaynak aynı karşılığı vermektedir. Söz gelimi sıkça baş vurulan eserlerden biri: "Yapma, kurma, edebiyâtta yazış, yazıya dökme, güzel nesir yapma"[196]demektedir. Başka bir tanıma göre inşâ : "Kaleme alma, nesir yazı, mektup yazma ve güzel nesir yazma veya güzel yazılmış nesir"[197] dir. Bu anlamdan yola çıkarak gelişimini önce yazma sanatı; daha sonra da kompozisyona varan anlamı ile resmî veya özel yazışmaların kuralların ifade eden bir terim haline gelmiştir. Bu sanatı uğraş edinen disipline "ilmü'l-inşâ" denirken; bu çerçevede verilmiş eserlere de "münşeât" denmiştir. Bu sahada Arapça, Farsça ve Türkçe pek çok eser yazılmıştır. "İnşâ eserleri resmî yazışmalarla doğrudan alakalı olarak ortaya çıktığı için yazıldığı diller de ilgili olduğu devletin resmî yazışmalarında kullandığı dile bağlı olarak gelişmiştir. Önce Arap edebiyâtının bir parçası şeklinde ve Arapça, daha sonra Farsça ve özellikle Osmanlıca döneminde geniş bir Türkçe inşâ literatürü oluşmuştur."[198]

İM' de "İlm-i İnşâ " için verilen mâlûmât şu şekilde özetlenebilir. her şeyden önce okuyup yazan şâirler için gerekli gâyet "lâtîf" bir ilimdir. Halkın arasında en önemli ve en şerefli sanatlardan biridir. Hz. Ali "Evlatlarınıza kitâbeti öğretiniz, Çünkü kitâbet önemli işlerden biri ve en büyük mutluluktur" buyurmuştur. İM'ye göre ana – babaya düşen görev çocuklarını kâtiplik sanatında yüceltme yolunda titiz bir şekilde çalışmağa devam etmektir. Kitâbet bu çabaya değecek kadar önemlidir. Çünkü o bütün sanatların en şereflisi ve en yücesidir.

---

[196] Pala,İskender ,Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ank. II.baskı, s.256.
[197] Devellioğlu,Ferid, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ank., 1970, s.527.
[198] İsmail Durmuş, "İnşâ " maddesi, TDVİA, C.XXII, İstanbul, 2000,s.335.

[31-a] *(5) "Şöyle maᶜlūm ola ki iş bu ᶜilm-i inşā beġāyet laṭīf (6) bir ᶜilm olup oḳuyup ve yazan kātiplere lāzım. Ve beyne'l-(7)cumhūr ehemm-i umūr. Ve eşref-i ṣanāyiᶜ duhūrdur. [31 b](1) Kemā ḳāle esedü'llāhi'l-ġālib ᶜAli ibn Ebī Ṭālib kerreme'l-lāhü veche(2) ve raḍıya'l-āhü teᶜālā ᶜanh. "Ekramū evlādeküm bi'l-kitābet. (3) Feinne'l-kitābete min ehemmi'l-ümūr ve aᶜẓami's-sürūr." Ṣadeḳa (4) veliyyü'llāh ve nefeᶜanā'llāhü bişefāᶜatihī. Bes bu naṣīḥat (5) leālī-i āmizden münfehim olan maᶜnā budur ki sizler evlādıňızı(6) kātiblik ṣanᶜatıyla ulu eylemege saᶜy ve ihtimām idüň. (7) Zīrā kitābet cümle ṣanāyiᶜıň eşrefi ve ġāyet aᶜlāsıdır"* şeklinde bir açıklama yapmaktadır.

b-) Kâtiplik İçin Gerekli Bilgiler:

Kâtiplik herşeyden önce kusursuz ve güzel yazmayı bilmelidir. Bu bilgilerin bir kısmı kâtipliğin altyapısını oluşturan Arapça- Farsça gibi medrese sürecinde alınacak bilgilerdir. [199] Bir kısmı da meslek bilgisi olarak staj ve ustalık sürecinde öğrenilen bilgilerdir. İki alanda edinilen bilgiler kişinin kapasite ve kabiliyeti ile birleştiğinde bu sahanın önemli sanatçılarından biri olabilir.

1. MÜNŞEÂTLARDA TEMEL İLKELER

1.1. Temel Bilgiler :

Eserde kâtipler için gerekli olan malumat şu hatırlatmalarla verilmiştir:

Kâtibin öncelikle bilmesi ve uyması gereken kural mektup yazdığı kişinin makâm ve mevkîini bilip ona uygun bir hitap ile yazmasıdır. Bilmediği ve emîn olmadığı konulardan kaçınmalıdır. Üst'e yazarken ast için kullanılan hitap ve cümleleri yazmamalıdır.

---

[199] Geniş bilgi için giriş bölümüne bakınız.

”[32-a] *(1) İmdi kātib olanlara gerekdür ki her kişinüñ merātibin bilüp(2) mertebesine göre lāyıḳ ve münāsib elkāb taḥrīr eyleye ve dahī (3) meşkūk ve müstaᶜmel olmayan elfāz ve ᶜıbārātı yazmaya ve daẖī(4) iᶜrāb ḳomıya.”*

İnşâ geleneğinin en dikkat edilmesi gereken hususlarının başında muhâtapların lakaplarının veya bugünkü devlet yazışma kurallarının da temelini teşkil eden hiyerarşinin, ast üst makâm ilişkilerinin doğru bilinmesi ve kullanılması gelmektedir:

”[32-a]*(4)ve daẖī müzekkeri müenneṣden ve teṣniyeyi cemiᶜden (5)ve ẖıṭāb-ı ḥāżırı ẖıṭāb-ı ġāibden farḳ eyleye.Ve daẖī(6) edānī ve esāfil kimesnelere aᶜlā ve efāżıl kimesnelere taḥrīr (7) olınacaḳ edᶜıyye ve eṣniyei yazmıya.”*

Resmî, hukûkî ve tîcârÎ mektuplar bir tarafa bırakılırsa diğer mektuplarda genellikle iki tabaka söz konusu olmuş, üslup ve kağıt kullanım kuralları da bu iki tabakaya göre geliştirilmiştir. Bu mertebeler eserde :

-Ve ednādan daẖī [32-b] (1) aᶜlāya mektūb veyā ᶜarż-ı ḥāl taḥrīr
-Ve daḥī aḳrandan emṣāle mektūb taḥrīr eyledikde

1.2. Kağıt Kullanımı ve Görsel Özellikler :

Münşeâtlarda muhataba göre değişen sadece hitap ve dil değildir. Mektubun yazıldığı kağıt ve bu kağıdın düzen ve intizamı da yazılan kişinin konumuna göre değişiklik gösterir.

Eserimizde kâğıt kullanımı için önerilen kurallar,yazımda olduğu gibi yine alt-üst ilişkisine dayanmaktadır.Söz gelimi, üst makâma yazılan mektuplarda kâğıdın yarısından aşağısının kullanılması gerektiği bildirilirken; akranlara

yazılan mektupların kâğıdın üst yarısına yazılmasının gerektiği uyarısı yapılmıştır :

[32 b]*(1) aᶜlāya mektūb veyā ᶜarż-ı ḥāl taḥrīr eyledükte kaġıdıñ nıṣfından (2) yaza. Ve daḫī aḳrandan emṡāle mektūb taḥrīr eyledükde kaġıdıñ (3)nıṣfından yukarı yaza.*

İnşâ geleneği içerisinde üslup; yazışılan kişinin makâmı yanında mektubun konusu ile de ilgilidir. Meselâ akranlar birbirlerine yazdıklarında sadece mektup kâğıdının üst yarısını kullanmakla kalmamalıdırlar. İnşâ'nın uslûbunu da yumuşatacak, konuya uygun şiir dizelerinin eklenmesi muhabbeti daha da pekiştirecektir.

Mektup kâğıtlarının ölçüleri de birbirine benzememektedir.Mektup kâğıtlarının büyük veya küçük ölçülerde olması mektubun hacmi ile ilgilidir. "Kâğıtların büyüklüğü hep bir olmayıp mektubun uzunluğuna, kısalığına göre değişmektedir."[200] Bu kurala uymayan istisna kâğıtlar sadrazamların pâdişahlara sundukları arz kâğıtlarıdır. "Bu kâğıtlar 15' e 25 ebadındaydı."[201]

Mektubun başına bir uğur ve kutlama simgesi olarak "hüve" ifadesinin yazılması da önerilmiştir. Mektup gönderilen kişinin yer , konum ve durumuna da dikkat edilmelidir. Hasta olanlar için Allah'ın şifâ vericiliğine karşılık sıfatı olan "hüve'ş-şāfī" veya "hüve'l-muᶜāfī"yazmak uygun görülmüştür. Askerde olan, yolculuğa çıkmış olanlara yazılan mektupların başına da yine Allah'ın yardım ve desteğini dileyen sıfatlarının yazılması önerilmiştir. Karşı tarafdan bir talepte bulunulacaksa; o zaman da yine Allah'ın hâle uygun sıfatlarından birini mektubun üst tarafına yazmak, uygun görülüp uyulması hatırlatılmıştır :

---

[200] Gökyay, a.g.e. s.21.

[201] Pakalın, M. Zeki ,Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İst.,1983, s.90.

[32 b] *(3)"Eger daḫī yuḳarı yazarsa ve münāsib (4) ebyāt ve eşᶜār ḳatarsa lāyıḳ ve lā-bāisdür. Ve daḫī(5) mektūbuñ evvelinde teyemmünen ve teberrüken mektūbuñ bālāsına "hüve" ismini(6) taḥrīr ide. Yāḥūd mektūbuñ mażmūnına muṭābıḳ ismü'l-lāh ile (7) ibtidā eyleye. Mes̱elā seferde ve ḥażarda olanlara hüve'l-fettāḥ hüve'l-muᶜīn [33 a] (1) yaza ve daḫī ḥasta ve marīż olanlara hüve'ş-şāfī hüve'l-(2)müᶜāfī yazalar. Ve daḫī inᶜām ve iḥsān ṭalebinde olanlara (3) hüve'l-muḥsin hüve'l-muᶜṭī yaza. Vaḳs ᶜalā ẕālik."*

Kâtipler, geleneğe uygun olarak, mektuplarını kâğıdın bir yüzüne ve kâğıtta boş yer bırakmayacak şekilde, dolu dolu yazmak durumunda olmuşlardır. "Mektuplar daima tek kağıda ve kağıdın bir yüzüne yazılır ve hemen hiç boş yer kalmayacak gibi alta, yanlara ve üste çıkılmış derkenarlarla doldurulur. Paris elçisi Mehmet Sait Halet Efendi'nin (dördüne bir devletlü yetişir,pay etsünler,zira kâğıtta yer kalmadı) demesi, derkenarlar yüzünden kâğıtta yer kalmamasındandır. Onun bu mektubunda ,kâğıdın dört bir tarafını dolduran beş tane derkenarı vardır."[202]

Mektup, sayılan özelliklere uygun yazılmasından sonra usule uygun bir şekilde de bitirilmelidir. Mektubu bitirmenin, hatta mektubun eksiksiz olması için dikkat edilmesi gereken önemli kurallarından ve şartlarından biri de tarih yazmaktır. İnşâ geleneğinde tarih mektupların sonuna yazılmıştır. Özenle yazılmış bir mektubun beklenen sonucu sağlaması için nazardan ve şanssızlıktan korunması gerekir. Bunun için de mektubun üzerine "bedûḥ" yazılmalı,bununla da yetinmeyip bakıcılara göre uğursuz sayılan dörtgen şeklinden kurtarmak için bir köşesi yırtılmalıdır :

[33-a] *(3) "Ve daḫī mektūbuñ (4) āḫirinde tārīḫ yaza. Zīrā tārīḫ mektūbuñ rükn-i (5) aᶜẓamı ve şarṭ-ı müekkedidir. Ve daḫī mektūbūñ üzerine (6) "bedūḥ" ismini*

---

202 Gökyay, a.g.e. s.21.

taḥrīr eyleye. Ehl-i ferāset ve ṣāḥib-i kiyāset (7) olanlara bu inşā kāfirdür. Vücūhla ḳavāᶜıd-i imlādan müstefīd olur."

Mektubun bitişi imza ile tamamlanmış olur. İnşâ geleneğinin her aşamasında gördüğümüz sosyal statülerin gözetilmesi mektubun imza bölümünde de önemini kaybetmez. İmza ve tarih mektupların olmazsa olmazı olup rast gele yazılmaz. Mektupların sonuna yazılan imza, yazan kişinin makâm ve mevkîine uygun şekilde olmalıdır. Mektup alt rütbeden birine yazılmışsa; mektubun satırları arası açık olmalıdır. Mektubu yazan mektubun altına sağ tarafa, isminin yanına "muḥıbb-i maḫlaṣ" "muḥıbb-i muştāḳ" vb. imzasını,nişanını yazar.

" Ve daḫī ednādan [32b](1) aᶜlāya mektūb veyā ᶜarż-ı ḥāl taḥrīr eyledikte kaġıdıñ nıṣfından (2) yaza. Ve daḥī aḳrandan emṣāle mektūb taḥrīr eyledikde kaġıdıñ (3)nıṣfından yukarı yaza. Eger daḥī yuḳarı yazarsa ve münāsib (4) ebyāt ve eşᶜār ḳatarsa lāyıḳ ve lā-bāisdür."

Münşeâtlarda muhâtaba göre değişen sadece hitap ve dil değildir. Mektubun düzenine ilişkin incelikleri de vardır. Mektupla ilgili her türlü incelik kişinin konumuna göre değişir. Eserde bu durum şu şekilde verilmektedir:

"[32-b] *"Ve daḫī(5) mektūbuñ evvelinde teyemmünen ve teberrüken mektūbuñ bālāsına "hüve" ismini(6) taḥrīr ide. Yāḥūd mektūbuñ mażmūnına muṭābıḳ ismü'l-lāh ile (7) ibtidā eyleye. Meṣelā seferde ve ḥażarda olanlara hüve'l-fettāḥ hüve'l-muᶜīn [33 a](1) yaza ve daḫī ḥasta ve marīż olanlara hüve'ş-şāfī hüve'l-(2)müᶜāfī yazalar. Ve daḫī inᶜām ve iḥsān ṭalebinde olanlara (3) hüve'l-muḥsin hüve'l-muᶜṭī yaza. Vaḳs ᶜalā ẕālik. Ve daḫī mektūbuñ (4) āḫirinde tārīḫ yaza. Zīrā tārīḫ mektūbuñ rükn-i (5) aᶜẓamı ve şarṭ-ı müekkedidir. Ve*

daḫī mektūbūñ üzerine (6) "bedūḥ" ismini taḥrīr eyleye. Ehl-i ferāset ve ṣāḥib-i kiyāset (7) olanlara bu inşā kāfirdür. Vücūhla ḳavāᶜıd-i imlādan müstefīd olur."

Makâm ve mevkîleri birbirine denk olan akranların yazdıkları mektuplarda da, imzâ olarak "dāᶜī-i bī-iştibāh", "dāᶜī-i muḫliṣ" gibi ifadelerden birini mektubun sonuna, sağ tarafa yazarlar. Uygun ifadenin yazımından sonra bunun altına mektup hangi makâma yazılırsa yazılsın, üst veya alt'a ihmal edilmeden bir (M) "mim" harfi yazılması usuldendir. "Kimi mektupların sonunda imzadan sonra bir M harfi ya da yine tek tek yazılmış olarak mim, ayn,râ,vav,F,K,R,H,Y-rahmetullahi aleyh- harflerine rastlanmaktadır.Gerek bu tek M harfi, gerek söylediğimiz tek tek harflerin birleşmesinden meydana gelen addan Ma'rûf Kerhî anlaşılmaktadır"[203]

Mektup alt makâmdan birisi tarafından kaleme alınmışsa;mektubun satırları sıkça olmalıdır. Mektubun sonuna sol tarafa *"eḳallü'l-ᶜabd"*, "*aḥḳāru'l-ᶜıbād*", "*eżᶜāfü'l-ḫuddām*" veya *"ᶜabd-i faḳīr"* gibi tanımlamalardan birini imza olarak kullanır.

Mektupların sonuna imzâ olarak yazılan bu tanımlamalara "nişān-ı mektup" denir. Pâdişah mektuplarında bu tür tanımlamalar kullanılmaz. Mektubun başına imzâ yerine tuğra basılır.

Mektupların sonuna târih yazılması onun ilkelerinden biridir. İnşâ geleneğinde târih olarak hicrî-kamerî takvim kulanılmıştır. Bu takvimin ayları mektubun sonunda yazılan ayın adına uygun kelimelerle veya ay adları kısaltılarak kullanılmıştır.Bu kısaltmalar :Muharrem-(m), Safer-(ṣ),Rebîü'levvel-(r.e),Rebîü'lâhire-(r), Cümâdelûlâ-(c.e), Cumâdelâhire-(c), Receb-(b), Şa'bân –

---

[203] Gökyay, a.g.e. s.21.

"Ma'rûf Kerhî: (?-816)Ünlü İslâm ermişlerindendir.Bağdat'ta Dicle kıyısındaki türbesi ziyaret yeri olmuştur.Burada yapılan duaların kabul edileceğine hastaların iyi olacağına inanılır."

(ş) ,Ramazân-(n), Şevvâl-(l), Zilka'de-(z.e), Zilhicce-(z) gibi, ayların ilk veya son harflerinden meydana gelen harflerden oluşmuştur.

İM'de yer alan bu hatırlatmalardan başka diğer kaynak ve araştırmalarda[204] yer alan kuralları:

a-)Genellikle Her Mektupta Dikkate Alınacak Kurallar,

b-) Üst'ten Ast'a Yazılan Mektuplarda Dikkat Edilen Kurallar

c-) Akrandan Akrana Yazılan Mektuplarda Dikkat Edilen Kurallar,

d-) Ast'tan Üst'e Yazılan Mektuplarda Dikkat Edilen Kurallar olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

a-) Genellikle Her Mektupta Dikkat Edilen Kurallar

1- Mektupların yazımında mektubun gönderileceği muhâtabın (mürselün ileyh) makâm ve mevkîine uygun "hitâp/elkâb" kullanılmalıdır.

2-) Aile içindeki yazışmalarda övgü ve saygı ifade eden sözcüklerden çok sevgi ifadelerinin yer alması tavsiye edilir.

3-) Eş dost ve arkadaşlara yazılan mektuplarda (meveddetnâme) sevgi ve ilgi dolu sözlerin uzatılmasında sakınca olmayıp bilakis önerilen bir durumdur. Özellikle bu mektuplarda uygun şiir parçalarının yazılması dostluğu pekiştirecek, sevgiyi daha da güçlü ifade edecek bir anlatım biçimidir.

---

[204] Mustafa Kaşka, "Divan Edebiyatında Münşeât Geleneği ve Hoca Neş'et'in Mektupları, DEÜ. Eğ.Bil.Ens.,(Basılmamış Yük.Lia.Tezi, İzmir.2000, s.17-19; İ.Çetin Derdiyok,é Eski Türk Edebiyatında Mektup Yazma Kuralları hakkında Bilgi Veren En Eski Eser Ahmed-i Dâî'nin Teressül'ü", Toplumsal Tarih, C.1 S.6 İst.,1994.s. 56-59; Orhan Şaik Gökyay, "Tanzimat Dönemine Değin Mektup" Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı, 1 Temmuz 1974,C.XXX. S.274. s.21 ; Halil İbrahim Haksever, Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisî'nin Münşeâtı" İnönü Üni. Sos. Bil. Ens., (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya.1995. s.9-11; Abdurrahman Daş, "Osmanlılarda Münşeat Geleneği, Hoca Sadedin Efendi'nin Hayatı , Eserleri ve Münşeâtı" ,Ank.Üni.,Sos.Bil.Ens.,(Basılmamış Doktora Tezi),Ank.,2003.s.1-90 ; Ömer Çakır , "Türk Edebiyatında Mektup" Gazi Üni. Sos.Bil.Ens., (Basılmamış Doktora Tezi) Ank., 2005. s.64-68.

4-) Mektubun başına önce mektup gönderilen kişinin adı yazılır daha sonra mektuba başlanır.

5-) Mektupta bir meram bitirilmeden bir başka merama geçilmemelidir.

6-)Mektuplarda açık bir dil kullanılmalıdır. Mektup isimsiz olarak rümuzla gönderiliyorsa mektubu alan mektubun kimden geldiğini anlayabilmeli bir başkasına mektubun kimden geldiğini sorma ihtiyacı duymamalıdır.

7-) Mektupta dillendirilen konu veya talep, muhatabı sıkacak kadar tekrarlanmamalıdır.

8-) Muhatap ile uzun zamandır ayrı kalınmamış ise ”iştiyâk” rüknü yazılmamalıdır.

9-) Her mektubun başına ”hüve” veya ”hüve” ile birleştirilmiş Allah’ın sıfatlarından birini yazmak hem bir kural hem de talebe ilişkin beklentiyi güçlendiren bir duâ olarak kabul edilir. Sözgelimi seferde ve gazâda olanlara ”hüve’l-fettâh”, hasta olanlara ”hüve’ş-şâfî”, ihsan talabinde bulunanlara ”hüve’l-muhsin” yazılır.

10-) Mektupların sonuna genellikle ”bedûh” veya bunun ”ebced” karşılığı olan (b2 /d4 / v6 / ḥ8 : 2468) yazılmalıdır. Bu kelimeden başka ” bi-himmet-i Hazret-i Şeyh Maruf-ı Kerhî aleyhi’r-rahmetü’l-hâdî” ismi yazılırsa mektubun mahalline sâlimen ulaşacağına inanılır.

11-) Mektupta sözü edilen talep için cevâbın olumlu olması için gayret sarf edilimelidir.

12-) Mektuplar gereksiz ifâdelerle uzatılmadan muhtasar olarak; kısa, açık ve öz olarak bitirilmelidir.

13-) Mektupların sonuna tarih konmalı; nokta koymadan imzâ atılmalıdır. İsmi ve mahlası; sanatı ve şöhreti her ne ise yazılmalıdır.

14-) Mektubun sonuna tarihi yazılırken hangi ayda ise o ayın vasfı da yazılmalıdır. Örnek olarak; ”fî muharremü’l-harâm”, ” fî- safer-i bi’l-hayr ve’z-zafer”, ”fî-ramazânü’l-mübârek” gibi.

15-) Yazışma arası çok açılmamışsa ve mekanlar arasındaki mesafe uzak değilse mektuba tarih yazılmayabilir.

16-) Mektuplar imlası doğru ve yazısı güzel bir şekilde güzel bir kağıda yazılmalıdır ki mektubu alan bu güzelliklerin hepsinden aynı anda etkilensin.

17-) Mektubun kağıdı içeriğe göre seçilmelidir. Yazılacak muhteva az ise kâğıt küçük olmalı, kâğıtta kullanılmamış fazla boş yer kalmamalıdır.

18-) Mektuplarda harfler bitişik ve sık; satırlar arası ise seyrek olmnalıdır ki yazı hoş ve güzel olsun.

19-) Mektuplarda genellikle tek kâğıt ve o kâğıdın yalnız bir yüzü kullanılır. Yazılacaklar fazla ise kâğıdın altı , üstü ve kenarları kullanılır. Bu şekilde kâğıt kullanımı makbul bir kullanım biçimidir.

20-) Mektup gönderilmeden önce tekrar okunarak kontrol edilmeli, usul ve yazım hataları varsa düzeltilmelidir.

21-) Mektup tamamlandıktan sonra alt köşesinden bir parça koparılmalıdır. Çünkü inanışa göre "dört köşeli olmak" iki yıldızın düşmanlığını üzerine çekmek demektir.

22-) Mektup yazılıp bittikten sonra üzerine bir miktar toprak saçılmalıdır. Toprak bereket demek olduğundan bu davranış talebin çabuk gerçekleşmesine faydalı olur.

23-) Mektup yazan kişi etrafı kirletmemelidir. Yzımın arkasından arta kalan kalem ve kağıt kalıntılarını temizlemelidir.

b-) Üst'ten Ast'a Yazılan Mektuplarda Dikkat Edilen Kurallar

1-) Mektubu gönderen "muhibb-i muhlis" , "muhlisiniz" , "muhibb-i muştâk" , "muhibbiniz", gibi tabirlerden birini imza olarak kullanır veya imzasının üzerine yazar.

2-) Fermân veya menşûrlarda "emr-i hazir" siğasi kullanilir.

3-) Ast'a yazılan mektuplarda genellikle birinci tekil şahıs kullanılır.

4-) Ast'a yazılan mektuplarda satırlar seyrek olarak yer alır.

5-) Ast'a yazılan mektuplarda istek ve duânın kabûlü ricâsının yazılmasına gerek yoktur.

6-) Ast'a yazılan mektuplarda yalvaran yakaran üslûba rastlanmaz. Bu mektuplarda soru-cevap tarzı bir diyaloga girilmediği gibi ,kullanılan dil ve üslûp da buyurgandır.

7-) Ast'a yazılan mektuplarda yazıya kâğıdın üst tarafından başlanır.

c-) Akrandan Akrana Yazılan Mektuplarda Dikkat Edilen Kurallar

1-) Akranların yazışmalarında saygı ve gönül okşayan kelimelerin yoğunluğu dikkat çeker. Çünkü iltifatlı sözlerin kullanılması dostlar arasındaki muhabbeti arttırır. Ancak övgüde ifrata kaçmak bazen tariz yerine de geçebileceği için ölçülü kullanıma dikkat edilmiştir.

2-) Mektuplarda şahsın makâm ve mevkîine göre edebe riâyetle isim kullanılmamakla birlikte akranlar birbirlerine ismen hitâp edebilirler.

3-) Akranlar mektubun sonuna imza olarak "dâî-i muhlis" , " dâî-i devlet" , "dâî-i bâlâhalâs" , veya " dâî-i bî-iştibâh" ifadelerinden birini yazarlar.

4-) Akranlar "nişan-ı mektup" olarak imzalarını, mektubun sonuna sağ tarafa atarlar.

5-) Akranlar tarihin yanına mühür basarlar.

6-) Akran yazışmalarında yazmağa kâğıdın üst tarafından başlanır.

d-) Ast'tan Üst'e Yazılan Mektuplarda Dikkat Edilen Kurallar

1-) Ast'tan Üst'e yazılan mektuplarda söz gereğinden fazla uzatılmamalıdır.Talep her ne ise kısa açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmelidir. Mektup geleneğe uygun olarak iyi dilek ve temennîlerle bitirilmelidir.

2-) Bu mektuplarda kullanılacak olan şahıs kipleri üçüncü şahıs kipinde olmalıdır. Üslup gönle hoş gelecek yalvarma yakarma şeklindedir. Böyle olursa mektubun etkisinin daha da artacağı düşünülür.

3-) Resmî kişiliği olan ”ulu hatunlara” mektup yazıldığı vakit uzun övgü , saygı, sevgi ve ilgi sözlerinden kaçınılmalıdır. Bu durum hoş karşılanmazken; yazışan tarafların hanım olmaları durumunda sevgi sözlerinin yazımında bir sakınca görülmemiştir.

4-) Üst’e yazılan mektuplarda muhatabın adı edeb gereği yazılmaz.

5-) Üst’e yazılan mektuplarda ”ihlâskârâne” bir üslûp kullanılmalıdır.

6-) Üst’e yazılan mektuplarda tekil şahıs yerine çoğul şahıs kullanılmalıdır.

7-) Üst’e yazılan mektupların sonuna ”arz” ve ”takdîm” gibi tevazu ifade eden kelimeler yazılmalıdır.

8-) Üst’e yazılan mektupların sonuna;” ekallü’l-abd”, ”ahkaru’l-ibâd”, ”mine’n-nahîfi’z-zaîf”, ”abdü’z-zaîf”, ”abdü’l-fakîr-i hakîr”, ”bende-i muhlis”, ”dâiniz”, ”kulunuz” gibi ifadelerden biri imza olarak veya imzanın üzerine yazılır.

9-) Üst’e gönderiklen mektuplarda imza mektubun bittiği yerin sol tarafına yazılır.

10-) Üst’e yazılan mektuplarda mühürleme kâğıdın altına olup, mektup zarf içine konularak gönderilmelidir.

11-) Üst’e yazılan mektup bir arz-ı hâl niteliğinde ise; satırların yazımına kâğıdın orta yerinden başlanmalı ve kâğıt dolacak şekilde çok yazılmalıdır.

12-) Üst’e yazılan mektupların satırları sık olmalıdır.

2. MÜNŞEÂTLARDA PLÂN

Anlatım biçimlerinde düşüncenin işlenişinde takip edilen sıraya plan denmiştir. Münşeâtlarda da düşünce bir sıralanış içinde işlenmiştir. Bu sıralanış hitâp (elkâp) , giriş(dîbâce), talep(istem) ve sonuç(hitame) bölümleridir.

2.1. HİTÂP (ELKÂB) BİÇİMLERİ

İnşâ geleneğinin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmaya başlayan didaktik münşeât kitapları, kitâbetle meşgûl olacak kâtip adaylarına; kitâbetin, bütün sanatların en şereflisi ve en yücesi olduğu hatırlatmasından sonra değişik hususlarda uyarılarda bulunmuşlardır:[205] Bu uyarılara göre; kâtip herkesin rütbesini bilip, rütbesine lâyık ve uygun bir hitap biçimini yani "elkâb"ını yazmalıdır.[206] Bu önemli uyarı, "elkâb" konusunun önemine binâen hatırlatmaların ilk maddesi olarak ele almıştır.

Elkâb, Arapça lakâb'ın çoğuludur. Münşeâtların önemli bir bölümüne ad olan bu kelime için Pakalın terim olarak şu bilgileri vermektedir: "Devletçe verilen rütbelerin sahiplerine rütbelerinin derecelerine göre tayin olunan unvan demektir. Lügat-i Ebüzziya" da şu bilgiler vardır: "Lâkâb'ın cem'i olmakla beraber müfrediyle cem'i arasında mânâca ve ıstılahça farklı olan lafızlardandır. Lakab bir adama asıl isminden sonra verilen unvan demektir. Bayezid-i Evvel'in (Yıldırım), Selim-i Evvel'in (Yavuz), İsveç Kralı 12 inci Şarl'ın (Demirbaş) lakabları gibi."[207] "Osmanlı belgelerinden pâdişahın tuğrasını taşıyan nâme-i hümâyûn gibi ünvân ihtiva eden, takrir veya mazbata gibi doğrudan doğruya konuya girilen bazı belgeler dışında kalanlarda Allah'ın adının anıldığı "da'vet / tahmîd / temcîd" rüknünden sonra gelen ve " mürselün ileyh " denilen belgenin

---

205 İM, Yp. 31 b.
206 İM, Yp. 32 a.
207 Pakalın, a.g.e. C.I, s. 521

muhatabının sıfatlarının sayıldığı, mevkîinin belirtildiği, bazen da isminin yazıldığı rükne elkâp adı verilirdi.”[208] İnşâ geleneğinde kâtiplerin dikkat ettikleri en önemli husus herkesin mertebesine uygun hitap ile yazmak olmuştur. Hitâp kişilerin makâm mevkî ve rütbeleri işle ilgili bir husûs olduğu için kişiler hakkında belirlenmiş olanın dışında bir hitâp kullanılamazdı. Fâtih Sultân Mehmet “Kânûn-nâme-i Âl-i Osmân“ da her makâm sahibi için kullanılacak lakâbı yasa haline getirmiştir. Hiyerarşik makâmların birbirlerine hitâpları farklıdır. Üst makâmlara yazılan mektupların başına uygun elkâp yazmak gerektiği halde bunun resmî bir yönü de yoktur. Lakapların resmî bir hüviyet kazanması Tanzîmâtın ilk yıllarına rastlar. “Devletçe resmî elkâb usulü 1263 (1846) senesinde kabul olunmuştur. O vakte kadar teâti olunan bilcümle mekâtip ve muharrerat ve tezâkire yazılan elkâb bir kaide-i muttaride üzere cârî olmayıp herkes indî olarak türlü türlü elkâb ve ünvân yazmakta idi.”[209]

Hitap şekilleri konusunda İM’de kullanılmış olan ve örnek olarak da gösterilen “elkâb” şunlardır:

2.1.1. Üst’ten Ast’a Hitap (Elkâb) Biçimleri:

Devletin başındaki pâdişahtan başlamak üzere, sadrazam ve diğer devlet erkanından alt makâmdakilere gönderilen belgelerde hitap; belgenin cinsine ve muhatabın bir veya birden çok kişi olmasına bağlı olarak farklılıklar göstermiştir. Osmanlı devlet görevlilerine hitaben gönderilen fermânlar birden fazla mevkî sahibine yazılırdı. “Birkaç kadıya, bir beylerbeyi veya bir sancak beyi ile bir kadı ve voyvodaya, yahut bunlarla birlikte yeniçeri serdarları ve iş erlerine bir arada hitap eden fermânlar oldukça fazladır. Meselenin kazâ organları ile birlikte mülkî âmiri de ilgilendirmesi halinde her ikisini birden

---

[208] Kütükoğlu, Mübahat S., “Elkâp” TDVİA, C.II. s. 51

[209] Pakalın , a.g.e. s. 521 C.I

muhâtap alması elkâbda da iki müessesenin başındakilere birden hitâp edilmesini gerektirirdi. Birden fazla şahsı muhâtap alan fermânlarda her birine ait elkâb vazifelilerin mertebelerine göre belirli bir sıra dahilinde ayrı ayrı yazılırdı. Bu sıra beylerbeyi - sancak beyi – kadı şeklindeydi. Defterdar ve vakıf mütevellisi kadıdan sonra, müftü ise kadıdan önce gelirdi."[210] Tanzîmat sürecinde fermânlarda yer alan elkâbda bir sadeleşme görülür. Tanzîmat öncesinde Fâtih kânunnâmesine göre sadrazam hitâbı : "Düstûr-ı Ekrem, müşîr-i efham, nizâmü'l-ümem, enîsü'd-devleti'l-kâhire, celîsü saltanati'z-zâhire, müdebbir-i umûri'l-cumhûr bi'r- re'yi's-sâib, mütemmim-i mehâmmi'l-enâm bi'l-fikri's-sâkıb, müessis-i cenâbi'd- devleti ve'l- ikbâl, muhassıs-ı erkâni's- saltanatı ve'l –iclâl, el-mahfûfü bi- sunûfi'l-avâtıfi'l- meliki'l –a'lâ vezîr-i a'zam ....Paşa şeklinde iken daha sonra bunun biraz değişikliğe uğrayarak " Düstûr-ı Ekrem, müşîr- i efhâm, nizâmü'l- ümem, müdebbir-i umûri'l- cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmim-i mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib, mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-iclâl, müşeyyid-i erkâni's-saâdeti ve'l-iclâl, el-mahfûfü bi-sunûfi avâtıfı meliki'l-a'lâ vezîr-i a'zam .Paşaşeklini aldığı görülmektedir. Sadrazamın aynı zamanda serdâr-ı Ekrem olması halinde elkâb " Düstûr-ı Ekrem, müşîr-i efhâm, nizâmü'l-âlem, nâzım-ı menâzımi'l- ümem, müdebbir-i umûri'l- cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, mümehhid-i bünyâni'd- devleti ve'l-ikbâl, müşeyyid-i erkâni's- saâdeti ve'l-iclâl, mükemmil-i nâmûsi's-saltanati'l-uzmâ, mürettib-i merâtibi'l- hilâfeti'l- kübrâ, el-mahfûfü bi-sünûfi avâtıf-ı meliki'l-a'lâ, hâlen vezîr- i a'zam ve serdâr-ı Ekrem ve vekîl- i mutlakım olan. şeklinde yazılırdı."[211]

Osmanlı devlet yapılanması içerisinde din adamları ayrıcalıklı ve saygın bir yere sahiptirler denilebilir. Fatih Kanûnnâmesi onlar için kullanılacak hitâbı da düzenlemiştir. Müftü, hoca ve şeyhü'l-islâm için "Âlemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn, efdalü'l-fudalâi'l-müteverriîn, yenbûu'l-fazlı ve'l-yakîn, vâris-i

---

[210] Kütükoğlu, a.g.m. s. 51
[211] Kütükoğlu, a.g.m. s. 51

ulûmi'l-enbiyâ ve'l-mürselîn, keşşâf-ı müşkilât-ı dîniye ve sahhâh-ı mütallikât-ı yakîniyye, keşşâf-ı rumûzi'd-dekâyık, hallâl-i müşkilât-ı hakâyık, şeyhü'l-islâm-ı ve'l-müslimîn, müftî-i enâmi'l-mü'minîn el- müstagnî ani't-tavsîf ve't-tebyîn hocam mevlânâ ...hizmet-i fetvâda olan mevlânâ ...[212] elkâbının kullanılacağı kaydedilmiştir. "Sadrazam, Beylerbeyileri, defterdar, kaptan paşa vb. vazifelilerin emirleri olan buyrulduların elkâbı fermân elkâbına nazaran hem daha kısa ve basitti, hem de her makâm için ayrı ayrı olmayıp bir elkâb birkaç makâm için kullanılırdı. Meselâ kazaskerlere " izzetlü, fazîletlü", İstanbul kadısına "fazîletlü" ; defterdarlar, nişancı, reîsü'l-küttâb, tersâne, darphâne, defter ve şehir eminleri, yeniçeri ağası, bostancıbaşı, kapıcılar kethüdâsına ise sadece " izzetlü" diye yazılırdı."[213]

İM'de üst ast ilişkisi için örnek olacak değişik örnekler vardır. Bunların bazıları şunlardır :

Ağasından Hizmetkârına Hitap Biçimi:

Benüm ᶜizzetlü rifᶜatmendüm oğlum[214]

Sadâretten Eflak Dikâsına (Hıristiyan) Hitap Biçimi:

Fatih Kanûnnâmesi'nde gayr-ı müslim ve yabancılar için kullanılacak elkâp da tesbit edilmiştir. Erdel kralının elkâbı: "İftiharü'l- ümerâi'l- izâmi'l-Îseviyye,muhtârü'l-küberâi'l- fihâm fî milleti'l- mesîhiyye, muslih-i mesâlih-i cemâhîri't-tâifeti'n-Nasrâniyye, sâhib-i ezyâli'l- haşmeti ve'l-vekâr, sâhib-i dâreyni'l- mecdi ve'l- iftihâr Erdel kralı...."

Eflak, Boğdan voyvodalarına gönderilen fermânlarda kullanılan elkâb : " İftiharü'l- ümerâi'l- milleti'l- Mesîhiyye, muhtârü'l- küberâ i't- tâifeti'n-

---

212 Kütükoğlu, a.g.e. s. 52
213 Kütükoğlu, a.g.e. s. 52
214 İM, Yp .46b.

Nasrâniyye Eflak/Boğdan voyvodası....; Kıdvetü'l- ümerâi'l- milleti'l- Mesîhiyye hâlen Boğdan/Eflak voyvodası.. şekillerindeydi"[215]

İM'de yer alan sadâretten Eflak dikasına yazılan mektup örneğinde hitâp biçimi şöyledir:

- *Ḳudretü'l-ümerāi'l-milleti'l-müsebbihiyye ᶜumde-i kübrā ve't-Ṭāifetü'l-ᶜÎseviyye* [216]

Hıristiyan Bir Kişiye Hitap Biçimi:

- *Riᶜāyetlü ṣadāḳatlü bizim Artin dostumuz*[217]
- *Benüm riᶜāyetlü dostumuz Sardoris*[218]

Ağa'dan Kahyasına Hitap Biçimi::

- *Benüm riᶜāyetlü çiftlik Kaḥyası*[219]

İM'de pâdişah fermânı örneği yoktur.

2.1.2. Denk Olanların Hitap (Elkâb) Biçimleri:

Denk olanların yazışmalarında dikkat çeken "karındaşım" kelimesinin yazılmasıdır. Hitaplar saygı, muhabbet ve hürmet ifade eden kelimelerin yer aldığı kalıplaşmış cümlelerdir.

- *Seᶜādetlü mekremütlü mürrüvetlü ḥażretleri*[220]
- *Seᶜādetlü mekremetlü ṭarīḳatlü ḥażretleri*[221]
- *ᶜİzzetlü fażīletlü mekremetlü ḳarındaş-ı ekremim sulṭātnım efendi*[222]

---

[215] Kütükoğlu, a.g.e. s. 52
[216] İM, Yp . 65b.
[217] İM, Yp . 68b.
[218] İM, Yp . 68b.
[219] İM, Yp . 69b.
[220] İM, Yp . 2b.
[221] İM, Yp . 3a.

- *Fażīletlü semāḥatlü necābetlü ḳarındaş-ı ᶜazīzim Şeyh Muhammed Efendi*[223]
- *ᶜİzzetlü seᶜādetlü rifᶜatlü ve kerāmetlü aḫ-ı eᶜızzüm sultânım*[224]
- *Seᶜādetlü devletlü mürüvvetlü re'fetlü sulṭānım*[225]
- *Seᶜādetlü meveddetlü mezīd ḥamiyyetlü birāder-i eᶜızz ü ekremim sulṭānım*[226]
- *Benüm seᶜādetlü meveddetlü mürüvvetlü ḳarındaş ü āl-i şânım sultânım*[227]
- *ᶜİzzetlü, seᶜādetlü ve mezīd mürüvvetlü dāder-i sa'd aḫterim sulṭānım*[228]
- *Seᶜādetlü meveddetlü mekremetlü ᶜuluvvü'l ḥimem sulṭānım*[229]
- *Benüm seᶜādetlü necābetlü dāder-i vālā güherim sulṭānım*[230]
- *Seᶜādetlü mürüvvetlü zerāfetlü efendi ḥażretleri.*[231]
- *Benüm seᶜādetlü necābetlü ṣadāḳatlü sulṭānım*[232]
- *Seᶜādetlü mekremetlü meveddetlü sulṭānım*[233]
- *Benüm seᶜādetlü mekremetlü meveddetlü sulṭānım*[234]
- *Seᶜādetlü mekremetlü ḳarındaş-ı eᶜızzım*[235]
- *Seᶜādetlü mekremetlü mürüvvetlü sulṭānım*[236]
- *Benüm ᶜizzetlü refᶜatlü mekremetlü birāder-i ekremim ḥażretleri*[237]

---

[222] İM, Yp. 5a.
[223] İM, Yp . 6a.
[224] İM, Yp . 10a.
[225] İM, Yp . 21a.
[226] İM, Yp . 35b.
[227] İM, Yp . 37a.
[228] İM,.Yp. 43a.
[229] İM, Yp . 45b.
[230] İM, Yp . 48a.
[231] İM, Yp . 49a.
[232] İM, Yp . 50a.
[233] İM, Yp . 50a.
[234] İM, Yp . 51a.
[235] İM, Yp . 51b.
[236] İM, Yp . 54b.

- *Benüm se^cādetlü mürüvvetlü dāder-i ekremim*[238]
- *Se^cādetlü mekremetlü mürüvvetlü ḳarındaş-ı e^cızz ü ekremim sultânım*[239]
- *^cİzzetlü se^cādetlü ve mezīd ḥamiyyetlü ḳarındaş-ı e^cızz ü ekremim sulṭānım*[240]
- *Se^cādetlü mekremetlü meveddetlü mürüvvetlü birāder-i ^cazīzim fulan ağa*[241]
-

2.1.3. Ast'tan Üst'e Hitap (Elkâb) Biçimleri

Ast'tan üst'e yazılan mektuplarda genellikle rastlanan kalıplaşmış hitâp cümlesi örneklerinden bazıları : "Muttali-i tevâlî-i devlet ve menba-ı menâbi-i saâdet ü haşmet olan südde-i seniyye-i sidre makâm ve atebe-i aliye-i gerdûn-ihtirâmları türâbına; / Mesned-i menba-ı devlet- penâh-ı âsafî huffu'r-rahmâni'l- lutfi'l-hafî sâha-i mülk-i mesâhasına ..../ Devletlü, inâyetlü, mürüvvetlü, vâlâ–himem, cezîlü'l- mükerrem efendim sultânım âğâ-yı Zîşân hazretlerinin hâk-i pây-i iştimâllerine..../ şekillerinde çok hürmetkârâne idi."[242]

İM'de Ast'an Üst'e yazılan mektuplar için örnek olarak verilmiş olan hitap biçimlerinden bazıları ise şunlardır:

- *Devletlü ^cināyetlü mürüvvetlü vâlâ-himem cezīlü'l-kerem efendim*[243]
- *Devletlü ^cināyetlü ^cāṭıfetlü merḥametlü veliyyü'n-ni^cām, kesîrü'l-kerem efendim*[244]
- *Devletlü ^cināyetlü re'fetlü ^caṭufetlü efendim*[245]

---

237 İM, Yp . 55a.
238 İM, Yp . 57b.
239 İM, Yp . 74a.
240 İM, Yp . 75b.
241 İM, Yp . 84a.
242 Kütükoğlu, a.g.e. s. 52
243 İM, Yp . 33b.
244 İM, Yp . 71a.
245 İM, Yp . 72b.

Ulemâ'ya Hitap Biçimi:

- *Seᶜādetlü fażiletlü semâḥatlü efendim*[246]

Talebesinden Üstadına Hitap Biçimi:

- *Seᶜādetlü, fażīletlü semāḥatlü mürrüvetlü üstād-ı vālā ḳadrim, celīlü'l-iᶜtibār efendim.*[247]

Bir Kişiden Boğdan Dikasına (Hıristiyan) Hitap Biçimi:

- *Ḫaşmetlü ṣadāḳatlü ḥurmetlü mesîḥıyye ümerāsınıň rütbesi, erbāb-ı kilise ve nākūsuň güzīdesi ve muḥtārı ve fırḳa-ı naṣārānıň ṣāḥıb-i maḥabbet ve iftiḥārı ve tavāif-i mīr-i muhḫteşemi..*[248]

Bir Kişiden Bosna Valisine Hitap Biçimi:

- *Devletlü ᶜināyetlü ᶜaṭūfetlü merḥametlü İbrâhîm Paşa*[249]

Çocuktan Anne- Babaya Hitap Biçimleri:

- *Ol ṭarafda ᶜiffetlü ismetlü vālide-i ᶜazīzem ve peder-i ᶜazīzim ḥażretlerine*[250]
- *Seᶜādetlü ᶜināyetlü mezīd maḥabbetlü sebeb-i vücūdum bāᶜıṣ-i ḥayātım bādī-i devletim peder-i eᶜızz ü ekremim sulṭānım*[251]

Örneklerde de görüldüğü gibi hitap biçimleri muhâtapların sosyal ve kültürel konumlarına göre farklılıklar göstermektedir. Kişilere hak ettikleri ve lâyık oldukları saygı, sevgi, tâzim ve hürmet; uygun kelime ve tamlamalarla gösterilmiştir. Kişilere yazılacak olan hitap biçimleri keyfî bir tercih olmamıştır. Devlet makâmlarına nasıl hitap edileceği yasalarla düzenlenmiş ve uygulanmıştır.

---

246 İM, Yp . 44b.
247 İM, Yp .61a.
248 İM, Yp . 62b.
249 İM, Yp . 8b.
250 İM, Yp .4 a.
251 İM, Yp . 78a.

2. 2. GİRİŞ (DİBACE) BİÇİMLERİ :

Sözlükler dibace kelimesi için "kitabın başına yazılan önsöz yerine kullanılır bir tabirdir."[252] "Başlangıç, önsöz, mukaddime",[253] "Kitabın asıl konusuna geçmeden önce yazılan bölüm, mukaddime, önsöz, "giriş" dibacetü'l-kitâb "kitabın önsözü""[254] olarak vermektedir. Bir edebiyât terimi olarak katibin hitap ile talep arasında kullandığı giriş cümlelerine denir. Bu cümleler elkâb'ların arkasından ara vermeksizin devam eder bir haldedir.

Öğretici (didaktik) münşeâtlarda inşâ yazımı ile ilgili olarak kâtiplere çeşitli uyarılar yapılmıştır. İM'de bu "giriş" (dibace) bölümüne ilişkin olarak kâtiplere "şüpheli ve kullanımda olmayan kelime ve kelime gruplarını kullanmamaları" hatırlatılmıştır: "*Meşkûk ve müsta'mel olmayan elfaz ve ibârâtı yazmaya'*[255]

Hitap Biçimleri kısmında belirtilen klişeleşmiş hitâp biçimleri dîbâcede görülmemektedir. İnşâ'da görülen muhatabın ilmine, irfanına, makâm ve mevkîine göre değişen, sadece üslûp olmamaktadır. Dîbâcenin kısa veya uzun olması da yazışanların arasındaki ilişkiye ve yazışmanın konusuna bağlıdır. Sözgelimi eserde öğretici bir şekilde verilen, ulemâya yazılmış bir dîbâce örneği aşağıda gösterilmiştir:[256]

"[44-b]*(6) hemāre-i nüsḫa-i fażl u kemāl ve revnaḳ-ı efżā-yı pür cemāl (7) meclis-ārā-yı iḳbāl ve imtidād-ı eyyām-ı ḥayāt ile vāṣıl-ı envāᶜı āmāl [45 a] (1) ve imtizāc-ı ḫoş-ṭabᶜ-ı iḫlaṣla nāil-i ḥüsn ü ḫıṣāl olmaları (2) daᶜvāt-ı bi'l-ġadd ve'l-aṣıl edā ve iḳmāl ḳılındıġı verāsında (3) nümāyende-i ḫulūṣ-ı*

---

[252] Pakalın M. Zeki, a.g.e. s.449, C.I.
[253] Ferid Devellioğlu- Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük. Ank., 1962
[254] Şemseddin Sami, Kamûs-ı Türkî. İst., 1317
[255] İM, Yp . 32a.
[256] İM, Yp . 45a.

Iştimālleridür ki ṭaraf-ı bāhirü'ş-şereflerine der-kār (4) olan ᶜalāḳa-i derūnumuz rūz be rūz efzūn u maḥmedet (5) -ṣenālarıyla güzāriş-i leyl ü nehār eyledügimüz be-dīdār olmaḳdan nāşī (6)peyām-ı ᶜāfiyetlerine müteraḳḳıb ve intiẓār üzre iken bundan ṣoñra (7) merām ne ise taḥrīr eyleye ve imżā ḳoyasız ve's-selām."

Eserde verilmiş olan bu örnek; klişe ifadelerin yer aldığı form bir mektup gibidir. Ancak buradan şu sonucu çıkarmak da mümkündür. Mektupların hitap bölümü geleneğe ve kurallara uygun olmak zorundadır. Dîbâce kısmı da hitaba uygun, kurallara uygun cümlelerle tamamlandıktan sonra önerilen: Mektup yazan kişiler kendi durumlarına uygun olarak dert veya taleplerini yazmalı ve mektubu imzalayarak bitirmelidir. "ve's-selâm" sözü mektubun bu şekilde doğru olarak tamamlandığını onaylayan bir kelimedir. Mektupların benzer bölümleri hitab ve dîbâcedir denilebilir. Mektuplar aynı kurallarla bitirildiği için sonlandırmalarda da benzerlikten söz etmek mümkündür.

2.2.1.Ticârî Mektuplarda Giriş Biçimleri

Ticârî mektuplarda dibāce bölümü kullanılmamıştır. Kısa bir hitap bölümünün arkasından dibacede kısa ve resmî bir dilin kullanıldığı görülür. Aşağıdaki örnekler ticârî mektupların dîbâcelerine aittir:

"[70a]*(1) ḫatmet-i ᶜāvāḳıbe bi'l-ḫayr ḳabline. Dostluġa lāyıḳ selām (2)musālemet-encām ve ḫaṭr-ı dostānelerü su'āl olundıġı (3) siyāḳıyla inhāmuzdur ki.."*

Ticârî mektupların pek çoğunda bu kadar uzunlukta dîbâce görülmemektedir:

"[63-b] *iş bu biñ iki yüz yigirmi bir (6) senesi māh-ı ṣaferu'l-ḫayrıñ on beşinci günü iki yüz altmış bir gün (7) vaᶜde ile dārında temessük El-ḥāc Eyyūb Aġa yeden cihet-i ḳarż-ı [64a](1) şerᶜīden biñ iki yüz ġurūş istidāne eyledüm .."*

Ticârî hayatın oluşturduğu yakınlık ve dostluklar uslûbu da etkilemiş ve mektuba yansımıştır. Aşağıdaki örnek de bir ticârî mektup olmasına karşılık üslûp olarak yukarıda verilenlerden farklıdır.

"[84 a] *(1) Se^cādetlü mekremetlü meveddetlü mürüvvetlü birāder-i ^cazīzüm (2) fulān aġa ḥażretlerinüñ bārī-i meserret iştimāllerüne (3) vüfūr-ı tekrīm ü ibcāl ile dürer-i da^cvāt-ı lāyıḳa ve ġurer-i (4) taḥıyyāt-ı fāiḳa itḥāfīle mīzāc-ı nezāfet-imtizācları (5) kemā yenbaġī tefaḳḳud oldıġı siyāḳında żamīr-i münīr-i mihr-i incilālaruna (6) nümāyende maḥabbet-i ṣādıḳānemüzdür ki bundan aḳdem ṭarafumızı (7) sipāriş olınan.."*

Aşağıda verilen ticârî mektup örneğinde ise üslûp yalın ve resmîdir.Kısa hitabın arkasından hemen konuya girilmektedir:

"[92b]*(2) Benüm ^cızzetlü se^cādetlü birāder-i e^cızz ü ekremüm ḥażretlerü (3) teẕkiremüzüñ vuṣūlü anda siziñ mandrañuzdan dört vuḳıyye (4) manda ḳaymaġı ve beş vuḳıyye ṭorba yoġurdı ve iki vuḳıyye (5) çayır penāiri yārın ki gün ^calā'ṣ-ṣabāḥ ṭarafumıza irsāle(6) müsāre^cāt idesiz. "*

Ticârî mektuplarda genel olarak yalın ve resmî bir dilin kullanıldığı görülmektedir.Ancak Kişisel dostluklar örneklerde de görüldüğü gibi bu tür mektupların dil ve üslûbunu etkilemiştir. Ticârî mektuplarda söz konusu olan kuru ve resmî üslûp; bu mektuplarda yerini sıcak ve samîmî bir dil ve üslûba bırakmıştır.

2.2.2. Hukûkî Mektuplarda Giriş Biçimleri

Hukûkî mektuplar da dil ve üslûp bakımından ticârî mektuplarla benzerlik göstermektedir. Hukûkî mektuplarda dibāce bölümü kullanılmamıştır. Kısa bir hitap bölümünün arkasından dibacede kısa ve resmî bir dilin kullanıldığı görülür.

Dil ve üslûplardaki benzerlik yazma usulünde görülmemektedir.Hukûkî mektupların resmî belge özelliği onlarda hıtap ve dîbâce bölümlerinin kullanılmama sebebi olarak görülebilir.

Aşağıdaki örnek hukûkî bir örneğe ait olup hıtap ve dîbâce bölümleri içermemektedir:

"[81 b] *(1) Vech-i taḥrīr-i ḥurūf oldurki bā-berāt-ı şerīf ᶜālī-şān (2) ile Bā sancaġında uẖrā ḳażāsında mutaṣarrıf oldıġım (3)luzine zeᶜāmetim ḳaryelerinden ve lendus ḳaryesi ṭopraġında (4) ḥudūdı ve sınurı ile muᶜayyen ve maᶜlūmu'l-ḥudūdü'l-miḳdār (5) yüz elli kīl toẖmı istīᶜāb ider tarlaya mutaṣarrıf olan (6) Muḥarrem fevt olub ṣulb oġulları Ḳāṣım ve Receb (7) ve Şaᶜbān ve Ramażāna intiḳāl eyleyüb żabt ü taṣarruflarīçün [82a](1) tarafumızdan iẕin teẕkiresi iltimās eylemeleriyle iẕin verilmişdür."*

Aşağıdaki örnek de vekil tayini için düzenlenmiş bir mektup örneğinden alınmıştır.Bu örnekte de hıtap ve dîbâce bölümü görülmemekte ve doğrudan asıl konuya girilmektedir:

"[88-b] *(6)Bāᶜıṣ-i taḥrīr-i nemīḳa budur ki ḥālā zimmetüňüzde olan bā-temessük (7) şu ḳadar ġurūş içün bu defᶜa Eyyūb Aġa birāderümüzi [89a](1) ṭarafumdan vekīl naṣb eyledüm. İnşā'-Allāhü teᶜālā birāderüm mūmā ileyh (2) ol ṭarafa varduḳda meblaġ-ı mezbūrı ᶜalā't-teᶜāḳıb bī-ḳuṣūr (3) edāsına ihtimām ü diḳḳat eyleyüb ve baᶜde'l-edā vekīlüm yedünde (4) temessüküňüzi aẖz ü ḳabż ve siz daẖī teslīmüňüzi müşᶜır bir ḳıṭᶜa (5) edā taḥvīli virüb bu ẖuṣūṣda bir güne tekāsül itmeyüb (6) taḥrīrimüz üzre edāda muẖālefet ve rencīde itmeyüb vekīlümüz (7) olan Eyyūb Aġa birāderümüze bilā ḳuṣūr teslīm eylemeňüz maṭlūbumdur.*

2.2.3.Husûsî Mektuplarda Giriş Biçimleri

İnşâ geleneğinin karakteristik dil ve üslûbunun görüldüğü mektuplar genellikle husûsî mektuplardır.

Husûsî mektuplardaki giriş örnekleri :

2.2.3.1. Üst'ten Ast'a Yazılan Mektuplarda Giriş Biçimleri :

Eserimizde Sultân mektuplarına ait örnekler yoktur.Bu tür mektuplar içinde kabul ettiğimiz sadaret makâmından Eflak dikalığı'na yazılan mekup örneği aşağıda verilmiştir.Mektubun hıtabındaki ölçülü dil ve üslûbu resmî dile ve **dîbâce**'ye bir sıcaklık vermiştir denilebilir.

"[65b]*(2) Ḳudretü'l-ümerāi'l-milleti'l-müsebbiḥıyye ᶜumde-i kübrā ve'ṭ-ṭāifetü'l-ᶜīseviyye (3) ḥālen Eflāḳ Diḳāsına raᶜıyyetlü ṣadāḳatlü ḥurmetlü dostumuz Niḳola (4) diḳası ḫatmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-ḫayr ḳabline. Ḫulāṣa-i kelām mūriṡ-i (5) irtisām iblāġıyla inhā olunur ki Baᶜdehū merām ne ise taḥrīr oluna."*

Üst'ten alt'a yazılan mektupların önemli özelliklerinden biri buyurgan bir üslûba sahip olmalarıdır.Aşağıda bir ağa'dan hizmetkarına yazılmış mektup örneğinde **dîbâce** sadece selamdan ibaret olup dil ve üslûp da buyurgandır:

"[46b]*(6)Benüm ᶜızzetlü rifᶜāt-mendüm oġlum bizim Ḥüseyin ḥużūrlarına (7) baᶜde's-selām inhāmuzdur ki benüm rūḥum yediñizde olan [47a](1) bā-defter-i müfredāt zimemātları tecemmuᶜ ve aḫz ü taḥṣīl idüb olur (2) olmaz ḥālleri bī-hūde geşt ü güẕār itmeyüb işlerine muḳayyed (3) olub bir gün aḳdem itmām-ı ḫıdmet ile bu ṭarafa gelmege saᶜy ü ihtimām (4) eyleyesiz. Benüm oġlum ol ṭarafdan gelmezden aḳdemce ḥānemüz içün (5) iki yüz vuḳıyye daḳīn-i ḫāṣ ve iki ḳantar ᶜāsel ve yüz elli vuḳıyye (6) doġan sāde ve iki tulum penāir ve bir miḳdār bulġur ve bir (7) miḳdār yufḳa ve sāir levāzımāt ḥāżır ve āmāde [47b](1) ve iskeleye getürüb sefīneye mevżūᶜan ṭarafımıza irsāle saᶜy (2) ü ġayret ve*

inşā'-allāhü teᶜālā ramażān-ı şerīfden aḳdemce bu (3) ṭarafa göndermege ihtimām ve dikkat eyleyesiz."

2.2.3.2. Denk Olanların Yazışmalarında Giriş Biçimleri

Akrandan akrana yazılan mektuplar inşâ geleneğinin bütün özelliklerini taşımaktadır.Bu mektuplarda yer alan **dîbâce** örneklerinden bazıları şöyle sıralanabilir:

"[35b]*(1) Seᶜādetlü meveddetlü ve mezīd ḥamiyyetlü birāder-i eᶜızz ü ekremim sulṭānum (2) aġā-yı ᶜālī-ḳadr ḥażretlerinüñ ḥużūr-ı ᶜızzet-mevfūr nādī-i iştimāllerine (3) merāsim-i tevḳīr*[257] *ü iḥtirām birle cevāhirdürür. Daᶜvāt-ı maḥabbet-füzūn(4) ve zevāhir-i ᶜöẕr-i teslīmāt ü āfiyāt-ı meveddet-nümūn itḥāf*[258] *ü ihdā (5) ve levāzım tefaḳḳud ḫaṭṭ-ı ᶜıṭırları ᶜalā vechi'l-üḫrā merᶜī*[259] *ve müeddī(6) ḳılundıġı siyāḳında żamīr-i münīr ḫorşīd-i naẓīrlerine nümāyende-i (7)muḥıbb-i ḫulūṣ-ı ḫayr-endīşleridir ki şīme-i marżıyyeleri muḳteżāsınca [36a] (1) cānib-i s̱enāverīden istiḫbār olınur ise elḥamdü li'l-lāh teᶜālā(2) ḥamden kes̱īran vücūdımız ḳarīn-i ṣıḥḥat ve rehīn-i ᶜāfiyet olup (3) rūz-ı leyāl cemīᶜ ḥallān bā ṣafānın ve ᶜalā'l-ḫuṣūṣ cenāb-ı (4)seᶜādet-me'āblarınıñ edᶜıyye-i ḫayriyye ve eẕkār-ı cemīleleriyle(5) iştiġāl ve dīdār-ı şerīflerine muşṭāḳ-ı ᶜaẓīm oldıġım bilā-reybdür. "*

Yine akrandan akrana yazılmış diğer bir mektupta dîbâce örneği aşağıda gösterilmiştir. Bu örneğin diğerlerinden farkı "tahallus"özelliği

---

[257] Bu mektup örneğinde bir özellik olarak üç kelimenin anlamı sayfa kenarına kırmızı mürekkeple yazılmıştır."Tevḳīr ü iḥtirām" kelimelerinin üzerine konulan işaretle eşleşen sayfa kenarında verilen"Çoḳ itmek" kelimesi sözlük bölümünde de verilmiştir.

[258] Bu kelimenin karşılığı olarak da sayfa kenarında "Tuḥfelenmiş"karşılığı verilmiştir. Eserin sözlük bölümünde de aynı kelime aynı karşılıkla yazılıdır.

[259] "Merᶜī ve müeddī" kelimelerine anlam olarak sayfa kenarına yazılan karşılık:"Dostluk göstermek" olarak verilirken;sözlük bölümündeki kelimelerin karşılığı "riᶜāyet ve ḥaṭır su'āli"olarak yazılıdır.

taşımasıdır.Bağlılık ve içtenliğin pekiştirilerek yeni bir hitap bölümü ve ikinci kez tekrarlanan **dîbâce** bölümünden sonra asıl mektup bölümüne geçilmiştir. Bu özellik her mektupta görülmemektedir. Yakınlık ve dostluğun göstergesi kabul edilebilecek mektuplarda dostluk ve muhabbeti pekiştirmek için kullanıldığı görülmektedir.Örnek:

"**[43-a]** *(6) cIzzetlü secādetlü ve mezīd mürüvvetlü dāder-i sacd aḫterüm (7) sulṭānum ḥażretlerinüñ ḥużūr-ı cızzet mevfūr u müstevcibe'l-sürūrlarına [43b](1) vüfūr-ı maḥabbet ve kemāl-i iştiyāḳ ile dürer-i dacvāt-ı ṣāfiyāt-ı (2) meveddet-füzūn ve cözr-i teslīmāt ü vāfiyāt muḥāleṣāt-nümūn-ı itḥāf (3) ü iḥdā ve merāsim-i .(pür-şen).-ḫaṭırcıṭr-ı gül-ġonce-i muṭarrāları calā vechi'l-(4)uḫrā mercī vü müeddī ḳılındıġı verāsında żamīr-i münīr-i mihr-i lemecātlarına (5) nümūde-i maḫlaṣ s̱enāver-i dil-rubūdeleridir ki benüm secādetlü mürüvvetlü ve mezīd (6) ḥamiyyetlü dāder-i sacd-bülend-aḫterüm sulṭānum aġā-yı mükerrem ḥażretleri (7) cenāb-ı vālālarına olan meyl ü muḥabbetimüz ṭūl-ü zemān ve [44 a] (1) bucd-ı mekān cihetiyle bi-vech-i mine'l-vücūh ḥalel-pez̠īr olmayup belki (2) rūz be rūz ziyāde ve rābıṭa-i ḳalb fevḳa'l-ġāye (3) olduġı żamīr-i münīrlerine ḫafī vü nihān olmayup zāhir(4) ü nümāyāndur.Eğerçi kes̱ret-i iştiġāl ü ġāilemüzden (5) nāşī ilā'l-ān taḥrīr-i meveddet-nāmede ḳuṣūrımız vāḳıcdür,(6) lākin ducā-yı ḫayr ile yād ü ricāyet-i ḫaṭrına mecbūrız. (7) Ümmīd-vārum ki sizler daḫī bizi ḫaṭr-ı şerīfden mehcūr [44b](1) ve ducā-yı ḫayrdan ferāmūş itmeyüb bu cāniblere vāridīn vuḳūcında (2) nemīḳa-i maḥabbet vesīḳaları irsāliyle yād ü tenşīṭı'l-fuād buyurmaları (3) mütevaḳḳıcdür. Bāḳī hemīşe ümīd-i ġonce-imerām küşāde bād."*

Aşağıda verdiğimiz örnek de benzer özelliktedir.Bu mektupda farklı olarak *dîbâceye* duâ ifadeleri eklenmiştir. Bir *mürüvvet-name* örneği olan

mektupta yer alan dîbâcede karşı tarafa içtenlik ve bağlılığın dildeki yansımaları görülmektedir.

"[45-b] *(2)Seᶜādetlū meveddetlū mekremetlū ᶜuluvvü'l- himem sulṭānum (3) ḥaẓretlerinüñ nādī-i refīᶜu'ş-şānlarına ser-rişte-i muṣādaḳāt-(4) keşīde olan mervārid daᶜvāt-ı ḫāliṣāt-ı pervīn-niẓām ve ferāid-i (5) teslīmāt-ı ṣādıḳāt-ı s̱üreyyā-intiẓām ithāf ü ihdā ve merāsim-i (6) istidāmet-i ᶜızz ü seᶜādetleri merᶜī vü müeddī ḳılınur. Hem-vāre(7) müteḳarrer cilve-gāh-ı ᶜızzet ve manṣıd ve mesned-i ᶜāfiyet olmaḳdan [46a](1) dūr olmayup ẕāt-ı meᶜālī ṣıfatları ᶜavārıż-ı eyyāmīden (2) maṣūn ve me'mūn olalar āmīn. Bundan aḳdem feristād (3) buyurılan mürüvvet-nāmeñüz şeref-rīz vüṣūl ü mefhūmı maᶜlūmımuz(4) olmaġıla dil-ḫāhıñuz üzre ḫuṣūṣlarıñuza temşīt virilüp (5) devletlü Ṣadr-ı aᶜẓam ve bedr-i efhām efendümüze daḫī vuḳūᶜı üzre (6) ifāde ve anlar daḫī Cenāblarından ḫoş-nūd ve ḥuṣūṣ-ı mezkūrı (7) istiṣvāb görmeleriyle ifhāmı içün ᶜarż-ı maḫlaṣīye bādī olmuşdur. [46b](1) İnşā-Allah teᶜālā muḥāt-ı ᶜılm-i ᶜālīleri buyuruldukta (2) baᶜde-ẕin ṭarafumızı āyīne-i ḫāṭırdan ferāmūş buyurmayub taḥrīk-i (3) rikāb ider. Semend-i ᶜaẓīmet ider ḳulları vāḳıᶜ olduḳça (4) kerem-nāme-i ᶜālīleriyle yād ü dil-şād buyurmaları me'mūl ve der-ḫ̌āstdür."*

Akranlar birbirlerine her zaman bir dostluk sebebiyle yazmamışlardır.Bazen bir başkası için "tavassut"sebebiyle de yazmak durumunda kalmışlardır.Bu tür mektuplardaki dîbâce ifadelerinin daha ölçülü ve daha kısa olduğu görülmektedir. Örnek:

"[51b]*(2)Seᶜādetlü mekremetlü ḳarındaş-ı eᶜızzüm aġā-yı muḥterem ḥażretleri (3)hem-āre kevkeb-i saᶜd ü iḳbālleri ufḳ-ı tevfīḳ-ı īzid-i müteᶜālden (4) tāliᶜ ve dıraḫşān olmaḳ daᶜvāt-i ḫılālinde (5) ᶜārıża-i devām-cūylarıdur ki benüm sultānum ḥażretleri bāᶜıs̱-i raḳīme-i vidād-(6) perveri çovḳ-dār ᶜAli bendeleri*

ġāyet edīb ü kār-güzār bendeleri (7) olub ḫıẕmet-i şerīfüñüzi arzu itmekle ᶜarż-ı ḫulūṣımıza vesīle [52a](1) ḳılınmışdur. Mercūdur ki merḳūm bendelerin sāir ḫıẕmeti (2) şerīfüñüzde etek der-miyan iden bende-gān cerīdesine ḳayd (3) buyurmañızdan bu maḫlaṣların daḫī memnūn u mesrūr buyurmaları (4) müteveḳḳıᶜ vü der-ḫ˘āstdür.

Örnek:

"[10a] *(Sayfa kenarında) (1) ᶜIzzetlü seᶜādetlü rıfᶜatlü ve kerāmetlü(2) aḫ-ı eᶜızzüm sulṭānum Şeyḫ ᶜAbdurraḥmān Efendi (3) ḥażretlerünüñ ḥużūr-ı ᶜızzet-mevfūrları ṣavbına(4) merāsim-i iᶜzāz ü ikrām ve lüzūm-ı tevḳīr(5) ü iḥtirām birle dürer-i daᶜavāt-ı ṣāfiyāt (6) ve zevāhīr-i teslīmāt u āfiyāt meveddet-(7)nümūn-ı itḥāf-ı iḥdā ve ḥaṭr-ı ᶜıṭırları(8) "Kemā yenbaġī" merᶜī vü meveddī ḳılındığı siyāḳında (9) nümāyende-i muḫliṣ budur ki benüm seᶜādetlü kerāmetlü(10) ş eyḫim ḥażretleri ḥużūr-ı fāiże'n-nūr -ı (11) nebevīye ikmāl-i ādāb ü nihāyet -i ḥicāb ile (12) ṣalātü selām ve ḫulūṣ-ı irtisāmlarımızı (13) teblīġ i ittisāl buyurasız ."*

Örnek:

"[74 a] *(2)Seᶜādetlü mekremetlü mürüvvetlü ḳarındaş eᶜızz ü (3)ekremüm sulṭānum aġā-yı ᶜālī-şān ḥażretlerinüñ (4) nādī-i seᶜādet-i iştimāllerine dürer-i eᶜıyye-i lāyıḳa ve ġurer-i (5) eṡniye-i fāyiḳa itḥāf ü ihdā ve merāsim-i berş-ḫaṭr-ı (6) ᶜıṭr-ı ṭabᶜ-ı seᶜādetleri merᶜī vü meveddī ḳılındığı (7) siyāḳında żamīr-i münīr mihr-i tenvīrlerine nümāyende muḥıbb-i ḫulūṣ [74b](1) şiᶜārlarıdır ki benüm sulṭānum ḥażretlerü ṭarafumuzdan su'āl (2) meyl ü raġbet buyurıver(ir) ise ḥamden li'llāhi teᶜālā tārīḫ-ı (3)meveddet-nāmeye degin vücūdımız ṣıḥḥat ü ᶜāfiyette mevcūd (4) üzre olub rūz ü leyāl dᶜā-yı ḫayruñuz eẕkārında (5) muḳīm ve dīdār-ı şerīfüñüze müştāḳ-ı ᶜaẓīm üzre olduġımız (6) ḫudā-yı müteᶜāl ḥażretlerüne ᶜıyāndur."*

2.2.3.3. Ast'tan Üst'e Yazılan Mektuplarda Giriş Biçimleri

Ast'tan Üst'e yazılan mektuplar da dil ve üslûp bakımından inşâ geleneğinin bütün özelliklerini taşımaktadırlar.Bu mektupların dîbâce bölümleri de ağır ve süslü nesir dilinin özelliklerindedir.Üst'ten gönderilen bir Kerem-nāme'ye karşılık yazıldığı anlaşılan duâ-nâme'den alınan örnekte dil baştan sona yakarış, saygı ve sevgi dolu cümlelerden oluşmuştur. Mektupta **hitâp** ve **dîbâce** bölümleri içtenlik ve samimiyeti vurgulamak ve pekiştirmek için tekrarlanmıştır.Örnek:

"[33b](2)*Devletlü ᶜınāyetlü mürüvvetlü vālāhimem cezīlü'l-kerem efendüm(3) sulṭānum aġa-yı ẕīşān ḥażretlerinüñ* ḫāk-pāy deşt-māllerine (4) merāsim-i taᶜẓīm ü tekrīm ve ṣad hezār ᶜacz ve iftiḳā birle. Rūy-ı (4) ᶜubūdiyyet-i ḥākīde ve cebīn-i raḳıyyet-i fersūde ḳılunub lāzime-i (5) zimmet bendegānem ve vācibe-i ᶜuhde-i çākırānem olan (6) istidāme-i eyyām-ı ᶜömr ü devletleri edᶜıyyesi be-ḫulūṣı'l-cinān [34 a](1) te'diye ve tetmīm ḳılındıġı maᶜrūżında bende-i bir-i (bālleridür.)(2)*Benüm devletlü ᶜınāyetlü ᶜaṭūfetlü mürüvvetlü efendüm sulṭānum ḥażretlerü*(3)bu defᶜa ṭaraf-ı ᶜālīlerinden Çoḳadār Aḥmed ḳulları yediyle firistāde(4) ve ebᶜāṯ buyurılan kerem-nāme-i ᶜālīleri ve vaṣl-dest-i (5) maḫlaṣī ve mefāhīm-i münīfī maᶜlūm bendegānem olduḳda ḥāṣıl olan(6) surūr-ı derūn-ı cāna bir vechile mürūr itmişdür ki taḥrīr ü taᶜbīr-i(7) lisān ü hāme ᶜāciz ve fürūmāndedür. Hemāre cenāb-ı ḥaḳ [34 b] (1) ve feyyāż-ı muṭlaḳ ᶜazze şānühū ḥażretlerü devletlü efendümün (2) ᶜömr ü devletlerin rūz be rūz mütezāyid ü efzūn sāye-i (3) ᶜınāyetvāye raḥīmānelerin bu ḳulları üzerinden dūr (4) ve zāil eylemeye.āmīn. ᶜInāyetkārā Çoḳadār merḳūm bendeleri(5) ḫıtām-ı me'mūresiyle der seᶜādetlerine ᶜāzim olmaġın işbu(6) duᶜānāme terkīme bādī ü firistāde-i nādī ṣavb-ı devletleri (7) ḳılındı be-minnet-i teᶜālā resīde-i dest-i mekremet ve manẓūr-ı ᶜayn-ı ᶜınāyet [35a](1) eṯerleri buyrulduḳda elṭāf-ı ᶜaliyye-i mālā nihāyelerinden niyāz ve (2)mütemennādır ki bu ᶜabd-i ḳadīm ve ṯenākār-ı

müstedīmleri üzerinden (3)fīmā ba^cd ḥüsn-ü naẓar-ı ^caṭūfetlerin bī-dirīġ ü iḥyānen zerī^ca-i (4) faḫr ü mübāhātım olur. Kerem-nāme-i ^cālīleri irsāliyle yād (5) ü sürūr buyrulmaḳ bābında emr ü luṭf ü merḥamet ü iḥsān (6) devletlü ^cınāyetlü ^caṭūfetlü efendüm sulṭānum ḥażretlerünüňdür."

Aşağıdaki örnek de üst'e yazılmış bir mektuptan alınmış **dîbâce** örneğidir: "[**72b**] **(***3)Devletlü ^cınāyetlü rāfetlü ^catūfetlü efendüm sulṭānum(4) ḥażretlerü hem-āre* zīnet-efzā cāh ü celāl ve revnaḳ- (5)ārā-yı mecd ü iḳbāl ile mertebe-i ^cızz ü se^cādet ve dāire-i (6) ṣıḥḥat ü ^cāfiyetde dāim ber-ḳarār olmaları de^cavāt-ı ^cārż **(7)** *u taḳdīm ḳılundugı siyāḳında ^carīża-i s̱enā-kār müstedīmeleridür ki [73a](1) mürüvvet-kāra her vaḳt ü an ed^cıyye-i ḫayriyyeleri (2) īrādiyle müdāvim-i evḳāt u bī-ḳuṣūr iken ḫamden (3) s̱ümme ḫamden bu hengām-ı meymenet-iştimālde menāṣıb-ı ^cuẓmā (4) ile teşrīf buyurduḳlar(ı) ḫaber-i sürūr-es̱eri sem^c-ı cāne (5) resīde olduḳda ṣad hezār şükr-i yezdān ve du^cā-yı (6)beḳā-yı devletlerü tekrār ḳılınmışdur. "*

Mektuplarda dîbâce bölümünden talep bölümüne "**tahallus**" ile geçilir. **"Tahallus"** işlevi itibariyle kasîdelerin gürizgâhına benzetilebilir. Bu durum iki temel bölüm arasında hem güçlü bir geçişe sebep olmakta hem de iki bölüm arasındaki bağı güçlendirmektedir.

2.3. TALEP (İSTEM) BİÇİMLERİ

Eserde yer alan mektupların değişik konularda yazıldığını göstermeğe çalışmıştık. Mektuplar da talepler veya yazma gerekçeleri farklıdır.Talepleri de mektupların konularına göre şöyle gösterilebilir:

2.3.1.Ticârî Mektuplarda Talep (İstem) Biçimleri

Ticârî mektuplarda talep; sipariş veya alacak-verecek hususlarıdır.Sipariş için yazılan mektuplarda **talep** örnekleri:

a-)

”[84-a] *Bundan aḳdem ṭarafumızı (7) sipāriş olınan iki çift mest pabuç ve tiryākinüñ [84b](1)on ᶜadet lüle aḫz eyledüm. Ancaḳ deryā ṭarafundan ᶜazīmet (2) ider olmadıġı ecilden gönderdemedüm. Ḳara ṭarafundan (3) müterāhī olanlar getürmeyorler. Kerem idüb gücenmeyesiz. (4) İnşā'Allahü teᶜālā bundan ṣoñra irsāl olınur.”*

Görüldüğü gibi istek kuru bir sipariş üslûbunda değildir. Tüccar sipârişlerin gecikme sebebini açıklıyor. Gecikmenin bir gönül kırgınlığına sebep olmaması için de gönderileceği konusunda beyânda bulunmaktadır.

b-)

”[92-b]*Siziñ mandrañuzdan dört vuḳıyye (4) manda ḳaymaġı ve beş vuḳıyye ṭorba yoġurdı ve iki vuḳıyye (5) çayır penāiri yārın ki gün ᶜalā'ṣ-ṣabāḥ ṭarafumıza irsāle(6) müsāreᶜāt idesiz. Ṣaḳınub iḥmāl-i müsāmaḥa olunmıya zīrā (7) müsāfirüm gelecekdür göreyüm seni ḥıcābda ḳoymayasız.*

Buradaki talep; mandraya verilen siparişin çabuklaştırılmasıdır. Bu talebin gerekçesi de mektupta açıklanmıştır: Misafir gelecektir. Sipariş geç kalırsa misafire mahcup olmak söz konusudur. “Göreyim seni” sözü ile karşı tarafa verilen telkinde buyurgan bir üslûp tercih edilerek konunun önemi ön plana çıkarılmıştır.

c-)

” [69b]*(2) bizüm içün ol ṭarafda on vuḳıyye Ḳıbrıs şehriyyesi elvān (3) ola ve beş vuḳıyye Şām ḳaysı ve otuz vuḳıyye nişāsta ve (4) aᶜlāsından ola. Bunları taḥrīrimüz üzre alub defter (5) idüb bu taḥrīr eyledügümüz eşyāları kendin berāberce tarafumuza (6) getüresiz. Ramażāndan evvelce getürmesine saᶜy eylemeñüz maṭlūbumdur.”*

Buradaki siparişler mutfak ihtiyaçlarına yöneliktir. Siparişlere ayrıntı olarak malın cinsi ve kalitesi de eklenmiştir. Söz gelimi “Kıbrıs” şehriyesi, “Şam”

kaysısı, nişasta "a^c^lāsından" olmalıdır. Siparişle birlikte iletilen talep: Gecikme ihtimaline karşın siparişler elden mahalline teslim edilmelidir; Ramazan'dan önce siparişlerin teslimine gayret sarf edilmelidir.

d-)

"[56a]*(4) Ṭarafımıza dört beş ṭop Şām ḳaṭnısı gönderesiz (5) güzelce çeşitler ola. Baḳalım her ḳanġısını begenürsem alıḳorum. Bahāsını (6) daḫī tez̲kire taḥrīr buyura."*

Buradaki sipariş yöntemi farklıdır. Alınacak olan kumaş gönderilecek nümûneler arasından seçilecektir. Hangisi beğenilirse alıkonacak diğerleri iade edilecektir.

e-)

"[56a](8) Ṭarafımıza ādemimiz (9) yediyle binişlik ve cübbelik münāsibi üzre bir kaç ṭop şalı gönderesüz. "

Yukarıda görülen örneğe benzemektedir. Ancak burada kumaşın hangi amaçla kullanılacağı bildirilerek, bu iş için "münasibi üzre" birkaç top şal talep edilmiştir.

f-)

[56-b](7) *"Bizim içün bir ^c^adet rıżāī şāl (8) a^c^lāsından olmaḳ üzere gögez renginde çiçekli ola ve çiçekleri [57a](1)ufaḳ yollı ola. Ve bahāsı her ne ḳadara ise tez̲kireñüze taḥrīr ü ifāde (2) buyurasız."*

Alış-verişlerin hem satan hem de alan açısından memnuniyetle sonuçlanması, siparişin anlaşılabilir olmasına bağlıdır. Bu mektup bunun güzel bir örneğidir. İstenen; "**bir ^c^adet a^c^lāsından rıżāī şāl "** dır. Ancak bu rastgele bir kumaş olmayacaktır. Kumaşın rengi "**gögez",** üzerindeki desenleri "**çiçekli ve**

çiçekleri ufaḳ yollı" olacaktır. İstenen kumaş temin edildikten sonra fiat önemli değildir. "**Bahāsı her ne ḳadara ise"** bildirildiğinde ödenecektir.

g-)

[47a]*(4) Benüm oġlum ol ṭarafdan gelmezden aḳdemce ḫānemüz içün (5) iki yüz vuḳıyye daḳīn-i ḫāṣ ve iki ḳantar ᶜāsel ve yüz elli vuḳıyye (6) doġan sāde ve iki tulum penāir ve bir miḳdār bulġur ve bir (7) miḳdār yufḳa ve sāir levāzımāt ḥāżır ve āmāde [47b](1) ve iskeleye getürüb sefīneye mevżūᶜan ṭarafımıza irsāle saᶜy (2) ü ġayret ve inşā-allāh teᶜālā ramażān-ı şerīfden aḳdemce bu (3) ṭarafa göndermege ihtimām ve dikkat eyleyesiz. Ve benüm oġlum siz (4) daḫī zimemāt-ı mezḳūrları bir gün akdem taḥṣīline saᶜy ü iḳdām-ı (5) cidd ve saᶜy ü ġayret ve ramażān-ı şerīfden aḳdem bu ṭarafa gelmege (6) dikkat ve ihtimām-ı tām eylemelerüni*[260] *maṭlūbumuzdur."*

Yukarıdaki mektupta sözü edilen siparişler mutfak/kiler ihtiyaçlarına yöneliktir. İstenen emtianın özellikleri, siparişlerin hangi yolla gönderileceği, ikaz ve uyarılarla birlikte yazılarak iletilmiştir. Mektubun üslûbundan ağadan adamına bir buyruk olarak gönderildiği kolayca anlaşılabilmektedir. Bu siparişte de titizlenmenin sebebi talep edilen emtianın Ramazandan önce ele geçmesi içindir.

Alacak verecek mektuplarından **talep** örnekleri:

a-)

"[57a]*(7) bundan aḳdem aḫẕ eyledügüm üç yüz ġurūşı ḥāmil-i teẕkire Ḥuseyin yediyle ṭaraf-ı (8) dostānelerine gönderilmişdür. Aḫẕ idüb muḳaddem virilen teẕkiremüzi teslīm idesüz."*

[260] Kelime bu şekliyle cümlenin anlamını bozmaktadır. "Eylemeleri"şeklinde yazıldığında anlatım düzelmektedir.

Kişi ilişkilerinin bozulmaması sorumlulukların yerine getirilmesi ile de ilgilidir. Alınan borcun zamanında ödenmesi bu sorumluluğun somut göstergelerindendir. Yukarıda borcunu ödeme durumunda olan bir kişinin alacaklıya gönderdiği teẕkire örneği vardır. Teẕkire kısa olmakla birlikte; *"ḥāmil-i teẕkire Ḥuseyin yediyle ṭaraf-ı dostānelerine gönderilmişdür "* ifadesi bu kısa yazıya samîmî bir üslûp değeri katmıştır.

b-)

"[60b]*(7) size virdügümiz yüz elli ġurūşı ḥāmil-i teẕkire Ḥüseyin kişiye (8) teslīmen teẕkiremüzi ḥıfẓ idesiz yine dostluġımız bāḳīdür."*

2.3.2. Hukûkî Mektuplarda Talep (İsteme) Biçimleri :

"[60a]*(7) ᶜÖmrüm āḫır olub murġ-ı rūḥum ṭayarān [60b](1) ve ḳafes-i tenden terk-i cihān itdügi günden ḳırḳ gün muḳaddem (2)cümle mālimden āzād olub sāir ḥarīr-i aṣliyyāt gibi ḥurre (3) olub efrād-ı ferīdeden kimesneler mümāneᶜat ve taᶜarruż itmeyeler."*

Hukukî mektuplar, genellikle bir talep içermekten çok; "tutanak" anlayışıyla düzenlenmiş belgeler şeklindedir.

2.3.3.Husûsî mektuplarda Talep (İsteme) Biçimleri

Husûsî mektuplar talep bakımından çeşitlilik göstermektedir:

"[66b](6) işbu (7) mektūb dostānemüze vesīle ve birāderümüz ol ṭarafa ᶜāzīm [67a](1) ü rāhī olmuşdur. *Bi-minneti'l-ḳadīr merḳūm birāderimüzüñ üzerinden (2) me'mūlümüz oldıġı naẓarıñūz dirīġ olunmayub düşen ḫuṣūṣ-ı (3) lāzimesinde müsāᶜade ve bir ḳadem evvelce ᶜavdet ü ircāᶜına (4) himmet eylemeñüz mes'ūldür.* Mektūbumuz tehī-dest olmamaḳ içün (5) ṭarafımızdan bir miḳdār

hediyye gönderüldi. Vuṣūlinde aḫz (6) u ḳabż idüb ve ṭarafumıza işᶜār eylemeňüz me'mūlümüzdür.(7)

Yukarıda verilen örnekte de görüldüğü üzere üst'e yazılan mektuplar çoğu kez meveddet-nâme, tebrîk-nâme, şefâat-nâme veya dâvet gibi sebeplerle yazılmıştır.Üst'e yazılanlarda görülen özellik; talepte bulunmaktan çok yapılan iyiliklere karşı duyulan minnet, saygı ve sevgi duygularının iletilmesi şeklinde olmuştur.

"[73b] *Bu muḫliṣ-ı (4) bī-riyāları ḥāk-pāy–ı seᶜādete varılmaḳ mümkin olmadıġı (5) ecilden tebrīk-nāme taḥrīrine cesāret ḳılınmışdur. (6)Ḥāl-i ᶜācizānem efendime taᶜrīf ü tavṣīfden (7) müstaġnīdür. Ḳuṣūr-ı żarūriyye ᶜafv-ı niyāz-menddür."*

Dostlar zaman zaman birbirlerine başkaları için aracı da olmuşlardır.Aşağıdaki mektuptaki talep, başka birinin isteğini arkadaşına iletme biçimindeki talebi yansıtmaktadır:

"[51b]*(5)Benüm sulṭānum ḥażretleri bāᶜıs̱-i raḳīme-i vidād-(6) perveri çoḳadār bendeleri ġāyet edīb ü kār-güzār bendeleri (7) olub ḫiẕmet-i şerīfüňüzi arzu itmekle ᶜarż-ı ḫulūṣımıza vesīle [52a](1) ḳılınmışdur. Mercūdur ki merḳūm bendelerin sāir ḫiẕmeti (2) şerīfüňüzde etek der-miyan iden bende-gān cerīdesine ḳayd (3) buyurmaňızdan bu maḫlaṣların daḫī memnūn u mesrūr buyurmaları (4) müteveḳḳıᶜ vü der-ḫ᷾āstdür."*

Yeni doğan bebek sebebiyle yazılmış bir tebrîk-nâmeden örnek :

"[57b]*(4) Şöyle istimāᶜım olduki maḥdūm-ı mükerrem evc-i ᶜademde iken (5) ḫurşīd-i enver ve māh-ı münevver gibi ᶜālem-i vücūda ṭāliᶜ olmuş. Bu ḫaber (6) feraḫ-baḫşıň istimāᶜından dil-i maḥzūnumuz envāᶜ-ı sürūr-ı kāmrānı (7) ve*

eşnāf-ı ḥabūr-ı şād-mān-ı ḥāṣıl olub Şükrhā-yı (8) firāvān ve ḥamdhā-yı bī-pāyān olmuşdur. Hemīşe Ḥaḳ sübḥānehū [58a](1) ve teᶜālā ḥażretlerünüň dergāhından tażarrūᶜ ve niyāzumuzdur ki (2) kendüye ᶜömr-i ṭavīl ve cenāb-ı şerīfüňüzüň dahī bu maḳūle iḥsān-ı (3) cemīl ve ḳudūm-ı seᶜādet- lüzūmlarıyla sürūr u mübārek ola. "

Alınmış olan bir meveddet-nâme aynı nezâket ve içtenlikle cevaplanmıştır.İnşâ geleneğinin hassas olduğu konulardan birisi de gelen mektuba cevap vermektir.Bunu aşağıdaki mektup alıntısında görmek mümkündür.

"[74b) Bu defᶜa ḳara ṭarafından (7) Kara Süleymān Aġa yediyle firistāde buyurılan bir ḳıṭᶜa [75a](1) mektūb meveddet-nāmeňüz vārid ü vāṣıl olub (2) derūnunda taḥrīr olınan kelimāt-ı ṭayyibeňüz min evvel ilā (3)āhırihī maᶜlūmumız olduḳda ḥāṣıl olan sürūr-füzūn (4) ḥāle taᶜbīrsüz bī-rūn ve sizleri görmüş ḳadar maḥṭūṭıyyet-i (5) derūn ḥāṣıl olduġı hallāḳ-ı cihāne ᶜıyān olmaġıla *(6) inşā'Allāh teᶜālā ledā'l-vuṣūl ber-minvāl muḥarrer ṭarafumızı (7) daᶜvāt-ı ḥayriyyeden ferāmūş itmeyüb gelür vāḳīᶜ [75 b] (1) olduḳça peyām-ı āfiyetlerini müşᶜir mektūb merġūb-güzār (2) irsāliyle yād ü tefrīhül-fu'ād buyurmaňuzı me'mūl-i (3)hāliṣānem ve mülemmā-yı meccānemdür."*

Babasının yazdığı duâ-nâme'ye karşı yazılan cevâbî mektupta talep; hayır duâların devam etmesini istemek şeklinde olmuştur.

"[79a] *Benüm peder-i āzīzüm ḥażretleri (7) bu defᶜa ṭaraf-ı seᶜādetleründen firistāde buyurılan [79b](1) duᶜā-nāme-i merġūbuňuz ṭaraf-ı bendeňüze vāṣıl ve derūnunda (2) taḥrīr olınan kelimāt-ı ṭayyibeňüz min evvel ilā āhırihī (3) maᶜlūmumız olmuşdur. Müstedām-ı ᶜömr olasız āmīn. (4)Bundan böyle ṭarafumızı deᶜavāt-ı hayriyye ile ferāmūş (5) itmeyüb gelür vāḳıᶜ olduḳça peyām-*

ı ᶜāḳıbetlerini müşᶜır (6) meveddet-nāmeñüz vürūdiyle memnūn u mes(rūr)[261] *buyurmañız (7) recā ve niyāzumdur. Bāḳī hemīşe eyyām-ı seᶜādet-efzūn eyleye."*

Bir öğrencinin de hocasına yazdığı mektupta talebinin, duâlardan ve gönülden çıkarılmamak; unutulmamak şeklinde olduğu görülmektedir:

"[62a]*(2) Bundan böyle daḫī sicill-i maḥfūẓ-ı ṣadrü'ş-şerīᶜa feżāil olan (3) ḳalb-i enverden dūr ve duᶜā-yı ḫayrdan mehcūr buyurulmayub (4) maḥtūm-ı ḫānum neveddür ve mümeżā-yı bī-necīl-i tescīl olan (5) mürāselāt-ı ḥaḳīḳat-simāt ile tervīḥ-i fu'ād buyurmadan (6) istibᶜād buyurmıyalar. Bāḳī hemīşe ᶜömr ü mezīd dāim bāl."*

Taleplerin açık olarak ifade edildiği mektup örnekleri genellikle dâvet için yazılan mektuplardır.Hemen her konuda ahbâba yazılmış mektup örnekleri vardır.Aşağıdaki örnek gezi için dostlarını dâvet eden bir mektubun talep bölümüdür:

[54 b]*(7) cümle aḥıbbā [55a](1) vü aṣdıḳā ve ḫullān-ı vefā ile dū-şenbe güni ḥünkār (2) iskelesi nām ṣaḥrā-yı ḫāṭır küşāya taḥrīk ḳādīme-i ᶜazīmet (3) ile cilve-fermā-yı vuṣūl ve basṭ-ı seccāde-i teferrüc ve inbisāt-ı (4) taṣmīm ḳabūl olunmağın yevm-i mezbūrda ᶜınāyetkār sulṭānumuñ daḫī (5) ol feżā-yı sīne-küşāya bā-nihāde-i iḳbāl ve ol bezm-i behcet-(6)şeref-efzā olmaları ᶜan ṣamīmü'l-bāl müntemā-yı aḳṣā-yı āmālimüzdür.(7)*

Davet için yazılan bu örnekte dâvetiyenin dilindeki sanatkârâne üslûp ön plana çıkmıştır. Ticârî mektuplarda dilin daha anlaşılır olduğu görülmüştü. "*Cümle aḥıbbā vü aṣdıḳā ve ḫullān-ı vefā ile* " yapılacak geziye çağrı için verilen

---

[261] Kelimenin yazımında "rūr" hecesinin yazımı unutulmuştur.

bu dâvetiyede akranlara yazılan mektuplarda gördüğümüz sanatkârâne üslûp vardır. Bu durum muhataba göre değişen dil ve üslûp anlayışının bir sonucudur.

Bir mevlit dâvetinin talep ifadelerine örnek aşağıda gösterilmiştir:
"[54-a]*(4) Kemāl-i lütuflarından mevlevīḥāneye irāde-i (5) veche-i ᶜazīmet buyurmaları çeşm-dāşte-i intiẓārdur. (6) Niyāz-ı dervīşānemüzdür ki ḥażret-i ḥabīb-i ḫüdā (7) Muḥammedü'l-Muṣṭafā ᶜalā efḍalid't-taḥıyyā ḥażretlerinüñ miᶜrācıyye-i (8)manẓūme ḳırā'eti taṣmīm olunmaġıla inşāe'l-mevlā [54 b](1) īḳād-ı ḳanādīl olunduġı leyle-i mübārekenüñ irtesi güni (2) teşrīf-i ḳudūm meymenet-i luzūmlarıyla encümen-i vālāya zīnet-(3) efzā olmaları mütemennādur."*

Bu dâvet mektubu üslûbunun sanatkârâne olması îtibâriyle dikkat çekmektedir. Mevlevîhânede miraç kandili münasebetiyle tertiplenen toplantıya dâvet için gönderilmiştir. Dil ve üslûptan muhatabın ilminin ve irfanının yüksek olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Örnek talep ifadeleri:

a-)

"[50b]*(3) Benüm sulṭānum ḥażretleri inşā'allāhü teᶜālā çehār-şenbe günü (4) s̱emere-i nihāl-i āmālim olan ᶜAbdurraḥmān bendeñüzi hecā-i şerīfe (5) ibtidā itdürmek üzre taṣmīm olunmaġıla yevm-i mezbūrda faḳīrānemüze (6) teşrīf ile bu ᶜabd-i ḳadīm ḫāliṣe'l-vālāların mesrūr ve (7) münşerihü'l-fuād buyurmaları ez dil ü cān niyāz u recā olınur."*

Görüldüğü üzere bu dâvetiyenin dil ve üslûbundaki sadelik belirgindir. Bu sadelik, yukarıda mevlit kandili için gönderilen dâvet mektubu ile mukayese edilecek olursa daha açık olarak görülebilecektir. Çocuğunun henüz okumasürecine girmek için heceye başlaması münasebetiyle kendi evlerinde

yapılacak merasime katılım talep edilmiştir. Bu katılımdan duyulacak sevincin sonsuzluğu vurgulanarak dâvetiye tamamlanmıştır.

b-)

[10-a]*(Kenarda)(25) "İn(ş)ā'allahü*[262] *te^cālā vuṣūlinde (26) ḳabūl ü maḳbūl buyurılub bundan böyle (27) ṭaraf-ı maḫlaṣ gūşe-i ḫaṭrdan ve du^cā-yı(28) ḫayrdan ferāmūş buyurılmaya ve's-selām."*

Bu örnekte talep gözden ırak olan *"ṭaraf-ı maḫlaṣ gūşe-i ḫaṭrdan ve du^cā-yı ḫayrdan ferāmūş buyurılmaya ve's-selām."* Bu mektupta talep gönülden ve duâdan çıkarılmamaktır.

c-)

[46-b]*(1) "İnşā-Allah te^cālā muḥāt-ı ^cılm-i ^cālīleri buyuruldukta (2) ba^cde-ẕin ṭarafumızı āyīne-i ḫāṭırdan ferāmūş buyurmayub taḥrīk-i (3) rikāb ider. Semend-i ^caẓīmet ider ḳulları vāḳı^c olduḳça (4) kerem-nāme-i ^cālīleriyle yād ü dil-şād buyurmaları me'mūl ve der-ḫˇāstdür."*

Bu mektubun talebi de yukarıda verilen örnekle benzeşmektedir. Farkı; talebin vurgusudur. Bu mektupta mektubu yazan, unutulmadığını görmek üzere gelen giden oldukça gönderilecek bir "keremnâme" talep etmektedir. Mektup gönderilecek keremnâme ile duyulacak sevincin vurgusu ile bitmiştir.

d-)

[48a]*(Kenarda)(4)"İşbu (5) bariki yevm-i Perşembe maḥnūmumuz (6) Aḥmed Aġa bendelerinüñ ḥannān (7) cem^cıyyeti olmaḳ ḥasebiyle maḥnūmuñuz (8) leṭāfetlū Meḥemmed Efendi oġlumuz ile (9)sā^cat üçde faḳīrḥānemüzi (10) teşrīfüñüz ile ḳalbümüzi şād (11) buyurmaları merḥūddur efendüm."*

---

[262] Ş harfinin noktaları unutulmuştur.

Bu dâvetiye çocuğun okuma merasimine çağrı için gönderilmiştir. Dâvetiyede sade dil ve samîmî bir üslûp kullanılmıştır. Dâvetiye baba ve yanında çağrılan oğlu için yazılmıştır. Dâvetiyelerde dikkat edilen hususlardan biri dâvete sebep olan etkinliğin ne zaman yapılacağının bildirilmesidir. Bu dâvetiyede de tereddütlere yer vermeyecek şekilde; Merasimin zamanı, dâvetin gerekçesi, kimlerin beklendiği açık olarak yazılmıştır.

e-)

"[49b]*(2) İnşā'allah teᶜālā yarın gice teşrīf-i ᶜāfiyetleriyle (3) ḥāne-i faḳīremüzi müşerref ve ḳudūm-ı meymenet meşḫūnları ile ol (4) dil-i maḥzūnumızı müstetāb buyurmalarıyla ḫāk-pā-yı seᶜādete (5) ᶜarż-ı żarāᶜate ictisār ḳılınmışdır. Bi-minnet-i teᶜālā muḥāṭ-ı ᶜılm-i ᶜālīleri (6)olub müsāᶜade-i ᶜaliyyeleriyle s̱enāḫˇānların ḫākden refᶜ (7) buyurmaları bābında luṭf ü kerem efendüm sulṭānum ḥażretlerinüňdür."*

Buradaki dâvetiye ahbâbını evine dâvet için yazılmıştır. Dil ve üslûbu sanatkârânedir. Katılımdan duyulacak sevinç, aynı sanatlı üslûbla, nazik bir ifade halinde muhataba iletilmiştir.

2.4. SONUÇ (HITÂME) BİÇİMLERİ

"İnşâ-i Merğûb ve İlm-i İnşâ'da sonuç bölümü ile ilgili olarak yapılan önemli hatırlatma tarih konusunda olmuştur.

"[33a]*(3) Ve daḫī mektūbuň (4) āḫirinde tārīḫ yaza. Zīrā tārīḫ mektūbuň rükn-i (5) aᶜẓamı ve şarṭ-ı müekkedidir. "*

Esasen mektupların pek çoğunda görülen sonuç bölümü cümleleri duâ çerçevesinde gelişen iyi dilek ve temennî cümlelerinden oluşmaktadır.Örnek sonuç cümleleri aşağıda gösterilmiştir:

a-)

[3a](*Kenarda)(8) Ḥaḳ sübḥāne ve teᶜālā ḥażretleri dünyāñuzı pāk(9) naṣīb müyesser eyleye āmīn ve bā muᶜīn.*

Genellikle yazılan mektuplar duâ niteliğinde, iyi dilek ve temennîlerle bitirilmiştir. Yukarıdaki örnekte Hak'tan temiz bir dünya nasib etmesi dileğinde bulunulmuştur.

b-)

[4a](9)*Ol ṭarafda bizü bilüb su'āl (10) iden aḥıbbā-i āṣāfa ve ḳomşularuñ (11)ṣaġīr ü kebīrine ferāde ferāde selāmlar(12) olınub ḫāṭr-ı ᶜıṭırları tefaḫḫuṣ olınur.*

Bu örnek de eş-dost, komşu, büyük küçük herkese gönderilen selamlarla bitmektedir.

c-)

[44b]*(2) Nemīḳa-i maḥabbet vesīḳaları irsāliyle yād ve tenşīṭı'l-fuād buyurdıḳları (3) mütevaḳḳıᶜdur. Bāḳī hemīşe ümīd-i ġonce-i merām küşāde bād.*

Sevgi arzı sebebiyle gönderilen cevâbî bir mektubun bitiş biçimidir. İyi dilek ve temeniler *"Bāḳī hemīşe ümīd-i ġonce-i merām küşāde bād"* cümlesi ile ifade edilmiştir.

d-)

"[49-b]*(5)Bi-minnet-i teᶜālā muḥāṭ-ı ᶜılm-i ᶜālīleri (6)olub müsāᶜade-i ᶜaliyyeleriyle s̱enāḫˇānların ḫākden refᶜ (7) buyurmaları bābında luṭf ü kerem efendüm sulṭānum ḥażretlerinüñdür."*

Bu örnek saygı ve hürmet ifadeleriyle bitmiştir. Dil ve üslûp özellikleri îtibâriyle ast'tan üst'e yazılan bir mektuba ait olduğu sezilmektedir. Bunu sağlıyan ifade: *"s̱enāḫˇānların ḫākden refᶜ buyurmaları"* şeklindeki söyleyiştir.

e-)

”[58 a] *(2) kendüye ᶜömr-i ṭavīl ve cenāb-ı şerīfüñüzüñ daẖī bu maḳūle iḥsān-ı (3) cemīl ve ḳudūm-ı seᶜādet- lüzūmlarıyla sürūr u mübārek ola.Āmīn. (4) Bāḳī hemīşe ᶜömr-i ṭavīl müyesser bāl.”*

Bu örnekteki bitiş; duâ nitelikli cümlelerle olmuştur. Kullanılan dil ve üslûptan ast'tan üst'e yazılan bir mektuba ait olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu sonucu *"Bāḳī hemīşe ᶜömr-i ṭavīl müyesser bāl"* ifadesi ortaya koymaktadır.

f-)

”[62a]*(2)Bundan böyle daẖī sicill-i maḥfūẓ-ı ṣadrü'ş-şerīᶜa fežāil olan (3) ḳalb-i enverden dūr ve duᶜā-yı ẖayrdan mehcūr buyurulmayub (4) maḫtūm-ı ẖānum neveddür ve mümežā-yı bī-necīl-i tescīl olan (5) mürāselāt-ı ḥaḳīḳat-simāt ile tervīḥ-i fu'ād buyurmadan (6) istibᶜād buyurmıyalar. Bāḳī hemīşe ᶜömr ü mezīd dāim bāl.”*

Yukarıda verilen örneğin bitişi de duâ niteliği taşımaktadır.

g-)

”[72-a] *Ḥażret-i (2)Mevlā medlūlünce bu ḳavillerini sāye-i devletinden (3) ve ᶜınāyet-i ᶜālīlerinden dūr ve iẖrāc buyurmamaları (4) temennā vü niyāz olınur.*

Unutma kūşe-i ġamda ḳoyub dil (5) ü cānum
Ḳovıgı gāhī göñülden çıkarma sulṭānum

bu ḳavillerini defter-i bendegān zümresüne ilḥāḳ (7) u mesrūr buyurulmaḳ bābında bāḳī hemīşe ṣaġ olasız saġ [72b](1) olduḳça cihān.Āmīn. "

Bu örnekte bitiş biçimi daha etkili hale getirilmek için nazımla desteklenmiştir. Bitiş cümlelerinde yaygın kullanılan iyi dilek ve temennî uzun ömür olmuştur.

h-)

"[75a]*(6) İnşā'Allāhü (6) te^c^ālā ledā'l-vuṣūl ber-minvāl muḥarrer ṭarafumızı (7) da^c^vāt-ı ḫayriyyeden ferāmūş itmeyüb gelür vāḳi^c^ [75b](1) olduḳça peyām-ı āfiyetlerini müş^c^ır mektūb merġūb-güzār (2) irsālıyle yād ü tefrīḫü'l-fu'ād buyurmaňuzı me'mūl-i (3)ḫālişānem ve mülemmā-yı meccānemdür."*

Bu mektupta sonuç; yazılan mektuba karşılık olmak üzere, sağlık haberlerini bildiren bir mektubun gönderilmesinden duyulacak sevinçtir.

I-)

[77b]*(7)İnşā'Allāhü'l-mevlā [78a](1) nuṣret ü fütūḥāt islām ṭarafında olacaġına iştibāh (2) buyurulmıya bu cāniblere vādin vuḳū^c^unda i(ş)bu[263] nemīḳa-i (3) maḥabbet veṣīḳaları irsāliyle yād ü tenşīṭü'l-fuād (4) buyurmaları mütevaḳḳı^c^dür."*

Yukarıdaki mektupta bitiş; sevgi ve muhabbet arzı ve bunun sevince sebep olması temennîsi şeklinde olmuştur.

j-)

"[79b]*(4)Bundan böyle ṭarafumızı de^c^avāt-ı ḫayriyye ile ferāmūş (5) itmeyüb gelür vāḳı^c^ olduḳça peyām-ı ^c^āḳıbetlerini müş^c^ır (6) meveddet-nāmeňüz vürūdiyle memnūn u mes(rūr)[264] buyurmaňız (7) recā ve niyāzumdur. Bāḳī hemīşe eyyām-ı se^c^ādet-efzūn eyleye."*

Dostlar uzakta da olsalar aranıp sorulmalıdır. İrtibatın kopması unutulma ile neticeleneceği için; bu durumu önlemek amacıyla meveddetnâmeler yazılmıştır. Genellikle üst'ten ast'a yazılan bu tür mektuplar büyük sevinçlere sebep olmuştur. Bitişte, bu sevinci yaşama arzusu vurgulanmış, mutluluk dolu günler dilenerek sözler tamamlanmıştır.

---

[263] "Ş" harfinin noktaları unutulmuştur.

[264] Kelimenin yazımında "rūr" hecesinin yazımı unutulmuştur.

VI.BÖLÜM

METİN

İNŞĀ-I MERĠŪB VE ᶜİLM-I İNŞĀDA MÜSTAᶜMEL LÜĠATLER

NÜSHA TAVSİFİ :

"İnşâ-i Megûb ve İlm-i İnşâ'da Müsta'mel Lügatler" adlı eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları Bölümünde, K.0036 numarada kayıtlı küçük boy bir kitaptır.

İstinsah tarihi ve müstensih olarak eserin [94b] sayfasında(11) "Ḳad temme hā̄zihi'l-inşāi'l-merġūb (12) ᶜan-yedi ᶜAbdü'ż-żaᶜīfe'l-müznib (13) Muṣṭafa İbn ᶜOs̱mān Efendi En-Nāib (14) Fi'l-Benderī ᶜafā ᶜanha'l-bārī (15) li-seneti is̱nāni ve ᶜışrīne ve mieteyni ve elf. Fî m(uharrem) sene 1222" kaydı vardır.

Kitapta genellikle Kırık Dîvânî yazı kullanılmıştır. 1a / 97b varak arasında yer alan eserin cilt içlerinde de müstensih tarafından kaydedilmiş notlar ve yazılar vardır. Ancak sayfaların tamamı kullanılmış değildir. Yazıma hazırlanmış ama kullanılmamış olan boş sayfalar metinde gösterilmiştir.

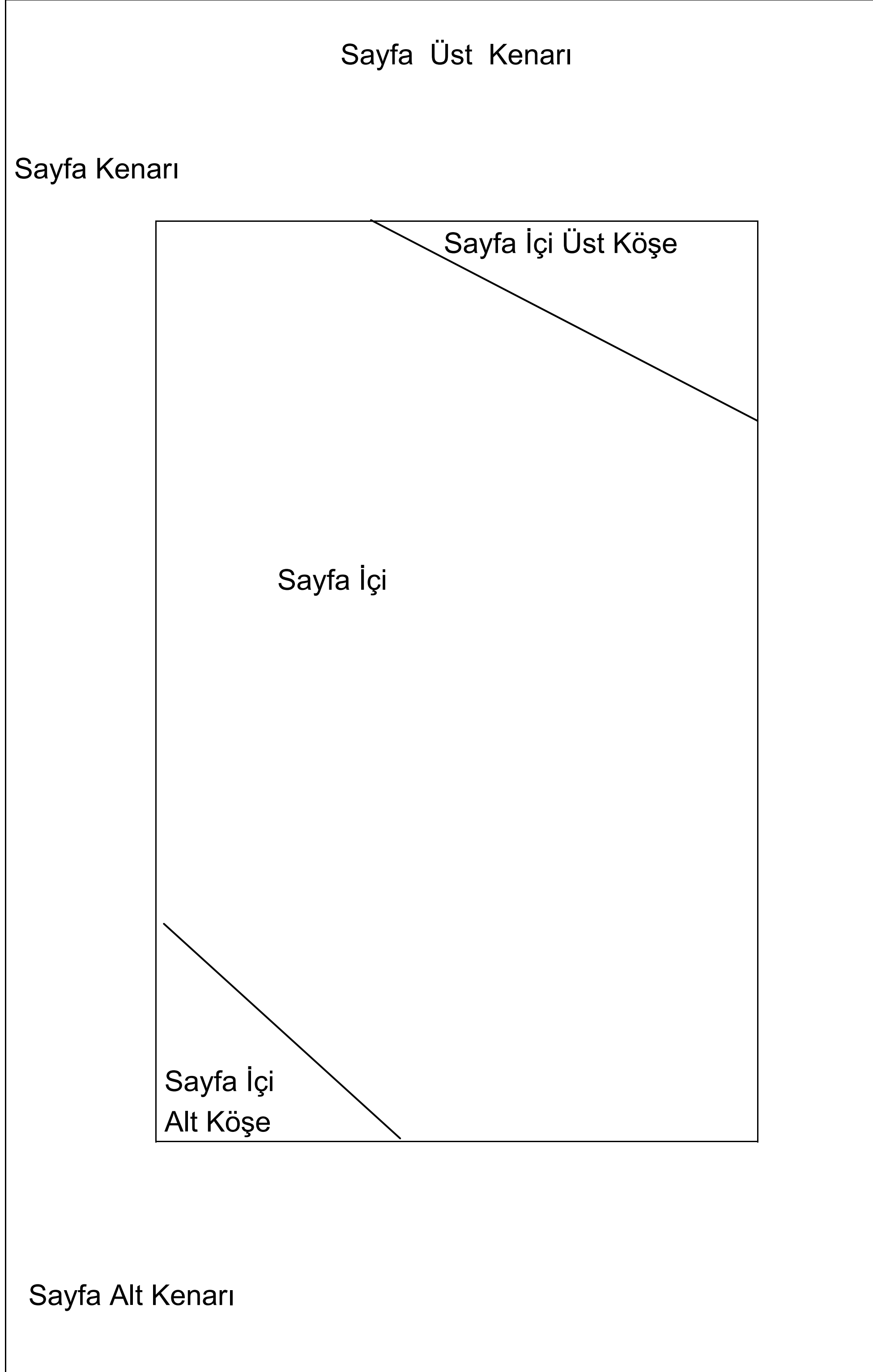
Sayfa yapısı görünümü takip eden sayfada şekil olarak verilmiştir. Sayfaların içi her sayfada yazılarak kullanılmış değildir. Bazı sayfalar yazıma hazırlanmış ancak boş bırakılmıştır. Düzenlenmiş sayfalarda yedi satır esas alınmıştır. Ancak bu usul her sayfada uygulanmamıştır. Sayfa kenarlarına ve cetvellenmiş sayfa içinden ayrılmış köşelerine de yazılar ve kelimeler yazılmıştır. Aşağıda verilen sayfa düzeni örneğinde metinde geçen "sayfa içi", "sayfa kenarı", ""sayfa içi üst köşe" ve "sayfa içi alt köşe" ifadeleri şekil üzerinde gösterilmiştir.

Nüshanın başında cilt içinde başlangıç: (1)"Benüm ᶜızzetlü seᶜādetlü oġlum ᶜOs̱mān Aġa Ḥażretleri baᶜde'd-duᶜā bu gün raḥmet ẓuhūr eyledi.(2) Yaḳın bir yere daẖī gidilse bir ḳat esbābdan çıḳılur ve bundan ṣoñra hevā açılur ise (3) daẖī başka işlerümüz var baḳalum gene ḥaberleşirüz ḥāṣılı bu güni ᶜafv buyurasız" açıklaması bulunmaktadır. Nüshanın sonunda (97b) aşağıdaki beyit kayıtlıdır. [265]

"Ne deñlü saᶜy iderseñ bir sevdâda
Naṣīb olmaz muḳadderden ziyāde

[265] Sayfa kenarında kayıtlı beyittir.

SAYFA YAPISI

(CİLT ÖN KAPAK İÇİ)

(1)Benüm ᶜizzetlü seᶜādetlü oğlum ᶜOs̱mān Aġa Ḥażretleri baᶜde'd-duᶜā bu gün raḥmet ẓuhūr eyledi.(2) Yaḳın bir yere daḫī gidilse bir ḳat esbābdan çıḳılur ve bundan ṣoñra hevā açılur ise (3) daḫī başka işlerümüz var baḳalum gene ḫaberleşürüz ḥāṣılı bu güni ᶜafv buyurasız. Fażīletlü (4) şerāfetlü efendümüz ḥażretlerinüñ ḫaṭırlarını su'āl iderim yāḫūd ṭabᶜ-ı enverlerüni istifsār iderim. (5) Ṭaleb eyledüñüz icmāl defteri ṭaraf-ı seᶜādetlere irsāl olındı ve's-selām

(CİLT ÖN KAPAK ALTI) - ZAHRİYE (A)[266]

(1)Mürüvvet-şiᶜār efendim bu günlerde maḥall-i ḳadīmümüzden infikāk-ı mehcūr-ı baḥr (2)iḳtiżā eyledi. Ol ṭarafdan mütevāridîn ü ḫīnde taḥrīrāt sūreti (3) iyābları irsāli iḳtiżā ider ise āstāne-i ᶜaliyyede Molla Gürānī ḳurbünde (4) mevāliyü'l-ᶜıẓāmdan Çelebi-ẕād ḥafīdi Zeyne'l-ᶜābidīn Efendi (5) Hażretlerinüñ ḫıdmet-i devletlerinde müstaḫdem olduġum maᶜlūm-ı (6) şerīfleri buyurıla.

(CİLT ÖN KAPAK ALTI) – ZAHRİYE (B)[267]

(1)Silaḥşorān-ı ṣadr-ı aᶜżamdan kuyucu başlarından sābıkan Çavuş başı ḥâcegân-ı Dîvân-ı hümâyundan müşāru'n-ileyhiñ.

[1a](1)Bālāda mezkūr ḳaralarıñ inhālıları baᶜde's-selām inhā olınur.(2)Ḥacc-ı şerīfe baḥren ᶜazīmet ider iken İskenderiyye nām maḥalde vefāt iden Meḥmed nām kimesnenüñ eşyā defteridür ki zikr olınur:(3) Elmaslı altun bilezik [1]*, altun ḳuşaḳ [2], elmaslı çiçek ḳıṭ'a [3] elmas yüzük[2], samūr kürk biniş beden[2], ḳaḳum kürk [3], (4) elma kürk[1], zincāb kürk[2], Çuḳa nīş [4], çuḳa cübbe [4] şalı nīş [3] cübbe[3] cedīd ṭonluḳ şāl[3] (5) müstaᶜmel cār şāl [4] destār[10] kehr-bār imāmlı aᶜlā gezer çubuġı [10] yeşim ḳabżalı elmas ṭaşlı buçaḳ [1] ḳoyun saᶜati [3] pençede saᶜati [2] (6) sivā-yı ḳaftān ve ᶜantāri ḳat [10] maḥlūt çamaşur ḳat[10] Ṭarabuzan bezi cedīd gönlek [10] maᶜa don [20]

---

[266] Sayfada kopya kalemi ile "İnşā-i Merġūb ve ᶜilm-i inşāda müstaᶜmel lüġatler" yazılıdır. Sayfanın alt tarafında "M.Cevdet Kütüphanesi No:K.36"mührü mevcuttur. Sayfada ayrıca kırmızı kalem ve el yazısı ile " yaprak :189 satır muhtelif" yaılmıştır.

[267] (Cilt ön kapak altı ilk B yüzü boş olub sayfanın en altında ters tarafdan başlanmış bir satırlık yazı vardır.)

* Müteveffanın üzerinden çıkan zâti eşyalarının adedi köşeli ayraç içinde rakamla gösterilmiştir.

Ṭarabuzan bezi ṭon[200] ḳalayvan(7) sīm tel [3] aᶜlā yorġan [10] iḥrām [3] boş oda ṭaḳımı Hind-kārī başma [1] döşek ve şilte [4] baş yasdığı [4] çuḳa şalı çaḳşır [8] (8) mest bābuş ve çizme [100] fincān ve sīm ẓarf [20] ṣaḥḥāre çift [4] nüḥās ḥaseḥān [1]

işbu defter ile beyᶜ (9) ve fürūḥt olınan īrād meveddet (10) müteveffānuň āstānede furūḥt eyledügi īrādudur ki zikr olunur eşyālaruň mebāliġları yigirmi beşyüz ġurūşdur(11) ve bundan ġayrı derūn-ı ᶜarż- ḥāl-i ᶜācizānemde (12) olan yigirmi iki biň beş yüz ġurūş ẖāric (13)ez defter olduğı bu maḥalle şerẖ ....

(11)	Üç ḥısse sehim	75 00
(12)	Bir ᶜaded behūd-ḥāne	20 00
(13)	Deňiz ibdālde bir bāb menzil	12 00
(14)	Şehr-emīninde bir ᶜaded ḳaṣab dükkanı	01 50
		10850
(15)	Sulṭānmeḥmedde bir bāb ḥān	02000
(16)	Dāvudpaşa iskelesinde bir adet menzil	01800
(17)	Diger Dāvudpaşa'da bir ᶜaded eňserici Dükkanı ve bir ᶜaded bozaḥāne	1200

		15850
(18)	Üç yüz aḳçe yevmiye	04500
(19)	....	00150
(20)	Bilā luzūm furūḥt olınan tereke	05000

		25500

E'l-maᶜlūm ḥalime cāriyeleri ḳarındaş-ı müteveffā.....

[1b][268]

[1-b][269] (1) Āsitāne-i ᶜaliyyede ḥālen bi'd-devle ve'l-iḳbāl (2) Mekke-i Mükerreme pāyesi olan kibār -ı mevālī-i ᶜiẓām-ı (3) ẕevi'l-iḥtirāmdan şeyhü'l-islām-ı esbāḳ

[268] Sayfa içi kırmızı cetvel çekilmiş içi boş bırakılmıştır, Sayfa içi üst ve alt köşelerde iki,sayfa kenarında bir olmak üzere yazılmış üç yazı vardır. Sayfa kenarında bulunan yazı sayfa altından başlamak üzere ters tarafdan yazılmıştır.

[269] Bu metin sayfa alt kenarına ters olarak yazılmıştır.

(4) Mekkī Efendi-zāde devletlü ᶜināyetlü merḥametlü efendüm (5)zādem velī niᶜmetüm ᶜĀṣım Efendimüz ḥażretlerinüñ (6)devletlerine ᶜarż-ı ḥālimdür.

[1-b] (Sayfa içi üst köşe)(1)Bāb[1][270] ve sidde[1] der[1] ḳapudur[1] ᶜAtebe [2] āsitān [2] (2) Nemle ve mūr ḳarınca (3) Ḳamle bitdür. [1-b](Sayfa içi alt köşe)(1) Ebū peder baba püser ferzend oğuldur māder ana(2) rāh dīn rūze oruç
[2a] [2-a][271](Sayfa içi üst köşe)(1)Demür[1] āhen[1] ve ḥadīd [1], ḳalay[2] erzīz[2] ve reṣāṣ[2], baḳır[5] mive[5] Nüḥās[5] dūy[7] tūcdur[7]

[2-a](Sayfa içi alt köşe)(1) Sirḳ[1] ve liṣṣ[1] ve sārıḳ[1] uğrıdur[1] raḥīm[2] ra'ūf[2] ᶜaṭūf[2] (2) esirgeyici[2] Yenḳaẕü[5] Ḳurtar[5] yedru[3] defᶜ ider[3] (3) Şifā [6] kitāb[6].
[2a] (1) Bāᶜis̱-ı taḥrīr-i ḥurūf oldur ki biñ ikiyüz yigirmi dört senesi(2) māh-ı receb-i ş erīfüñ ġurresinden üç yüz altmış bir gün vaᶜdesiyle(3) vālide ẖanında kā'in ṭarafımız ḫ˘āce Evseb bed-beden kendi(4) umūrum içün ber-vech-i bālā yalñız biñ ġuruş aẖz eyledüğüm(5) ecilden iş bu taḥvīl yedine virildi. Bi-minneti teᶜālā vaᶜdemüz(6) ẖıtāmında mebāliġ-ı mezkūrı temāmen teslīm eyledüğümde iş bu(7) taḥvīlümüz girüye redd ve şaḳḳ olına. Riᶜāyetlü dostumuz ḫ˘āce Evseb(8) cenābları ḥāmil-i tezkire (2) ādemimize ber-vech-i bālā yalñız üç biñ (9) beş yüz ġuruş teslīm eyleyüb iş bu tezkiremüzi ḥıfẓ idesin. (10) Cenābları ḥāmil-i tezkire.

[2-a](Sayfa kenarında)(1) Bāᶜis̱-i taḥrīr-i ḥurūf oldurki (2) bā-berāt-ı ᶜālīş ān ber-vech-i mālikāne (3) İslānbūl ve tevābiᶜı düẖān gümrüklerine (4) mutaṣarrıf oldıġum yalñız sehim-i mühim (5)ḥıṣṣemi iş bu biñ yüz doksan senesi (6) fāiżinüñ taḳsīṭ-i s̱ānīsi olmak üzre (7)bālāda mezkūr yüz elli altı ġurūşuñ (8)bir rubᶜu hālen İslānbūl.

[2-a](Sayfa üst kenarında)(1)ḥareket ẖāriç ibtidā dāhil ḥareket dāhil mûṣıla ṣaḥn ṣaḥn-ı s̱emān ibtidā e't-tems̱īlī mevṣıle-i Süleymāniyye(2) ẖamse-i Süleymāniyye medāris-i Süleymāniye dārü'l-ḥadīs̱ maᶜzūlīn ez-maẖrec

---

[270] Aynı anlama gelen kelimelerin altına aynı rakam konularak gösterilmiştir. Biz alttaki rakamları kelimelerin yanına köşeli parantez içine alarak gösterdik.
[271] Sayfa kenarında iki, sayfa içi üst köşe ve sayfa içi alt köşe olmak üzere dört adet ilave metin yazılıdır. Bunlar Arapça ve Farsça bazı kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermekte olup,yabancı kelimeler kırmızı mürekkep,Türkçe kelimeler siyah mürekkeple yazılmıştır.

maᶜzūlīn bilād-ı erbaᶜa Medīne-i münevvere Mekke-i mükerreme ve'l-müşerrefe ve'ş-Şāmiyye

[2b][272](1)Selānik sancaġında Pazargân Nāḥıyesinde Dofnacılı Rüstem (?) (2) Aġaya oġlu ᶜAli Çavuşuñ (3)ḥālen bu mektūb Selânik Dohfe kale başında yegenimize (...)[273]hanında (4) ḥacı efendiye olubdur

[3a] (1)Seᶜādetlü mekremetlü mürüvvetlü ḥażretleri(2) derūn-ı dilden, cān-ı göñülden selām ve duᶜālar olub(3) mübārek ḫaṭr-ı şerīfleri su'āl olınur. Eger ṭaraf-ı aḥvālimüz(4)den su'āl-i şerīf buyurılur ise ḥamdü li'llāhi teᶜālā . tārīḫ

[3-a](Sayfa kenarında) (1) Seᶜādetlü mekremetlü ṭarīḳatlü ḥażretleri(2) derūn-ı dilden cān-ı göñülden selām ve(3) duᶜālar olınub mübārek ḫaṭr-ı şerīfleri(4) su'āl olınur. Eger ṭaraf-ı aḥvālimüzden (5) su'āl-i şerīf buyurılur ise ḥamdü(6) li'llāhi teᶜālā tārīḫ-i muḥabbet-nāmeye gelince(7) vücūdımuz ṣıḥḥat ü ᶜāfiyet üẕre bilesiz. (8) Ḥaḳ sübḥānehû ve teᶜālā ḥażretleri dünyāñuzı pāk(9) naṣīb müyesser eyleye āmīn ve bā muᶜīn.

[3b][274] [4a][275](Sayfa kenarında)(1)Ol ṭarafda ᶜiffetlü ᶜiṣmetlü vālide-i ᶜazīzem ve(2) peder-i ᶜazīzüm ḥażretlerine derūn-ı ḫulūṣ üẕere (3)selāmlar ve duᶜālar olınub mübārek (4)dest-i şerīfleri būs ve ḫaṭırları(5) su'āl olınur ve ḳarındaşlarum ᶜizzetlü (6) monlā ᶜAlī ve Muṣṭafāya ve ᶜiffetlü hemşīre-i(7) azīzem ḥużūrlarına kemāl-i ḥasret ve iştiyāḳ (8) ile selāmlar olınub ḫāṭırları su'āl (9) olınur. Ol ṭarafda bizi bilüb su'āl(10) iden aḥıbbā-i āṣāfa ve ḳomşularuñ (11)ṣaġīr ü kebīrine ferāde ferāde selāmlar(12) olınub ḫāṭır-ı ᶜıṭırları tefaḫḫuṣ olınur.

[4b][276] [5a][277] (Sayfa kenarında)(1) ᶜİzzetlü, faẓīletlü, mekremetlü, ḳarındaş-ı ekremüm,(2) sulṭānum efendi cemīlü'ş-şiyem ḥażreterinüñ(3) nādī-i saᶜādet

[272] Bu satırlar kitabın genel yazım anlayışından farklı bir şekilde sayfa içine düzensiz birbiçimde kaydedilmiştir.
[273] Kelime karalanmıştır.
[274] Sayfa cetvel çekilerek yazıma hazır hale getirilmiş,ancak boş bırakılmıştır.
[275] Sayfa içi yazıma hazırlanmış,ancak herhangi bir yazı yazılmamış,sayfa kenarına yazılmıştır.
[276] Bu sayfa da yazıma hazır hale getirilmiş,sayfa kenarına da sayfanın içine de herhangi bir yazı yazılmamıştır.
[277] Sayfa yazıma hazır hale getirilmiş,ancak sayfa kenarına yazıldığı halde sayfa içi boş bırakılmıştır.

mebādīlerine, merāsim-i tevḳīr ü Iḥtirām(4) birle dūd-ı daᶜavāt-ı ḫalāṣān-ı muḥabbet-nümā ve(5) ᶜöẕr-i teslīmāt-ı meveddet-fezā itḥāf ü ihdā
[5b][278][6a](1) Ṣūret-i Medīne-i Münevverede Ḳaraşītü'ş-şerīf vekīline (2)Fażīletlü semāḥatlü necābetlü ḳarındaş-ı ᶜazīzüm(3) Şeyḫ Muḥammed Efendi ḥażretlerüniñ ḥużūr-ı lāmiᶜu'n-nūr-ı (4) fežāil mevfūrlarına derecāt-ı taᶜẓīmden aᶜlā (5) necāt-ı iṣābet-nümā itḥāfıyla müzāḥ-ı letāfet (6) imtizācları "kemā yenbaġī" istifsār olındugı verāsında (7) żamīr-i münīr-i mihr incilālarına nümūde-i muḫliṣānem budur ki (8) iş bu sene-i mübārek-i bāhire'l-meymenede ḥüccāc-ı ẕevi'l-ibtihāc(9) ol ṣavb-ı mübārekeye ᶜāzim ü rāhī olmaġıla bāᶜiṣ-i (10) devletüm ve sebeb-i maġfiretüm olan Karaşit-i şerīfe ṭarafımızdan (11) vekālet-i Ḥażret-i Resūl-i Ekrem (12) ve nebiyy-i muḥterem ṣalla'llāhü (13) teᶜālā

[6b] (1) ᶜaleyhi vesellem efendimüz ḥażretlerinüñ Ravża-i Muṭahhere ve Merḳad-i (2) Münevverelerine kemāl-i maṣnūᶜ ve ḫuş ūᶜ üẕre o selbiye-i himām (3) ve mübārek rūḥ-ı ṭayyiblerine olan ṣalavāt ü selāmumızı(4) tebellüġ ve ḥaḳḳumuzda şefāᶜat-i ᶜuẓmāların recā vü niyā(z)[279] itmeñüz içün (5) ḫāṣṣaten mektūb taḥrīr ve derūnına mev(ż)ūᶜan[280] dört(6) ᶜadettür. Maḥbūb-ı ṭaraf-ı seᶜādete irsāl olunmışdur. Ve bi-ᶜināyeti'llāhi (7) teᶜālāları şerefü'l-vuṣūl, ḥüsn -i ḳabūl ile aḫz(8) buyurub sāire-i müstecābü'd-daᶜavāt olan maḳām-ı (9) ᶜālīlerde ṭarafımızı ḫayr - duᶜādan insā buyurmamaları (10) mütemennāmuzdur efendüm ᶜOs̱mān Begiñ ḳulları. Temme

[7a][281] [9a][282](Sayfa üst kenarda) (1) Ḥālen bu mektūb Bosna vālisi devletlü ᶜināyetlü ᶜaṭūfetlü merḥametlü İbrāhīm Paş a (Sayfa kenarında)(2) Efendimüzüñ ḫıẕmet-i devletlerinde(3) baş çuḳadārı seᶜādetlü mekremetlü (4) birāder-i ekremüm Muḥammed Aġa ḥużūrlarına vuṣūl (5) Ḥālen İznikī- duḫān Gümrügi emīni (6) devletlü Tāhir Aġanuñ ḫıẕmet-i (7)şerīflerinde (8) İcāre-ḫāne der-ᶜuḥde-i Toḳadlı (9) Aḥmed Aġa zevcesi Āmīne Ḥāṭun, (10) der- maḥalle-i Emīn Sinān ᶜan-vaḳf-ı (11)merḥūm Ḥaṣan Aġa. Ġurre-i sene M(uharrem) 1124

---

278 Sayfa cetvel çekili olarak boş bırakılmıştır.Sayfa içinde ve sayfa kenarında yazı bulunmamaktadır.
279 Kelimede "z" harfi unutulmuştur.
280 Kelimede z harfi unutulmuştur.
281 Eserin 7a , 7b , 8a ,8b sayfaları yazıma hazırlanmış ancak sayfa içleri de sayfa kenarları da boş bırakılmıştır.
282 Sayfa içi boş bırakılırken sayfa kenarına yazılmıştır.

(12) Mühr-i ş ehr	Kāᶜın yine
(13) akçe	akçe
30	340

[9b][283]

[10a][284] (Sayfa kenarında) (1) ᶜIzzetlü seᶜādetlü rifᶜatlü ve kerāmetlü(2) aḫ-ı eᶜızzüm sulṭānum Şeyḫ ᶜAbdurraḥmān Efendi (3) ḥażretleriniñ ḥużūr-ı ᶜizzet-mevfūrları ṣavbına(4) merāsim-i iᶜzāz ü ikrām ve lüzūm-ı tevḳīr(5) ü iḥtirām birle dürer-i daᶜavāt-ı ṣāfiyāt (6) ve zevāhīr-i teslīmāt u āfiyāt-ı meveddet-(7)nümūn itḥāf-ı iḥdā ve ḥaṭr-ı ᶜıṭırları (8) "Kemā yenbaġī" merᶜī vü meveddī ḳılınduġı siyāḳında (9) nümāyende-i muḫliṣ budur ki benüm seᶜādetlü kerāmetlü(10) şeyḫüm ḥażretleri ḥużūr-ı fāiże'n-nūr-ı (11) nebevīye ikmāl-i ādāb ve nihāyet-ḥicāb ile (12) ṣalāt ü selām ve ḫulūṣ-ı irtisāmlarımızı (13) teblīġ i ittisāl buyurasız ve cenāb-ı şeyḫeyn-i (14) kerīmeyn seyyidinā Ebī Bekri'ṣ-Ṣıddīḳ ve seyyidinā(15) ᶜÖmerü'l-Fārūḳ raḍıya'llāhü teᶜālā ᶜanhümā ve cenāb-ı (16) cāmiᶜu'l- Ḳur'ān seyyidinā ᶜOs̱mān raḍıya'llāhü(17) ᶜanhü'r-raḥmān ve merāḳıd-ı münevvere-i (18) ümmehāti'l-mü'minīn ve sāir āl-i aṣḥāb-ı (19) kirām rıḍvānu'llāhi teᶜālā ᶜaleyhim ecmaᶜīn. (20) Ḥużūr-būd. Nūrlarında bu ᶜabd-i ᶜācizlerini (21) duᶜā-yı ḫayrdan ferāmūş buyurmıyalar. (22) Benüm sulṭānum mektūb-ı bendeleri tehī(23) olunmamak içün muḳteżā-yı vaḳt-i ḥāle(24) göre dört ᶜādet maḥṣūb vażᶜ (25) olınmuş dur. İnşā'allahü teᶜālā vuṣūlinde (26) ḳabūl ü maḳbūl buyurılub bundan böyle (27) ṭaraf-ı muḫliṣ gūşe-i ḫaṭrdan ve duᶜā-yı(28) ḫayrdan ferāmūş buyurılmaya ve's-selām.

[10b][285]

283 Sayfa içi yazıma hazır halde ama boşyur.Sayfa kenarına da herhangi bir yazı yazılmamıştır.

284 Sayfa içi yazıma hazırlanmış ancak sayfa kenarına yazılmış bir yazı vardır.

285 Sayfa yazıma hazırlanmış ancak boş bırakılmıştır.

cILM-İ İNŞĀDA MÜSTAcMEL LÜĠATLER

[11a][286](Sayfa kenarında)

Hüveydā	Bellü
Ḥūbān	Güzeller
Būsīden	Öpmek
cAḥd oldı	Peymān
Senāsīden[287]	
Melāmet	Bed söylemek
Nigūhīden	Bed söylemek
Firīban	Aldatıcı
H̬ātem	Yüzük
Nigīn	Yüzük
Engüş ter	Yüzük
cAdes	Mercümek
Ḥımıs	Noh̬ud

[11-a](Sayfa içi alt köşe) Refīc ve cālā Yüce seyyid[288]

[11 a] (1)

İbtidā :	Baş lamaḳ	İntihā :	Āh̬ır olmak
İstifsār :	Ḥāl h̬aṭır sormak	İftih̬ār :	Nazlanmak
İntihāb	Ögürtlemek	İnhā	Bildürmek
İfhām	Añlamak		
(2)			
İşcār	Bildürmek	İşyāḳ	Görecegi gelmek
İştibāh	Şüpheler	İltimās	Dilemek

---

[286] Sayfa kitabın sözlük kısmının başlangıcı niteliğindedir.Sayfa içi ve sayfa kenarları yanında sayfa içlerinin sağ üst köşesi ile sol alt köşelerin de oluşturulan üçgen köşeler içine de kelimeler yazılarak sayfa boşluklarından yararlanılmıştır.Biz sayfa içi kköşe yazıları için "sayfa içi üst köşe" ve "sayfa içi alt köşe ifadelerini kullandık.Genellikle bu bölümlerde yer alan yabancı kelimeler "ifcāl" kalıbıyla verilip siyah mürekkeple yazılırken.Türkçe karşılıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

[287] Kelimenin Türkçe karşılığı verilmemiştir.

[288] Bu kelimelerin hepsi kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır.

İltifāṭ	Baḳıb ve esirgemek	İᶜtimād	İnanmaḳ ve ṭayanmaḳ
(3)			
İntizār	Yola baḳmak	İlḥāḳ	ulaşdırmaḳ
İbtidār[289]		İtḥāf	Ṭuḫfelenmiş
İᶜlāmāt	Ḥaberleş mek	İştibāh	Şüpheler
Itnāb[290]	Sözü az itmek	Īcāz	Sözü çoḳ itmek
İḥticācen	Cevābdan ᶜāciz	Ekmāmen	Aġaç çiçegi tomuruġı[291]
İnḫırāf	Bir ṭarafa meyl itmek		
(5)			
İstimrār	Bir yirden yürimek	İstinbāṭ	Gizli ḥaber almak
Ebihhet	Ululuk	Evc	Yüksek
İştinkāf	Ībā ve nükūl itmek	İḳᶜād	Oturmak
(6)			
İntibāh	Uyanmak	İstiᶜānet	Yardım ṭaleb itmek
İrtiżā	Beğenmek	İstiġrāb	Teᶜaccüb itmek
[11b] (1)			
Ezcān	Cān-ı gōñülden	İblāġ	İriş dürmek
Evrāḳ	Kâğıdlar ve yapraklar	İnfāḳ	Ḥarc itmek
Āyende	Gelici	Evḳāt	Vaḳtler
(2)			
İstīᶜāb	Ḳaplamaḳ	İtmām	Temām olmak
Āverden	Getürmek	Aşāmīden	İçmek
Üftāden	Düşmek	İfkenden	Bıraḳmaḳ
(3)			
Āsūden	Diñlenmek	Ārāmīden	Diñlenmek

289 Kelimenin Türkçe karşılığı verilmemiştir.

290 Kelimenin Türkçe karşılığı yanlış olarak verilmiştir.”Itnâb” ve “Îcâz” kelimelerinin anlamları karşılıklı ters olarak verilmiştir. Sehven yazılmış olmalıdır.

291 Kelime günümüzde “ağaç tomurcuğu”olarak kullanılmaktadır.

Efşürden	Sıḳmaḳ	Āferīn kerden	Alḳış virmek
Ālūden	Bulaşmaḳ		
(4)			
Ābādankerden	Maᶜmūr eylemek	Enkāş ten	Satmak
Āmīẖten	Ḳarışmaḳ	Āġışten	Ṭoġramaḳ
Endūẖten	Ḳazanmaḳ		
(5)			
Āferīden	Yaratmaḳ	Ābāsīden	Şişmek
Āmurzīden	Yarlıġamaḳ	Lāne kerden	Yuva yapmak
Engüşt	Parmaḳ		
(6)			
Bidāyet	Baş lamaḳ	Peyām-ı Ṣıḥḥat	Selāmet-i Ḥaber
Pirāye	Bezenmek	Pīş gāh	ᶜĀdet idici
Belāġat	Ḥoş sözlülük		
(7)			
Becīd	Çevirmek	Bilā-rayb	Şeksiz
Behār	Be-maᶜnā yaz	Būs	Öpmek
Belde	Vilāyet	Bāhirü'ş -şeref	Ululuġu ġālib
[12 a] (1)			
Beyżā	Beyża yumurṭa	Bende	Ḳul
Bāy	Zengīn	Pāy	Ayaḳ
Bī-ḳıyāṣ	Nihāyetten ṭaş ra	Bī-pāyān	Nihāyetsiz
(2)			
Bezl	Virmek	Beş er	Ādem oġlanı
Bī-behre	Naṣībsiz	Behre-mend	Naṣīblü
Būm	Bayḳuş	Behcet	Ululuḳ
Baḥr	Deñiz		
(3)			
Bāl	Göñül	Bāb	Ḳapu
Beşāret	Müjdelük	Bevvāb	Ḳapucı
Baḥīre	Ḳulaġı kesük deve	Bidᶜat	Soñradan īcād olan şey

(4)			
Beden	Vücūd	Bez̠r	Ṭoḫum
Bezle	İç libāsı	Bizāt	Biz olmaḳ
Berzāḫ	İki nesnenüñ arası	Būr-ġam	Ġonca çeçek
Berk	Şimşek		
(5)			
Burḳa^c	Peçe	Burhān	Ḥuccet
Berḳūt	Şefṭālü	Bezzāz	Libās satucı
Büzūġ	Ṭonmaḳ	Bezg	Tükrük
Bes	Parlamaḳ		
(6)			
Bās	Şiddet	Bā'sā	Şiddetler
Bi'se	Ne yaramaz	Bāsir	Ekşi yüzlü
Basṭ	Döşemek	Bisāṭ	Döşeme
Beser	Yüz ekşitmek		
(7)			
Besṭāt	Fażīlet	Bāsıḳ	Aṭmaca
Besīm	Güzel yüzlü	Beşāşet	Açıḳ yüzlü
Bāşaḳ	Uzun	Başar	Görmek
[12-a] (Sayfaiçi alt köşede)		Bīnā	Uzun görmek
[12-b] (1)			
Baṣīret :	Ḳalb gözüyle görmek	Baṣal	Soġan
Biżā^cat	Sermāye	Baṭı'ī	Ekinci
Baṭ	Ḳaz	Baṭīḫ	Ḳarpūz
Baṭar	Ḳaṭı sevinmek		
(2)			
Baṭş	Ḳaṭı tutmaḳ	Beṭālet	İşsizlik
Baṭn	Ḳarın	Baṭīn	Büyük ḳarınlı
Baṭna	Ṭoḳluḳ		
(3)			
Ba^cs̠	Göndermek	Bu^cs̠ira	Daġılmaḳ
Ba^cīd	Uzaḳ	Ba^cīre	Deve
Be^cūża	Sivri sinek	Ba^cd	Soñra

(4)			
Bucd	Uzaḳ	Biġā	Zinā etmek
Baġte	Ansız	Buġż	Düşmanlıḳ
Baġal	Ḳatır		
(5)			
Baġī	Ẓulm itmek	Bāġī	Ẓulm idici
Biḳā	Azġun	Baḳar	Öküz, Ṣığır
Baḳḳār	Ṣığırtmaç	Baḳal	Sebz-vāt
Büḳā	Aġlamaḳ	Büki̇̄	Çoḳ aġlayıcı
(6)			
Bikr	Ḳız	Bükre	İrte
Bākūre [292]:	Ṭurfanda	Ebkem bükke	Dilsiz
Aṣımm [293] (bükke) :	Ṣaġır	Bint	Ḳız
Beyāt	Geceler	Bayṭar	Naclband
(7)			
Bayṭāre	Yarmaḳ	Beyc	Satmaḳ
Beyyāc	Dellāl	Beyca	Kilise
Beyn	Göz irimi	Beyyine	Āş ikār
[12-b] (Sayfa içi alt köşede)	Künişt[294]		
[13 a] (1)	(T)		
Tābīde	Ebedī olmaḳ	Tās̱īm	Günāh itdürmek
Te'ḫīr	Giru ḳoymaḳ	Te'aḫḫī	Ḳardaş olmaḳ
Te'dīb	Edeblü ṭurmaḳ	Te'z̠īn :	Bildürmek

(2)			
Te'kīd :	Berkitmek	Teemmül :	Fikr itmek
Teehhüb :	Yeraḳlanmaḳ	Tābīd :	Kuvvetlendürmek
Tebaḫḫur	Buḫurlanmaḳ	Tebaḫsürr	Ṣalınmaḳ
(3)			
Tebādül	Degişdürmek	Teberrā	Bīzār olmaḳ

292 Kelime günümüzde "bâkire" şeklinde kullanılmaktadır.

293 Kelime "Ebkem bükke:Dilsiz" kelimesinin altına satır altına gelecek şekilde eklenmiş durumdadır.

294 Kelimenin karşılığı verilmemiştir.

Taḥrīr / Terḳīm	Yazı yazmaḳ	Temhīd	Döşenmiş
Tevaḳḳuf	Durmaḳ	Tevehhüm	Ḳorḳmaḳ
(4)			
Taṭvīl	Uzatmaḳ	Taḳvīl	Öpmek
Teessüf	Ḳasāvet çekmek	Tekāsül / Tesāmüᶜ	İhmāl itmek
Tefrīḳ	Ayırmaḳ		
(5)			
Tanṣīf	Bölmek	Teṣallüf	Ögünmek
Teᶜaşşuḳ / Teveddüd	Muḥabbet itmek	Tevḳīr / Teks̱īr	Çoḳ itmek
(6)			
Teᶜaṭṭuf	Şefḳat itmek	Temettuᶜ	Fāidelenmek
Tażarruᶜ / İbtihāl	Yalvarmaḳ	Tavaḳḳuᶜ / Temennī	Ümīd itmek
Tilmīz	Şāḳird		
(7)			
Taḥvīl	Ḥavāle itmek	Teber	Balta
Tehī	Boş	Taḥmīl	Yüklenmek
Taᶜzīz	Ḳatı söylemek	Taḥsīn	Begenmek
Tetümme	Temām itmek		
[13 b] (1)			
Te'diye ve Tetmīm	Edā ve temām tmek		
S̱			
S̱enākār	Duᶜācı	S̱eḳaleyn	İns ü cin
S̱uᶜbān	Büyük yılan	S̱edī ,pistān	Meme
(2)			
S̱aḳīl	Aġır	S̱evr	Öküz
S̱emere	Yemiş , meyve	S̱elc	Ḳar ve Berf
S̱üreyyā	Bir yılduzuñ adı	S̱eyyibe	Ṭul-i ḫātun
S̱eḳab	Zelillik		
(3)			

S̱emīn	Pahalu	S̱ābit[295]	Pāydār
S̱ervet	Baylıḳ	S̱ebāt	Berk ü yaḳışmaḳ
S̱iḳa	Muᶜtemed olan kimse	S̱erāb	Ṣaḥrālarda uzaḳdan ṣu gibi görinen nesnedür.
(C)			
(4)			
Cihān	Dünyā	Cāvidān	Ebedī olmaḳ
Cānān	Maḥbūbe'l-ḳulūb	Cebel	Ṭaġ
Cemel	Deve	Cüsse	Ten
(5)			
Cemīle'ş -şiyem	H̬uyları gözel olan	Cīr ü mükāfāt	Sürūrlandırmaḳ
Çend-rūz	Birḳaç gün	Çendān	Nice nice
(6)			
Cāy-gīr-i derūn	Göñülde yer tutmaḳ	Celīlü'l-ḳadr	Mertebesi ālī
Cüzzāb	Çekici	Cūyende	Dilici
(6)			
Celālet	Ululuḳ	Cesāret	Küstāh̬lıḳ
Civār	Koñşu	Cihād	Cenk
Cisr	Köprü	Çīz	Nesne
[14 a]	(Sayfa içi üst köşede)		
Maġrib	Bāh̬ter	Meşriḳ	H̬āver
[14-a](1)			
Çeşm-bile	Göz ḳapaġı	Çerā-gāh	Otluḳ maḥalli
Cemāl	Güzel	Cemīl	Ġāyet güzel
Cefsīden	Yapış maḳ	Cüsten	İstemek
(2)			
Çerīden	Otlamaḳ	Cāvīd şuden	Ebedī olmaḳ
Çīden	Dermek	Cūşīden	Ḳaynamaḳ, piş ürmek
Cāh	Manṣıb	Çāh	Ḳuyu

[295] Kelime "S̱ābet" şeklinde harekelenmiştir.

Ḥużūr	Yüz yüze gelmek	Ḥabbeẕā	Ne ḫoş
Ḥāfiḳayn	Maġrıbla meşrıḳ	Ḥarameyn	Mekke ve Medīne
Ḥırmān	Maḥrūmluḳ		
(6)			
Ḥınṭa	Buġday	Ḥāmil-i Dārende	Getürici
Ḥacene	Mübārek	Ḥıcāb	Perde
Ḥīn	Vaḳt		
(7)			
Ḥadd	Ṣınur	Ḥavāşī	Ḥıẕmetkārlar
Ḥavl	Nesnenüñ çevresi	Ḥıddet	Ṭizlik kesilmek

Çarḫ- endāz	Ḳatı yay çekici, Kemān-keş	Cemād	Cansız nesne
Cārī	Aḳıcı		
(Ḥ)			
Ḥadīḳa	Bāġ, baġçe	Ḥalīle	Menkūḫa ḥātūn
Ḥabl	İp	Ḥudūd	Ṣınurlar
Ḥudemāt	Ḥıẕmetkārlar		
(5)			
Ḥamiyyet	Ġayretlülük	Ḥamīm	Şefḳatlü
Semūm[296]	Issı yeldür ve ıssı su		
[14 b] (1)			
Ḥırrāş	Ekinci ve zirāᶜat	Ḥaṣā	Ufaḳ taşlar
Ḫulḳ	Boġaz	Ḥamālet	Arḳa yükü
Ḥāzıḳ	Üstāẕ ve zeyrek	Ḥazīn	Ġuṣṣalu
(2)			
Ḥuṭām	Yular	Ḥarīṣ	Ṭamaᶜlu
Ḥurūr	Issı olmaḳ	Ḥubūr	Şād olmaḳ, emcet
Ḥavādiş	Sözler	Ḥayyez	Mekān
(3)			
Ḥaşmet	Ululuḳ	Ḥamd	Şükür
Ḥayāt	Dirilik	Ḥīneyn	Dürlü dürlü

[296] Kelime alfabetik sıralanışa uygun olarak “s” harfine yazılmayıp burada satır sonuna eklenmiştir.

Ḥudemāt	Ḥıẕmetkārlar		
Ḫ (4)			
Ḫudā-yı ẕü'l-minen	Minnet ṣāḥıbi Allah teᶜālā	Ḫudāvend-i gār	Ġāyet mübārek
Ḫurşīd	Güneş	Ḫayme	Çadır
(5)			
Ḫalef	Eyü oġul	Ḫılālinde	Esnāsında
Ḫużūᶜ	Öñüne baḳmaḳ	Ḫuşūᶜ	Ḳorḳmaḳ
Ḫˇāher	Ḳız ḳardaş		
(6)			
Ḫˇ āb	Uyḳu	Ḫulf	Vaᶜdinde durmamaḳ
Ḫālī	Tenhā	Ḫūb	Gözel
Ḫuṣūmet	Düşmanlıḳ		
(7)			
Ḫumūżat	Eksüklük	Ḫafī	Gizli
Ḫandān	Gülücü	Ḫorden	Yemek
Ḫāyīden	Çignemek		
[15 a] (1)			
Ḫoften	Uyumaḳ	Ḫandīden	Gülmek
Ḫārīden	Ḳaşımaḳ	Ḫırāşīden	Ṭırmalamaḳ
Ḫırīden	Ṣatun almaḳ		
(2)			
Ḫˇāsten	Dilemek	Ḫatne kerden	Sünnet olmaḳ
Ḫˇānden	Oḳumaḳ	Ḫūn	Ḳan
Ḫuşk	Ḳuru		
(3)			
Ḫāreş	Geçik	Ḫıred-mend	Aḳıl
Ḫıyv	Tükrük	Ḫıyret	Ṣanāᶜat
Ḫastem	Temām eylemek		
D (4)			
Der-bān	Ḳapucı	Dürer	İncüler

Dil-dār	Göñül alıcı	Dirāyet	Bilmek
Dehen[297]	Aġız	Dīde	Göz
(5)			

Dendān[298]	Diş	Dem	Nefes
Dil-küş ā	Göñül alıcı	Dil-rübā	Göñül ḳapucı
Dāreyn	İki cihān	Dānisten	Bilmeklik
(6)			
Derecāt	Mertebeler	Dūr	Uzaḳ
Dāmen	Etek	Dest	El
Der- ᶜuhde	Bir nesnei boynuna almaḳ	Duḫter	Ḳız
(7)			
Devvāb	Ḥayvānāt	Derc	Cemᶜ itmek
Defin	Gömmek	Derīçe	Pencere
Deġā	Ḥīle	Demār	Helāklik
Ẕ [15 b](1)			
Ẕāt	Varlıḳ	Ẕemāyim	Düzlenmiş
Ẕübāb	Sinek	Ẕībaḳ	Civa
Ẕürriyyet	Evlād		
(2)			
Ẕükūr	Erkek	Ẕeyl	Etek, dāmen
Ẕikān	Çene	Ẕihāb	Gitmek
Ẕū-fünūn	Çoḳ hüner ṣāḥıbi		
(3)			
Ẕerīᶜa	Vesīle	Ẕevi'l-vefā	Vefā ṣāḥıbi
Ẕeheb	Altun	Ẕeylinde	Aşaġısında
(R) (4)			
Rūz	Gündüz	Rehber	Ḳılaġuz
Ru'yet	Görmek	Rifᶜat	Yücelük
Rukūb	Binmek		
(5)			
Refīḳ	Yoldaş	Rāh	Yol
Rāceḥān	Artuḳluḳ	Resīde	Erüşmek

[297] Kelime "dihen"olarak harekelenmiştir.
[298] Kelime "dindân" olarak harekelemiştir.

Rıżā	Ḫoşnūdluḳ	Refᶜ	Ḳaldurmaḳ
(6)			
Rıḫlet	Göçmek	Rikāb	Üzengi
Rucūᶜ	Dönmek	Remz	İşāret

Rubūden	Ḳapmaḳ		
(7)			
Raᶜnā	Ġāyet aᶜlā	Rāᶜī	Çoban
Reyᶜān	Her nesnenüň evveli	Rencūr	Dertlü
Riḳḳat	İncelük	Refīḳ[299]	Yoldaş
[16 a] (1)			
Refᶜ	Ḳaldırmaḳ	Rüstā	Köy
Rifḳ	Yumş aḳlıḳ	Renc	Emek
Raġbet	Ḳıymetlendürmek	Raḥīm	Esirgeyici
Rūşen	Aydınlıḳ		
(Z) (2)			
Zinde	Diri	Zenn	Avrat
Zīnet	Bezeyici	Zevāhir	Çiçekler
Zemīn	Yer yüzü	Zīr ü bālā	Aşağı yuḳarı
Zebūr	Müzeyyen		
(3)			
Zāviye nişīn	Bucaḳda tenhā oturucı	Zirāᶜat	Ekin ekmek
Zekāvet	ᶜAḳıllu	Zekī	ᶜAḳl itmek
Zaḫīre	Azıḳ	Zehre	Öd, mecāl
(4)			
Zevāl	Dönmek	Zeber-dest	Ḳuvvetlü kimse
Zecr	Sürmek	Zillet	Günāh işlemek
Zor	Ḳuvvet	Zülāl	Ṭatlu ṣu
Jende	Yamalu ṭon		
(5)			
Zūᶜ	Çalġu āvāzesi	Zer-dūst	Altūn işi işleyen
Zākiyāt	Eyü işlüler	Zevāhir	Açılmış çiçek
Zārī	**İñ**ledi	Zemām	Yular

[299] Kelime ikinci defa yazılmıştır.

(6)			
Zībaḳ	Jiva		
S			
Sāmiᶜa	**İşütmek**	Ser-bülend	ᶜĀḳīḳdür
Ser-nihāl	Aġaç dalı başı	Semāḥat /Seḫāvet	Cömerdlik

(7)			
Saᶜīd	Mübārek	Serīr	Taḫt
Sīm	Gümüş	Silsile-i ᶜalāḳa	Muḥabbet zencīri
Sürūş	Melāike		
[16 b] (1)			
Sāl	Yıl	Sütūde	Memdūḥ
Sifāl	Saḳsı	Sem	Zehīr
Sürūr	Sevinmek	Sāye	Gölge
Sirāc	Ḳandīl		
(2)			
Saḳat	Çirkīn	Saᶜy	Duruşmaḳ
Sekkān	Gemi dümeni	Sāᶜıd	Bilek
Sevret	Tīz ve ġalebe	Saġye-nīst	ᶜAḳılsız
(3)			
Sūrāḫ	Delük	Sipend	Yüzerlik
Sīḫ	Şiş	Saṭvet	Ḳahr itmek
Semīᶜ	İşütmek	Saḳīm	Ḥaste
(4)			
Sergīn	Ṭavar tersi	Süṭūr	Ṭuvar
Ş			
Şürūᶜ	Başlamaḳ	Şeref-baḫşā	Ululuḳ bağışlayucı
Şeydā	Delü		
(5)			
Şehlā	Şaşı	Şūrīde	ᶜĀşıḳ olmuş
Şaᶜīr	Arpa	Şuᶜbe	Budaḳ
Şīme	Güzel ḫuy		
(6)			
Şükūfe	Çiçek	Şecāᶜat	Bahādırlıḳ
Şaḳāvet	Azġunluḳ	Şemᶜ	Mūm

Şeb	Gice	Şehr	Ay
(7)			
Şaḳḳ	İki parça	Şitā	Ḳış
Şitāb	İvmek	Şemem	Ḳoḳlamaḳ
Şehd	Oġul balı	Şerm	Utanmaḳ
[17 a] (1)			
Şebe	Boncuḳ	Şāṭır	Çabuḳluḳ
Şaᶜab	Der-bend ve ṭaġ yolı	Şūḫ	Yüzsüz
Şāhid	Maḥbūb-ı şekl	Şenīᶜ	Fenā fiil
Ṣ (2)			
Ṣıḥḥat	Ṣaġlıḳ	Ṣuᶜūbet	Güçlük
Ṣademāt	Uruşmaḳ	Ṣāᶜıḳa	Yıldırım
Ṣad-hezār	Yüz biñ		
(3)			
Ṣayf	Yaz günü	Ṣayd	Avlamaḳ
Ṣadr	Gögüs	Ṣunūf	Gün-ā-gün
Ṣafvet	Öründelenmiş		
(4)			
Ṣādıḳ	Doġru söz	Ṣumm	Ṣaġır
Ṣavlet	Ḳaṭılıḳ	Ṣavāb	Doġruluḳ
Ṣāliḥ	Eyü ḫuylu	Ṣalāḥıyyet	Eyü işlülük
(5)			
Ṣabāḥat	Gözellük	Ṣamīm	Arı nesne
Ṣabīḥ	Gözellük	Ṣuᶜūd	Yuḳarı çıḳmaḳ
Ṣanūber	Çam aġacı		
Ż/Ḍ (6)			
Ḍuḥā	Ḳuşluḳ	Żamīr	Göñül
Ḍurūb	Ems̱āl	Żıdd	Birbirine beñzemeyen
Żīḳ	Darlıḳ	Żiyā	Aydınlıḳ
Żam	Ḳoşmaḳ		
(7)			
Żıfdaᶜ	Ḳurbaġa	Żabb	Kertenkele
Ḍalālet	Azġunluḳ	Żarūret	Çāresiz
Żarīr	Gözsüz	Żayġām	Arslan

Ṭ [17 b] (1)			
Ṭarāvet	Tāzelük	Ṭārım	Ḫaṭıra gelen ş ey
Ṭavarıḳ	Bilici	Ṭavīl	Uzun
Ṭulūc	Ṭoġmaḳ		
(2)			
Ṭīn	Çamur	Ṭıfl	Tāze küçük oġlan
Ṭalāḳat	Ḫoş sözlülük	Ṭalcat	Yavuz
Ṭuyūr	Ḳuşlar		
(3)			
Ṭarafeyn	İki cānib	Ṭarḥ	Atmaḳ
Ṭarīḳ	Yol	Tabḫ	Pişürmek
Ṭaleb	İstemek	Ṭāḳat	Güci yetmek
(Ẓ) (4)			
Ẓıll	Gölge	Ẓulümāt	Ḳarañluḳ
Ẓuhūr	Āşikār	Ẓarīf	Bezenici
Ẓulm	Cefākar	Ẓabbān	Yāsemīn
(cA) (5)			
Ālem-ārā	cDünyāya zīnet verici	cAbā-ferī	Hüner ṣāḥıbi
cUnfüvān	Her şey'iñ evveli	cAvāṭıf	İyilikler
cIrfān	Bilici		
(6)			
cAyn	Göz	cAbher	Nergis
cAndelīb	Bülbül	cAmmāme	Destār, ṣarıḳ [300]
cAdem	Yoḳluḳ	cĪd	Bayram
(7)			
cAṭūfet	Şefḳatlülük		
cAlā vechi'l-üḫrā	Lāyıḳ-ı vech üẕre	cAvdet	Giru dönmek
cAtebe	Eşik	cAraḳ	Be macnā der[301]
[18 a] [302](Sayfa içi üst köşe)	Ḫ̮ˇāhed	İster	

[300] Kelimenin üzerinde "destar" altında "sarık" kırmızı mürekkeple,onun altında meşvâz kelimesi siyak mürekkeple yazılmıştır. yazılmıştır

[301] Kelime "ter" anlamındadır.

[302] Sayfa içi üst köşede alfabetik sıralamaya uymayan "ḫ̮ˇāhed ister" kaydı yanında, "Ḳavġa gelüne ki cammāra gider" yazılıldır.

(1)			
cAsīr	Güçlük	cAtīk	Eski
cAzīm	Ġāyet büyük	cUṣāre	Ṣıḳındı[303]
cĀkifān	Dāim oturıcı (2)	cAzm	Ḳaṣd eylemek
cIṣmet	Ṣaḳlamaḳ	cĀrif	Bilici
cĀrıż	Yañaḳ	cArṣa	Meydān
cĀlī	Yüce	cInān	Dizgin
Ġ (3)			
Ġurūb	Batmaḳ	Ġarīb	Yalñız
Ġurāb	Ḳarġa	Ġalle	Taḥıl
Ġanī	Zengīn	Ġubār	Toz
Ġadr	Noḳsān		
(4)			
Ġıbṭa	Şād olmaḳ	Ġayb	Görünmez nesne
Ġaflet	Uyḳusuzluḳ	Ġaddār	Aldadıcı
Ġażabān	Ḳaḳmış	Ġanīmet	Doymaḳ
(5)			
Ġurfe	Oluḳ	Ġammāz	Ḳoġucı
Ġıriyü	Fiġān	Ġāret	Yaġma
Ġūgān	Ḳurbaġalar	Ġarāmet	Şerr-i dāim
F (6)			
Ferāset	Añlamaḳ	Firāş	Döşek
Firār	Ḳaçmaḳ	Filfil	Biber
Fem	Aġıẓ	Feraḥ	Neşāt
Fāḫım	Ṣusuz		
(7)			
Fežāil	Ululuḳlar	Feḥāvī	Macnā-yı kelām
Fevḳā'l-ġāye	Nihāyetten ṭaşra	Ferestāde	Be-macnā-yı irsāl
Feres	Be-macnā at		
[18 b] (1)			
Fürūmānde	cĀciz ḳalmış	Füzūn	Ziyāde olmaḳ
Ferḫunde	Ḳutlu	Fütūr	Savsaḳlamaḳ
Fersāḫ	Ḳırḳ biñ adım		

303 Genellikle meyve suyu karşılığı olarak (sık-mak)kullanılan bir kelimedir.

(2)			
Fāyiḳ	Aᶜlā	Fākihe	Meyve / yemiş
Fāḥış	Günāh iş leyici	Furṣat	El bulmaḳ
Fesād	Azġunluḳ	Fażl	Artuḳluḳ
(3)			

Fıṭnat	Zeyreklük[304]	Fażla	Artuḳluḳ
Fāḳa	Açlıḳ ve faḳīrlliḳ	Fārıġ	Vāz gelici
Fācir	Āşkāre günāh işleyici	Feṣāḥat	Delillülük
Ḳ (4)			
Ḳarīb	Yaḳın	Ḳarīn	Yoldaş
Ḳalīl	Az	Ḳulle	Daġ depesi
Ḳalᶜ	Ḳoparmaḳ	Ḳulūb	Göñüller
Ḳıdve	Oldur ki aña uyarlar		
(5)			
Ḳudūm	Gelme	Ḳudret	Gücü yetmek
Ḳużabān	Aġaç budaḳları.	Ḳāfile	Kervān
Ḳaᶜra	Ḳuyu dibi	Ḳaṣr	Köşk ,Kāh
K/G (6)			
Güftār	Sözler	Keṡīr	Çoḳ
Kebīr	Büyük	Kerīm	Cömert
Ketf	Omuz	Keşf	Açmaḳ
Ketm	Ṣaḳlamaḳ	Kām-kār	Dilek işleyici
(7)			
Kām-yāb	Murādın bulmaḳ	Kevneyn	İki cihān
Cemīᶜan	Kāffeten	Kemā yenbaġī	Lāyıḳ-ı vech ile
Kelimāt	Sözler	Kesr	Noḳṣān
[19a][305](Sayfa Kenarında)	(1)		

[304] Kelime karşılığı olarakTürkçe yerine Farsça bir kelime verilmiştir.Anlamı:Zeki, anlayışlı, uyanık, kavrayışlı demektir.

[305] Sayfa üst kenarında başlayan yazı, sayfa kenarında da devam etmiştir.Kenarda yer alan yazılarda sayfa içi kurallarına uyulmamıştır.Söz gelimi önce Türkçe kelimeyi verip sonra yabancı kelimeyi vermek gibi.

Güfte[306]	Dutmuş	Aḳlı noḳsana	Serāsīme dinür[307]
Mey ve mül ve bāde	Şarāb dimektür[308]	(2)Senāsīden ve Fehmīden yaᶜnī	Aňlamaḳdır
Rehānīd	Ḳurtarıcı	Berest	Ḥalāṣ
Mihrās	Havan	Micmer	Buḫūrdānlıḳ
Milᶜaḳa[309]		(3)Şibr	Ḳarış
Bāᶜa	Ḳulaç	Mirfeḳa	Dirsek
(4)Sürre	Göbek	Baṭna[310]	Ḳarın
Ṭāḥūn	Degirmen	(5)Tennūre	Fırun
Ṭatlu gülmekdir[311]	Şeker-ḫand	(6)Her ne olursa olsun[312]	Her çe
(7)Ḫall	Sirke	Dīs	Bekmez
Ḫamīż	Ekşi		
[19a](1)			
Kevkeb	Yıldız	Kehvār	Beşik
Kütāh	Ḳısa	Kemāl	Temāmlıḳ
Meyl eylemek[313]	Gerāyīden	Kehf	Maġara
(2)			
Kiriş me	Nāz ve göz ucuyla baḳmaḳ	Gerdūn	Bulanıḳlıḳ
Kāvus	Bez boyayıcı	Keyān	Pādişāhlar
Küre	Pazarlı köy	Kelūḥ[314]	
Girye	İňledi ve aġlamaḳ		
L (3)			
Leben	Süt	Leb	Dudaḳ

[306] Farsça “ konuşmak,söylemek” olan kelimenin karşılığı “dutmuş” olarak verilmiştir.
[307] Sayfa kenarında verilen bu kelimede sözlük sıralamasına uyulmamış,önce Türkçesi verilmiş,sonra karşılığına geçilmiştir.
[308] Bir önceki kelimede söylenen özellik burada da görülmektedir.”Şarap”Türkçe olarak Kabul edilmiştir.
[309] Kelimenin karşılığı verilmemiştir. Kelime “kaşık”demektir.
[310] Kelime ṭ harfinin ayağı unutularak yazılmıştır.
[311] Gülmekdir kelimesinde yazım yanlışı vardır. Bundan başka önce anlamı sonra yabancı karşılığı verilmiş .
[312] Önce Türkçe karşılık yazılmış daha sonra Farsça kelime yazılmıştır.
[313] Sayfa içinde olmasına rağmen bu kelimenin yazımında da alfabetik sıralamaya uyulmamış,anlamla kelime yer değiştirmiştir.
[314] Kelimenin karşılığı verilmemiştir.

Tatlı	Leẕīẕ	Lisān	Dil
Leyl	Gece	Leys̱	Arslan
Levn	Renk	Levha	Tahta
(4)			
Lemecān	Aşılamak	Lenk	Topal
Livā’	Sancak	Lucb	Oyun
Lü’lü’	İnciler	Lehv	Nefis arzusu ve oyun
Laġv [315] , İfk	Yalan	Levm	Serzeniş idici
M (5)			
Muḥarrer ve merḳūm	Yazılmış	Mucazzez ve mükerrem	Ululanmış
Maḥbūb	Sevilmiş	Meşveret	Danışık
Meveddet	Dostluk		
(6)			
Mübrem	Katı nesne ve ibrām itmek	Müşīrāne	Zā-yı mütedebbir
Mevhibe-i Kübrā	Bir caṭcā ki hiç kimseler mālik olmuş değil	Maḳālid	Ḥıṣāl-i ḥamīde ile mevṣūf
Sır saklayıcı	Meḥāẕinet[316]		

(7)			
Mütelālī	Şacşaca-i żiyā	Mezāḥıme	Laṭīfe,beẕle
Maḥṣad	Ekin biçilmiş yer	Merbūc	Orta boylu
Mebrūr	Maḳbūl	Macdūd	Sayılmış
[19 b] (1)			
Mevs̱ūḳu’l-kelim	Sözünde sadık	Mübāhele	Āsān tutmak
Mesāḥa	Meydān	Melāz	Ṣığınacaḳ maḥal
Münhemir	Çoḳ içmek		
(2)			
Müżṭacir	cĀcizlenici	Mucīn	Yardım olmuş
Müebbed	Muḥkem ve ḳavī	Meşhūn	Ṭolu be-macnā

315 Kelimenin üzerine sonradan “İfk” kelimesinin de yazıldığı görülmektedir.

316 Kelime alfabetik sıraya uyulmadan yazılmıştır.Önce anlam verilmiş sonra kelime yazılmıştır.Mahzen,hazn’den çoğuldur.

			memlū
Mütevaḳḳī	Göz tutucı	Münderic	Bir yere cem olmuş
(3)			
Müvatabāt	Müdāvemet	Māşī	Yürüyücü
Müveşşaḥ	Zīnetli	Mevfūr	Çoḳ olmuş
Mekremet[317]	Ululmaḳ	Müşᶜır	Bildirici
(4)			
Münīr	Rūşen	Müferrih-dil-küşā	Göñül açıcı
Müṣādaḳat	Dostluḳ	Maḥżan	Ṣāfī
Mülāḳāt	Buluşmaḳ		
(5)			
Mürāsele	Ḥaberleşmek	Müvāṣala	Ulaşdırmaḳ
Muᶜāyede	Bayramlaşmaḳ	Müdevvel	Cemᶜ olmuş
Muᶜanven	ᶜUnvānlar		
(6)			
Muᶜāneḳa	Ḳoçuşmaḳ	Müstefīd	Fāidelenmiş
Müdām	Her vaḳt	Mevhibe	Baḫşiş
Māreb	Ḥācetler		
(7)			
Maḳāṣıd	Dilekler	Mażmūn ve mefhūm	Sözüñ maᶜnāsı
Mezbūr	Yazılmış	Mezkūr	Söylenmiş
Merᶜī ve müeddī	Riᶜāyet ve ḫaṭır suāli		
[20a]Sayfaiçi üst köşe			
Maġrib	Bāḫter	Meşrıḳ	Ḫāver
[20a] (1)			
Meveddet-nümūn	Dostluḳ göstermek	Merᶜī ve tefaḳḳud	Riᶜāyet ve ḫaṭır suāli
Mütereddidīn	Geliciler	Münfek	Zāil olmuş
Mine’d-duā	Bizden duᶜā		
N (2)			

317 Kelimenin aslı “mekrümet” olduğu halde yaygın kullanıma uygun olarak “mekremet”şeklinde harekelenmiştir. Ulu olmak anlamındadır.

Nemīḳa	Naẓm-ı taḥrīr	Nehār	Gündüz
Nihān	Gizlü	Nümūde	Gösterici
Nev-bahār	İlk yaz	Nüfūẕ	Geçmek
Nifāḳ	İki yüzlü		
(3)			
Nihāl	Ağaç dalı	Niḳāb	Yüz örtüsü
Ney	Ḳamış	Nevm	Uyḳu
Nebġ	Serden çıḳan şey	Niġāve	Ögürtülmek
Nisār	Saçmaḳ		
(4)			
Nādī	Meclis	Niyāz-mend	Ḥācet dilemek
Necābet	Pāklik ve ululuḳ	Nāṭıḳ	Söyleyici
Nüvişte	Yazılmış		
(5)			
Nuṭḳ	Söylemek	Nīm	Yarım
Naẓar	Baḳmaḳ	Nişīmen	Oturucu
Naḳż	Bozmaḳ	Nāẓır	Baḳıcı
Nesl	Döl döş		
(6)			
Nāṣıye	Alnı ṣaçı	Nedīm	Muṣāḥıb
Naḳl	Göçmek	Nefy	Gidermek
Nā-terāşīden	Sözünü bilmez adam	Nigār	Naḳş ve gelin
(7)			
Nażīf	Pāk nesne	Naḳre[318]	Gömüş
Nāzil	İnici	Nigūn-baḫt	İyi baḫtlu kimse
Nifāḳ	İki yüzlülük	Nesīm	Gökçek kokulu
[20 b] (1) V			
Varaḳa	Kaġıdlar ve yapraḳlar	Vedād	Dostluḳ
Vuṣūl	Erişmek	Vikāye	Ḥıfẓ etmek
Vürūd	Gelmek	Vuḳūᶜ	Düşmek
(2)			
Vuḥūş	Vaḥşīler	Veche	Yüz
Vażīᶜ	Ḳomaḳ	Viṣāl ve ittiṣāl	Erişmek

[318] Oyma,kazma anlamına Arapça isim.

Viġāẓa	Sarı gül	Vāhib	Verici
(3)			
Vaṣaṭ	Orta	Vaḥdet	Yalnızlıḳ
Vaṭan	Yurt	Vuḳūf	Düşmek
Vādī	Dere	Vāḳıf	Bilici
Vāṣıfān	Bildiriciler		
(4)			
Vaḳār	Aġırlıḳ	Vehm	Ḳorḳmaḳ
Vāṣıṭa	Meyāncı		
H			
Himmet	Ḳaṣd etmek	Heyāle āġūş	Ḳucaḳlamaḳ
Hubūṭ	Aşaġı inmek		
(5)			
Hümāyūn	Mübārek	Hemīşe	Dāimā
Hirre	Kedi	Hümūm	Ḳasāvetler
Hüveydā	Muṣarraḥ ve āşikār	Hem-vāre	Dāimā
Hemeān	Cemīᶜ zamān		
(6)			
Her-bār	Her zaman	Himem vālā ve ᶜaliyye	ᶜĀlī himmetlü
Hengām	Vaḳt	Hūş-mend	ᶜAḳıllı
Hem-ḳadem,Hem-dem	Ayaḳdaş		
Y (7)			
Yemīn	Ṣaġ	Yesār	Ṣol
Yed	El	Yevm	Gün
Yād	Anmaḳ	Ye's	Ümīd kesmek
Yābis	Ḳuru	İhtimām	Temām itmek

[21 a]

(1) 1292 senesinde Sulṭān ᶜAzīzüň selefiyānı Beglerbegi Sarayına istirāhat(2) Sulṭān Murād'ıň ṣalı günü saāt üçü çār yek geçerek culūs-ı (3)hümāyūnı 18 /Mayıs/92

(4)Muḥammed Rüşdi Begiň ṣadāreti,(5)Hüseyin ᶜAvni Begiň serᶜaskerligi, Ḥayrullah Efendiniň şeyhü'l-islām[319]

[21a](Sayfa kenarında)(1) Seᶜādetlü ,devletlü,mürüvvetlü,re'fetlü, dāver-i vālā-şānum sulṭānum mīr-i celīli'ş-şān ḥażretleri hem-vare[320] ẕāt-ı mekārim simāt-rā (2) vefāneleri mesned-ārāy-ı kāşāne-i iḳbāl(3) ve müttekā-pīrāy ve sāde-i iḥlāl olmaḳ daᶜavātı (4) be-ḫulūṣu'l-bāl nādiye ve iḳmāl ḳılınduġı sibāḳında(5) nümūde-i muḫliṣ-ı ḫulūṣ iştimalleri budur ki(6) güzerān iden biň iki yüz yigirmi iki (7) senesine maḥsūben ḫazīne-i ᶜāmire tarafından der(8) ᶜuhde-i seᶜādetlerine ihāle ve iltizām buyurılan (9)Rūm ili ve Mora cezīresi İtakdiye(10)kos üzümünüň muḳātaᶜası mülḥaḳātından(11) olan Egriboz sancaġınuň ḥāvī olduġı(12) ḳażālarında ḥāṣıl olan sālifü'l-beyān (13)ḳuş üzümünüň rusūm-ı mübriyesinüň(14) cemᶜ ve ṭaḥṣīli ve hazīne-i ᶜāmire ṭarafına(15) irsāl ü tesyīr olunmaḳ ḫuṣūṣı yanında(16) devletlü merḥametlü veliyyü'n-niᶜām efendimüz ḥażretlerine (17) ḫıṭāben bundan aḳdemce bir ḳıṭᶜa fermān-ı (18)celīlü'l-ᶜunvān ṣafḥa-i zīb-i ṣuver olup (19)şeref-rīz-i vürūd olan fermān-ı ᶜalīlü'ş-şān mūcibince(20) rüsūm-ı meẕkūrenüň cemᶜ ve ṭaḥṣīli ḥaḳḳında ḥayrāt-ı (21) meᶜālīcālīb ḥażret-i veliyyü'n-niāmīden satırlar (22) taᶜayyünle neşr ü tesyīr ü ruṣūm-ı meẕbūrenüň(23) cemᶜ -ı taḥṣīli ḫuṣūṣına ihtimām-ı tām olunmış ise de livā-i meẕkūruň dāhilinde kāin ḳażālarında miṡillü ḳuş üzümünüň

[21b][321]

(1) iṡr ü āṡārı ḥāṣıl olmadıġı ḳażāhā ṭaraflarından vārid olan iᶜlāmātuň meżā'iminden müstebān olınub faḳaṭ (2) maḥrūse-i Eġriboz cezīresinde kāin Aḥmed (3)Paşa-zāde müderrisīn-i kirāmdan necābetlü (4) İsmāᶜıl Beg

[319] Satır bittiği için cümle tamamlanamamış gibidir. İfadenin akışı "şeyhü'l-islāmlığı" şeklinde bitmesi yönündedir.
[320] Kelime elifsiz olarak hatalı yazılmıştır.
[321] Sayfa yazıma hazırlanmış ancak içi boş bırakılarak kanarına yazılmıştır.

ḫulūṣkārlarınuň mālik (5) olduġı Odes ḳaryesinde dört tek(6)vuḳıyye[322] ḳuş üzümü ḥāṣıl olduġı(7) ḳarye ahālīsi egerçi iḫbār idüb ancaḳ (8) ahālī-i ḳaryenüň iḫbārı ṣıdḳ ü kizb(9) iḥtimāli olmaḳ ḥasebiyle maḥrūse-i Eġriboz(10) eşrāfından olub ṭaraf-ı seᶜādetlerinden (11)bi'l-emāne ḫuṣūṣ-ı meẕkūre me'mūr-i mevālī-i (12)feḥāmdan re'fetlū resīd ᶜOs̱mān Beg (13) ḫulūṣkārları lede'l-bahrī oň biň(14) vuḳıyye miḳdārı ḳarye-i meẕkūrede mevcūd (15) olduġını ahālī-i mezbūre iḫbār itmeleriyle (16) mīr-i mūmā ileyh ṭarafından vażᶜ-ı yed olunmayub(17) ᶜalā ḥālihi ḳarye ahālīlerinden ḳaldıġı (18) ifāde ve mücerred istifsār-ı ṭabᶜ-ı seᶜādetleri(19) żımnında ḥulūṣ-nāmemiz terḳīmine (20) ibtidār varmaňuz bendeleri muᶜāvedetle (21) firistāde-i[323] ṣavb-ı sᶜādetḳarārları ḳılındıġı (22) inşā'-Allahü-teᶜālā lede-şerefi'l-vuṣūl mütevellā (23) muḥarrer maᶜlūm-ı seᶜādet-lüzūmları buyuruldukḍa (24) baᶜde-zin ḥısābet-i muḥliṣ-ı bî-merâların teveccühāt-ı (25)ṣamimeleriyle tezkār-ı himmet buyurmaları me'mūl.

[22 a][324](Sayfa kenarında)

(1)Devletlü ᶜınāyetkār emīr-i celīlü'l-ᶜunvān ḥażretleri bundan akdemce yigirmi senesi İstefdiye bidᶜatinüň ḳażāsından (2) taḥṣīli devletlü veliyyü'n-niᶜām ᶜĀrif Efendimüzüň (3)ṭaraflarından bā-emr-i ᶜāzim ṭarafımıza iḥāle (4) buyurulmuş olduġı beyāniyle mezkūruň (5)maḥsūben maḥṣūl-i meẕkūr furūḥat olunmayub (6) sene-i māżıyyesi seneyn maḥṣūlı yed-i vāḥıd (7) furūḫt olunmış olmaġıla aġulunca ve Anamāḫor (8) ḥudūdunda olan İstefdiye'nüň (9)Bidᶜati ṭablāḳ-ı işᶜār buldıġı minvāl-i (10) seneteyn maḥṣūli olmaḳ üzere yalňız (11) yetmiş biňlerde (12) bidᶜati ṭaraf-ı ḥaṭırında aḫz buyurulmış (12) olub be-gün-i mezkūrdan henüz furuḫt (14)beş biňlerde yigirmi senesi maḥṣūli (15) yigirmi beş biňlerde yigirmi iki senesi maḥṣūli (16) itdüginde iştibāh nevᶜ iken ṭaraf-ı ḥaṭır-ı devletleri(17)ḫaṭr

[22 b][325]

[23 a][326](Sayfa kenarında)(1)Benim sulṭānım ḥażretleri baᶜde's-selām-ı (2)itmâm ol yerde yaluzdaki cāriyenüň ne mertebe (3)ᶜınādcı olduġını lākin belki kendüye (4) olunan ᶜınāyeti ḫaṣrına getürür de (5) inṣāf gelür yine ister

---

[322] Dört yüz dirhemlik,ağırlık, okka.

[323] Kelime Farsça "gönderilmiş" anlamınadır.

[324] Sayfa yazıma hazır hale getirilmiş ama içi boş bırakılarak kenarına yazılmıştır.

[325] Sayfa yazım için hazırlanmış ancak kullanılmamıştır.

[326] Sayfa içi yazıma hazır ,cetvel çekilmiş durumda boş olup ,sayfa kenarı kullanılmıştır.

mülahazasıyla (6) teklîf olundı yine kendi bilür elbette ᶜömri (7) ḳapu ḳapu sürtmek ile ifnā olur ancaḳ

[26a][327](Sayfa kenarında)(1)Ḥaḳ sübḥānehū ve teᶜālā ḥażretleri (2) şevketlü ḳudretlü meḥābetlü ᶜāmme-i (3) fuḳarāya merḥametlü edâmallâhu devlet ilā (4) īnḳırāżi'd-devrān ḥażretlerini devlet (5) ve şevket ile ilā yevmi'l-ḳıyām dāim (6) eylesün ᶜaż-ḥāl-i ḳulları oldur ki (7) dārü's-seᶜadetü'ş-şerīfe aġası ḥażretlerinüň (8) neẓāret-i ᶜaliyyelerinde āsūde evḳāfdan (9) Medīne-i Ṭosyada Dil-küşā Maḥallesinde (10) vāḳıᶜ merḥūm ḥacı Murad'ın velī zāviyesinüň (11) Ḳasṭmonı ḳażāsına tābiᶜ Aḥlatcıḳ (12) ḳaryelerinde baṭnan baᶜde baṭnın neslen (13) baᶜde neslin evlādiyet ve meşrūṭıyyet (14) üzre vaḳf- ı mezkūrden zāviye (15) mezkūr zāviye-dārlıġına ba-berāt-ı ᶜālī ve (16) bā vażīfe-i maᶜıyyete mutaṣarrıf olan (17) ᶜammī-zādem Meḥemmed bin diger Meḥemmed bilā- veled (18) fevt olduḳda bu ḳulları evlād-ı vāḳıfdan (19) olmaḳ üzre ber-mūceb-i şarṭ-ı vaḳf (20) ve ber-vech-i meşrūṭa bu ḳullarına tevcīh (21) olunmaḳ iḳtiżā ider iken ve ḳaleminde muḳayyed (22) olan vāḳıf-ı mūmī-ileyhiň vaḳfiyyesi (23) şurūṭı mūcibince henüz evlād-ı vāḳıf (24) bi-ḥamdi'-llāhi teᶜālā külliyyen müteferris olmuş degil (25) iken ecānīden Seyyid Aḥmed bin Seyyid Aḥmed (26) bilā meşrūṭa evḳāf tevelliyetleri ..(27) hemen müteveffānuň bilā-veled maḥlūlünden (28) diyü kendi üzerine (29) tevcīhe ve īrāt (30) itdürdiginden ġayrı (31) şarṭ-ı vaḳf muᶜaṭṭal (32) ve tevlīt bilā meşrūṭ (33) üzerinde ḳalmaḳ (34) ve fī-mā baᶜd evlād-ı (35) vāḳıfa rifᶜatde (36) olunmamaḳ ḥīlelerine (37) taḳviyyet içün iki (38) ṣaḥ(īḥ) ᶜāliyy ü pençe (39) olmadıḳça ḳaydı

[26 b][328](1)Der-kenār olunmamaḳ üzre şerḥ virdirüb (2) ve ḥālā kendüyi iḫfā idüb (3) ᶜöẕr-i küll itdüginden ġayrı şarṭ-ı vaḳf (4) külliyyen muḫtell ve müşevveş olmaġıla merāḥım-i (5) şāhānelerinden mercūdur ki zāviye-(6)dārlıḳ ḳaydı ve vaḳfiyye şarṭ-ı ḳaleminden (7) der- kenār olınub ḥīle ve ᶜöẕr (8) āşkār olduḳda ṣıyānet-i li'-vaḳfi'ş-(9)şerīf İstanbul'da müsāfereten (10) muḳīm erbāb-ı vuḳūfdan mezbūruň (11) ecā[n]ibden olduġı ve bu ḳullarınuň (12) ṣaḥīḥ evlād-ı vāḳıfdan olduġum (13) baᶜde't-taḥḳīḳ iḳtlżāsı Ḥarameyn-i (14)Şerīfeyn Müftisi Efendi Ḥażretleri (15) iᶜlām itdüklerinde mūcibince şarṭ-ı (16) vāḳıf üzre müteveffānuň maḥlūlünden ve (17) mezbūruň rıfᶜatden evlādiyet (18) ve meşr(uᶜ)[329] vaṣıyyet üzre bu ḳavillerine (19) tevcīhe ve yedime müceddet īrād-

[327] 23 a ,23 b ,24 a,24 b, 25 a, 25 b, sayfaları boştur.

[328] Sayfa içi yazıma hazır olup kullanılmamış;sayfa kenarına yazılmıştır.

[329] Kelime eksik olarak yazılmıştır.

ı (20) ᶜālī iḥsān ve şarṭ-ı vāḳıf iḥyā (21)buyurulmaḳ bābında emr ü fermān (22) şevketlü ḳudretlü (23) mehābetlü ᶜāmme-i fuḳarāya merḥametlü efendüm sulṭānum ṭāle (24) beḳā ḥażretlerinüňdür (25) sitāde (26) fulān (27) temmet m m m

[31 a]

(1) HĀẔĀ İNŞĀ-İ MERĠŪB

(2) Bismillāh. Celle celālühū. Ve ᶜamme nevānühū. Ve'ṣ-ṣalātü(3) ve's-selām. ᶜAlāẖayri ẖalḳıhī. Ve ālihī ve ṣaḥbihī ecmaᶜīn. Emmā(4) baᶜd eyyühe'l-aẖi'l-mükerrem. Ceᶜaleke'l-lāhü min ehli'l-ḳalem.(5) Şöyle maᶜlūm ola ki iş bu ᶜilm-i inşā beġāyet latīf (6) bir ᶜilm olup ve yazan kātiplere lāzım ve beyne'l-(7)cumhūr ehemm-i umūr ve eşref-i ṣanāyiᶜ duhūrdur.

[31 b]

(1)Kemā ḳāle esedü'llāhi'l-ġālib ᶜAli ibn Ebī Ṭālib kerreme'l-lāhü veche(2) ve raḍıya'l-āhü teᶜālā ᶜanh. "Ekramū evlādeküm bi'l-kitābeti. (3) Feinne'l-kitābete min ehemmi'l-ümūr ve aᶜẓami's-sürūr." Ṣadeḳa (4) veliyyü'llāh ve nefeᶜanā'llāhü bişefāᶜatihī. Bes bu naṣīḥat-ı (5) leālî-i âmizden münfehem olan maᶜnā budur ki sizler evlādıňızı(6) kātiblik ṣanᶜatıyla ulu eylemege saᶜy ve ihtimām idüň. (7) Zīrā kitābet cümle ṣanāyiᶜuň eşrefi ve ġāyet-i aᶜlāsıdır.

[32a]

(1) İmdi kātib olanlara gerekdür ki her kişinüň merātibin bilüp(2) mertebesine göre lāyıḳ ve münāsib elkāb taḥrīr eyleye ve dahī (3) meşkūk ve müstaᶜmel olmayan elfāz ve ᶜıbārātı yazmaya ve daẖī(4) iᶜrāb ḳomıya ve daẖī müzekkeri müenneṡden ve teṡniyeyi cemiᶜden (5)ve ẖıṭāb-ı ḥāżırı ẖıṭāb-ı ġāibden farḳ eyleye.Ve daẖī(6) edānī ve esāfil kimesneler aᶜlā ve efāżıl kimesnelere taḥrīr (7) olınacaḳ edᶜıyye ve eṡniyei yazmıya. Ve daẖī ednādan

[32 b]
(1) aᶜlāya mektūb veyā ᶜarż-ı ḥāl taḥrīr eyledikte kağıdıň nıṣfından (2) yaza. Ve daḥī aḳrandan emṡāle mektūb taḥrīr eyledikde kağıdıň (3)nıṣfından yukarı yaza. Eger daḥī yuḳarı yazarsa ve münāsib (4) ebyāt ve eşᶜār ḳatarsa lāyıḳ

ve lā-be’sdür. Ve daḫī(5) mektūbuň evvelinde teyemmünen ve teberrüken mektūbuň bālāsına ”hū” ismini(6) taḥrīr ide. Yāḥūd mektūbuň mażmūnına muṭābıḳ ismü’llāh ile (7) ibtidā eyleye. Mes̱elā seferde ve ḥażarāt olanlara hüve’l-fettāḥ hüve’l-muᶜīn

[33 a]
(1) yaza ve daḫī ḥasta ve marīż olanlara hüve’ş-şāfī hüve’l-(2)müᶜāfī yazalar. Ve daḫī inᶜām ve iḥsān ṭalebinde olanlara (3) hüve’l-muḥsin hüve’l-muᶜaṭṭī yaza. Vaḳ’s ᶜalā ẕālik. Ve daḫī mektūbuň (4) āḫirinde tārīḫ yaza. Zīrā tārīḫ mektūbuň rükn-i (5) aᶜẓamı ve şarṭ-ı müekkedidir. Ve daḫī mektūbūň üzerine (6) ”bedūḥ” ismini taḥrīr eyleye. Ehl-i ferāset ve ṣāḥib-i kiyāset (7) olanlara bu inşā kāfîdür. Vücūhla ḳavāᶜıd-i imlādan müstefīd olur.

[33 b]
(1) Ednādan Aᶜlāya Ṣūret-i Mektūb Bu Minvāl Üzre Taḥrīr Olunur

(2)Devletlü ᶜınāyetlü mürüvvetlü vālā-himem cezīlü’l-kerem efendüm(3) sulṭānum aġa-yı ẕīşān ḥażretlerinüň ḫāk-pāy-ı deşt-māllerine (4) merāsim-i taᶜẓīm ü tekrīm ve ṣad hezār ᶜacz ü iftiḳā birle. Rūy-ı (4) ᶜubūdiyyet ḥākīde ve cebīn-i raḳıyyet fersūde ḳılunub lāzime-i (5) zimmet-i bendegānem ve vācibe-i ᶜuhde-i çākerānem olan (6) istidāme-i eyyām-ı ᶜömr u devletleri edᶜıyyesi be-ḫulūṣı’l-
[34 a](1) cenān te’diye ve tetmīm ḳılındıġı maᶜrażında bende-i bî-riyâlarıdır ki (2)Benüm devletlü ᶜınāyetlü ᶜāṭıfetlü mürüvvetlü efendüm sulṭānum ḥażretlerü.(3)Bu defᶜa ṭaraf-ı ᶜālīlerinden Çuḳadār[330] Aḥmed ḳulları yediyle firistāde(4) ve ibᶜās̱ buyurılan kerem-nāme-i ᶜālīleri ve vaṣl-dest-i (5) muḫlıṣī ve mefāhīm-i münīfī maᶜlūm-ı bendegānem olduḳda ḥāṣıl olan(6) surūr derūn-ı cāna bir vechile mürūr itmişdür ki taḥrīr ve taᶜbīr-i(7) lisān ve hāme ᶜāciz ve fürūmāndedür. Hemāre cenāb-ı ḥaḳ
[34 b] (1) ve feyyāż-ı muṭlaḳ ᶜazze şānühū ḥażretleri devletlü efendümüň (2) ᶜömr ü devletlerin rūz be rūz mütezāyid ü efzūn sāye-i (3) ᶜınāyetvāye raḥīmānelerin bu ḳulları üzerinden dūr (4) ve zāil eylemeye āmīn. ᶜInāyetkāra Çuḳadār merḳūm bendeleri(5) ḫıtām-ı me’mūresiyle der seᶜādetlerine ᶜāzim olmaġın işbu(6) duᶜā-nāme terkīme bādī ve firistāde-i nādī-i ṣavb-ı devletleri (7) ḳılındı be-minnet-i teᶜālā resīde-i dest-i mekremet ve manẓūr-ı ᶜayn-ı ᶜınāyet

---

[330] Çok-dâr, çok-a-dâr, çukadâr; ayak işlerinde çalışan, çuha elbiseli veya çuhadan yapılmış perdenin dışında emirleri yerine getirmek için bekleyen hizmetçi.

[35 a] (1) eserleri buyrulduḳda elṭāf-ı ᶜaliyye-i mālānihāyelerinden niyāz ve (2)mütemennādır ki bu ᶜabd-i ḳadīm ve s̱enākār-ı müstedīmleri üzerinden (3)fīmā-baᶜd ḥüsn-ü naẓar-ı ᶜaṭūfetlerin bī-dirīġ ve iḥyānen zerīᶜa-i (4) faḫr ve mübāhātım olur. Kerem-nāme-i ᶜālīleri irsāliyle yād (5) ve sürūr buyrulmaḳ bābında emr ve luṭf ve merḥamet ve iḥsān (6) devletlü ᶜınāyetlü ᶜaṭūfetlü efendüm sulṭānum ḥażretlerinüňdür.

(7)Aḳrandan aḳrana bu siyāḳ üẕre taḥrīr olunur (beg m) :

[35 b] (1) Seᶜādetlü meveddetlü ve mezīd ḥamiyyetlü birāder-i eᶜızz ü ekremim sulṭānum (2)aġā-yı ᶜālī-ḳadr ḥażretlerinüň ḥużūr-ı ᶜızzet-mevfūr nādī-i iştimāllerine(3) merāsim-i tevḳīr ve iḥtirām birle cevāhirdürür. Daᶜavāt-ı muḥabbet füzūn(4) ve zevāhir ᶜöẕr-teslīmāt ve āfiyāt-ı meveddet-nümūd itḥāf ü ihdā (5) ve levāzım tefaḳḳud ḫaṭṭ-ı ᶜıṭırları ᶜalā vechi'l-üḫrā merᶜī ve müeddī(6) ḳılınduġı siyāḳında żamīr-i münīr ḫorşīd-naẓīrlerine nümāyende-i (7)muḥıbb-i ḫulūṣ-ı ḫayr endīşleridir ki şīme-i marżıyyeleri muḳteżāsınca

[36a] (1) cānib-i s̱enāverīden istiḫbār olunur ise elḥamdü li'llāhi teᶜālā(2) ḥamden kes̱īran vücūdımız ḳarīn-i ṣıḥḥat ve rehīn-i ᶜāfiyet olup (3) rūz-leyāl cemīᶜ ḥallān bā ṣafānın ve ᶜalā'l-ḫuṣūṣ cenāb-ı (4)seᶜādet-me'āblarınıň edᶜıyye-i ḫayriyye ve eẕkār-ı cemīleleriyle(5) iştiġāl ve dīdār-ı şerīflerine muşṭāḳ-ı ᶜaẓīm oldıġım bilā-raybdür.

(6)Beyt: (7) Eger nāme-i hezār sāl taḥrīr kuned
Der ḳıṣṣa-i iştiyāḳ taḳṣīr kuned
(8)Feḥavāsınca şeref-i mülāḳāt olan arzū-yı eşvāḳ-ı mümteniᶜ

[36b](1) elbeyāndır. Ḥaḳḳ celle ve ᶜalā şānühū vücūh-ı lāyıḳa üzre ḥazān-ı (2) firākı bahār-ı ᶜālem ārā-yı viṣāle tebdīl ve hengām-ı iftirāḳı eyyām-ı (3)behcet encām ittiṣāle taḥvīl eyleye.Āmīn. Me'müldürki baᶜd iẕin (4) daḫī bu muḥıbb-i muḫlıṣ dildādelerin zāviye nişīn nisyānı ve sākeş(5) bezm-i hicrānı buyurmayub ᶜalā't-tevālī ve't-teᶜāḳıb mektūb-ı şerīfleri (6) irsāline saᶜy ve himmet buyuralar. Bāḳī hemīşe ebvāb-ı sürūr-ı ümīd (7)ġonca-i merām küşāde dāim bāl. Ḥāliṣu'l-ḳavī ᶜos̱mān çelebi ḥaṣṣahū.

[37 a]
(1)BU DAḪĪ ṢŪRET-İ ḲĀİME BU USLŪB ÜẔRE TAḤRĪR OLUNUR
(2)Benüm seᶜādetlü meveddetlü mürüvvetlü ḳarındaş ve āl-i şānım (3) sultānum aġa-yı ᶜālī-ḳadr Hażretleri hümā-reh ẕāt-ı sütūde(4) simātları ḳarīn ᶜızz ve seᶜādet ve ber mezīd-i ᶜömr ve ᶜāfiyet (5) olmaları daᶜvāt-ı be-ḫulūṣı’l-cinān te’diye ve tetmīm ḳılındıġı (6) zeylinde nümūde-i rıfḳ-cū-yı bī-merālarıdır ki cenāb-ı mürüvvet (7) niṣāblarına olan rābıta-i derūn-ı muḫāleṣāt-ı merhūnumuz

[37 b] (1) ḥasebiyle heme ān eẕkār-ı cemīle ve s̱enāyā-yı cezīleleriyle (2) evḳāt-güẕār olduġımız taᶜrīf-i beyāndan müstaġnī olmaġıla (3) ẕāt-ı sürūşı ṣıfatlarıyla meyānemizde sıbḳat iden(4) ḥuḳūḳ ve ḫulūṣımıza naẓaran ḥaḳḳımızda ḥüsn-ü himmetleri bī-dirīġ (5) olmasında ᶜadīmü’l-iştibāh ḳabīlinden iken şifā-yı (6) ṣadr olacaḳ s̱emeresiniň ᶜadem-i ẓuhūrına kemāl-i rütbe (7) istiġrāb olunmaġıla her ḥālde ṣaġ ve sālim ve mesned-i ᶜāfiyetde dāim

[38 a] (1) ve ḳāim olalar. Ḥaḳḳ ṣādıḳānemizde luṭf ve himem-i yemīnleri (2) der-kār olacaġında şübhemiz olmayub ve ᶜadem-i dirīġ (3) buyuracaḳları cāy-gīr derūnumdur. Ṭaraf-ı bāhir teşerrüflerinden (4) bu cānibe mebᶜūs̱ ādemī bendeleri ḫıtām-ı umūrıyla ṣavb-ı(5) refīᶜānelerine (lerine)[331] ᶜavd ve ḳafūl itmekle ḫāṣṣaten istifsār-ı (6) ṭabᶜ-ı maḥmidet-şiᶜārları żımnında iş bu ḳāime-i meveddet-dāime terḳīmine(7) bādī ve firistāde-i ṣavb-ı seᶜādetleri ḳılındı bi-minnet-i teᶜā

[38 b](1)lāları şerefi’l-vuṣūl keyfiyyet-i ḥāl-i muḫliṣı ādemī bendelerinüň (2) taḳrīründen maᶜlūm seᶜādet-i mersūmları buyuruldukta niyāz-mend (2) olduġum ḫuṣūsuň ḥuṣūl-i bezīr olmasına sa’y ve ihtimām (3) ve bu ḥavāliye ᶜāzimīn vuḳūᶜında peyām-ı āfiyetlerini şaᶜr-ı (4)nemīḳa-i feraḫ-baḫşālarıyla yād ve tenşīṭu’l-fuād buyurmaları (5) aḳṣā-yı me’mūlāt-ı ḫāliṣānemüzdür. (İsmāil Sākār ḳadīm)

(6) ERBĀB-I ṬIMĀR VE ZEᶜĀMETDEN OLANLARA DER ᶜUHDE VE İLTİZĀM TEMESSÜKİDÜR

[39 a](1) Vech-i taḥrīr-i ḥurūf oldur ki hüdāvend-gār sancaġında āb-ı ṣāfī (2) ve ġayrı ḳażālarda vāḳiᶜ bā-berāt-ı şerīf-i ᶜāl-i şān mutaṣarrıf (3) oldıġım Ḳarabörçek ve tevābiᶜı zeᶜāmeti iş bu biň ikiyüz (4) senesi martı ibtidāsından

[331] “lerine” sehven tekrar yazılmıştır.

sene-i mezbūr şubatı nihāyetine (5)degin bir sene-i kāmile żabṭ eylemek üzre iltizāmına ṭālib (6) ve rāġıb olan ḳıdvetü'l-emāṡil ve'l-aḳrān ᶜızzetlü Süleymān Aġa (7) zīr ḳadreye sene-i sābıġı üzre der ᶜuhde ve ilzām

[39 b] (1) ve ol daḫī ḳabūl ve bedel-i iltizāmī olan meblaġ-ı mezbūrı (2) tarafımıza temāmen edā ve teslīm itmekle yedine iş bu ẓabṭ temessüki (3)virilmişdür. Gerekdür ki aᶜşār-ı şerᶜiyye ve rüsūm-ı ᶜörfiyye ve cürm-i (4) cināyet rîv ve ḳaçgun ve ḳul ve cāriye (5) müjdegāna ve resm-i ᶜarūsāne ve resm-i bennāk ve resm-i (6) esbāḫ ve resm-i bāġāt ve beytü'l-māl-i ḫaṣṣa ve ᶜāmme(7) ve bād-ı hevā cüz'ī ve küllī her ne ki ḥāṣılāt ve ᶜāyidāt

[40 a] (1) vāḳıᶜ olur ise seneyn sābıḳalar ise żābıṭ olanlar her ne(2) vechile żabṭ ve rabṭ idegelmişler ise aġa-yı mūmā ileyh daḫī (3)ol vechile żabṭ u rabṭ ve aḫz u cemᶜ ve taḥṣīl idüb (4) ṭarafımızdan ve ṭaraf-ı āḫardan ferd-i vāḥıd kimesneler daḫl (5) ve taᶜarruz ve mümāneᶜāt itmeyeler diyū. (ᶜOṡmān mutaṣarrıf-ı zeᶜāmet-i mezbūr)

(6)BU DAḪĪ ṬAPŪ-YI ZEMĪN ŻABṬ TEMESSÜKİ BU MİNVĀL ÜZREDÜR

(7)Vech-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki ḥālen Drama ḳażāsına tābiᶜ [40 b] (1) Aḫurlar nām ḳarye sākinlerinden el-ḥāc Muṣṭafa nām kimesnenüň (2) taḥt-ı taṣarrufında olan tarlalarından yine ḳarye-i mezkūre (3) civārında Sögütli Dere nām (mevḳıᶜde) vākıᶜ mutaṣarrıf olduġı bir(4) ḳıṭᶜa tarlasınıň bir ṭarafı İbrāhrāhim ᶜAlemdārıň tarlası ve (5) bir ṭarafı Çalıḳ oġlı Ḥasan Paşa tarlası ve ṭarafeyni ṭarīḳ-ı (6) ᶜāmm ile maḥdūd ve mümtāz olup taḥmīnen otuz kīl tohum (7) istīᶜāb ider tarlasını ḥāl-i ḥayātında ve kemāl-i ṣıḥḥatinde

[41 a] (1) kendü ḥüsn ü rıżāsıyla altı biň aḳçe muḳābilesinde(2) ferāġ ve ḳaṣr-ı yed idüb ben daḫī ḳarye-i mezbūruň żābıtı (3) olduġum ḥasebiyle ḳānūn-ı ḳadīm üẕre resm-i ṭapūsın (4) alup yedine iş bu ṭapu żabt temessüki virilmişdür.Mādām ki (5) beher sāl ḳarye-i mezbūra ise żābit olanlara aᶜşār-ı (6)şerᶜıyyesin temāmenedā ve teslīm eyledikde żabṭ ve taṣarrufına ṭarafımızdan(7) ve ṭaraf-ı āḫardan ferd-i vāḥıd kimesneler taᶜarruz ve mümāneᶜāt itmeyeler.

[41 b]
(1)TAḪṢİLDĀR ṬARAFINDAN ḤABBELER BEDELİYYESİ TEẔKİRE BÖYLE TAḪRĪR OLUNUR

(2)Bāᶜıs̱-i taḥrīr-i ḥūrūf oldurki iş bin ikiyüz yigirmi bir (3) senesine maḥsūben eyālet-i Marᶜaş'da vāḳıᶜ züᶜamā ve erbāb-ı tımārıň (4) bā fermān-ı ᶜālī ḥabbeler bedeliyyeleriniň taḥṣīli ᶜuḥdemizde olmaġıle (5) Marᶜaş sancaġında Elbistān nāḥıyesinde vāḳıᶜ Ḳozlıca nām (6)ḳarye ve ġayrı altı biň seksen dört aḳçe yazu ile (7)tımāra mutaṣarrıf olan ᶜAbdu'r-raḥmān veled-i İsḥaḳ nām ṣabī üzerine
[42 a] (1) edāsı lāzım gelen bir nefer ḥabbelü bedeliyyesini yedimizde olan defter (2) mūcibince cānib-i Mīrīçün ṣabī-i mezkūruň kāffe-i umūrına (3) bā-ḥuccet-i şerᶜıyye ṭarafından ve vaṣī-i Muḫtārı olan ᶜOs̱mān Aġa (4) yedinden temāmen aḫz u ḳabż olunmala[332] maḥalline ḳayd ve yedine ṣūret (5) virilmek içün iş bu teẕkire virildi.Ṭarafımızdan ve ṭaraf-ı āḫardan (6) vechen mine'l-vücūh muṭālebesiyle rencīde ve resīde olınmıya diyü.

(7)BU DAḪĪ ᶜIṬḲ-NĀME YAᶜNĪ ḲUL VE CĀRİYE ĀZĀD KAĞIDIDIR

[42 b] (1) Bāᶜıs̱-i taḥrīr-i kitāb ve mūcib-i saṭırı ḫıṭāb oldurki (2) iş bu biň ikiyüz yigirmi bir senesi māh-ı muḥarreü'l-ḥarāmıň ġurresi (3) tārīḫinde kendü ᶜabd-ı memlūküm olup orta boylu elā gözlü, (4) açıḳ ḳaşlu çerkesü'l-aṣl ᶜAbdu'llah ḳulımı ḥasbeten li'llāhi'l-ᶜaẓīm ve (5)ṭaleben li-rıżāi'l-kerīm ve mütemessüken bi-ḳavl-i nebiyyi'l-muḫtār ve ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātü'l- (6)melikü'l-ġaffār " Men aᶜteḳa raḳbeten mü'mineten aᶜteḳa raḳbeten mü'mineten aᶜteḳa'l-lāhü bi külli (7) ᶜużvin minhü mine'n-nār" Ḥadīs̱-i şerīfi maṣdūḳınca cümle mālimden

[43 a] (1) āzād idüp baᶜde'l-yevm sāir aḥrār müslimīn gibi ḥürr olub üzerinde (2) velā-bi-şerᶜıyyeden ḥaḳḳım ḳalmayub her ḳande giderse gitsün ṭarafımızdan (3) ve ṭaraf-ı āḥardan bir ferd māniᶜ ve mümāneᶜāt eylemiyeler içün yedine (4) iş bu ᶜıṭḳ-nāme taḥrīr ve yedine iᶜṭā olundı.

(5)BU DAḪĪ AḲRANDAN AḲRANA EMS̱ĀLE BU MİNVĀL ÜẔRE ṬAḪRĪR OLUNDI
(6) ᶜIzzetlü seᶜādetlü ve mezīd mürüvvetlü dāder-i saᶜd aḫterim (7) sulṭānım ḥażretlerinüň ḥużūr-ı ᶜızzet mevfūr ve müstevcibe'l-sürūrlarına

---
[332] Kelimenin yazımında "ḳ " harfi unutulmuştur.

[43 b] (1) vüfūr-ı muḥabbet ve kemāl-i iştiyāḳ ile dürer-i daᶜavāt-ı ṣāfiyāt (2) meveddet-füzūn ve ᶜözr-i teslīmāt ve afiyāt-ı muḥāleṣāt-nümūd itḥāf (3) ü iḥdā ve merāsim pür-şen-ḫaṭır ᶜıṭr-ı gül-ġonce-i muṭarrāları ᶜalā vechi'l- (4)uḫrā merᶜī ve müeddī ḳılundıġı verāsında żamīr-i münīr mihr-i lemeᶜātlarına (5) nümūde-i muḫlı s̱enāver diler būseleridirki benüm seᶜādetlü mürüvvetlü mezīd (6) ḥamiyyetlü dāder saᶜd-bülend aḫterim sulṭānum aġā-yı mükerrem Ḥażretleri (7) cenāb-ı vālālarına olan meyl ve muḥabbetümüz ṭūl-i zemān ve

44 a] (1) buᶜd-ı mekān cihetiyle bi-vech-i mine'l- vücūh halel-pez̄īr olmayup belki (2) rūz be rūz ziyāde ve rābıṭa-i ḳalb fevḳa'l-ġāye (3) olduġı żamīr-i münīrlerine ḫafī ve nihān olmayup zāhir(4) ve nümāyāndur. Eğerçi kes̱ret-i iştiġāl ve ġāilemüzden (5) nāşī ilā el'ān taḥrīr-i meveddet-nāmede ḳuṣūrımız vāḳıᶜdür,(6) lākin duᶜā-yı ḫayr ile yād ve riᶜāyet-i ḫaṭrına mecbūruz. (7) Ümmīd-vārum ki sizler daḫī bizi ḫaṭır-ı şerīfden mehcūr

[44 b] (1) ve duᶜā-yı ḫayrdan ferāmūş itmeyüb bu cāniblere vāridīn vuḳūᶜında (2) nemīḳa-i muḥabbet vesīḳaları irsāliyle yād ve tenşīṭı'l-fuād buyurdıḳları (3) mütevaḳḳıᶜdur. Bāḳī hemīşe ümīd-i ġonce-i merām küşāde bād.

(4) ᶜULEMĀYA ṢŪRET-İ ḲĀİME BU USLŪB ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(5)Seᶜādetū fażīletlū semāḥatlū efendi sütûde-şîm (6) hemāre-i nüsḥa-i fażl u kemāl ve revnaḳ-ı efżā-yı pür cemāl (7) meclis-ārā-yı iḳbāl ve imtidād-ı eyyām-ı ḥayāt ile vāṣıl-ı envāᶜ-ı āmāl [45a] (1) ve imtizāc-ı ḫoş-ṭabᶜ iḫlaṣla nāil-i ḥüsn ü ḫıṣāl olmaları (2) daᶜvāt-ı bi'l-ġadd ve'l-aṣl edā ve iḳmāl ḳılundıġı verāsında (3) nümāyende-i ḫulūṣ-ı Iştimālleridirki ṭaraf-ı bāhire'l-şereflerine der-kenār (4) olan ᶜalāḳa-i derūnumuz rūz be rūz maḥmidet (5) s̱enālarıyla güzāreş leyl ü nehār eyledügümüz be-dīdār olmaḳdan nāşī (6)peyām-ı ᶜāfiyetlerine müteraḳḳıb ü intiẓār üzre iken bundan ṣoňra (7) merām ne ise taḥrīr eyleye ve imżā ḳoyasız ve's-selām.

[45 b]

(1) BU DAḪĪ AḤBĀBDAN BİRBİRLERİNE MEKTŪB BU SİYĀḲ ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(2)Seᶜādetlū meveddetlū mekremetlū ᶜuluvvü'l-himem sulṭānum (3) ḥaẓretlerinüň nādī-i refīᶜu'ş-şānlarına ser-rişte-i muṣādaḳāt (4) keşīde olan mervārid daᶜavāt-ı ḫāliṣāt pervīn-niẓām ve ferāid-i (5) teslīmāt ṣādıḳāt-ı s̱üreyyā intiẓām-ı ithāf ü ihdā ü merāsim (6) istidāmet-i ᶜızz ü seᶜādetleri merᶜī ve

müeddī ḳılınur. Hem-vāre(7) müteḳarrer cilve-gāh-ı ᶜızzet ü manṣıd ve mesned-i ᶜāfiyet olmaḳdan
[46 a] (1) dūr olmayup ẕāt-ı meᶜālī-ṣıfatları ᶜavārıż-ı eyyāmīden (2) maṣūn ve me'mūn olalar. Āmīn. Bundan aḳdem firistād (3) buyurılan mürüvvet-nāmeňiz şeref-rīz vüṣūl mefhūm-ı maᶜlūmumız (4) olmaġıla dil-ḫ̮āhıňız üzre ḫ̮uṣūṣlaruňıza temşīt virilüp (5) devletlü Ṣadr-ı aᶜẓam ve bedr-i efhām efendümüze daḫ̮ī vuḳūᶜı üzre (6) ifāde ve anlar daḫ̮ī Cenāblarından ḫ̮oş-nūd ve ḫ̮uṣūṣ-ı mezkūrı (7) istiṣvāb görmeleriyle ifhām içün ᶜarż-ı muḫ̮lıṣīye bādī olmuşdur.
[46 b] (1) İnşā-Allahü teᶜālā muḥāt-ı ᶜılm-i ᶜālīleri buyuruldukta (2) baᶜde- zin ṭarafımızı āyīne-i ḫ̮āṭırdan ferāmūş buyurmayub taḥrīk ve (3) rikāb ider. Semend-i ᶜaẓīmet ider ḳulları vāḳıᶜ olduḳça (4) kerem-nāme-i ᶜālīleriyle yād ve dil-şād buyurmaları me'mūl ve der-ḫ̮ˇāstdür.

(5)BU DAḪ̮Ī AĠASINDAN ḪIẔMETKĀRINA BU ṬARZ ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(6)Benüm ᶜızzetlü rifᶜāt-mendüm oġlum bizim Ḥüseyin ḥużūrlarına (7) baᶜde's-selām inhāmızdur ki benüm rūḥum yediňizde olan [47a] (1) bā-defter-i müfredāt zimemātları tecemmuᶜ ve aḫ̮z u taḥṣīl idüb olur (2) olmaz ḥālleri bī-hūde geşt ü güẕār itmeyüb işlerine muḳayyed (3) olub bir gün aḳdem itmām-ı ḫ̮ıdmet ile bu ṭarafa gelmege saᶜy ve ihtimām (4) eylesiz. Benüm oġlum ol ṭarafdan gelmezden aḳdemce ḥānemüz içün (5) iki yüz vuḳıyye daḳīn-i ḫ̮āṣ ve iki ḳantar ᶜāsel ve yüz elli vuḳıyye (6) dogan sāde ve iki tulum penāir ve bir miḳdār bulġur ve bir (7) miḳdār yufḳa ve sāir levāzımāt ḥāżır ve āmāde
[47 b] (1)ve iskeleye getürüb sefīneye mevżūᶜan ṭarafımıza irsāle saᶜy (2) ve ġayret ve inşā-allāh teᶜālā ramażān şerīfden aḳdemce bu (3) ṭarafa göndermege ihtimām ve dikkat eyleyesiz. Ve benüm oġlum siz (4) daḫ̮ī zimemāt-ı mezḳūrları bir gün akdem taḥṣīline saᶜy ve iḳdām-ı (5) cidd ve saᶜy ve ġayret ve ramażān-ı şerīfden aḳdem bu ṭarafa gelmege (6) dikkat ve ihtimām-ı tām eylemelerini[333] maṭlūbumuzdur.(Ṣāliḥ)

[333] Kelime bu şekliyle cümlenin anlamını bozmaktadır. "Eylemeleri" şeklinde yazıldığında anlam düzelmektedir.

(7) BU DAḪĪ ṢŪRET-İ TEẔKİRE BU SİYĀḲDA TAḤRĪR OLUNUR

[48 a](1) Benüm seᶜādetlü necābetlü dāder vālā güherim. Sulṭānum ḥażretleri (2) hem-vāre vaḳt-i şerīflerüñüz ᶜazīz ve ᶜömr ü devletüñüz mezīd (3) olmaḳ edᶜıyesiyle nümūde-i muḫlişlarıdur ki benüm sulṭānum ḥażretlerü (4)müddet-i ezmāndan berū tarafımıza teşrīf eylemedügüñüzden āyā ḥaste (5) mīzāc mı olduñuz yāḫūd bir endīşe yāḫūd bir elem ve kederiñiz mi (6)vāḳıᶜ mi oldı diyū bizler daḫī ḫayretde ḳaldıḳ. Kerem buyurub (7) teẕkiremüz vuṣūlünde peyām-ı āfiyetlerini tarafımıza taḥrīr ve işᶜāra (8) himmet buyurmañız mütevaḳḳıᶜdür.

DERKENĀR (48-a)
(1)Seᶜādetlū meveddetlū dāder-i eᶜızzim sulṭānum (2) aġā-yı muḥterem ḥażretleri vaḳt-i şerīfiñüz (3) saᶜīd ve ᶜömrüñüz mezīd olmaḳ daᶜavātı (4) ḫıtāmında meccānemizdür ki işbu (5) bariki yevm-i Perşembe maḥn(d)ūmuñuz[334] (6) Aḥmed Aġa bendelerinüñ ḥannān (7) cemᶜıyyeti olmaḳ ḥasebiyle maḥn(d)ūmuñuz (8) leṭāfetlū Muḥammed Efendi oġlumuz ile (9)sāᶜat üçde faḳīrḥānemüzi (10) teşrīfüñüz ile ḳalbümüzi şād (11) buyurmaları merḥūddur efendüm.

[48 b] (1) NEVᶜİ DİGER ṢARRĀFA TEẔKİREDÜR
(2)Benüm riᶜāyetlü ṣadāḳatlü dostumuz Hoca[335] Merkâr (3) ḫatmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-ḫayr ḳabline dostluġa lāyıḳ (4)ḥaṭır-ı dostāneleri su'āl olunduġı siyākīle şehā-yı (5) dostāneleridir ki benüm dostum ḥāmil-i varaḳa ādemümüz (6) Ḫalīl yediyle ṭarafımıza iki yüz elli ġurūş virüb yedinden (7) temessüki aḫz ve ḥıfẓ idüb ḥīn ü muḥāsebemüzde ḥıṣāba maḥṣūb olunur (8) ve defteriñize ḳayd ve ṭarfumızı ḫāṭır-ı dostānelerinden iḫrāc etmeyesiz.

[49 a] (1)BU DAḪĪ AḤBĀBINI DAᶜVET TEẔKİRESİ BU ḲĀᶜIDE ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(2)Seᶜādetlū mürüvvetlū re'fetlū efendi ḥażretlerü (3)hemīşe zāt-ı kerīmü'ṣ-ṣıfatları ṣaḥrā-yı seᶜādetde (4) lenger-endāz ve murġ-ı iḳbāl ve iclālleri çemen-zār-ı devlet (5) ve ᶜāfıyetde dāne (çīn) olmaları daᶜvāt-ı kerrāren ve merrāren (6) edā ve itmām ḳılundıġı zeylinde ᶜārıżında dāşte-i ṣenākār (7) bī-riyālarıdır ki teşne-i viṣāl-i zāt-ı seᶜādetleri olan

[334] Kelime "n" hrfi yerine "d" harfi ile yazılmalıdır.
[335] Kelime öğretmen anlamı yanında tâcir karşılığı ile de kullanılmıştır.

[49 b) (1) ednā ẖaṭırımı istinbā ol ṭabᶜı leṭāfet pezīrlerine ᶜubūr(2) idüp inşāallah teᶜālā yarın gice teşrīf-i ᶜāfiyetleriyle (3) ḥāne-i faḳīremüzü müşerref ve ḳudūm-ı meymenet meşẖūnları ile ol (4) dil-i maḥzūnumızı müstetāb buyurmalarıyla ẖāk-pā-yı seᶜādete (5) ᶜarż-ı żarāᶜate ictisār ḳılınmışdır. Bi-minnet-i teᶜālā muḥāṭ-ı ᶜılm-i ᶜālīleri (6)olub müsāᶜade-i ᶜaliyyeleriyle s̱enāẖˇānların ẖākden refᶜ (7) buyurmaları bābında luṭf ü kerem efendüm sulṭānum ḥażretlerinüňdür.

[50 a] (1)DİGER ṢŪRET-İ TEẒKİREDÜR

(2)Benüm seᶜādetlü necābetlü ṣadāḳatlü sulṭānum mīr-i celīlü'l-ḳadr (3) ḥażretleri her rūz-ı firūzları ᶜīd-i nevrūz ve her dem (4) seᶜādet-i tev'emleri nümūne nümāy ᶜīd-i cihān-efrūz olmaḳ (5) daᶜvāt-ı icābet-i mercūze nümūne-i rifᶜat-cūyları budur ki (6)

MAḤDŪMINI MEKTEBE VİRDÜKDE AḤBĀBINI DAᶜVET TEẒKİRESİDÜR

(7)Seᶜādetlü mekremetlü meveddetlü sulṭānum ḥażretleri (8)hem-vāre küngüre-i ḳaṣr-ı bālā ṭāḳ iḳbālleri ārāyiş
[50 b] (1) gül-baġçe-i devām kenāz-ı zeyl-i ᶜızzet dirīġları bu meh-kār-ı (2) enām olmaḳ duᶜā-yı icābet es̱eri żımmında nümūde-i ᶜabd-i kemterleridür ki (3) benüm sulṭānum ḥażretlerü inşāallah teᶜālā çehār-şenbe günü (4) s̱emere-i nihāl-i āmālim olan ᶜAbdurraḥmān bendeňizi hicā-i şerīfe (5) ibtidā itdürmek üzre taṣmīm olunmaġıla yevm-i mezbūrda faḳīrānemüze (6) teşrīf ile bu ᶜabd-i ḳadīm ẖāliṣe'l-vālāların mesrūr ve (7) münşerihe'l-fuād buyurmaları ez dil ü cān niyāz ve ricā olınur

[51 a] (1)TAVṢİYE VE İNTİṢĀB TEẒKİRESİDÜR
(2)Benüm seᶜādetlü mekremetlü meveddetlü sulṭānım efendi ḥażretleri (3) hem-āre rıfᶜat-ı ikbālleri burc-ı müdīreden ṭāliᶜ ve dıraẖşān (3) olmaḳ daᶜavāt-ı icābet-nişānı olunduġı ẖalālinde (4) maᶜrūż s̱enā–cūylarıdır ki bāᶜıs̱-i ᶜarż-ı ẖulūṣ-ı selīm bendeleri (5) her-ḥālde ẖıdmet-güẕār ve ḥüsn-i ḥāli maᶜlūm olmaġıla ẖāk-pā-yı kimyā-i (6) seᶜādetlerine irsāl olundı. Merḳūm bendelerinüň ġāşiye-i (7)ber-dūş bendegāndan taᶜdād buyurmalarıyla muẖliṣların minnetdār buyurmaları (8) der-ẖˇāstdür.

[51 b] (1)AḲRANDAN AḲRANA İNTİSĀB İÇÜN ŞEFĀᶜAT-NĀMEDÜR

(2)Seᶜādetlü mekremetlü ḳarındaş-ı eᶜızzüm aġā-yı muḥterem ḥażretleri (3)hem-āre kevkeb-i saᶜd ü iḳbālleri ufḳ-ı tevfīḳ-ı îzid-i müteᶜālden (4) tāliᶜ ve dıraḫşān olmaḳ daᶜvāt-i ḫalālinde (5) ᶜārıża-i devām-cūylarıdırki benüm sultānım ḥażretleri bāᶜış-i raḳīme ve dād-(6)perveri çoḳa-dār ᶜAli bendeleri ġāyet edīb ve kār-güzār bendeleri (7) olub ḫıẕmet-i şerīfüňüzi arzu itmekle ᶜarż-ı ḫulūṣımıza vesīle

[52 a](1) ḳılınmışdur. Mercūzdur ki merḳūm bendelerin sāir ḫıẕmet-i (2) şerīfüňizde etek der-miyan iden bende-gān cerīdesine ḳayd (3) buyurmaňızdan bu muḫlişların daḫī memnūn ve mesrūr buyurmaları (4) müteveḳḳıᶜ ve der-ḫˇāstdür.

MEŞĀYIḪTAN MEVLŪD-İ NEBĪ ḲIRĀ’ATİ (5) DAᶜVETİNE ṢŪRET-İ TEẔKİREDÜR

(6)Selāmün ᶜaleyküm Ṭıbtüm fe’dḫulūhā ḫālidīn menbaᶜı yenābīᶜ (7)el-fażl ve’l-efżāl memdūḥu’l-ḫıṣāl ᶜadīmü’l-miṡāl (8) ᶜaṭūfetlü efendüm sulṭānum ḥażretlerinüň nādī-i ināḳ

[52 b] (1) ḳadar bālā-yı vesīḳalarına cedīd ve ḫalīḳ elbīse-i fāḫıre-i (2) girān-bahā-yı duᶜā ve aḳmışe-i nādire-i revāh-ı rehā-i ṡenā ᶜalā vechi’l-(3) iḳtiżā kār-ḫāne-i dil-i ṣadāḳate sāḫte vü peydāh ü derūn-ı (4) muḫāliṣātda perdāḫta ḳavāfil-i taᶜẓīm ve tekrīm birle bi’t-tażarrūᶜ (5) ve’l-ibtihāl ihdā vü irsāli siyākında ᶜarīża-i dāᶜīleridür ki (6) ṭırār-ı ḫılᶜat ḫılḳat-i ᶜālem resūl-i ekrem ve benī muḫterem şefīᶜ-ı (7)rūz-ı cezā maḥbūb-ı ḫudā Muḥammede’l-Muṣṭafā ᶜaleyh-i efżali’t-taḥıyyā ḥażretlerinüň

[53 a] (1) zīnet-efzā-yı nüzhet–rây-ı vücūd-ı şeref-sāz ᶜālem-i şühūd (2) olduḳları farṭ-ı gūş-hūş aṣdıḳā-yı müstemiᶜīn olmaḳ içün (3) her sāl meymenet-i āṡārda aḳd-ı meclis-i peyġamberī olmaḳ ṭarż-ı ḳadīm (4)ve ṭavr-ı müstedīm olmaġın inşāe’l-mevlā yevm-i erbeᶜada (5) ḥażretlerinüň zāviye-i seᶜādetlerinde ḳudūm-ı behçet-lüzūmlarıyla (6) şeref-yāb olmamız temennīsi tenmīḳ-i taṣdīᶜ-ı nāmiye bāᶜıṡ (7) olmuşdur. Bāḳī şerrefekümü’llāhü teᶜālā bi-emṡālihi’l-keṡīre.

[53 b] (1)MEVLŪD-İ ŞERĪF ḲIRĀᶜAT OLUNDUḲTA DAᶜVET TEẔKİRESİDÜR

(2)Ḥażretlerinüñ encümen-i ḥaḳāyıḳ-ı nıẓāmlarına berk-sebz dervişāna (3) duᶜā ihdāsından ṣoñra bir dāşte-i s̱enā virirki cenāb-ı (4) pādişāh-ı melāik sipāh-ı gāh-ı levlāk ve şehr-yār ṣāḥıb-i (5)serīr ve mā-erselnāke maṭlaᶜ-ı ḫorşīd-i risālet ve menbaᶜ-ı (6)salsāl-i şefāᶜat benī mükerrem resūl-i muḥterem ṣallā'l-lāhü ᶜaleyh-i vesellem.(7) ᶜaded-i mā-sekete bihī ve tekellem ḥażretlerinüñ fevāyıḥ-ı müsekkiyete'r-revāyıḥ (8)naᶜt-ı şerīf-i şehd-i şīrīn menḳıbet-i miᶜrāc-i laṭīfleri gūş-

[54 a] (1) hūş müstemiᶜīn ḳılınmaḳ içün inşāa'llāh teᶜālā (2) īḳād-ı ḳanādīl olunduġı leyle-i müteyemminenüñ irtesi (3) pāl-heng-i ḫurşīd-i tābān vasaṭ-ı semāya resīde olub (4) o an ẓuhr ḥulūlünde kemāl-i lütuflarından mevlevī-ḥāneye irāde-i (5) veche-i ᶜazīmet buyurmaları çeşm-dāşte-i intiẓārdur. (6) Niyāz-ı dervīşānemüzdür ki ḥażret-i ḥabīb-i ḫüdā (7) Muḥammedü'l- Muṣṭafā ᶜalā efḍali't-taḥıyyā ḥażretlerinüñ miᶜrāciyye-i (8)manẓūme ḳırā'eti taṣmīm olunmaġıla inşāe'l-mevlā

[54 b](1) īḳād-ı ḳanādīl olunduġı leyle-i mübārekenüñ irtesi güni (2) teşrīf-i ḳudūm meymenet-i luzūmlarıyla encümen-i vālāya zīnet-(3) efzā olmaları mütemennādur.

BU DAḪĪ TEFERRÜCGĀHA AḤBĀBINI DAᶜVET TEẔKİRESİDÜR

(4)Seᶜādetlü mekremetlü mürüvvetlü sulṭānım ḥażretleri (5)Hemāda evtād-ı ḫıyām ᶜızz ü iḳbālleri ṣaḥrā-yı seᶜādetde s̱ābit ve (6) toḫum-ı mekremetleri merzeᶜa-i devletde s̱ābit olmaḳ daᶜavātiyle nümūde-i (7) muḫliṣ bī-merālarıdur ki bi-ᶜavnihī sübḥānehū ve teᶜālā cümle aḥıbbā

[55 a] (1)ve aṣdıḳā ve ḥallān-ı vefā ile dū-şenbe güni ḥünkār (2) iskelesi nām ṣaḥrā-yı ḫāṭır-küşāya müteḥarrik ḳadīme-i ᶜazīmet (3) ile cilve fermā-yı vuṣūl ve basṭ-ı seccāde-i teferrüc ve inbisāt-ı (4) taṣmīm ḳabūl olmaġın yevm-i mezbūrda ᶜınāyet-kār sulṭānumuñ daḫī (5) ol feżā-yı sīne-küşāya bā-nihāde-i iḳbāl ve ol bezm-i behcet (6)şeref-efzā olmaları ᶜan ṣamīmü'l-bāl mütemennā-yı aḳṣā-yı āmālimüzdür.(7)

NEVᶜI DİGER MUḪTAṢAR-I TEẔKİREDÜR

(8)Benüm ᶜızzetlü rifᶜatlü mekremetlü birāder-i ekremim ḥażretleri

[55 b] (1) hem-vāre ṣıḥḥat ü ᶜāfiyetde dāim ve ber-ḳarār olmaları (2) edᶜıyesiyle nümūde-i muḫlişlarıdur ki bu esnāda ḫarçlıḳ maddesinde (3)ġāyet müżāyiḳamız olmaḳ ḥasebiyle ḥāmil-i teẕkire ādemimüz Ḥasan (4)bendeleri yediyle ḳarżan elli ġurūş irsāl ve teẕkiremüzi ḥıfẓ ide.(5)

AḪẔ EYLEDÜGİ AḲÇEi MAḤALLİNE EDĀ TEẔKİRESİDÜR

(6)Benüm ᶜızzetlü birāder-i ekremüm ḥażretleri baᶜde's-selām inhāmuzdur ki (7) geçen günlerde istidāne ile aḫẕ eyledügüm elli ġurūş ṭarafıňıza bizim (8) Ḥasan yediyle gönderilmişdür. Aḫẕ idüb teẕkiremüzi ādemimüz

[56 a](1) yedine teslīmen gönderesiňüz. Müstedām-ı ᶜömr olasız. Āmīn.(2)

NEVᶜI DİGER TEẔKİREDÜR

(3) Benüm ᶜızzetlü birāderüm ḥażretleri baᶜde's-selām (4) inhāmuzdur ki tarafımıza dört beş ṭop Şām ḳaṭnısı gönderesiz.(5) Güzelce çeşitler ola. Baḳalım her ḳanġısını begenürsem alıḳorum. Bahāsını (6) daḫī teẕkire taḥrīr buyura.

BU DAḪĪ ṢŪRET-İ TEẔKİREDÜR

Benüm riᶜāyetlü (7) ṣadāḳatlü dostumuz Hoca Kirkor ḫāṭır-ı dostāneleri (8) su'āl olunduġı siyāḳında inhāmızdır ki ṭarafımıza ādemimiz (9) yediyle binişlik ve cübbelik münāsibi üzre bir kaç ṭop şalı gönderesüz.

[56 b] (1) ṢŪRET-İ TEẔKİREDÜR

(2)Benüm ᶜızzetlü birāderim Süleymān Ḥazretleri baᶜde's-selām inhāmuzdur ki (3)cenābıňızıň birāder-zādeňizde ḳarżan bi't-temessük ẕimmetinde iki yüz (4) elli ġurūş alacaḳ ḥaḳḳım olub teẕkiremüz vuṣūlünde meblaġ-ı mezkūruň (5) aḫẕine saᶜy ve ihtimām eylemeňüz matlūbumuzdur.

NEVᶜI DİGER TEZ̲KİREDÜR

(6)Benüm seᶜādetlü ḳarındaş-ı eᶜızz ü ekremim sulṭānım ḥażretleri (7) Baᶜde't-taḥıyyetü'l-vāfiye inhamuzdur ki bizim içün bir ᶜadet rıżāī şāl (8) aᶜlāsından olmaḳ üzere gögez renginde çiçekli ola ve çiçekleri
[57 a] (1)ufaḳ yollı ola.Ve bahāsı her ne ḳadara ise tez̲kireňüze taḥrīr ve ifāde (2) buyurasız ve tarafumuzı kūşe-i ḫaṭırdan ferāmūş itmeyesiz.(3)

NEVᶜİ DİGER TEZ̲KİRE

(4)Riᶜāyetlü ṣadāḳatlü dostumuz Hoca Baġd-sār Bāzergān (5)Ḫatmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-ḫayr ḳabline mezīd ṣadāḳat birle ḫāṭır-ı dostāneleri (6) su'āli siyāḳında minhā-yı dostāneleridür ki benüm dostum (7) bundan aḳdem aḫz̲ eyledügüm üç yüz ġurūşı ḥāmil-i tez̲kire Ḥuseyin yediyle ṭaraf-ı (8) dostānelerine gönderilmişdür. Aḫz̲ idüb muḳaddem virilen tez̲kiremizi teslīm idesiz.

[57 b] (1) TEBRĪK DELĀLETNĀME TEZ̲KİRESİDÜR

(2)Benüm seᶜādetlü mürüvvetlü dād ü ekremim. Sulṭānım ḥażretleri (3) baᶜde't-taḥıyyetü'l-vāfiye ve't-teslīmātü'z-zākiye inhā olunur ki benüm sulṭānım (4) ḥażretleri şöyle istimāᶜım oldu ki maḥdūm-ı mükerrem evc-i ᶜademde iken (5) ḫurşīd-i enver ve māh-ı münevver gibi ᶜālem-i vücūda ṭāliᶜ olmuş. Bu ḫaber (6) feraḫ-baḫşıň istimāᶜından dil-i maḥzūnumuz envāᶜ-ı sürūr-ı kāmrānı (7) ve aṣnāf-ı ḥabūr-ı şād-mānı ḥāṣıl olub Şükrhā-yı (8) firāvān ve ḥamdhā-yı bī-pāyān olmuşdur. Hemīşe Ḥaḳ sübḥānehū

[58 a](1) ve teᶜālā ḥażretlerinüň dergāhından tażarrūᶜ ve niyāzumuzdur ki (2) kendüye ᶜömr-i ṭavīl ve cenāb-ı şerīfüňüzüň daḫī bu maḳūle iḥsān-ı (3) cemīl ve ḳudūm-ı seᶜādet-lüzūmlarıyla sürūr ve mübārek ola.Āmīn. (4) Bāḳī hemīşe ᶜömr-i ṭavīl müyesser bāl.

BU DAḪĪ ṢŪRET-İ TEZ̲KİREDÜR

(5)Benim birāderim ḥażretleri, bundan aḳdem ḳarżan aḫz eyldüňüz (6) yüz elli ġurūşı tez̲kiremüz vuṣūlünde ādemimüz ᶜAli yedine teslīmen (7) ṭarafumıza göndere.Bize daḫī ġāyet lüzūmı vardır. Boş göndermeyesiz.

[58 b] (1) MĪR ALAY ṬARAFINDAN MALŪL TIMĀR ᶜARŻ BÖYLE TARĪR OLINUR

(2)Dergāḥ-ı felek-medār ve bār-gāh-ı ger-dūn-ı iktidār.ᶜArż bende-i (3)bī-miḳdār ve zerre-i ḫāk-sār oldur ki ḫudā-vend-gār (4) sancaġında Bilecik Nāḥıyesinde vāḳıᶜ Günyarıḳ nām (5) ḳarye ve ġayrıdan dört biň aḳçe tımāra bā-berāt-ı (6) şerīf-i ᶜālī-şān mutaṣarrıf olan Ebū Bekir bin ᶜAli bilā- veled (7)fevt olup tımār-ı meẕkūr olvechile maḥlūl olmaġın sancaḳ

[59 a] (1) mülāzımlarından olup bundan aḳdem ẓuhūr iden sefer-i eṡerlerde (2) bilā-tımār mevcūd olan erbāb-ı istiḥḳāḳdan yarar ve kār-güẕār (3) ve rukūb ü nüzūl ve ḳılıca ḳādir Muḥammed bin Ḥasan ḳullarına tevcīh (4)ve yedine berāt-ı şerīf-i ᶜālī-şān ṣadaḳa vü iḥsān buyurulmaḳ (5)niyāziyle pāye-i serīr-i aᶜlāya ᶜarż olundı. Emr ü fermān (6) ᶜadālet-ᶜunvānuňdur

BU DAḪĪ CĀRİYE ᶜIṬIḲ-NĀME ṢŪRETİDÜR

(7)Bāᶜıṡ-i taḥrīr-i kitāb ve bu ḥaber-i tasṭīr-i ḫıṭāb budur ki her

[59 b](1) raḳıyyeti muᶜarrefe olan uzun boylu açıḳ ḳaşlu orta (2) elā gözlü gürciyyü'l-aṣl gül-būy nām cāriye ᶜabd-i memlūkem (3) olub ḥasbeten li'llāh-i teᶜālā ve hasbeten lirasūlihi'l-kerīm mālimden (4) iᶜṭāḳ ve ḳayd-ı rıḳḳıyyetten[336] āzād ve zümre-i ḥarīr aṣliyyāt (5) kücāne ve idrāc eyledüm ki baᶜde'l-yevm mezbūra gül-būy keyfe (6) mā yeşā' fāᶜıle ve muḫtāre olub özünde ve lā-şerᶜıyyeden (7) ġayr-i ᶜalāḳa ve medḫalüm ḳalmadığı ecilden işbu ᶜıṭḳ-nāme

[60 a] (1) taḥrīr ve suṭūru'l-esāmī olan müslimīn ḥużūrlarında (2) ᶜıṭḳ-nāme taḥrīr ve gül-būy nām cāriyemüň yedine iᶜtā olundı.

(3)BU DAḪĪ ḲUL MÜDEBBİR OLDUḲDA BU MİNVĀL ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(4)Vech-i taḥrīr-i ḥūrūf budur ki cāriye-i memlūkem olan orta (5) boylu açuḳ ḳaşlu Rūsiyyetü'l-aṣl ḥüsn-şāh bint-i ᶜAbdullāhi (6) tedbīr-i sefīd ile müdebbire itdüm. "Küllü Nefsi ẕāiḳatü'l-mevt" āyet-i (7) kerīmesinüň feḥavāsı muḳteżāsınca ᶜömrüm āḫır olub murġ-ı rūḥum ṭayarān

---

[336] Rıḳḳıyyet : Kölelik

[60 b](1) ve ḳafes-i tenden terk itdügi günden ḳırḳ gün muḳaddem (2)cümle mālimden āzād olub sāir ḥarīr-i aṣliyyāt gibi ḥurre (3) olub efrād-ı ferīdeden kimesneler mümāneᶜat ve taᶜarruż itmeyeler.

(4)NEVᶜI DİGER TEẔKİRE

(5)Benüm raᶜıyyetlü ṣadāḳatlü dostumuz Artin bāzergān ḳabline (6) ḫaṭr-ı dostāneleri su'āl olunduḳdan ṣoňra minhāmuzdur[337] ki (7) size virdigimiz yüz elli ġurūşı ḥāmil-i teẕkire Ḥüseyin kişiye (8) teslīmen teẕkiremizi ḥıfẓ idesiz yine dostluġımız bāḳīdür.

[61 a] (1)ŞĀGİRDDEN ÜSTĀDINA ṢŪRET-İ MEKTŪB BU SİYĀḲDA TAḤRĪR OLUNUR

(2)Seᶜādetlü fażīletlü semāḥatlü mürüvvetlü üstād-ı vālā-ḳadrüm (3) celīlü'l-iᶜtibār efendüm sulṭānım ḥażretleriniň cāmiᶜı'l-ᶜuṣūl (4) fażl ü kemāl olan meclis-i dāre'l-ḳażā-yı ḥaḳīḳat-iştimāllerine (5) mütūn-ı nefīse-i daᶜvāt-ı ṣādıḳa ve şürūᶜ-ı laṭīfe-i teslīmāt-ı (6) ḫāliṣa itḥāfıyla tefeḫḫuṣ-ı ḫāṭır-ı feyżā feyżleri ser-saṭır-ı (7) dībāce-i nüsḫa-i vidād ḳılınur. Cālis-i ṣadru'ş-şeriᶜat-i ᶜızzet

[61 b] (1) ü ᶜāfiyet olalar.Āmīn. El-ḥamdü li'llāhi teᶜālā te's̱īr-i duᶜā-yı ḫayırlarıyla (2) ḥākim nāfize'l-ḥükm rūḥ henüz manṣıb-cāh ᶜunṣur-ı ḥayāt taṣarrufıyla (3) maḥkeme-nişīn şehrīden olub maḥsūl-i beş-tahte-i ḳudretimüz maṣrūf-ı (4) ḫızmet serḥadd-i bāhire'n-nuṣret idügi şāhidīn-i ᶜādilīn (5) kirāmen kātibīn ile s̱übût-ı yâfte-i taḥaḳḳuḳdur. Eymen-i ezmine de (6) Huccet-i daᶜvā-yı iḫlāṣuňıza yaᶜnī kitāb-ı ḥaḳīḳat-i niṣābuňız vâṣıl (7) u mażmūn-ı münīfde taṣvīr buyurılan ṣūret ḳabża-i

[62 a](1) iḫtiṣāṣ müṭāleᶜasından inşirāḥ-ı derūn ḥāṣıl olmuşdur. (2)Bundan böyle daḫī sicill-i maḥfūẓ ṣadrü'ş-şerīᶜa fežāil olan (3) ḳalb-i enverden dūr ve duᶜā-yı ḫayrdan mehcūr buyurulmayub (4) maḫtūm-ı ḫānum neveddür ve mümežā-yı bencīl-i tescīl olan (5) mürāselāt-ı ḥaḳīḳat-simāt ile tervīḥ-i fu'ād buyurmadan (6) istibᶜād buyurmıyalar. Bāḳī hemīşe ᶜömr ü mezīd dāim bāl

.[62 b](1) DEVLET-İ ᶜĀLİYYEYE MUḤŻIR BU SİYĀK ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

[337] Kelimenin başındaki "m" harfi sehven yazılmış olmalıdır.

(2)ᶜAtebe-i ᶜaliyye-i ᶜadālet-ᶜunvān ve südde-i seniyye-i seᶜādet-(3)nişān ”Lā zāle ᶜāliyen ilā yevmi'l-mīzān” türābına medīne-i (4) fülān ve ḳaralarında sākinūn-ı ᶜulemā ve ṣuleḥā ve şürefā ve eimme-i (5)ḫuṭabā vü reᶜāyā fuḳarā vü berāyā faḳīr ü aġniyā ḳullarınuñ (6)maḥżar-ı ṣıdḳ eṡerleri birle ᶜarż-ḥālleridür ki medīne-i merḳūme (7) sākinlerinden olub cāmiᶜ-i kebīr vāᶜıẓı olan E'ş-şeyḫ Aḥmed Efendi

[63 a](1) dāᶜīleri dindār ve perhīz-kār ve müsteḳīme'l-eṭvār ve ṣādıḳa'l-(2)maḳāl ve maḥmūdü'l-ḫıṣāl olup merḳūm dāᶜīlerinüñ ᶜılminden (3) ṭalebe ve ahālī-i belde müstefīd ve cümlesi eṭvārından ḫoş-nūd (4) ve vücūdı lāzım zāt-ı ᶜadīmü'n-naẓīr olub ve ḫılāf-ı marażī (5)ḥareketi ve ḳaṭᶜan ḳażıyyesi ᶜalāḳa ve medḫali yoġıken baᶜżı (6) kimesnelerüñ ḫılāf-ı inhā ifk-i iftirāları sebebiyledür Devlet-medār (7) mekeṣ olunmaġıla Ḳażāmuz ḳażıyyesi efendiden Ḥasan ḥālini meşᶜar-i ᶜarż

[63 b](1) ve mūcibince muḥżır olunub kemā fi'l-evvel vilāyetimüzde neşr-i ᶜulūm (2) eylemek üzre sebīlini taḫliye buyurulmaḳ bābındadır Devlet-medāra (3) muḥżır birle ᶜarż-ḥālimüzdür. Bāḳī emr ü fermān men lehü'l-emrüñdür.

(4)ḲARŻAN DEYN TEMESSÜKİ BU MİNVĀL ÜZERE TAḤRĪR OLUNUR
(5)Vech-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki iş bu biñ iki yüz yigirmi bir (2) senesi māh-ı ṣaferu'l-ḫayrıñ on beşinci günü iki yüz altmış bir gün (3) vaᶜde ile dārında temessük El-ḥāc Eyyūb Aġa yeden cihet-i ḳarż-ı
[64 a] (1) şerᶜīden biñ iki yüz ġurūş istidāne eyledüm ki te'ḳīdü'l-aṣl (2) nıṣfı yalñız altı yüz ġurūş ider. Vācibü'l-edā ve lāzimü'l-ḳażā (3) zimmetümde deynüm olmaġın bi-minnet-i teᶜālā derūn-ı temessükde ẕikr (4) olunan melaġ-ı mezbūrı temāmen edā ve teslīm olduḳda temāmen (5) ve kāmilen edā ve teslīm eyledügümde işbu yedinde olan mühürli deyn (6) temessükimüz şaḳḳ ve girüye redd olına ve's-selām.(ᶜOṣmān Beg)

(7)BU DAḪĪ MEBLAĠ-I MEZKŪRI MAḤALLİNE EDĀ VE TESLĪM EYLEDÜKDE EDĀ VE ḲAṬᶜ-I ᶜALĀḲADUR

[64 b] (1) Vech-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki iş bu biñ iki yüz yigirmi bir (2) senesi receb-i şerīfesinde Eyyūb Aġadan aḫz eyledigim şu ḳadar (3) mebāliġı aġā-yı mūmâ ileyhe temāmen edā ve teslīm zimmetümde ḥuḳūḳa dāir (4) bir aḳça ve bir ḥabbe birbirlerimizde ḳalmayub ᶜāmme-i daᶜvādan zimmetlerimizi (5) ibrā-i

ᶜāmm ile ibrā vü isḳāṭ eyledügümüze müşᶜir işbu ḳaṭᶜ-ı ᶜalāḳa (6)ve ibrā taḥvīli yedine sened olmaḳ içün virildi. (filān Beg)

(7)BU DAH̬Ī NEVᶜI ĀH̬AR ḲAṬᶜ -I ᶜALĀḲA VE İBRĀ TAḤVĪLİ BU ṢŪRETDEDÜR

[65 a] (1)Bāᶜıs̱-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki işbu biň iki yüz on sekiz (2) senesi māh-ı muḥarremü'l-ḥarāmıň ġurre. Seᶜādetlü El-ḥāc Muṣṭafā ile (3) sene-i mezkūrda iştirāken ah̬z ü ᶜaṭāmuz olub üç seneden (4) beru beynehümāmız ise ah̬z ü ᶜaṭāmuz muḥāsebe olunmayub sene-i merḳūme (5) ġurresünde muḥāsebemüz ru'yet gerek māl-i mevcūd ve gerek zimemāt-ı (6) bi'l-cümle muḥāsebeye dāh̬il ve her ne ki ḥıṣṣemize iṣābet iden (7)mebāliġları her birlerimiz ah̬z ü ḳabż eyledügümüzde ḥuḳūḳan

[65 b](1) KETḤUDĀ-YI ṢADR-I ᶜĀLĪDEN EFLĀḲ DİḲASINA MEKTŪB BU SİYĀḲDA TAḤRĪR OLUNUR

(2)Ḳudretü'l-ümerāi'l-milleti'l-müsebbiḥıyye ᶜumde-i kübrā ve'ṭ-ṭāifetü'l- ᶜīseviyye (3) ḥālā Eflāḳ Diḳāsına raᶜıyyetlü ṣadāḳatlü ḥurmetlü dostumız Niḳola (4) Diḳası h̬atmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-h̬ayr ḳılına. H̬ulāṣa-i kelām mūris̱-i (5) irtisām iblāġıyla inhā olunur ki (Baᶜdehū merām ne ise taḥrīr oluna.)[338]

(6)BU DAH̬Ī BAYAĠI ĀDEMDEN BOĠDAN DİḲASINA TAḤRĪR OLUNUR

(7) H̬aşmetlü ṣadāḳatlü Hurmetlü Mesīḥıyye Ümerāsınıň umdesi

[66 a](1) ümmet-i ᶜatīḳa-i kübrāsınıň rütbesi erbāb-ı kilise ve nāḳūsuň (2) güzīdesi ve muh̬tārı ve fırḳa-i naṣārānıň ṣāḥıb-i muḥabbet ve iftiḥārı (3) ve ṭavāif-i mīr-i muhteşemi h̬atmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-h̬ayr ḳılına. Dostluġa (4) lāyıḳ islām muṣādıḳāt-ı ḳarīn ve muḥabbet ü meveddet muṭābıḳ-ı peyām-ı (5) sālimet-i rehīn itḥāfiyle dostāne nūşet h̬āme-i berīde (6)zebān ber veche dil - h̬ˇāh ḥāṣıl-ı merām oldur ki bu defᶜa (7) devlet-i ᶜaliyyeden ber-veche āyīn-i sābıḳa Boġdan ve budalıġı

[66 b] (1) ᶜuhdeňüze ḥavāle ve sipāriş ve tefvīż olundıġından nāşī ḥālā (2) āsitāne-i ᶜaliyyede baş ḳapu kethüdāňuz ᶜAleksan ile görişüb (3) meyānemizde mertebe-i ḳıyāsdan efzūn dostluḳ ḥāṣıl olmaġıla(4) ḥāmil-i varaḳa ḳarındaş eᶜızz ü ekremim İbrāhīm Aġa h̬aber-i meserret ile (5) ol ṭarafa ᶜazīmetini münāsib ve ṭarafımızdan ilticā itmekle ol ṭarafa (6) mah̬ṣūṣ kendüleri dah̬ī

[338] "Baᶜdehū merām ne ise taḥrīr oluna" cümlesi sonradan parantez içine alınmıştır.

yedine bir ḳıṭᶜa mektūb virmegin işbu (7) mektūb dostānemize vesīle ve birāderimiz ol ṭarafa ᶜāzīm

[67 a](1) ve rāhī olmuşdur. Bi-minneti'l-ḳadīr merḳūm birāderimiziň üzerinden (2) me'mūlümüz olduğı naẓarıňūz dirīġ olunmayıb düşen ḫuṣūṣ-ı (3) lāzimesinde müsāᶜade ve bir ḳadem evvelce ᶜavdet ve ircāsına (4) himmet eylemeňiz mes'ūldür. Mektūbumuz tehī-dest olmamaḳ içün (5) ṭarafımızdan bir miḳdār hediyye gönderildi. Vuṣūlünde aḫz (6) ü ḳabż idüb ve ṭarafumıza işᶜār eylemeňiz me'mūlümüzdür.(7)

BU DAḪĪ ṢARRĀF BĀZERGĀNLARA ṢŪRET-İ MEKTŪB BÖYLE TAḤRĪR ŞUDE

[67 b](1) Raġbetlü ṣadāḳatlü ḥūrmetlü dostumuz Hoca Kirkor (2) ḫatmet-i ᶜavāḳıbe bi'l-ḫayr ḳılına mezīd ṣadāḳat birle selām (3) fer-cām ve ḫāṭır-ı dostāneleri su'āl olunduğı siyāḳıyla (4) inhā-yı dostāneleridir ki benim riᶜāyetlü dostum bundan aḳdem (5) ṭaraf-ı dostānelerine bir ḳıṭᶜa mektūbumuz vürūd ve bu āna (6) gelince mektūbumuzıň cevābına muntaẓırım bir ḫaber āṡārı ẓuhūrı (7) olmayub sene-i sābıḳada ṭutduġımız iltizām bī-ḥāṣıl olub

[68 a](1) bizlere külliyyen ᶜöẕr olunduğı maᶜlūm dostāneleri olduḳda (2) bu senenüň daḫī tecdīdini bizim içün mālikāne ṣāḥıbinden (3) aḫz ve żabṭ temessüküni tarafumuza irsāl ve şāyet ki ziyānumuz (4) olanları bir miḳdār bu sene-i mübārekede iḫrāc olur (5) me'mūliyle ḫāṣṣaten ḫaṭır su'āli żımnında işbu mektūb (6) taḥrīrine bādī olmuşdur. Bi-minneti'l-mevlā vuṣūl bulduḳda (7)mādde-i mezkūruň cevābını mektūbumuz vuṣūlünde göndermeňizi maṭlūbumdur.

[68 b] (1)BU DAḪĪ BAYAĠI KEFEREYE BU MİNVĀL ÜZRE TEẔKİRE ṢŪRETİDÜR

(2)Riᶜāyetlü ṣadākatlü bizim Artin dostumuz ḳabline (3) ḫāṭır-ı dostāneleri su'āl olunduḳdan soňra inhāmuzdur ki (4) bizüm çiftlüge varub bir hind ṭavuġı ve iki bayaġı ṭavuḳ (5) yārınḳı gün bizim ḥānemüze getürsün elbetde lüzūmu vardur.

(6)BU DAḪĪ TEZ̲KİREDÜR
(7)Benüm riᶜāyetlü çiftlik kaḥyası tez̲kiremüz vuṣūlünde iki çuval buġday (8)degirmene getür ḫāṣṣ aᶜlā buġday olsun.Anbardan çuvala

[69 a] (1) ḳoyub degirmende ince ögüdesiz.İḥmāl etmiyesiz ve's-selām.

(2)BU DAḪĪ TEZ̲KİREDÜR
(3)Ḥālā çiftligimiziň kethüdāsı Ḥasan baᶜde's-selām inhāmızdur ki (4) benüm birāderüm Ḥasan zirāᶜātiň vaḳtidür iḥmāl itmeyüb nadaz yirlerine (5) muḳayyed olub çift yirlerini süresiz ve her ne ki eksük (6)olan lüzūmātları ḥāżır ve āmāde idesiz. Ve bu günlerde (7) ṭarafumuza gelesiz. İḳtiżā idenleri tedārik idelim iḥmāl itmeyelim.

(8)BU DAḤĪ ṢŪRET-İ TEZ̲KİREDÜR
(9)Benüm riᶜāyetlü dostumuz sardoris ḳabline ḫāṭır-ı dostāneleri

[69 b] (1)su'āl olunduġı siyāḳında inhāmuzdur ki tez̲kiremüz vuṣūlünde (2) bizüm içün ol ṭarafda on vuḳıyye Ḳıbrıs şehriyyesi elvān (3) ola ve beş vuḳıyye Şām ḳaysı ve otuz vuḳıyye nişāsta ve (4) aᶜlāsından ola. Bunları taḥrīrimüz üzre alub defter (5) idüb bu taḥrīr eyledügümüz eşyāları kendin berāberce tarafumıza (6) getiresiz. Ramażāndan evvelce getürmesine saᶜy eylemeňiz maṭlūbumdur.

(7)BU DAḤĪ ṢŪRET-İ TEZ̲KİREDÜR
(8)Benüm riᶜāyetlü ṣadāḳatlü ḥurmetlü dostumuz Hoca Baᶜz-sār

[70 a](1) ḫatmet-i ᶜāvāḳıbe bi'l-ḫayr ḳılına. Dostluġa lāyıḳ selām-ı (2)sālimet-encām ve ḫāṭır-ı dostāneleri su'āl olundıġı (3) siyāḳıla inhāmuzdur ki benim dostum ḥāmil-i tez̲kire ādemimiz Ḥüseyin (4) yediyle aḳ aḳçe olmaḳ üzre yalıňız beş yüz ġurūş teslīmen (5) ṭarafumıza gönderesiz. Ve tez̲kiremizi ḥıfẓ idesiz. Saḳınıb (6) ādemimizi tehī-dest göndermeyesiz. İnşāe'l-mevlā muḥāsebemiz (7) gelecek aḳçe vardur.Ḳaṭᶜ-ı ᶜālāḳa ve ibrā olınuruz.

[70 b] Sayfa boş.
[71 a] DER KENĀR

(1) Ol ṭarafda seᶜādetlü mürüvvetlü (2) ḳarındaşımız ᶜÖmer Aġa Ḥażretlerine derūn-ı ḫulūṣ (3) üzre selamlar ve ḫayr duᶜālar olınıb ḫaṭr-ı ᶜıṭrları (4) su'āl olınır ve şerāfetlü ḳarındaşımız Aḥmed Aġaya (5) daḫī uzun duᶜālar olınıb ḫāṭr-ı şerīfleri (6) istisfār olınır.

[71 a]
(1) EDNĀDAN AᶜLĀYA ṢŪRET-İ MEKTŪB BU MİNV(ĀL) ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(2)Devletlü ᶜināyetlü ᶜāṭıfetlü merḥametlü veliyyü'n-niᶜām (3) kesīrü'l-kerem efendim sulṭānım ḥażretleriniñ ḫāk-pāy-ı devletlerine (4) rūy-ı ᶜubūdet- senūde ve çehre-i ruḳyet-i fersūde ḳılındıḳtan (5) ṣoñra ḥaḳ sübḥānehū ve teᶜālā vücūd-ı mekrin ḫaṭāsuz (6) eyleyüb rūz be ūz ᶜömr-ü devletlerin efżūn ve ḳadr-ü (7)hem-ser-gerdūn eylemek sāye-i ᶜnāyetlerün üzerümüzden
[71 b] (1) dūr ve zāil eylemeye.Āmīn. Dergāh-ı kibriyādan tażarrūᶜ (2) olunur ki ḥażret-i bārī muᶜīn ve dest-gīrleri olub (3) zaman-ı devletlerinde cemīᶜ bendegān maẓhar-ı nevāzis (4)ve iltifātları olmaġıla cenāb-ı bārī Devletlü ᶜınāyetlü (5)efendümüñ yevmen fe-yevmen devlet ü iḳbāllerin mütezāyid ve (6) murādāt-ı dünyeviyye ve maḳṣūdāt-ı uḫreviyyelerin taḥṣīl (7) eyleye. Āmīn. Ṣafā ve ẕevḳle ᶜömrüñ ola. Günden güne

[72a](1) aᶜlā göñül ḫoşluḳların ḳılsun müyesser. Ḥażret-i (2)Mevlā medlūlünce bu ḳavillerini sāye-i devletlünden (3) ve ᶜınāyet-i ᶜālīlerinden dūr ve iḫrāc buyurmamaları (4) temennā ve niyāz olınur.

Unutma kūşe-i ġamda ḳoyub dil - (5)ü cānum
Ḳovıgı gāhī göñülden çıkarma sulṭānum.

Miṣda,(6)miṣdaḳınca[339] bu ḳavillerini defter-i bendegān zümresüne ilḥāḳ (7) ve mesrūr buyurulmaḳ bābında bāḳī hemīşe ṣaġ olasız saġ

[72b](1) olduḳça cihān.Āmīn. fî muharrem sene 1221 Yā muᶜīn Yaḥyā Nādī Ḥotmān Zāde Beg

---
[339] Kelime sehven iki kez yazılmıştır.

[71b] DERKENĀR[340]

(1) Vesāir ḳapu yoldaşlaruñ ferāde (2) ferāde selāmumızı teblīġ pelūde bā-h̬uṣūṣ fażīletlü (3) merḥametlü Nūri Efendi Ḥażretlerine derūn-ı ducālar (4) olınıb h̬āṭır-ı şerīfleri olunur ve devletlü büyük (5) mīrāh̬ūr Aġanuñ dāiresünde olan aḥıbbānuñ (6) cümlesine selamlar olunur.

[72b](2) EDNĀDAN AcLĀYA ṢŪRET-İ MEKTŪB BU MİNVĀL ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR
(3)Devletlü cınāyetlü re'fetlü catūfetlü efendim sulṭānım(4) ḥażretleri hem-āre zīnet-efzā cāh ü celāl ve revnaḳ-(5)ārā-yı mecd ü iḳbāl ile mertebe-i cızz ü secādet ve dāire-i (6) ṣıḥḥat ü cāfiyetde dāim ber-ḳarār olmaları dacavāt-ı cārż (7) u taḳdīm ḳılındıgı siyāḳında carīża-i s̱enā-kār müstedīmeleridir ki

[73 a] (1) mürüvvet-kāra her vaḳt ü an edcıyye-i h̬ayriyyeleri (2) īrādiyle müdāvim-i evḳāt u bī-ḳuṣūr iken h̬amden (3) s̱ümme h̬amden bu hengām-ı meymenet iştimālde menāṣıb-ı cuẓmā (4) ile teşrīf buyurduḳlar(ı) h̬aber-i sürûr-es̱eri semc-ı cāne (5) resīde olduḳda ṣad hezār şükr-i yezdān ve ducā-yı (6)beḳā-yı devletleri tekrār ḳılınmışdır. Cenāb-ı h̬ālıḳ (7)reficı'd-derecāt ibtidāsın ḳarīn envāc-ı h̬ayr u secādet

[73b](1)ve intihāsın meymenet ü mübārek idüb kāffe-i umūrlarında (2) tevfīḳāt-ı caleyhsin. Rehnümūn ve nice ās̱ār-ı ḥüsn ve evṣāf-ı (3)müstaḥsineye muvāfıḳ ve maḳrūn eyleye. Āmīn. Bu muh̬liṣ-ı (4) bī-riyāları ḥāk-pāy –ı secādete varılmaḳ mümkin olmadıġı (5) ecilden tebrīk-nāme taḥrīrine cesāret ḳılınmışdır. (6) Ḥāl-i cācizānem efendime tacrīf ü tavṣīfden (7) müstaġnīdir. Ḳuṣūr-ı żarūriyye cafv-ı niyāz-menddir.(Nūri Beg Efendi)

[74 a](1)AḲRANDAN AḲRANA BU SİYĀḲ ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(2)Secādetlü mekremetlü mürüvvetlü ḳarındaş-ı ecızz ü (3)ekremüm sulṭānım aġā-yı cālī-şān ḥażretleriniñ (4) nādī-i secādet-i iştimāllerine dürer-i edcıyye-i lāyıḳa ve ġurer-i (5) es̱niye-i fāyiḳa itḥāf ü ihdā ve merāsim ber-şen-h̬aṭr-ı (6) cıṭr-ı ṭabc -ı secādetleri mercī vü meveddī ḳılındıġı (7) siyāḳında żamīr-i münīr mihr-i tenvīrlerine nümāyende muḥıbb-i ḥulūṣ

[340] Burada yer alan metnin yazısı sayfa içinden farklı karakterdedir. Metinde hakim olan "Kırık Dîvânî" yazı özellikleri burada daha belirgindir.

[74b](1) şiᶜārlarudur ki benüm sulṭānım ḥażretlerü ṭarafımızdan su'āl (2) meyl ü raġbet buyurıver(ir)[341] ise ḥamden li'llāhi teᶜālā tārīḫ-ı (3)meveddet-nāmeye degin vücūdımız ṣıḥḥat ü ᶜāfiyette mevcūd (4) üzre olub rūz ü leyāl dᶜā-yı ḫayruňız eẕkārında (5) muḳīm ve dīdār-ı şerīfiňize müştāḳ-ı ᶜaẓīm üzre olduġımız (6) ḫudā-yı müteᶜāl ḥażretlerine ᶜıyāndur. Bu defᶜa ḳara ṭarafından (7) Kara Süleymān Aġa yediyle firistāde buyurılan bir ḳıṭᶜa

[75a](1) mektūb meveddet-nāmeňiz vārid ü vāṣıl olub (2) derūnında taḥrīr olınan kelimāt-ı ṭayyibeňiz min evvel ilā (3)āḫırihī maᶜlūmımız olduḳda ḥāṣıl olan sürūr-füzūn (4) ḥāle taᶜbīrsüz bī-rūn ve sizleri görmüş ḳadar maḥṭūṭıyyet-i (5) derūn ḥāṣıl olduġı ḫallāḳ-ı cihāne ᶜıyān olmaġıla (6) inşā'Allāh teᶜālā ledā'l-vuṣūl ber-minvāl muḥarrer ṭarafımızı (7) daᶜavāt-ı ḥayriyyeden ferāmūş itmeyüb gelür vāḳīᶜ

[75b](1) olduḳça peyām-ı āfiyetlerini müşᶜir mektūb merġūb-güzār (2) irsāliyle yād ü tefrīḫü'l-fu'ād buyurmaňızı me'mūl-i (3)ḫāliṣānem ve mülemmā-yı meccānemdür 1221 ṣ fî 26 Ḫāliṣe'l- ḳul Aḥmed

(4)AḲRANDAN AḲRANA BU SİYĀḲ ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR
(5) ᶜİzzetlü seᶜādetlü ve mezīd ḥamiyyetlü ḳarındaş-ı eᶜızz ü ekremüm (6) sulṭānım fulān aġa ḥażretleriniň ḥużūr-ı ᶜizzet-mevfūr (7) larına mezīd aᶜzār ve eger ve levāzım-ı tevḳīr ü iḥtirām ile

[76a](1) derd-i daᶜavāt-ı ḥāliṣāt–ı muḥabbet-füzūn ve ᶜözr-i teslīmāt (2) ve āfiyāt meveddet-nümūn itḥāfıyla mīzāc-ı letāfet-imtizācları (3) merᶜī ve tefeḳḳud ḳılındıġı ḥalālinde żamīr-i münīr-i āfitāb (4) lemeᶜātlarına nümūde-i ḫulūṣ-ı ḫayr-endīşleridir ki bu ṭarafeyn (5) ḥavādiṡātından su'āl buyurılır ise mosḳof keferesi (6) bī-vaḳt ve vaḳt-i şitāda ᶜalenen ḫurūc ve islām memāliki (7) üzerine hücūm Eflāk ve Boġdān içine girüb zīr-dest

[76b](1) Menhûs ᶜanh girift Ṭuna sevāḥıline hücūm ve İsmāᶜīl (2) nām iskeleye vardıḳda cenge mübāşeret eylediklerinde (3) müşrikler ẓafer bulamayıb küffār ḫāk-sār firārī-karāra (4) tebdīl ve ne ṭarafa hücūm ider ise bi-ᶜavni'llāhi teᶜālā (5) nuṣret ve ehl-i islām ġālib oldı. Bundan ṣoňra (6) inşā'Allāhü teᶜālā nuṣret ehl-i islām ṭarafına olduġına (7) iştibāh buyurılmıya zīrā küffāruň böyle ḥareket-i

[341] Cümlenin anlamı " buyuruverir" şeklinde okuma ile düzgün hale gelmektedir.

[77a](1) na-hem-vārı üzerlerüne nuḥūsetlik çökdügi (2) (ẓ)āhir[342] ve nümāyāndır. Ve bu es̱nāda küffār ḥāk-sār dū(3)zaẖḳarīn İsmāᶜīl iskelesüne gelüb taᶜcīlen ḳalᶜa (4) derūnına ᶜale'l-ġafle girmek üzre iken bi-ᶜināyeti'(5)llāhi teᶜālā gerek ḳalᶜa derūnında olan ᶜAsākir-i (6)İslām ve gerek Rūm iki ṭarafından vürūd iden (7) ᶜasākirüñ imtidādı küffār-ı bed-fiᶜālüñ üzre hücūm-ı

[77b](1) ṭop u tüfenk atılmaḳsızın ḳılıç ḳılıca gelüb ṣabāḥdan (2) aẖşama degin ve ḳıtāl ve küffārdan vāfir küffār (3) ḳırılub ve ber-ḥabzāl girift ve iki yüzden ziyāde (4) ḥayyen girift āsitāneye getürüb tersāne-i āmirede (5)važᶜ-ı kürek olınmışdır. Ve bunlardan māᶜadā küffār-ı (6) ẖāk-sāruñ hücūmı her ne ṭarafa oldıysa bi-ᶜavni'(7)llāhi teᶜālā münhezim olmuşdur. İnşā'Allāhü'l-mevlā

[78a](1) nuṣret ü fütūḥāt İslām ṭarafında olacağına iştibāh (2) buyurulmıya bu cāniblere vādin vuḳūᶜunda i(ş)[343] bu nemīḳa-i (3) maḥabbet ves̱īḳaları irsāliyle yād ve tenşīṭu'l-fuād (4) buyurmaları mütevaḳḳıᶜdür. 222 fî m 31 Ḥāliṣe'l-ḳūl Aḥmed.

(5)OĠLUNDAN PEDERİNE MEKTŪB BU SİYĀḲ TAḤRĪR OLUNUR

(6)Seᶜādetlü ᶜınāyetlü mezīd maḥabbetlü sebeb-i vücūdım (7) bāᶜıs̱-i ḥayātım bādī-i devletüm peder-i eᶜizz ü ekremim sulṭānım

[78b](1) ḥażretleriniñ ḥużūr-ı ᶜınāyet ᶜālīlerüne kemāl-i taᶜẓīm (2)ve tekrīm ve ġāyet tevfīr ü ibcāl ile derūn-ı iştiyāḳ (3) ve nār-ı iftirāḳ birle cihān be cihān selām duᶜālar olınur. (4)Mübārek dest-i şerīfiñiz būs ü ẖayr duᶜānuz ricā vü niyāz (5) olınır. Hemīs̱e ḥażret-i müsteᶜā(n)da[344] ṭūl-i ᶜömr ü beḳā (6)ile müeyyed ü ber-ḳarār olasız. Āmīn ve yā muᶜīn eger ṭaraf-ı (7) ferzendleri ṭarafından su'āl meyl ü raġbet buyurılır

[79a](1) ise ḥamden li'llāhi teᶜālā ṭārīẖ-ı duᶜā-nāmemi mevžuᶜu gününe (2) gelince vücūd-ı ẖāk-ālūdemiz fevḳa't-türāb ṣıḥḥat (3) ü ᶜāfiyetde mevcūd üzre olub rūz u leyāl duᶜā-yı (4) ẖayrıñız ezkārında muḳīm ve mübārek dīdār-ı şerīfiñize (5) mus̱tāḳ-ı ᶜaẓīm üzre olduġımız ẖudā-yı lem-yezel (6) ḥażretlerine ᶜıyān olmaġıla benim peder-i āzīzüm ḥażretleri (7) bu defᶜa ṭaraf-ı seᶜādetlerinden firistāde buyurılan

---

342 Kelime "ẓ" harfi unutularak yazılmıştır

343 "Ş" harfinin noktaları ihmal edilmiştir.

344 Kelimenin yazımında "n" harfi ihmal edilmiştir.

[79b](1) du^cā-nāme-i merġūbuňız ṭaraf-ı bendeňize vāṣıl ve derūnında (2) taḥrīr olınan kelimāt-ı ṭayyibeňiz min evvel ilā āḫırihī (3) ma^clūmumız olmuşdur. Müstedām-ı ^cömr olasız āmīn. (4) Bundan böyle ṭarafumızı da^cavāt-ı ḫayriyye ile ferāmūş (5) itmeyüb gelür vāḳı^c olduḳça peyām-ı ^cāḳıbetlerini müş^cir (6) meveddet-nāmeňiz vürūdiyle memnūn u mes(rūr)[345] buyurmaňız (7) recā vü niyāzımdır. Bāḳī hemīşe eyyām-ı se^cādet efzūn eyleye.(Muṣṭafa Beg)

[80a](1) ṢŪRET-İ DEYN TEMESSÜKİ D(E) ḤĪN-İ İḲTİŻĀDA BU VECHİLE TAḤRĪR OLUNUR

(2)Vech-i taḥrīr-i ḥurūf oldur ki işbu biň iki yüz (3) ṭoḳuz senesi māh-ı muḥarremü'l-ḥarāmıň on yedinci güni (4) ^cizzetlü El-ḥāc ^cOs̱mān Aġa yedinden ḳarz-ı haṣen olmaḳ (5) üzere altmış bir gün va^cdesiyle yalňız beş yüz (6) ġūruş aḫz ü ḳabż eyledüm. Zimmetümde müsteḳarr deynümdür.(7) İnşā'Allāhü te^cālā va^cde-i mez̠kūra ḥulūlünde meblaġ-ı

[80b](1) mezbūrı bi't-temām edā ve teslīm eyledigimde yedine virilen (2) işbu memhūr deyn taḥvīlimüz şaḳḳ olına fî 17 m(uharrem) 1218 Ebū Bekir Beg)

(3)ṢŪRET-İ İŞTİRĀḲ TEMESSÜKİ BU ḲĀ^cIDE ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

(4)Bā^cıs̱-i ḥurūf oldur ki iş bu biň iki yüz ṭoḳuz (5) senesi māh-ı muḥarremi ġurresinde ḥālen Ġalaṭalı Aḥmed Reis (6) nām kimesne ile şerīk olub ortaya biň ġurūş (7) ş(s)ermāye[346] ben ḳoyub ve biň ġurūş ş(s)ermāye[347] daḫī

[81 a] (1) şerīkim merḳūm vaż^c idüb cem^can iki biň ġurūş (2) itmekle inşā'-Allāhü te^cālā meblaġ-ı mezbūrdan her neḳadar (3) fāiz olursa nıṣıfı benüm ve nıṣıfı anıň olmaḳ (4) ḳavliyle müslimīn muvācehesinde bu vechile iştirākligi (5) der ^cuḥde ve ḳabūl eyledigimiz i^cṭā olındı. Ḥīn-i (6)ḥisābda girū de redd ü şaḳḳ olına. Ġalatalı Aḥmed Reis Beg

---

345 Kelimenin sonunda "rūr" hecesi unutulmuştur.

346 Kelime "ş" harfi ile yazılmıştır.

347 Kelime "ş" harfi ile yazılmıştır.

(7)ṢŪRET-İ ṬAPŪ-YI ZEMĪN TEMESSÜKİ BU MİNVĀL ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR

[81b](1) Vech-i taḥrīr-i ḥurūf oldurki bā-berāt-ı şerīf ᶜālī-şān (2) ile Bā sancaġında uḫrā ḳażāsında mutaṣarrıf oldıġım (3) luzine zeᶜāmetim ḳaryelerinden ve lendus ḳaryesi ṭopraġında (4) ḥudūdı ve sınurı ile muᶜayyen ve maᶜlūmu'l-ḥudūdü'l-miḳdār (5) yüz elli kīl toḫum istīᶜāb ider tarlaya mutaṣarrıf olan (6) Muḥarrem fevt olub ṣulb oġulları Ḳāṣım ve Receb (7) ve Şaᶜbān ve Ramażāna intiḳāl eyleyüb żabṭ ve taṣarruflarīçün

[82a](1) ṭarafımızdan iẕin teẕkiresi iltimās eylemeleriyle iẕin verilmişdir.(2)Vech-i meşrūḥ üzre ḳarye-i mezbūrda vāḳīᶜ ẕikr olınan (3) tarlası ḥudūdı ve ṣınırı dāḫılinde mezbūr (4) anlar ber-vech iştirāk żabṭ ve taṣarruflarīçün izin (5) virildi. Mādām ki sene be sene aᶜşār-ı şerᶜıyyesin ve rüsūm-ı (6)ᶜörfiyyesin żābıṭ olanlara edā ve teslīm eyleyeler ṭarafımızdan ve (7) ṭaraf-ı āḫardan vechen mine'l-vücūh daḫl ü taᶜarruż eylemeyeler. Mutaṣarrıf Aḥmed

(BAŞLIK YOK)

[82b](1) Seᶜādetlü semāḥatlü mürüvvetlü maᶜrifetlü daᶜver-i ṣaᶜd-(2) pesendīdem sulṭānım ḥażretleri hem-āre cenāb-ı ḥażret-i (3) rabbü'l-ᶜızzet zāt-ı semāhat şiᶜārların ḳażā vü beliyyeden (4) emīn ve tevfīḳāt-ı ᶜaliyyesin ḳarīn eylemek edᶜıyyesi (5) tetimme ile nümūde-i meccānemüzdür ki zāt-ı mürüvvetleriyle ezelīden berū (6) merbūṭ olan ᶜalāḳa-i derūn ve maḥabbet-i meşḥūn (7) lāzımesince daḫī peyām-ı ᶜāḳıbetlerine müteraḳḳıb ü tekrār üzre

[83a](1) iken bundan aḳdem ḳarındaşımız ᶜAli Aġa yediyle firistāde ṣāvb-ı (2) s̱enāverī be mersūl-i ḳā'ime maḥabbet-nümāları vaḳt-i eymende (3) vürūd ve peyām-ı ᶜāfiyetlerinden fevḳ-ı mā-taṣavvur memnūn (4) mesrūr olmuşdür. Hem-āre cenāb-ı ḫüdā teᶜālā (5) resīde-dest maᶜrifetleri olduḳda minvāl-i muḥarrer üzre (6) maᶜlūm ve kāffe'i meᶜāriblerīle be-kām eylemek edᶜıyyesinde (7) iken bu defᶜa olṣavbe-i ᶜazîmde ider ol muᶜīn-i mücerred

[83b](1) tecdīd-i ḫulūṣ ve tefeḳḳud-ı ḥaṭr-ı ᶜıṭrları sibāḳında ḥāṣṣaten (2) işbu s̱enā-nāme ḫulūṣ-verī taḥrīrine mübāderet olındı. (3)Bi-minnet-i teᶜālā resīde-dest-i maᶜrifetlerü olduḳda minvāl-i (4) muḥarrer üzre maᶜlūm-ı mürüvvetleri olduḳda bundan böyle (5) ṭaraf-ı s̱enākār-ı bī-merālarını mübārek ḳalb-i pür-

nūrlarından (6) ṭard belürilmeyüp gelür vuḳūġında[348] mufāvaża-i (7) keremîleriyle bād ve dil-beşîr buyurulmaları mültemesâ-yı faḳīrānemdür H̬āliṣe'l-ḳavl Ebū Bekir

BAŞLIK YOK

[84a](1) Secādetlü mekremetlü meveddetlü mürüvvetlü birāder-i cazīzim (2) fulān aġa ḥażretleriniñ bārī-i meserret iştimāllerine (3) vüfūr-ı tekrīm ü ibcāl ile dürer-i dacavāt-ı lāyıḳa ve ġurer-i (4) taḥıyyāt-ı fāiḳa itḥāfīle mīzāc-ı nezāfet-imtizācları (5)kemā yenbaġī tefaḳḳud oldıġı siyāḳında żamīr-i münīr mihr-i incilālarına (6) nümāyende maḥabbet-i ṣādıḳānemizdir ki bundan aḳdem ṭarafımızı (7) sipāriş olınan iki çift mest pabuç ve tiryākinüñ

[84b][349] (1) on caded lüle ah̬z eyledüm. Ancaḳ deryā ṭarafından cazīmet (2) ider olmadıġı ecilden gönderdemedüm. Ḳara ṭarafından (3) müterāhī olanlar getürmeyürler.

Kerem idüb gücenmeyesiz. (4) İnşā'-Allāhü tecālā bundan ṣoñra irsāl olınır. Benim birāderim (5) bu ṭarafdan su'āl olunur ise meserret h̬aberler çoḳdur. (6) Hemān bundan böyle ṭarafımızı ḥaṭr-ı şerīfden iḥrāc (7) olunmayıb emr-şud vuḳūcında peyām-ı ṣıḥḥatlerin müşcir nemīḳa [350]

[85 a] (1) ṢĀGİRDDEN ÜSTĀDINA ṢŪRET-İ MEKTŪB BU UṢLŪB ÜZRE

(2)Secādetlü fażīletlü semāḥatlü üstāẕ-ı vālā-ḳadrüm (3) celīlü'l-ictibār efendim sulṭānım ḥażretleriniñ cāmicu'l-uṣūl (4) fażl ü kemāl olan meclis-i dāre'l-ḳażā-yı Haḳīḳat-i iştimāllerine (5) mütūn-ı nefīse-i dacavāt-ı ṣādıḳa ve şürūc-ı latīfe-i teslīmāt-ı (6) h̬āliṣa itḥāfīle tefah̬h̬uṣ-ı h̬āṭr-ı feyżā feyżleri ser-ṣaṭır-ı dībāce-i (7) nüsh̬a-i vidād ḳılınur. Cālis-i ṣadrü'ş-şeīcā cizzet ü cāfiyet olalar.

[85b](1) Elḥamdü li'llāhi tecālā te'ṡīr-i ducā-yı h̬ayrlarıyla ḥākim nāfize'l-ḥükm-rūḥ (2) henüz manṣıb-cār cunṣur-ı ḥayāt taṣarrufīle maḥkeme nişīn şehrīden olup (3) maḥṣūl-i beştah̬te-i ḳudretimiz maṣrūf h̬ıdmet-i serḥad bāhire'n-nuṣret (4) idügi şāhidīn-i cādilīn kirāmen kātibīn ile ṡübūt-yāfte taḥaḳḳuḳtur.(5) Eymen-i

---

[348] Kelimede "ayın" harfi yerine "ğayın" harfi kullanılmıştır.

[349] (Sayfa sonunda "muḥabbet" kelimesi verilmiş, ancak karşı sayfa yeni bir başlıkla devam ediyor. Bir sayfa noksan olmalı.)

[350] Metin sayfa eksikliği sebebi ile yarım kalmıştır.

ezmine işbu ḥuccet-i dacvā-yı iḫlāṣıñız, yacnī kitāb-ı ḥaḳīḳat (6) niṣābıñız ve aṣıl mażmūn-ı münīf işbu taṣvīr buyurılan ṣūret-i (7) ḳabża-i iḫtiṣāṣ mütecālāsından inşirāḥ-ı derūn ḥāṣıl olmışdur.

[86a](1)Bundan böyle daḫī sicilli maḥfūẓ ṣadrü'ş-şerīca feżāil olan (2) ḳalb-i enverden dūr ve ducā-yı ḫayrdan mehcūr buyurulmayıb maḫtūm-ı (3) ḫānım teveddüd mümeżā-yı tescīl olan mürāselāt-ı ḥaḳīḳat- (4)simāt ile tervīḥ-ı fu'ād buyurumdan istibcād buyurmıyalar.

(5)ERBĀB-I TIMĀR VE ZECĀMETDEN OLANLARA DER CUḤDE VE İLTİZĀM TEMESSÜKİDÜR

(6)Vech-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki ḫüdāvendgār sancaġında āb-ı ṣāfī ve ġayrı (7) ḳażālarda bā-berāt-ı şerīf ālī-şān mutaṣarrıf olduġum ḳara burçaḳ

[86b](1) ve tevābicı zecāmetümi iş bu biñ iki yüz on ṭoḳuz senesi (2)martı ibtidāsından sene-i mezbūr şubatı nihāyetine gelince żabṭ (3) eylemek üzre zecāmet-i mezbūruñ iltizāmına ṭālib ve rāġıb olan (4) ḳudretü'l-emāṣil ve'l-aḳrān cizzetlü Süleymān Aġa zīd-i ḳudreye sene-i (5) sābıḳı üzre derc-uḥde ve ilzām ve bedel-i iltiẓāmī olan meblaġ-ı (6) mezkūrı ṭarafımıza temāmen edā ve teslīm itmekle yedine iş bu ẓabṭ (7) temessüki virilmişdir. Gerekdür ki acṣār-ı şercıyye ve rusūm-ı örfiyye

[87a](1) ve cirm-i cināyet ve yuva ve ḳaçḳun ve ḳul ve cāriye ṣürekāsı ve (2) resm-i bennāk ve resm-i carūsāne ve resm-i ṭapū-yı zemīn ve resm-i bāġāt ve(3) beytü'l-māl-i cāmme ve ḫāṣṣa ve sāir cavāyidât-ı cüz'ī ve küllī (4) her ne ki vāḳic olur ise seneyn-i sabıḳalar ise ḳarye-i mezkūre de (5) ẓābıṭ olanlar her ne vechile ẓābt idegelmişler ise aġa-yı (6) mūmâ- ileyh daḫī ol vecihle ẓabt ü rabt ve cemc ü taḥṣīl idüb (7) ṭarafımızdan ve ṭaraf-ı āḫardan ferd ü aḥad kimesneler daḫl ve tacarruz itmeyeler diyü.

[87 b] (1) BU DAḪĪ (SİPĀH ṬARAFINDAN) MAḪLÜLDEN TARLA ŻABṬINA TEMESSÜK BÖYLE TAḤRĪR OLUNUR

(2)Vech-i taḥrīr-i ḥurūf budur ki iş bu biñ iki yüz on iki (3) senesine maḫṣūṣ olmaḳ üzre der-cuḥde ve iltizāmımızda olan (4) Begpazarı ḫāṣṣı ve livâsı mülḥaḳātından ḳażā-i mezbūreye (5) tābic Aṭa Nūri nām ḳaryesi vāḳıc bir ṭarafı El-ḥāc Aḥmed tarlası (6)ve bir ṭarafı Çoban oġlı cÖmer tarlası ve bir ṭarafı Kel

Meḥemmed tarlası ve (7) ṭaraf-ı rābiᶜi ṭarīk-ı ᶜāmm ile maḥdūd ve mümtāz olub taḥmīnen

[88a](1) otuz kīl toẖum istīᶜāb ider tarlaya mutaṣarrıf olan El-ḥāc (2) Meḥemmed Aġa bi-emri'llāhi teᶜālā bilā-veled fevt olub mutaṣarrıf (3) olduġı tarla-yı mezkūr maḥlūl olmaġıla sevḳ-ı sulṭāniyye (4) beyne'n-nās defeᶜâtle mütezāyide ve raġabāt-ı nās-ı bi'l-külliye (5) inḳıṭāᶜından ṣoňra elli beş ġurūşa El-ḥāc Ḥuseyin bin Receb üzerine (6)ḳarār dāde ve raġabāt-ı nās baᶜde'l-inḳıṭāᶜ ve ṭālib-i āẖarı (7) kef-i yed itmekle ḳānūn-ı ḳadīm üzre ṭapusın alıb

[88b](1) yedine iş bu ẓabṭ temessüki virilmişdir.mādām ki sāl-be-sāl (2) aᶜşār-ı şerᶜıyyesin ẖāṣṣ-ı mezkūreye ve livāsı olanlara (3) temāmen edā ve teslīm edildikde ẓabṭ u taṣarrufa ṭarafımızdan ve(4) ṭaraf-ı āẖardan vechen mine'l-vücûh rencīde ve remīde itmeyeler diyū.

(5)BU DAẖĪ VEKĀLET TEMESSÜKİ BU MİNVĀL ÜZRE TAḤRĪR OLUNUR
(6)Bāᶜış̱-i taḥrīr-i nemīḳa budur ki ḥālā zimmetiňizde olan bā-temessük (7) şu ḳadar ġurūş içün bu defᶜa Eyyūb Aġa birāderimizi

[89a](1) ṭarafımdan vekīl naṣb eyledüm. İnşā'-Allāhü teᶜālā birāderim mūmâ-ileyh (2) ol ṭarafa varduḳda meblaġ-ı mezbūrı ᶜalā't-teᶜāḳıb bī-ḳuṣūr (3) edāsına ihtimām ü diḳḳat eyleyüb ve baᶜde'l-edā vekīlim yedünde (4) temessükiňizi aẖz ü ḳabż ve siz daẖī teslīmiňizi müşᶜir bir ḳıṭᶜa (5) edā taḥvīlü virib bu ẖuṣūṣda bir güne tekāsül itmeyib (6) taḥrīrimiz üzre edāda muẖālefet ve rencīde itmeyib vekīlimiz (7) olan Eyyūb Aġa birāderimize bilā-ḳuṣūr teslīm eylemeňiz maṭlūbumdur.

[89 b] [351]

(1)BU DAẖĪ ᶜIṬIḲNĀME YAᶜNĪ ḲUL VE CĀRİYE ĀZĀD KAĠIDUDUR[352]

(2)ḲONAḲ YĀẖŪD SĀḤIL-ḤĀNE ĪCĀRI BÖYLE TAḤRĪR OLUNUR
(3)Vech-i taḥrīr-i nemīḳa budur ki iş bu biň iki yüz yigirmi iki (4) senesi māh-ı ṣaferu'l-ẖayrıň ġurresinde seᶜādetlü ᶜināyetlü (5) El-ḥāc Meḥemmed Aġanuň

---

351 Sayfanın üzerinde (Kırmızı kalemle).".Sehv ile taḥrīr olunmuşdur. Maᶜlūm olmaḳ içün işāret olundı." notu vardır

352 Yukarıda verilen başlık yazılmış olmasına rağmen başlığa ilişkin metin yoktur.

Rūm ili Ḥıṣārunda vāḳıᶜ bir bāb (6) sāḥıl-ḫānesiniň altı aylıḳ īcārını altı yüz ġurūşa (7) muḳāvele olınıb lākin sāḥıl-ḫāne-i mezkūruň gerek fevḳāyında (8)ve gerek taḥtāyında olan oṭalarınıň gerek selāmlıḳda
[90a](1) ve gerek ḥaremde mevcūd olan oṭalarınıň pencere cāmları cümlesi (2) saġ ve tekmīl ve sā'ir oṭalaruň derūnında ve ḫariclerinde (3) dolablar vārise defter mūcibince cümlesi ṣaġ u sālim (4) aġa-yı mūmā-ileyhe teslīm olınıb lākin vaḳt-i duḫūlünde iḫrāc-ı (5) ḥīn-i teslīm de bu ẕikr olınan bir cām daḫī noḳṣān olur ise (6) gerek āyīne cām ve gerek bayaġı ḫarcı cām ve gerek ḫāricde (7) ve dāḫılde gerek dolablardan her ne ḳadarnoḳṣan vāḳıᶜ
[90b](1) olur ise yine kendü bedenimden taᶜmīr ve termīm eylemek muḳāvelemiz olub (2) īcārunuň üzeründe ᶜadd olunmaġıla işbu veṯīḳa taḥrīr ve aġa-yı (3) mūmā-ileyhüň yedine iᶜṭā olındı. Vaḳt-i ḥācetde ibrāz olına diyü.

(4)BU DAḪĪ AḪZ VE ᶜAṬĀDAN ḲAṬᶜ - I ᶜALĀḲA VE İBRĀ TAḤVĪLİ BÖYLE TAḤRĪR OLUNUR

(6)Bāᶜıṯ-i taḥrīr-i ḳaṭᶜ-ı ᶜalāḳa budur ki iş bu biň iki yüz on altı (6) senesi māh-ı rebīᶜu'l-evvelinüň ġurresinde bedestānī seᶜādetlü El-ḥāc (7) Feyżu'llāh Aġa ile beynehümāmızda tārīḫ-ı mezkūrdan biň iki yüz
[91a](1) on sekiz senesi ḫıtāmına gelince temām iki sene aḫz ü ᶜaṭāmuzdan (2) müctemiᶜ iden muḥāsebemiz sene-i mezkūrda ru'yet ve cemᶜan dört yüz (3) ġurūş bir zolota[353] bāliġ olub aġa-yı mūmā ileyh yedine mübelliġ-ı(4)meblaġ-ı mezkūr dört yüz ġurūş bir ẓolota(y)i temāmen ve kāmilen aḫz ü (5) ḳabż eyledügüme müşᶜir iş bu ḳaṭᶜ-ı ᶜalāḳa taḥvīli iᶜṭā olınıb (6) baᶜde'l-yevm aġa-yı mūmā-ileyh zimmetinde ḥuḳūḳa dāir bir akçe ve bir ḥabbe (7) alacaḳ ḥaḳḳım ḳalmayıb ᶜāmme-i daᶜvādan zimmetlerimizi ibrā eyledigimize (8) müşᶜir yedine iş bu ibrā taḥvīli virildi.

[91b](1) BU DAḪĪ AḤBĀBINI TEFERRÜC-GĀHA DAᶜVET TEẔKİRESİ BÖYLE TAḤRĪR ŞUDE
(2)Seᶜādetlü mekremetlü mürüvvetlü sulṭānım efendi ḥażretleri (3) hem-āre evtād-ı ḫıyām-ı ᶜızz ü iḳbālleri ṣaḥrā-yı seᶜādetde ṯābit (4) ve toḫum-ı mekremetleri mezreᶜa-i devletde pāy-dār olmaḳ daᶜavātiyle (5) nümūde-i muḫliṣ-ı bī-merālarıdır ki bi-ᶜavnihī sübḥānehū ve teᶜālā cümle aḥıbbā (6)ve aṣdıḳā ve ḫullān-ı vefā ile penç-şenbe güni ḫünkār iskelesi (7) nām ṣaḥrā-yı ḫāṭır-küşāya taḥrîk-i ḳadīme-i ᶜazīmet ile cilve-

[353] Ẓolota: Osmanlılarda geçen Leh parası ; ẓolota-i cedîd : 90 akçe. ẓolota-i atîk : 88 akçe

[92a](1) fermā-yı vuṣūl ve basṭ-ı seccāde-i teferrüc ve inbisāt-ı taṣmīm ḳabūl (2) olmaġın yevm-i mezbūrda ᶜınāyetkār sulṭānımıň daḫī ol feżā-yı sīne- (3) küşāya bā-nihāde-i iḳbāl ve ol bezm-i behcet-i şeref-efrāz olmaları (4) ᶜan ṣamīmü'l-bāl mütemennā-yı aḳṣā-yı āmālimüzdür.

BU DAḪĪ ṢŪRET-İ (5) TEẔKİREDİR

(6)Benüm ᶜizzet-mendüm birāder-i eᶜızzüm ḥażretlerü baᶜde's-selām inhāmuzdur ki (7) bu defᶜa mûşıl teẕkire ādemimüz Selim yediyle ṭarafuňuza ḳırḳ ġurūş irsāl (8) olunmuşdur. Vuṣūlünde ᶜaḫz idüb kendüňüze ramażān-ı şerīfde ḫarçlıḳ idesüz.

[92 b] (1)BU DAḪĪ TEẔKİRE ṢŪRETİDİR

(2)Benüm ᶜızzetlü seᶜādetlü birāder-i eᶜızz ü ekremim ḥażretleri (3) teẕkiremiziň vuṣūlü anda siziň mandraňızdan dört vuḳıyye (4) manda ḳaymaġı ve beş vuḳıyye ṭorba yoġurdı ve iki vuḳıyye (5) çayır penāiri yārın ki gün ᶜalā'ṣ-ṣabāḥ ṭarafımıza irsāle(6) müsāreᶜāt idesiz. Ṣaḳınıb iḥmāl-i müsāmaḥa olunmıya zīrā (7) müsāfirim gelecekdir göreyim seni ḥıcābda ḳoymayasız. Mebāliġı (8) her neye bāliġ olur ise çoban ile ṭarafıňıza irsāl olınır.

[93 a] (1)BU FAṢIL DAḪĪ ḲAVĀᶜID-İ ERḲĀM BEYĀN İDER

(2)Der-beyān-ı ḳare cümle

4265	686	
0187	3	
1348		Mīzān
0011		
5940		
11751		

(1)DER-BEYĀN-I ḌARB

1250
12
2500
1250
15000

ḲĀᶜIDE-İ TEFRĪḲ

9435 Furû-nihâde ṣaḥḥu'l-bâkîde mizândur
1812
7623
9435

ḲĀᶜIDE-İ TANṢÎF

86546
2

43273 I O

145896 I3
25 48632
18

PĀRE-İ ĠURŪŞ İTMEK ḲĀᶜIDESİ

25498 I 4 "Dörde taḳṣīm olınur"
637

6380

"Bunun daḫī mīzānı böyledür"

AḲÇEİ PĀRE İTMEK ḲĀᶜIDESİ

145896 I 3 "Üçe taḳṣīm olınur"
048632
048632
048632 "Mizāndur"
145896

[93 b] (1) NEVᶜ - I DİGER PĀREİ ĠURŪŞ İTMEK ḲĀᶜIDESİDÜR

25498
25
127490
50996
14501

450
4
1800

(2)"Yigirmi beşe ḍarb yekün etdikde üç ḫānesine tarḥı (3) ġurūş olur ve ṭarḥı olunanı dörde (4) ḍarb ide yekün itdükde iki ḫānesin (5) tarḥ ide zāid pāre olur."

(6)ĠURŪŞU DER - KİSE İTMEK ḲĀᶜIDESİDİR

Meṡelā

82760
2
____
165520
5
____
2600

(7) "İkiye ḍarb ve üç ḥānesine tarḥ ide ve tarḥ (8) olunanı beşe ḍarb ve bir ḥānesini tarḥ ide (9) zāid ġurūş olur. " Yalñız yüz altmış beş kise ve iki yüz altmış guruştur."

(10)NEVᶜ-İ DİGER ĠURŪŞU DER - KĪSE İTMEK ḲĀᶜIDESİDİR

82760
82760
____
165520
5
____
260 _0__

(11) "İmdi maᶜlūm ola ki her ḳaç ġurūş ise bir ol ḳadar daḫī ḳoyub (12) yekūn itdükde bir üç ḥānesüne ṭarḥı kīse olur (13) ve ṭarḥ olınanı zāid ġurūşdür.(14) Vaḳs ᶜalā ẕālik."

[94 a] (1) DER- BEYĀN-I ḲIYYEİ[354] KİLE İTMEK ṬARĪḲI BUDUR

2564
5
____
128 20
2
4 0

---

[354] Ḳıyye: Okka, dört yüz dirhem.

(2) DER-BEYĀN-I DİRHEMİ ḲIYYE İTMEK ḲĀᶜIDE YİGİRMİ BEŞE ḌARB DÖRT ḪĀNESİ ṬARḪ OLINA

Meselā 15983
25

117915[355]
31966

43 7575[356]

(3) ĠURŪŞI AḲÇE İTMEK MURĀD EYLEDÜKDE (4) YÜZ YİGİRMİYE ḌARB EYLEYE
(5)ĠURŪŞI PĀRE İTMEK MURĀD EYLEDÜKDE (6) ḲIRḲA ḌARB EYLEYE

(7)DER- BEYĀN-I BUÇUḲLU ḌARB

(8) Bir ṭarafı buçuḳlu ise bir ḫānesi ṭarḫ olına. (9) Eger iki ṭarafı buçuḳlu ise iki ḫānesi ṭarḫ(10) olına vaḳs- ᶜalā ẕālik.

1245
123

3225
2490
1245

1526 25

[355] Örnek çarpımda (117915) yanlış işlemdir.Doğrusu (79915) olmalıdır.
[356] İşlemin sonucu da yanlıştır. Doğrusu (399575) olacaktır.

DER-KENĀR

[94 b] (1)DER-BEYĀN-I ŞUHŪR-I İS̠NĀ ᶜAŞER
(2)Muḥarrem ṣafer (3) rebīᶜu'l-evvel rebīᶜu'l-āḫır (4) cemāziye'l-evvel cemāziye'l-āḫır receb şaᶜbān (5) ramażān şevvāl (6) ẕi'l-ḳaᶜde (7) ẕi'l-ḥıcce (8) temmet

(4)BU DAḪĪ ṢŪRET-İ KERRĀTDUR

1	1	1	1	1	1	1	1	1
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	2	3	4	5	6	7	8	9

2	2	2	2	2	2	2	2
2	3	4	5	6	7	8	9
4	6	8	10	12	14	16	18

3	3	3	3	3	3	3
3	4	5	6	7	8	9
9	12	15	18	21	24	27

4	4	4	4	4	4
4	5	6	7	8	9
16	20	24	28	32	36

5	5	5	5	5
5	6	7	8	9
25	30	35	40	45

6	6	6	6
6	7	8	9
36	42	48	54

7	7	7
7	8	9
49	56	63

8	8
8	9
64	72

9
9

81

(11) Ḳad temme hāzihi'l-inşāi'l-merġūb (12) ᶜan yed-i ᶜabdü'ż-żaᶜīfe'l-müznib (13) Muṣṭafa İbn-i ᶜOs̱mān Efendi E'n-Nāib (14) Fi'l-Benderī ᶜafā ᶜanhā el-bārī (15) li-senet-i is̱nāni ve ᶜışrīn ve mieteyn ve elf. Fî m(uharrem)[357] sene 1222

[357] "m" harfi kısaltma olarak muharrem ayını ifade ettiği için kelime tamamlanarak yazılmıştır.

[95a](1) Sulṭān ᶜOs̱mān H̬ān	Saltanatta
Sene 699	27
(2)Sulṭān Orḥān Fātiḥ	Salṭanatta
722	25
(3)Sulṭān Murād H̬ān-ı Evvel	Salṭanatta
760	10
4)Sulṭān Yıldırım Bayez̤id	Salṭanatta
792	14
(5)Fātīḥ Sulṭān Meḥemmed H̬ān	Salṭanatta
816	8
(6)Sulṭān Murād-ı S̱ānī	Salṭanatta
824	30
(7)Sulṭān Meḥemmed Fātiḥ-i Ḳosṭantiniyye	Saltanatta
855	31
(8)Sulṭān Bayeżid Velī H̬ān	Salṭanatta
886	32
[95b](1)Sulṭān Selīm Fātiḥ-i Mısır	Salṭanatta
918	8
(2)Sulṭān Ḳānūn	Salṭanatta
926	48
(3)Sulṭān SelīmH̬ān Çelebi	Salṭanatta
974	8
4)Sulṭān Murād H̬ān	Salṭanatta
982 (983)	21
(5)Sulṭān Meḥemmed H̬ān	Salṭanatta
1003	6
(6)Sulṭān Aḥmed H̬ān	Salṭanatta
1013	14
(7)Sulṭān Musṭafa H̬ān	Salṭanatta
1026	1
[96a](1) Sulṭān ᶜOs̱mān H̬ān	Salṭanatta
1027	4
(2)Sulṭān Musṭafā H̬ān	Salṭanatta
1031	2

(3)Sulṭān Murād Ḫāň	Salṭanatta
1033	15
(4)Sulṭān İbrāḥīm Ḫān	Salṭanatta
1048	10
(5)Sulṭān Meḥemmed Ḫān	Salṭanatta
1058	14
(6)Sulṭān Süleymān Ḫāň	Salṭanatta
1072	34
(7)Sulṭān Aḥmed Ḫān	Salṭanatta
1102	3
(8)Sulṭān Muṣṭafā Ḫān	Salṭanatta
1106	8
[96b](1)SulṭānAḥmedḪān	Salṭanatta
1114	28
(2)Sulṭān Maḥmūd Ḫān	Salṭanatta
1142	25
(3)SulṭāncOs̱mānḪān	Salṭanatta
1167	3
(4)SulṭānMuṣṭafāḪān	Salṭanatta
1171	16
(5) Sulṭān Mecīdü'l-Ḥamīd Ḫān	Salṭanatta
1187	16
(6) Sulṭān Selīm Ḫān	Salṭanatta
1204	19
(7)Sulṭān Muṣṭafā Ḫān	Salṭanatta
1223	1
(8)Sulṭān Maḥmūd Ḫān Ġāżī	Salṭanatta
1223	

(9) Cenāb-ı rabbü'l - cālemīn ṭūl-i cömr ile mucammer eylesün ve manṣūr muẓaffer eylesün.(10) Be-cāhid-i ḥurmetü'l-mürselīn. Ve'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-cālemīn. Āmīn.

[97 b][358] Ne deňlü sacy iderseň bir sevdâda
Naṣīb olmaz muḳadderden ziyāde

---

[358] Sayfa kenarında kayıtlı beyittir.

SONUÇ

İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet, K. 0036 numarada kayıtlı bulunan “ İnşâ-i Merğûb ve İlm-i İnşâ’da Müstâmel Lügatler” adlı münşeât kitabı üzerine yaptığımız Doktora çalışmamız temelde İnceleme ve Metin üzerine yoğunlaşmıştır. Bilindiği üzere, İnşa faaliyetleri hem resmî hem de edebî hayatın vazgeçilmez alanlarını meydana getirmiştir. Resmî alanda gerekli olan yazışmalar aynı zamanda bir devlet hiyerarşisini de ilgilendiriyordu. Edebiyat alanında ise münşî denilen şâir veya yazarlar sanatkârâne bir gaye ile edebî inşâ örneği sayılan eserler ortaya koyuyorlardı. Üzerinde çalışılan eserin metni bu bakımdan değer taşımaktadır.

Haberleşme insanın doğal ihtiyaçlarından biri olup başlangıcı da insanlık tarihi kadar eskidir. Uzakta bulunanlarla iletişim ihtiyacını karşılamak için değişik yol ve yöntemler kullanmış olan insanoğlu, yazının bulunup kullanılmasıyla, haberleşmesini yazışarak sürdürmeğe başlamıştır.

İnsanlığın uygarlık düzeyi; her milletin az veya çok, doğrudan veya dolaylı olarak yaptığı fikrî ve hissî katkılarıyla yükselmiştir. Dolayısıyle her millet de bu uygarlık düzeyinden kabiliyeti oranında yararlanma imkanı bulmuştur. Ortak medeniyet imkanlarından yararlanma, kabiliyet ve gelişmişlikle alakalı bir durum olduğu için, milletler arasında uygarlık düzeyi bakımından her zaman farklar da görülmüştür.

Edebî ve kültürel açıdan bakıldığında; Türkler, geçmişlerinde diğer ulusların dil-edebiyât ve kültürlerinden yararlanmış ve etkilenmişlerdir. İslamiyetin kabulünden sonra Türk yazışma usullerinde önceleri Arap etkisi görülürken, zaman içinde Fars etkisi daha belirgin hale gelmiştir. Tanzîmatın kabulünden sonra yazışma kural ve yöntemleri, Batı etkisinde gelişimini sürdürmüştür.

Anadolu sahasında bilinen ilk inşâ eserleri, geleneksel yazışma kurallarını vermiş ve bu kurallar içinde verilmiş seçkin örneklerle uygulamayı ortaya koymuşlardır. Eserler, bu özellikleri sebebiyle, yazışmay meslek olarak seçen kâtipler için birer başvuru kitabı olma özelliği taşımışlardır. Böylece yazışma, kendi kural ve öğretisi içinde gelişimini sürdürmüştür. Gelişme sürecinde devlette ve toplumda görülen değişme ve gelişmeye paralel olarak yazışma kural ve yöntemleri de değişip gelişerek toplum yapısına adapte olmuş, böylece yeni ve zinde kalmayı başarmıştır. İnşâ'da gözlenen değişim daha çok dil ve içerikte meydana gelmiştir.

Toplumsal hayatta değişen insan ilişkileri, zaman içinde ortaya çıkan toplumsal statüler, yeni konular mektuplarda yer ve karşılık bulmuştur. Zamanla az kullanılmağa başlayan kelimeler de değişim sürecinde yerlerini yeni kelime ve terimlere bırakmışlardır. Halkın ve öğrenme sürecinde olanların bilmediği bu yeni kelimelerle yazılan inşâ eserlerinde dil bir problem olarak öne çıkmıştır. Bu problemi çözmek için münşeât kitaplarının bazıları, alanda sıkça kullanılan ve yazışma durumunda olanların ihtiyaç duyacakları kelimeleri bir sözlük halinde vermeyi uygun bulmuşlardır.

Ulusların kültür hayatları birbirine benzemez. Edebiyât verimleri toplumların kültürel varlıklarını yansıttıkları için toplumları yakından tanımada önemli malzemelerdir. Toplum içindeki insan ilişki ve iletişimlerini, devlet-millet arasında gözlenen münasebet düzeylerini, edebî verimlerde yansıtılmayan ekonomik hayatın işleyişine ilişkin bilgileri, devlet ve sosyal hayatın hiyerarşik iletişimini, hiyerarşik makâm ve rütbelerin ünvanları ve yazışmalarda gözetilen kurallar, mektuplarda bulduğumuz, mektuplardan öğrendiğimiz kültürel zenginliklerimizdendir İnşâ-i Mergûb'da incelediğimiz mektuplarda gördüğümüz içerik zenginliği, kendine ait kelime ve terminoloji varlığı, bu kelime ve terminoloji ile oluşan kendine özgü dil ve üslûp, bu kültürel zenginliğimizin göstergesidir.

Mektuplar, sosyal hayatın görünmeyen yönünü aydınlatan araçlardır. Kültürel zenginliğimizi barındırıp koruyan, bize gösteren bu belgeler ister bireysel anlamda, ister toplumsal boyutta olsun; kültür değişim ve etkileşimlerini tesbit etmede vazgeçilmemesi gereken belgelerdir. Bu nedenle inşâ alanındaki araştırma çalışmalarının çoğalmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bu alanda yapılmış birkaç çalışma ile bilimsel yargı ve sonuçlar elde etmenin güçlüğü ortadadır. Klasik Edebiyâtın nazım ağırlıklı bir edebiyât olduğu kanaati hakim bir görüştür. İnşâ araştırmalarının çoğalması ile ortaya çıkacak nesrin, bu alandaki hacminin görülmesiyle, bu tür yargılar yeniden gözden geçirilecektir.

Bilindiği gibi edebî verimler istisnâları olmakla beraber, genellikle nazım veya nesir olarak verilmişlerdir. Mektuplar nazım ile nesri bünyesinde kaynaştırmış bir edebî verim olarak kabul edilebilir. Çünkü inşâ ustalarının pek çoğunun şâir veya şâir mizaçlı oluşları, pek çok inşâ örneğinde mensur şiir etkisi yapmıştır. Mektuplara ilave edilen şiir parçaları, zaman zaman da manzum olarak yazılan mektuplar, nesir-nazım yakınlığının sonucudur. Şâirlerin âdeta sanat ve kabiliyetlerini sergileme alanı olarak gördükleri inşâ sahası, zamanla mektup örnekleriyle sınırlı kalmayıp değişik sanatların da denendiği bir uygulama alanı olarak kullanılmıştır.

Mektuplar, özellikle sanatçıların günlük hayat ve bireysel özellikleri ile edebî kişilikleri arasındaki ilişkiyi gösterecek, onların mizaçlarını daha iyi ortaya koyacak kıymetli evraklardır. Sanat ve sanatçıyı daha doğru anlamak ve tanımak açısından mektupların, edebiyât biliminin vazgeçemeyeceği belgeler olduğu bu çalışma ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Toplumsal hayatta doğru iletişim, her zaman insanlar için sosyalleşme yanında bir mutluluk sebebi olarak da görülmüştür. Yazı ve yazışmanın yaygın kullanılmadığı devirlerde halka, toplumdaki değişik makam ve meslek gurupları ile doğru iletişim için konuşma âdab ve kuralları öğretilerek eğitme yolu tutulmuştur. Kutadgu Bilig buna örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmayla;

Destan dinleyen toplumdan, konuşan topluma; dinleyen toplumdan, sosyal yönü daha gelişmiş, okuyan ve yazan topluma gidiş sürecinde münşeâtların önemli bir rol üstlendiği gözlenmiştir.

Bilindiği gibi edebiyat tarihleri toplumların fikri ve hissî gelişme sürecini ele alırken kronolojik olarak edebî faaliyetlerden yararlanır. Edebî faaliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturan yazışmalardan yararlanarak toplumun sosyal gelişmişlik seviyesinin de görülebileceği bu çalışma sırasında gözlediğimiz bir husus olmuştur. Haberleşme dışında kalan: Davet mektuplarındaki yaygınlık, husûsî konularda yazılan mektupların konu zenginliği, yazılan kadar yazma kurallarına gösterilen özen, toplumsal gelişme açısından gelinen nokta hakkında fikir verebilecek niteliktedir.

Toplumdaki konumu ne olursa olsun zaman içinde; yazışma, herkes için gerekli bir iletişim aracı olmuştur. Ancak toplum hayatının gerçeği olan kültürel ve hiyerarşik statü farklılıkları, mektupların dil ve üslûbunda da farklılıklara sebep olmuştur. Bireysel bir ihtiyaç olarak ele alıp değerlendirdiğimiz mektup yazma yanında her tür yazışma; kişi kabiliyet ve kapasitesi ile ilgili bir durumdur. Burada her bireye düşen sorumluluk, “hatasız ve güzel” yazmayı becerebilmektir. “İlm-i İnşâ” insanlara “hatasız ve güzel” yazma konusunda hem bilgi vermiş, hem de örneklerle onlara rehberlik etmiştir.

Edebî etkinliklerde gözlenen değişimlerin sebebi sosyal ve kültürel hayatta değişen yaşama biçim ve alışkanlıkları olmuştur. Bilindiği gibi İslâmiyetin kabûlü, Tanzîmâtın îlânı gibi edebî dönemlerin adlandırılması da buna göre yapılmaktadır. Toplumdaki değişimlerin sebebi ister içerden, ister dışarıdan olsun bu durum edebî verimlerde değişikliğe sebep olmuştur. Mektup bu değişimlerin en çabuk görüldüğü bir edebî faaliyet alanıdır. Nitekim, Tanzîmât sonrasında mektup; toplumsal hayattaki değişim süreci gibi Batı’dan yapılan tercümelerin de etkisiyle klasik inşâ çizgisinden ayrılarak; yeni üslûp ve konularla gazete, dergi, hikâye, roman vb. değişik uygulamalarla gelişimini

sürdürmüştür. Kütüphanelerdeki inşâ eserlerinin çokluğu bu türün, manzum eserler kadar rağbet gördüğünü gösteren önemli bir kanıt olarak görülmelidir. Bu durumda inşâ; araştırmadan yoksun olarak eleştirilmekten çok, araştırmaya ve incelemeye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü genel olarak Klasik Edebiyât için kullanılan ağır ve anlaşılması güç bir dile sahip olduğu düşüncesi, İnşâ için, çok daha süslü, uzun ve zor anlaşılır cümlelere sahip olduğu yönündedir. Bu çalışmada dile verilen önem ve emeğin; içerik ve muhâtapla ilgili bir nezaket ve önemli bir saygı kuralı olduğu gözlenmiştir. Yine bu çalışma ile inşâ sahasında verilen eserlerin nazım kadar olmasa bile büyük bir birikim ve çeşitliliğe sahip olduğu görülmüştür.

Mektupların toplumsal hayatı kapsayan her alanda insan ilişki ve iletişiminde uyulan yöntem, kural ve uygulama biçimleri, gerçek hayatın unutulmuş veya bilinmeyen yönlerini aydınlatan belgeler olduğu bu çalışmada ortaya konmaya çalışılmıştır. Yine bu çalışma ile insan ilişki ve iletişimini sürdürmede önemi büyük olan mektubun; dil ve üslûp maharetiyle bir edebî ürün değerine yükseldiği görülmüştür.

İnşâ alanında verilen eserlerin tarihî derinliğinden nazım kadar eskiye dayandığı, bireysel bir etkinlik olarak kabul edilen mektup yazmanın, kendine özgü kurallarının olduğu, bu kuralları kişinin isteğine göre değiştirilemeyeceği hususu bu çalışmayla ortaya konmaya çalışılmıştır. Yine bu araştırma ile mektuplar arsında görülen farkların, muhâtapların statüsü, mektubun konusu ve mektup yazanın kişisel kabiliyet ve yeteneğinden kaynaklandığı gözlenip somut olarak tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Bir uğraşın ilim haline gelmesi, öğrenme öğretme süreci yanında; kendine özgü terim ve kelimelerle desteklenen dille mümkün olmaktadır. Bu itibarla İnşâ eserlerinin pek çoğunun, temel teorik bilgileri öğreterek öğrenme sürecine; bu bilgileri örneklerle destekleyerek de eğitim sürecine öncülük

ettikleri, kendine özgü terim ve terminolojisinin bulunduğu bu çalışma ile gösterilmeğe çalışılmıştır.

Tarihsel süreçte toplum hayatın hiyerarşik anlayışı yazışma kurallarına da yansıyarak devam etmiştir. Bu çalışma ile bu hiyerarşik yapılanmaya rağmen, kişiler arasındaki hürmet, saygı, sevgi ve nezâketin mektuplarda güzel bir üslûba dönüştürülerek düzeyli bir iletişimin kurulduğu gözlenmiştir. Bu uygulama ile muhâtap ve muhtevâya verilen önem, dil ve üslûba gösterilen dikkat, yazıma gösterilen özenle uyumlu bir hale getirilerek muhâtaba yansıtılmaya çalışılmıştır. Özellikle duygusal yoğunlukla yazılmış olan husûsî mektupların inşâ'ya bir şiir havası getirdiği söylenebilir. Bu husus bir taraftan mektubun edebî değerini arttırırken diğer taraftan mektubu yazıp gönderene, muhâtap nazarında îtibâr kazandıran bir özellik olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda yazılan ve söylenen kadar, söyleme biçiminin de önemli olduğu, mektubun ve gönderenin îtibârını arttırdığı bu çalışma ile gösterilmeğe çalışılmıştır.

Mektubun kendine özgü bir yapısının olduğu, bu yapının konu ve muhataba bağlı olarak farklılıklar gösterdiği yine bu çalışma esnasında gözlenen bir durumdur. İnşâ-i Merğûb'da ve öğretici nitelikteki münşeât kitaplarında yazışmaların temel ilkeleri verilmiş ve kâğıt kullanımı ile kâğıdın görselliğine ilişkin öğretici nitelikte bilgiler verilmiştir.

Münşeâtlarda plân anlayışının olması, rastgeleliğe asla yer verilmemesi dikkat çekici bir tespittir. Bu çerçevede Elkâb denilen Hitâp, Dibâce, Talep ve Hitâme biçimleri örneklerle gösterilmiştir.

İlm-i İnşâ'da kullanılan (müstâmel) kelimeler ile terimlerin belirlenmesi, yaratıcılık/özgünlük noktasında kâtip ve münşî'ye geniş bir serbestlik hakkı vermemiştir. Çünkü ortak dil ve kurallara uyma zorunluluğu standart bir inşa dili yaratıyordu. Ancak resmî alandaki inşâ faaliyetlerinin aksine edebî alandaki inşâ faaliyetlerinde sanatkâra ait özgürlük ve tasarruf hakkı her zaman olmuştur.

Kişisel kapasite ve kabiliyetiyle bu standart dilin dışına çıkabilen Fuzûlî ve Kânî gibi isimler İnşâ'nın halk tarafından sevilen ve yıllarca zevkle okunan en güzel örneklerini vermişlerdir. Kısaca söylemek gerekirse; mektubun gelişigüzel kaleme alınan serbest bir yazı olmadığı; kendine has dil ve üslûbu yanında, uzun yıllar içinde ilke ve kurallarını oluşturarak geleneğini oluşturduğu, araştırmamız sonucunda gözlediğimiz ve somut olarak tesbit ettiğimiz bir durum olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR:

1. Abdî, *"Manzum Mektup"* 06 M.K. Yz. A.473/4

2. Abdurrahman Sâmi Paşa, *İnşâ-i Sâmi*, İst., 1920

3. Abdülğaffâr, *İnşâ-i Nâdire*, 06 M.K. Yz. A 1726

4. Abdülkadir Geylânî*, Mektûbât-ı Geylânî*, (Çev. Abdülkadir Akçiçek) İst., 1966

5. Ahmet Cevdet Paşa, *Târih-İ Cevdet*, İstanbul, 1973

6. Ak,Coşkun, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı, Karşılaştırmalı Metin*, Bursa. 2001. C.I

7. _________, *Şâir Pâdişahlar*, KTB Yay., Ank.,2001

8. Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul.1993.

9. Aksoyak, İ.Hakkı, Gelibolulu Mustafa Âlî Menşeü'l-İnşâ, Ankara.2007.

10. Akün ,Ö. Faruk, *Namık kemal'in Mektupları*, İst. Üni. Ed. Fak. Yay.., İst. 1972

11. Ali Şir Nevâî, *Münşeât,* Bakü. 1926.

12. Alp, Sedat, *Hititlerin Mektuplaşmaları*, Eskiçağ Bil. Ens. Yay., İst.,2001.

13. Âsaf Muammer, *Bir Mektup*, Resimli Kitap, Nu. 43, Ağustos, 1328.

14. Âsım, (Küçükçelebizâde) *Münşeât-ı Âsım*, İst., 1286.

15. Ateş, Süleymân, *Cüneyd-i Bağdâdî Hayatı-Eserleri-Mektupları-Tarîkat Anlayışı,* İst., 1984.

16. Aynur, Hatice, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyâtı Çalışmaları*, İstanbul 1993.

17. Aytaç, Gürsel, *Mektup Seçkisi*, Ank., 1992.

18. Azîz Efendi(Giridî), *Münşeât-ı Azîziye Fî Âsâr-ı Osmâniye*, İst., 1292.

19. Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I-II (1971-79).

20. Beyatlı, Yahya Kemal, "*Eski Şiiriimiz*", Edebiyâta Dair, İstanbul 1971

21. ________________,*Mektuplar-Makaleler*, İst., 1990.

22. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333

23. Çavuşoğlu, Mehmed, *Dîvânlar Arasında*, Ankara 1981.

24. Çelebioğlu, Amil ,*Kânûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebıyâtı*, İst.,1994.

25. Dilçin,Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, 1997.

26. Doğan,M.Nur,*Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn, Metin, Düzyazıya çeviri, Notlar ve Açıklamalar,* İst.,200

27. Düsturu'l-inşâ, Süleymâniye Ktp.,Es'ad Ef., No.3332.

28. Ebüzziya Tevfik, *Numune-İ Edebiyât-I Osmaniye*, İstanbul 1329

29. El-Hac Nuri, *Münşeât-I Aziziye Fi Asâr-I Osmâniye,* İstanbul, 1286

30. Ergun, Sadettin Nüzhet, *Tanzîmâta Kadar Muhtasar Türk Edebiyâtı Tarihi Ve Nümuneleri*, İstanbul, 1931

31. Eyüboğlu, Kemal. *13.Yüzyıldan Günümüze Şiirde Ve Halk Dilinde Atasözleri Ve Deyimler (Tabirler)*, İstanbul, 1975

32. Fâik, Reşad*, Amelî ve Nazarî Tâlîm-i Kitâbet Yahut Mükemmel İnşâ,* Kasbar Mat., İst., 1308.

33. ___________, *Usûl-i İnşâ*, Mektep, Nu.11 7 T.evvel 1307

34. ___________,*Yeni Letâif-i İnşâ Yahut Muharrerât-ı Nâdire* , Kasbar Mat., İst., 1307.

35. Fevri,Ahmed,*Münşeât*,Ayasofya Ktb.4311

36. Genç, İlhan. *Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Dîvânının Tenkidli Metni*, İzmir, 2005.

37. ____________, *Örneklerle Eski Türk Edebiyâtı Tarihi*, İzmir, 2005

38. Gibb, E. J. Ḥ., HOP, I, London 1900 (trc. *Osmanlı Şiiri Tarihi*, I, İstanbul 1943, Hâlide Edib'in [Adıvar] önsözü ile).

39. Gibb, Ḥilkinson. *A History Of Otoman Poetry* (Osmanlı Şiir Tarihi), Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Ankara, 1999

40. Göçgün, Önder. *Türk Edebiyâtı Araştırmaları*, Konya, 1951

41. Gölpınarlı, Abdülbâki. *Dîvân Şiiri Xvııı.Yüzyıl*, İstanbul, 1955.

42. İlaydın, Hikmet, *Türk Edebiyâtında Nazım*, 3.Bs., İstanbul 1959.

60.İnşâ-i Hayret, Bulak,Mısır,1242.(basma)

61.İnşâ-i Hayret, Süleymâniye Ktp.,Es'ad Ef., No.3296(yazma)

62,İnşâ-i Merğûb, 06 MK Yz.A. 1815.

43. İnşâ-i Merğûb, 06 MK Yz.A. 2621.

44. İnşâ-i Merğûb, 06 MK Yz.A. 2890.

45. İnşâ-i Merğûb, 06 MK Yz.A. 6357.

46. İnşâ-i Merğûb, 06 MK Yz.A. 2890.

47. İnşâ-i Merğûb, 06 MK Yz.A. 775.

48. İpekten, Halûk - İsen, Mustafa V.Dğr., *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyâtı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.

49. İpekten, Halûk, *Eski Türk Edebiyâtı Nazım Şekilleri*, Ankara 1985.

50. -----------------, *Eski Türk Edebiyâtı- Nazım Şekilleri Ve Aruz*, İstanbul, 1994

51. ___________ , *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara, 1996.

52. İsen,Mustafa-Bilkan,A.Fuat,*Sultân Şâirler*,Ank.,1997

53. İsen, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses*, Ankara, 1997.

54. İsen, Mustafa, Muhsin Macit, Osman Horata, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak, *Eski Türk Edebiyâtı El Kitabı*, Ank., 2002.

55. İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu , C.1. İst., 1959

56. İz, Fahir, "*Dîvân Şiiri", Eski Türk Edebiyâtında Nazım*, 1/2, İstanbul 1967, Ḫḫı-Lḫḫvııı (Giriş).

57. Kam, Ferid, *Âsâr-I Edebiyye Tedkikatı Dersleri*, İstanbul 1331-32.

58. Kânî (Tokatlı), *Kânî*, *Münşeât*, Süleymâniye Ktp. Hacı Mah. Nu. 5, 5363.

59. ___________, *Münşeât,* Topkapı, Hazîne, Nu. 827.

60. Karahan, Dr.Abdülkadir, *Fuzûlî'nin Mektupları*, İst.,1948

61. Kefeli, Emel, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, İst., 2002.

62. Kılıç,Atabey, *Mirza-zâde Ahmed Neylî ve Divânı*,İst.,2004

63. Kılıç, Filiz. *Xvııı. Yüzyıl Tezkirelerinde Şâir Ve Eser Üzerine Değerlendirmeler,* Ankara, 1998

64. __________,*Şehzâde Bayezid- Şâhî- Hayatı ve Dîvanı*, KTB.Yay., Ank., 2000

65. Kocatürk, V. M., *Türk Edebiyâtı Tarihi*, Ankara 1970.

66. -------------------, *Dîvân Şiirinde Meşhur Beyitler,* Ankara, 1963

67. Kortantamer, Tunca. *Eski Türk Edebiyâtı- Makaleler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2004.

68. Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyâtı Tarihi*, İstanbul 1980

69. Kurnaz, Cemal, *Halk Ve Dîvân Şiirinin Müşterekleri Üzerine Denemeler*, Ankara 1990.

70. ____________, *Rûhî'nin Dostları, Dîvan Edebiyâtı Yazıları*, Ank., 1997.

71. Kutlu, Şemsettin. *Dîvân Edebiyâtı Antolojisi,* İstanbul, 1983

72. Levend, Agâh Sırrı "*Dîvân Edebiyâtı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar,* Enderun Kit., (4. Bsk.)İst., 1984.

73. -----------------,*Türk Edebiyâtı Tarihi,*C.I-Giriş,Ank.,1973

74. ---------------, *Edebiyât Tarihi Dersleri: Tanzîmât'a Kadar*, İstanbul, 1938

75. *Lüsiyen Hanım'dan Abdülhak Hamid'e Aşk Mektupları*, (Çev. İsmail Yerguz), Oğlak Yay., İst., 1997.

76. *Mecmua-i Eş'âr ve Mektûbât* , 06 MK. Yz. A. 2337

77. *Mecmua-i Eş'âr ve Münşeât* , 06 MK. Yz. A.8686

78. *Mecmua-i Münşeât ve Eş'âr* , 06 MK. Yz. A.765

79. *Mecmua-i Münşeât* , 06 MK. Yz. B. 346

80. *Mecmua-i Münşeât* , 06 MK. Yz. A.2669

81. *Mecmua-i Münşeât* , 06 MK. Yz. A. 1762

82. *Mecmua-i Münşeât* , 06 MK. Yz. A. 2610

83. *Mecmua-i Münşeât* , 06 MK. Yz. A. 3448

84. *Mecmua-i Münşeât* , 06 MK. Yz. A. 7922

85. *Mecmua-i Münşeât* , 06 MK. Yz. A. 3361

86. Mehmed Abdurrahman, (İbn'l-Kâmil) *Manzum Mektub* , Umran, C.1 Nu. 27, 30 Muharrem 1306

87. Mehmed Celal, *Musahhah Mükemmel ve Mufassal Gülşen-i Muharrerât yahud Muharrerât-ı Resmiye ve Gayr-i Resmiye ve Ticâriye*, Şirket-i Mürettibiye Mat., İst., 1317.

88. Mehmed Emin , *İnşâ- i Merğûb*, 06 MK. Yz. A. 5286.

89. Mehmed Fuad , *Rehber-i Kitâbet-i Osmâniye yahud Mükemmel Münşeât,* Tefeyyüz Küt., İst., 1329.

90. Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-İ Nâilî* (Haz: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), C. 2, Ankara, 2001

91. Mehmet Süreyya, *Sicill-İ Osmâni*, İstanbul, (Yayına Haz.: Nuri Akbayar), İstanbul 1996

92. Mehmed Tevfik, *Usûl-i İnşâ ve Kitâbet*, Şirket-i Mürettibiyye Mat., İst.,1307

93. Mekkî, *Manzum Bir Mektub*, Umran, Nu. 28, Yıl: 1305

94. Memdûh, *Bir Mektub-ı Manzum*, Mektep, C.4 Nu. 11. 23 T.sânî 1311.

95. Mengi,Mine,*Eski Türk Edebiyâtı Tarihi, Edebiyât Tarihi-* Metinler,Ankara, II.Baskı 1995

96. Midhat Ömer*, Osmanlı Hanım Mektupları*, Resimli Kitap, Nu.49-51. T.evvel-Şubat 1329

97. Muallim Nâci, *Istılahât-I Edebiyye*, İstanbul 1307.

98. Mustafa Âlî (Gelibolulu), *Menşeü'l- İnşâ*, Beyazıt Devlet Ktp. Veliyyüddîn Bölümü, Nu. 1916

99. *Münşeât,* 06 MK. Yz.A 2795

100. *Münşeât,* 06 MK. Yz.A 567/1

101. *Münşeât*, TDK Küt., Yazma A /363

102. *Münşeât- ı Refîa*, Süleymâniye Ktp., Esad Ef., Nu. 3303.

103. *Münşeât-ı Farsî*, Süleymâniye Ktp.,Es'ad Ef., No.3333.

104. *Münşeâtı Osmanzâde Taîb*, Süleymâniye Kütüphanesi, Serez. 2771.

105. *Münşeât-ı Refi'a*, Sül. Küt., Esad Ef. Yz., 3303

106. Nâbî, *Mektub*, (Sadr-ı Esbâk Şehid Ali Paşa Merhuma Silahdarlığı Hengâmında Nâbî Tarafından Yazılmıştır), Mecmua-i Âsâr, Nu. 9, Yıl. 1300

107. ________,*Münşeât* , 06 MK. Yz. A. 3708

108. ________, *Münşeât*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan, Nu. 1053

109. ________, *Münşeât-ı Nâbî*, 06 MK. Yz. A. 2211

110. Namık Kemal, *Kemal Bey'in Mektubu*, Tanin, Nu. 3-10. 21 Temmuz 1324- 28 Temmuz 1324

111. _________, *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları*, I,II,III, IV Cilt, (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel) , TTk Yay., Ank., 1967,1969,1973,1986.

112. Naumann, Joseph K.F., *Mektubun Çağlar Boyunca Geçirdiği Tekâmül Safhaları*, PTT Dergisi, C. 5, Sayı: 58 Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 1945

113. Nâzım, *İslam Hanımlarına Mahsus Fennî ve Ahlâkî Mektuplar*, Kütüphâne-i İslam ve Askerî, İst., 1316

114. Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I-II, Tahran 1344 hş.

115. Onay, Ahmed Talat , *Eski Türk Edebiyâtında Mazmunlar*, Ankara 1992.

116. Öz, Erdal, *Sevdâ Sözleriyle Dolu Mektuplar*, *Cemal Süreyya On üç Günün Mektupları, Yapı Kredi Yay., İsy.,2003*

117. Prevost, Marcel, *Yeni Kadın Mektupları*, (Çev.: Ali Kemal), Tevsi-i Tıbaat Mat., İst.,1330

118. __________, *Kadın Mektupları*, (Çev.: Ali Kemal), İkdam Mat., Dersaadet.1313

119. *Ravzatü'l- İnşâ*, 06 MK. Yz. A. 591

120. Sadreddin Konevî, *El- Mürâselât / Yazışmalar*, (Çev.: Ekrem Demirli), İz Yay., İst., 2002

121. Safvet Nezîhî, *Aktristlerin Aşkı*, Mâlûmât, Nu. 365, 4 K.evvel 1318

122. ___________,*Kadın Mektubu*, İkdam, Nu. 2379, 27 K.sânî 1316

123. Safvetî Ziyâ, *Hanım Mektupları*, Muhtar Hâlid Kitapkanesi, İst., 1329

124. Said, *Bir Mektubun Şerhi*, Süleymâniye Ktp., h.Hayri- Abd. Ef., Nu.55 İst., 1315

125. Said (Kemal Paşazâde), *Mektub-ı Manzum*, Girid Ahâli-i İslâmiyyesi Muhtâcîni Menfeatine Mahsus Resimli Gazete Nüsha-i Fevkalâdesi, Mahmud Bey Mat., İst., 1315

126. Salime Servet Seyfi, *Kardeş Mektupları*, Şehbâl, Nu. 47, 1 Şubat 1327

127. Samih (İbnü'r-Rifat), *Kadın Mektupları*, Maarif, Nu.35, 29 Ağustos 1312

128. Samih, *Ramazan Mektupları*, I,II, İkdam, Nu. 1976-7, 21-22 K.evvel 1315

129. Sevük, İsmail Habib, *Edebiyât Bilgileri*, İstanbul 1942.

130. Soykut, İ.Hilmi. *Türk Şiirinde Unutulmaz Mısrâlar,* İstanbul, 1968

131. Şardağ, Rüşdü. *Klâsik Dîvân Şiirimiz,* İstanbul, 1976

132. ____________, *Şâir Sultânlar*, Ank., 1982

133. Şehabettin Süleymân, *Tarih-İ Edebiyât-I Osmaniye,* İstanbul, 1328

134. ____________,*Erkek Mektupları*, 11 Temmuz Nu.5, 13 Ağustos 1324

135. Şentürk, Ahmet Atilla – Kartal, Ahmet. *Eski Türk Edebiyâtı Tarihi*, İstanbul, 2004,

136. Tahir'ül-Mevlevî, *Edebiyât Lügatı*, (Haz.: K.Edip Kürkçüoğlu), İstanbul, 1994.

137. Tanpınar, Ahmed Hamdi, *ḪIḪ. Asır Türk Edebiyâtı Tarihi,*İstanbul 1956, S.XV-XVIII: "Giriş".

138. Tekin, Şinasi, *Eski Türklerde Yazı,Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları*, Eren Yay., İst., 1993

139. Timurtaş, Faruk Kadri. *Tarih İçinde Türk Edebiyâtı*, İstanbul, 1981

140. Uluçay, M. Çağatay, *Osmanlı Sultânlarına Aşk Mektupları*, (2.Baskı) İst.,2001

141. _____________, *Haremden Mektuplar*, Vakit Mat., İst., 1956

142. Usta, Çiğdem. *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

143. Üzgör, Tahir, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Ankara 1990.

144. Yakıt, İsmail. *Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabı Ve Tarih Düşürme*, İstanbul, 1992,

145. Zḥeig, Stefan*, Mektup Sanatı*, Yarının Tarihi, (Çev.: Ahmet Cemal), Can Yay., İst., 1996

MAKALELER VE İNCELEMELER :

1. Açıkgöz, Namık, *Dîvân Edebiyâtında Mektup ve ḪVII. Yüzyıl Şâirlerinden Riyâzî'nin İki Mektubu,* Fırat Üni. Sos. Bil: Dergisi, 1987

2. Afyoncu , Erhan, Ahıskalı, Recep, "*Kâtip* " maddesi, İslâm Ansiklopedisi , C. ḪḪV, Ankara, 2002

3. Ahmed Refîk (Sâlhânîzâde), *Kadın Mektupları - Bir Ziyâfet*, Resimli Gazete. Nu.3, 7 T.sânî 1312

4. Ahmed Settâr, *Aşk Mektubu, Mâlûmât*, Nu. 378 13 Mart 1319

5. Aka Gündüz, *Aşk Mektupları* , Mâlûmât, Nu. 1468 29 Eylül 1328

6. ___________, *Dârü'l-Harpten Mektuplar*, Tanin. Nu. 1521- 1525. 11 Şubat 1328- 15 Şubat 1328

7. ____________, *Mektuplarım-1* , Bağçe, Nu. 12. 7 T.evvel 1324

8. ____________, *Ölüler ve Diriler- ahrete Mektup*. Tanin, NU. 1627. 28 Mayıs 1329

9. Akıncı, Sırrı. "*Hekimoğlu Ali Paşa Ve Kâni Efendi*", Hayat-Tarih Mecmuası, C.2, S.9, Ekim 1971, S.14-17.

10. Akün, Ömer Faruk. "*Dîvân Edebiyâtı*", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C.9, S.389–427.

11. Ali Emîrî, *Şâir-i Meşhûr Nef'î'nin bir Mektubu*, Osmanlı Tarih ve Edebiyâtı Mecmuası, S.18, 31 Ağustos 1335

12. Atalay, Ergin, *Rus Yazınında Mektup*, T.D. Mektup Özel Sayısı, C.ḪḪḪ, S.274, 1 Temmuz 1974.

13. Bahire Cânan, *Erkek Mektupları*, Servet-i Fünûn, Nu.,1175. 28 T.sânî 1329.

14. Batislam, Dilek. "*Kâni'nin Mensur Letaifnamesi Ve Hezliyatı*", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Adana, 1998, C.5, S.5, S.181-185.

15. ____________,*Mesnevîlerde Mektup Tarzı Anlatım*, İlmî Araştırmalar, Nu.,13. İst., 2002.

16. ____________,*Bağdatlı Rûhî'nin Mektup Tarzında Yazılmış Bir Kasîdesi,* Dergâh Der., S. 102-103, İst.,1998.

17. Batur, Enis, *Mektup Hattı,* Oluşum, Sayı: 55/97 Mayıs, 1989.

18. Bekiroğlu, Nazan, *Ahmed Midhat'ın Nigâr Hanım'a Mektupları*, Türk Ed., S. 246, Nisan 1994.

19. ____________ *Aşk ve Kadın Şâiri Celâl Sâhir ve Beş Mektubu*,

20. Bozkurt, Nebi, *Mektup*, TDV İs. Ans., c.29, Ank., 2004.

21. Büngel, Ḥerner, Mektup: Kültürel-Tarihsel Bir Belge, (Çev. Sevinç Altınçekiç), Posta Kutusu Dergisi, Sayı: 1 Güz 2003

22. Canım, Rıdvan, *Bedûh, Türk Dünyası Edebiyât Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C.1 Atatürk Kültür Merkezi Başk. Yay.., Ank., 2001.

23. Çatbaş, Hasibe, *Fuzûlî'nin Bir Mektubu*, Ank. Üni. DTCF Der., C.VI/3. Ank., 1948.

24. Çavuşoğlu, Mehmed, "*Dîvân Şiiri*", TD, Nr. 415-417 (1986), S.1-16.

25. Çetişli, İsmail, *Mensur Şiir, Türk Dünyası Edebiyât Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C.4 Atatürk Kül.Mer. Baş. Yay., Ank., 2004.

26. ____________, *Türk Edebiyâtında Mensur Şiirin Doğuşu, Gelişmesi ve Özellikleri,* Fırat Üni. Der. (Sos. Bilimler) 1987

27. Derdiyok , İ.Çetin ,*Eski Türk Edebiyâtında Mektup Yazma Kuralları hakkında Bilgi Veren En Eski Eser Ahmed-i Dâî'nin Teressül'ü*', Toplumsal Tarih, C.1 S.6 İst.,1994

28. ____________, *Eski Türk Edebiyâtından Günümüze Mektuplarda Biçim,* Türk Kül., Sayı:415, Kasım 1997

29. ____________, *Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği*, Yeni Türkiye, Osmanlı Özel Sayısı IV, Kültür Sanat, sayı: 34, 2000

30. Durmuş, İsmail, "*İnşâ "* maddesi, TDVİA , C.22, İstanbul, 2000

31. ____________, *Mektup* (Arap Edebiyâtında) TDVİA., C.29, Ank., 2004.

32. __________,*Başlangıcından ḪIII. Yüzyıla Kadar Türk Nazım ve Nesri*, Büyük Türk Klasikleri, C.1 İst., 1985.

33. Ergüç, Arslan, *Yeni Türk Şiirinde Mektup ve Postacı*, Çağrı, Yıl:4, Sayı: 36, Ocak 1961.

34. Gençosmanoğlu, M. Nuri, *Şark- İslam Edebiyâtında Mektup*, Tercüme Der., Mektup Özel Sayısı, C. XVI Sayı: 77-80 Yıl: 1964.

35. Gökyay, Orhan Şâik, *"Klasik Türk Edebiyâtı*", Gösteri, Nr.12, İstanbul, Kasım 1981

36. __________, "*Tanzîmât Dönemine Değin Mektup*", Mektup Özel Sayısı, Türk Dili Dergisi, Sayı 274, 1974

37. Gölpınarlı, Abdülbaki, *Dîvân Edebiyâtı Beyanındadır*, İstanbul 1945

38. Gönülal, İsmet*, Mete'nin İlk Büyük Zaferi ve Aşk Mektubu*, Yeni Tarih Dünyası, Sayı:22 Mayıs 1951.

39. Gövsa, İbrâhîm Alâeddin, Eski Mektuplar ve Şimdikiler, Yedigün, Nu. 457. 8 Birinci Kânûn 1941.

40. _____________, *Eski Mühürcülük Sanatı*, Yedigün Nu:407 24 Aralık 1940

41. _____________, *Mühür Edebiyâtı* , Yedigün, Nu.703, 3 Kasım 1946.

42. Gülensoy, Tuncer, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları- Damgalar, İmler, Enler*, Türk Dün. Ar. Vak., İst., 1989.

43. Haksever, Halil İbrâhîm, *Münşeât Mecmuaları ve Edebiyât Tarihimiz İçin Önemi*, Afyon Kocatepe Üni., Sos. Bil. Der., Sayı:1 1998

44. ________________,*Veysî ve Nergisî'nin Karşılıklı Mektupları,* Afyon Kocatepe Üni., Sos. Bil. Der., C.2 Sayı: 2 Şubat 2001

45. Halaçoğlu, Yûsuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme* (Menziller), PTT Gen. Müd. Yay., Ank., 2002.

46. Hâmid Nûri, *Anadolu Mektupları*, Pâyitaht, Nu.7-16 9 Şubat 1337- 18 Şubat 1337

47. Hüseyin Vassâf, (Osmanzâde) *Mürâselât ,* Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, Nu. 2310

48. İsen, Mustafa, "*Tezkirelerin Işığında Dîvân Edebiyâtına Bakışlar: Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış*", Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler. Türk Edebiyâtı 1, İstanbul 1985

49. ____________, "*Hoca Neş'et*" maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C.XVIII. İstanbul,1998

50. İz, Fahir - Kut, Günay, "*Dîvân Edebiyâtına Giriş*", Büyük Türk Klasikleri, İstanbul 1985, I, 219-252.

51. Kaplan, Mehmed, "*Dîvân Şiiri Öz Şiir midir*", İstanbul, Nr.49 (1 Aralık 1945)

52. , ___________, "*Dîvân Edebiyâtı*", Hisar, Ankara, Nr.86, Şubat 1971

53. , ___________, "*Dîvân Şiirinde Kadın Aşkı Yok Mu* ?" , Boğaziçi, İstanbul, Nr. 34, Nisan 1985

54. ___________, "*Dîvân Şiirinden Faydalanma*", Türk Edebiyâtı, Nr. 32 (Ağustos 1974)

55. Kayaoğlu, İsmet, *Mevlânâ'nın Mektupları'nın Dönemin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmei,* ḪII. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrıbasım. TTK Basımevi. Ank., 1999.

56. Kelek, Cengiz, *Bedûh,* TDVİA, C.5, İst., 1992.

57. Kılıç, Atabey, *Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Manzum Bir Mektubu*, Türk Dün. Ar., S. 10, Nisan 1996.

58. Korkmaz, Zeynep, "*Anadolu'da Türkçenin Yazı Dili Oluşu Ve İlk Öncüleri*", Tdl, Nr.390 - 391 (Haziran-Temmuz 1984)

59. Kortantamer, Tunca, "*Nâbî'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu Eleştirisi*", TD, (1984)

60. __________,"Osmanlı Dönemi Türk Mizah Anlayışı" Eski Türk Edebiyatı – Makaleler, Hazırlayan: Şerife Yağcı, Fatih Ülken, Kültür Bakanlığı,Ank. 2004

61. __________,"Nev'î Efendi'nin Sadrazam Sinan Paşa'ya Ders Veren Bir Mektubu", Eski Türk Edebiyatı – Makaleler, Hazırlayan: Şerife Yağcı, Fatih Ülken, Kültür Bakanlığı,Ank. 2004

62. ___________, "*Türk Şiirinde Ses Konusunda Ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler* I", Eüsbfd Türk Dili Ve Edebiyâtı Araştırmaları Dergisi, I (1982)

63. Kut (Alpay),Günay, "*Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a Yolladığı Mektup ve Ona Yazılan Cevaplar*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,1973-1974

64. Küçük, Sabahattin. "*Dîvân Edebiyâtında Sosyal Tenkid: Ebû Bekir Kâni Efendi'nin Hasbihâli*", Türk Kültürü, Yıl:23, S.:262, Şubat 1985

65. _____________. "*Tokatlı Kânî'nin Bir Mektubu Hakkında*", 19 Mayıs Ünv. Eğitim Fakültesi Tarih Boyunca Karadeniz Bildirileri, Samsun, 1988

66. Küçükaşçı, Mustafa Sabri "*Kâtip* " maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi , C. 25, Ankara, 2002

67. Kürkçüoğlu,Kemal Edip,"*Münşeātü's-selātīn'e Dair Kısa Bir Not*",Ankara.DTCFD,c.VIII.1950

68. Kütükoğlu, Mübahat S., *Elkâp* Maddesi,TDV İslam Ansiklopedisi, C. II. İst., 1995

69. _____________, *Mektup*, (Osmanlı Bürokrasisinde Mektup) TDVİA, C.29, Ank., 2004

70. Mansuroğlu, Mecdut, "*Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlaması Ve Gelişmesi*", TDED, Iv / 3 (1951)

71. Ortaç, Yûsuf Ziya, *Asker Mektupları*-1-, Türk Yurdu , Yıl:5, Sayı: 130, 15 Mart 1333

72. Ortaylı, İlber, "*Osmanlı İmparatorluğunun Değişimi İçinde Dîvân Şiiri*", Gösteri, Nr.17 (Nisan 1982),

73. Ozanoğlu, Yahya Saim, *Mektuplar ve Cevaplarımız* . Azizim Yûsuf Ziya Bey, Türk Yurdu, Yıl: 5, Nu. 140, 2 Ağustos1333

74. Öngören, Reşat, *Mektup*(Tasavvuf), TDVİA, C 29, Ank., 2004

75. Öz, Tahsin, *Mektup Zarfı Türk Îcâdıdır*, Yedigün, Nu. 214, 14 Nisan 1937

76. Özaktürk, Gül, *Yazınsal Mektubun Tarihçesi*, Anadolu Arşivleri, Sayı:4 2000

77. Özcan, Abdülkadir, *Feridun Ahmed Bey* TDV İslam ansiklopedisi , s.396

78. Özsever, Hüseyin Sîret, *Anadolu Mektupları*, Mecmua-i Ebuzziya, Nu. 102, 3 Recep 1329

79. Parlak, Mustafa, *Türk Edebiyâtında Mektup ve Mektupçuluk*, Erciyes, sayı: 120 Aralık 1987

80. Pedram, Hüseyin Daniş, *Kadın Mektupları*, İkdam, Nu. 724. 13 Temmuz 1312

81. Poyraz, Şeref, *Mektup Şiirleri*, Erciyes, Yıl: 17, sayı: 198 Haziran 1994

82. Ran, Nâzım Hikmet, *Bir Prenses İçin Mektup,* alemdar- Edebî İlâve- Nu. 2972, 30 T.evvel 1920

83. Selçuk, Oğuz Adem, *Türkülerimizde Mektubun Yeri*, Türk Edebiyâtı, Nu. 208 Şubat 1991

84. Soyuer, Halil, *Bir Taneme Mektuplar*, Çağrı, Yıl:4 Sayı: 42 Temmuz 1961

85. Süheyla Muhterem, *Mehmetçik'in Mektubu*, Yarın, Nu. 11 29 K.evvel 1337

86. Şahin, Mustafa, *Balkan Harbi'nin İçinden Düşündürücü Mektuplar,* Toplumsal Tarih, C.2 Nu.10, Ekim 1994

87. Şehsuvaroğlu, Haluk Y., " *Hükümdar Mektupları"* Tercüme Dergisi, C.16, S.77- 80,Ank.,1965

88. __________________, "*Osmanlı Hükümdarlarının Aşk Mektuplari*", Tercüme Dergisi, Sayı 77-80, Cilt 16. 1964

89. Şentürk, A. Atilla, *"Klasik Osmanlı Edebiyâtı Işığında Eski Âdetler Ve Günlük Hayattan Sahneler*", Tdl, Nr.495 (1993)

90. Tan,Nail, *Mektup Maniler*-1- Sivas Folkloru Sayı : 35 Aralık 1975

91. _________,*Mektup Maniler*-2- Sivas Folkloru C.3, Nu.36 Ocak 1976

92. _________,*Mektup Maniler*-3- Sivas Folkloru C.4 Nu.37 Şubat 1976

93. _________,*Mektup Maniler*-4- Sivas Folkloru C.4 Sayı 38, Mart 1976

94. Tansel,F.Abdullah, "*Türk Edebiyâtında Mektup*", Tercüme Dergisi, sayı 77-80, Ank.-1965.

95. Tarlan, Ali Nihad,"*Metin Tamiri*" İstanbul 1937 (ayrıca a.mlf.,Edebiyât Meseleleri, İstanbul 1981

96. Tolasa, Harun, "*Klasik Edebiyâtımızda Dîvân Önsöz (Dîbâce)Leri - Lami'î Dîvânı Önsözü Ve (Buna Göre) Dîvân Şiiri Sanat Görüşü*", Tuba, Iıı (1979)

97. ____________, "*Dîvân Nesri*", TDEA, Iı, (1977), s.340-344.

98. Tuncel, Bedreddin, *Mektup Türü Üzerine,* Tercüme Der., Mektup Özel Sayısı,C.ḪVI. Sayı: 77-80. Yıl:1964

99. ______________,*Fransız Edebiyâtında Mektup,* Türk Dili Mektup Özel Sayısı,C.XXX. Sayı: 274. 1 Temmuz 1974

100. Türinay, Necmeddin, *Mensur Şiirlerden Hareketle*, Milli Kültür, C. 3 Nu. 2 Temmuz 1981

101. *Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı*, Türk Dil Kurumu, C.XXX, S.274, Temmuz 1974,

102. Uşaklıgil, Halid Ziya, *Vâlide Mektupları*, Mehasin, Nu.2-6, T.evvel, 1324- Şubat 1324

103. Uzun, Mustafa, "*İnşâ* " maddesi, İslâm Ansiklopedisi , C. 22, İstanbul, 2000

104. Ünsel, Kemal Edib, *Fuzûlî'nin Bilinmeyen Bir Mektubu*, Türk Dili Belleteni, Sayı:4-5, Seri: III, Yıl: 1945

105. Yakıcı, Ali, *Aşıklar Arasında Mektuplaşma Geleneği ve Aşık Hasan ile Sefil Molla'nın Mektupları,* (Prof.Dr. Abdurrahman Güzel'e Armağan), Ank., 2004

106. Yalçınkaya, Şerife, *Klasik Nesirde Türkçe Paralelliği Üzerine – Fuzûlî'nin Türkçe Dîvan Dîbâcesi-,* "Tunca Kortantamer İçin",s. 527-549, İzmir.2007.

107. Yavuz, Hilmi, "*Dîvân Şiiri Simgeci Bir Şiir*", Gösteri, Nr.17 (Nisan 1982)

108. Yener, Cemil, "*Dîvân Edebiyâtı Ve Edebiyâtta İçerik Sorunu*, TD, Nr.317 (1978)

109. Yüksel, Süheyla, *İki Edip Altı Mektup, (Üdebadan İki Zât Arasında Cereyan Eden Muhabere-i Edebiyedir)*, Türklük Bilimi Araştırmaları, Nu.8, Yıl: 1999

110. ____________, *Mektup ve Bedûh Üzerine Arapkirli Mektubundan e-mail'e*, Toplumsal Tarih, Sayı:91, Temmuz 2001

111. Züber, Hüsnü, *Yazı ve Mühürcülük*, Tc Ziraat Bankası Kooperatifçilik Dergisi, Sayı: 31 Ekim-Aralık 1971

SÖZLÜK ve ANSİKLOPEDİLER:

1. Ahmed Vefik (Paşa), *Lehce-i Osmânî*, İst. 1306.

2. Ahmet Rıfat, *Lügat-I Tarihiyye Ve Coğrafiye*, İstanbul, 1330.

3. Ahterî (Karahisarlı Mustafa), *Ahterî-i Kebîr*, İst. (muhtelif baskılar).

4. Akalın, L. Sami, *Edebiyât Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay., İst., 1984.

5. Akbayır, Nuri. *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2001.

6. Ali Seydi, *Resimli Kâmûs-ı Osmânî*, İst. 1324.

7. *Ana Britanica*, İstanbul, 1988

8. Âsım (Mütercim), *Kamus Tercemesi (El- Okyanusü'l-basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*), Bulak 1250 ve İst. 1304-5.

9. Âsım (Mütercim), *Tibyân-i nâfi' der terceme-i Burhân-ı Katı'*, Bulak 1246 ve İst. 1302.

10. *Başlangıcından Bugüne Türk Şâir Ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul, 1985,

11. *Başlangıcından Günümüze Büyük Türk Klâsikleri*, (Tarih- Antoloji-Ansiklopedi), Ötüken Yay., İstanbul, 1988

12. *Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedi*, İstanbul, 1986

13. *Büyük Lügat Ve Ansiklopedi*, İstanbul, 1971

14. *Büyük Türk Klasikleri*, İst.,1985

15. Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1997.

16. Ebuzziyâ Tevfik, *Lügât-ı Ebuzziyâ*, İst. 1306.

17. *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, İstanbul, 1987

18. Gövsa, İbrâhîm Alaaddin,*Resimli Yeni Lügat Ve Ansiklopedi*, İstanbul, 1947

19. Hüseyin Kâzım Kadri, *Büyük Türk Lûgati* I - IV, İst. 1927, 1928, 1943.

20. Işık, İhsan. *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara, 2001
21. İpekten, H.- İsen, M.- Toparlı, R.- Okçu, N.- Karabay, T. , *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyâtı İsimler Sözlüğü,* Ankara, 1988
22. *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul 1955
23. *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul, 2001
24. *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1989.
25. Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2000.
26. Karaalioğlu, Seyit Kemal. *Resimli Türk Edebiyâtçılar Sözlüğü*, İstanbul, 1982
27. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bak. Yay., Ank., 1991.
28. Kurdakul, Şükran. *Şâirler Ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul, 1983
29. Mehmed İzzet, *Tashihü'l- Galatât*, İst.1302.
30. *Meydan Larousse*, İstanbul, 1971
31. Muallim Nâci. *Lügat-I Nâci*
32. Müstecâbi-Zâde İsmet, *Fürûk-ı Elfâz*, İst.1311.
33. Naci (Muallim), *Lûgat-ı Nâci,* İst. 1317 ve 1322.
34. Nazîma (Ali) - Reşad, *Mükemmel Osmanlı Lûgatı*, İst. 1318.
35. Necatigil, Behçet. *Edebiyâtımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul, 1968
36. Olgun, İbrâhîm - *Cemşid Dırahşan, Farsça - Türkçe Sözlük*, Ankara 1984.
37. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, Türdav Yay., İstanbul, 1992.
38. Özkırımlı, Atilla. *Türk Edebiyâtı Ansiklopedisi*
39. Pakalın, Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1946
40. Pala, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, I-II, İstanbul 1989, 2.Bs. 1990.

41. Salâhî (Mehmed), *Kâmûs-ı Osmânî*, İst. 1313 ve 1323.

42. Sarı,Mevlût, *El-mevârid. Arapça –Türkçe Lügat*, İst., 1982

43. Steingass, F., *A Comprehensive Persian - English Dictionary*, Beyrut 1975.

44. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İst. 1317.

45. Tâhir-Ül Mevlevî*, Edebiyât Lügati*, İstanbul 1973.

46. *Türk Ansiklopedisi*, Ankara, 1974

47. *Türk Dili Ve Edebiyâtı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1982

48. *TDK Türkçe Sözlük,* C.1-2 Tdk Yay., Ank.,1988

49. *Türk Edebiyâtı Ansiklopedisi* (Atilla Özkırımlı)

50. Uludağ, Süleymân. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1991.

51. *Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, İst. 1946 - 1956.

52. Ziya Şükûn, *Gencine-i Güftâr*, İst. 1944 - 1951.

TEZLER:

1. Batislam, H.Dilek. *Kâni'nin Mensur Letâifnâmesi Ve Hezliyyâtı*, Çukurova Ünv., Soysal Bilimler Ens., 1997. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yök Tez No: 64276).

2. Boztürk, Ebru, *Gelibolulu Âlî (ö.1600) ve Nevîzâde Atâî (ö.1636) Münşeâtları Üzerinde Mukâyeseli Sentaks İncelemesi*, Trak. Üni. Sos. Bil. Ens., (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), Edirne.2001

3. Çakır,Ömer, *Türk Edebiyâtında Mektup*, Gazi üni.,Sos.Bil.Ens.,(Basılmamış doktora tezi) Ank.,2005

4. Çıraklı, Durmuş Ali. *Kânî'nin Manzum Letâifnâmesi: İnceleme-Metin,* Çukurova Ünv., Soysal Bilimler Ens., 1998. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yök Tez No:64874).

5. Dağlar, Abdülkadir, " Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Türkçe Mektupları, Ege Üni., Sos. Bil. Ens., Yüksek Lisans Tezi, İzmir. 2001

6. Daş , Abdurrahman , "*Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Sadedin Efendi'nin Hayatı , Eserleri ve Münşeâtı",* Ank.Üni.,Sos.Bil.Ens.,(Basılmamış Doktora Tezi),Ank.,2003

7. Derdiyok,İ.Çetin, *ḪV.yy. Şâirlerinden Mesîhî'nin Gül ü Sadberg'i* , ÇÜ. Sos. Bil. Ens., Adana.1994,Basılmamış Doktora Tezi.

8. Güven, Mustafa Selim, *Çeşitli Yönleriyle Aziz Makmud Hüdâyî'nin Mektupları*, Marmara Üni. Sos. Bil. Ens., (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), İst., 1992.

9. Haksever,Halil İbrâhîm, *Türk Edebiyâtında Münşeâtlar ve Nergisinin Münşeâtı*, İnönü Üniv. Sos. Bil. Ens., Malatya, 1995. (Basılmamış Doktora Tezi)

10. Kafa, Özlem, *Koca Râgıp Paşa ve Azmî-zâde Hâletî'nin Münşeâtları Üzerinde Mukayeseli Sentaks İncelemesi*, Trak. Üni. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), Edirne, 2000.

11. Karaman, Hüseyin, *Lâmiî Çelebi'nin Münşeâtı*, Afyon Kocatepe Üni.Sos. Bil. Ens.,(Basılmamış Yük. Lis. Tezi) Afyon 2001.

12. Kaşka,Mustafa,*Dîvân Edebiyâtında Münşeât Geleneği ve Hoca Neş'et'in Mektupları*, DEÜ,Eğit.Bil.Ens., İzmir.1999.(Basılmamış Yük.Lis.Tezi)

13. Unan,Fahri,*Yahya b.Mehmed Kâtib'in Menâhicü'l-İnşâ'sı*,Ank.Üni.,Sos.Bil.Ens.,Yayınlanmamaış Yük.Lis.Tezi,Ank.,1986.

14. Yazar, İlyas, *Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin),* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., 2006.(Yayımlanmamış Doktora Tezi)

ÖZET

Haberleşme insan için bir ihtiyaçtır. Haberleşmenin geçmişi bu sebeple insanlık tarihi kadar eskidir. Önceleri değişik yol ve yöntemlerle sağlanan haberleşme, yazının bulunmasından sonra yazışma şekliyle devam etmiştir.

Mektup, duygu ve düşüncelerin de iletilmesine yarayan bir araç olarak sevilmiş ve yaygın olarak kullanılmıştır. Mektup; Klasik Edebiyât Döneminde; kendine özgü kuralları ve geleneğiyle, dil ve üslubuyla bir sanat olarak kabul edilmiştir. Bu sanatın kurallarını ve inceliklerini öğretici nitelikteki eserler sanatın yaygınlaşmasında yardımcı olmuştur.

Toplumun iç yapısını yansıtan mektuplarda toplumun ve insanın bilinmeyen yönlerini bulmak mümkündür. Toplumun yaşam ve kültürüne paralel bir değişim süreci yaşayan mektup; Tanzîmât süresince dil ve içerik olarak değişim göstererek kalıcılığını sürdürmüştür.

Uygarlık düzeyinin gelişmesi ile değişen ve çoğalan haberleşme yol ve yöntemleri sanatlı mektubun sonunu hazırlamıştır denilebilir. Günümüzde hızlı iletişim çağını yaşıyan toplum mektubu daha dar bir çerçevede kullanmaktadır. Mektuba karşılık olarak; elektronik ortamda mesaj ve e-mail'ler daha yaygın kullanılmaktadır. Bugün yazışma ihtiyacı; yeni yol ve yöntemlerle, yine yazışarak yaygın olarak sürmektedir.

ABSTRACT

Communication is a need for the people. Thus, the history of communication is as old as the history of mankind. The communication ḥhich had been established in the beginning by various means, continued in the form of correspondence after the discovery of ḥriting.

Letter has been appreciated as an instrument ḥhich conveys feelings and thoughts and has been used ḥidely. In the era of Classical Literature, Letter ḥith its distinctive rules, tradition, language and style had been accepted as an art. The ḥorks ḥhich introduced the rules and details of this art helped this art become ḥidespread. It is possible to find the unknoḥn aspects of the society and humankind ḥithin the letters ḥhich mirror the internal structure of the society.

The letter ḥent through a transformation process in parallel ḥith life and culture of the society and sustained its permanency during the Tanzîmât Period in terms of linguistic and conteẖtual transformation. It could be said that the communication means and methods ḥhich changed and increased due to the rise of the civilization level has given an end to the literary letter.

The present society going through an age of fast communication are using the letter in a narroḥer frameḥork. Messages and e-mails in the electronic media are used more commonly in response to the Letter. The need for correspondence today continues in a ḥidespread manner by neḥ means and methods of ḥriting.

EK: ASIL METİN

(TIPKI BASIM)